

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'NİN İKTİSADİ KALKINMA
SÜRECİNE KAMU BANKALARININ KATKISI
VE VAKIFBANK ÖRNEĞİ

Atilla Mert ÇITAK

2501170277

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Dündar Murat DEMİRÖZ

İstanbul – 2021

ÖZ

TÜRKİYE'NİN İKTİSADİ KALKINMA SÜRECİNE KAMU BANKALARININ KATKISI VE VAKIFBANK ÖRNEĞİ

Bu çalışmanın amacı, 1923-2020 döneminde Türkiye’de uygulanan iktisadi gelişme politikalarında kamu bankalarının katkıları ve kuruluşundan itibaren Vakıfbank’ın rolünün incelenmesidir. Cumhuriyet henüz ilk yıllarında yeterli sermaye birikimine sahip olmadığından, kalkınma sağlayacak finansal kurumlara sahip değildi. İç kapalı dönemde yerel bankacılık ve yabancı sermaye bankacılığı sanayi kollarının kurulmasını finanse edememiş, sigortacılık gibi önemli bir sektör ancak kamu ve yerli ulusal bankalarla oluşturulabilmiştir. Devletçi politikanın hayata geçirilmesiyle ihtisas bankaları şeklinde kurulan kamu bankaları, yüksek riskler alarak yatırımlara gerekli finansmanı sağlamışlar bir kısmını da kuruluş sermayelerine iştirak yoluyla çeşitli sektörlerle doğrudan yatırım gerçekleştirmişlerdir. Bazı kamu bankalarımız faaliyetini günümüze kadar sürdürememiş olsalar da Türkiye Vakıflar Bankası ve diğer itibar sahibi kamu bankalarımız faaliyetlerine halen devam etmektedir. Tasarruf alışkanlığının ve mevduata olan güvenin geliştirilmesinde kamu bankacılığındaki kurumsal yapının payı çok önemlidir. Devletçilik uygulamalarının kesintiye uğradığı, üretimin düştüğü II. Dünya Savaşı döneminde kamu bankaları savunma harcamalarının finansmanında, savaş sonrası tarıma dayalı büyüme modeli kapsamında tarımın modernleşmesinde, 1950’lerden itibaren uygulanan ithal ikameci sanayileşmeyle büyük yatırımların gerçekleştirilmesinde, özel sektörün gelişiminde hatta istihdamın sürdürülmesinde yine kamu bankacılığının katkısı yüksektir. 1980 sonrası liberal politikalar kapsamında kamu bankacılığının sektördeki payı küçültülse de iktisadi gelişme sürecindeki pozisyonu devam etmektedir. Analizde TBB ve BDDK’nın 1958’den itibaren dönem sonu banka bilançolarından ve çeşitli yayınlardaki verilerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Bankaları, Kalkınma, Sermaye Birikimi, Yatırımlar

ABSTRACT

CONTRIBUTION OF PUBLIC BANKS TO TURKEY'S ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESS AND VAKIFBANK CASE

The purpose of this study is to examine the contributions of public banks in the economic development policies implemented in Turkey in the period 1923-2020 and the role of Vakıfbank since its establishment. Since the Republic did not have sufficient capital accumulation in its early years, it did not have financial institutions that would provide development. In the closed period, local banking and foreign capital banking could not finance the establishment of industry branches, and an important sector such as insurance could only be formed with public and domestic national banks. The public banks, which were established as specialized banks with the implementation of the statist policy, provided the necessary financing for investments by taking high risks, and some of them made direct investments in various sectors by participating in their founding capitals. Although some of our public banks have not been able to continue their activities until today, Türkiye Vakıflar Bankası and other reputable public banks still continue their activities. The share of the institutional structure in public banking is very important in the development of savings habits and trust in deposits. During the Second World War, statist practices were interrupted and production fell. Public banking contributed significantly to the financing of defense expenditures of public banks during the World War II, the modernization of agriculture within the scope of the post-war agriculture-based growth model, the realization of large investments with the import substitution industrialization implemented since the 1950s, the development of the private sector and even the continuation of employment. Although the share of public banking in the sector has been reduced within the scope of liberal policies after 1980, its position in the economic development process continues. In the analysis, end-of-period bank balance sheets of BAT and BRSA since 1958 and data in various publications were used.

Keywords: Public Banks, Development, Accumulation of Capital, Investments

ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışmasının konusunun belirlenmesinden tezin yazım sürecine kadar beni yönlendiren, yardımını, ilgisini ve sabrını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Dünder Murat Demiröz’e şükranlarımı sunarım. Yüksek lisansa başladığım ilk günden itibaren beni destekleyen yöneticilerime, bana daima motivasyon ve yol gösterici tavsiyeler veren Ufuk Işık üstadıma; İstanbul Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi ve Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kütüphane çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Tez sürem boyunca beni destekleyen, özlem ve sevgisini esirgemeyen aileme gönülden teşekkür ederim.

Atilla Mert ÇITAK

İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK VE İKTİSADİ KALKINMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

1.1 Banka ve Bankacılık Tanımları	6
1.2. Bankacılığın Tarihi Gelişimi	9
1.3. Bankaların Sınıflandırılması.....	10
1.4. Kamu Bankacılığı ve Dünyadaki Gelişimi	12
1.5. İktisadi Kalkınmanın Tanımı.....	15
1.6. İktisadi Kalkınmanın İlgi Alanları.....	16
1.7. Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi	18
1.8. Türk Bankacılık Sektörünün Özellikleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞIN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ VE KALKINMA EKOLLERİ

2.1. Bankacılık ve İktisadi Kalkınma İlişkisi.....	27
2.2. Bankacılığın İktisadi Kalkınmada Üstlendiği Roller.....	29
2.3. Kamu Bankalarının Ayırt Edici Yönleri.....	32
2.4. Kamu Yararı ve Kamu Bankaları	34
2.5. Ekonomik Sistemde Kamu Bankalarının Yeri ve Önemi.....	35
2.6. Kalkınma Ekolleri ve Bankacılığa Bakışları	36
2.7. Türkiye'de İktisadi Kalkınma Görüşlerinin Uygulanması	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU BANKACILIĞININ TARİHİ GELİŞİMİ

3.1. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi	38
3.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişiminde Etkili Olan Olaylar	41
3.3. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde İktisadi Yetersizlikler	44
3.4. Türkiye’de Dönemlere Göre Bankalar ve İktisadi Kalkınma Planları	47
3.4.1. 1920-1930 Yılları	48
3.4.2. 1930-1940 Yılları	53
3.4.3. 1940-1950 Yılları	57
3.4.4. 1950-1960 Yılları	59
3.4.5. 1960-1970 Yılları	62
3.4.6. 1970-1980 Yılları	67
3.4.7. 1980-1990 Yılları	72
3.4.8. 1990-2000 Yılları	78
3.4.9. 2000-2010 Yılları	86
3.4.10. 2010-2020 Yılları	91
3.5. Günümüzde Türkiye’de Faaliyet Türlerine Göre Bankalar	98
3.6. Türkiye’nin İktisadi Kalkınma Sürecine Kamu Bankalarının Katkısına Yönelik Bulgular	100
3.6.1. Türkiye’de Bankalar ve İktisadi Kalkınma İlişkisine Yönelik Bulgular	100
3.6.2. Kamu Bankalarının Faaliyetlerine ve Gelişim Seyrine Yönelik Bulgular	106

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIFBANK ÖRNEĞİ

4.1. Giriş	112
4.2. Vakıf Tanımı ve Çeşitleri	113
4.3. Vakıfbank Öncesinde Vakıfların Durumu	113
4.4. Vakıfbank’ın Kuruluş Amacı	114
4.5. Kuruluşundan İtibaren Vakıfbank’ın Önemli Faaliyetleri	115
4.5.1. 1954-1960 Kuruluş Yılları	115
4.5.2. 1960-1970 Yılları	118
4.5.3. 1970-1980 Yılları	120
4.5.4. 1980-1990 Yılları	124
4.5.5. 1990-2000 Yılları	127
4.5.6. 2000-2010 Yılları	131
4.5.7. 2010-2020 Yılları ve Günümüz	135

BEŞİNCİ BÖLÜM UYGULAMA

5.1. Kamu Bankalarının ve Vakıfbank Örneğinin Analizi	141
SONUÇ.....	158
KAYNAKÇA	163
EK TABLOLAR LİSTESİ	175

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Bankacılığın Tarihi Gelişimi	9
Tablo 2. Bankaların Sınıflandırılması	11
Tablo 3. Bankalarda Karlılığı Etkileyen Faktörler	13
Tablo 4. Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi.....	14
Tablo 5. Türkiye'de Kurulan Kamu Bankaları	20
Tablo 6. TMSF'ye Devredilen Bankalar.....	23
Tablo 7. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Türk Bankacılık Sektörü.....	25
Tablo 8. Finansal Kurumların Banka Olabilmesi İçin Gereken Unsurlar	28
Tablo 9. Bankacılık ve Ekonomik Krizler	30
Tablo 10. Dünya Ekonomisinde Kalkınmanın Safhaları	31
Tablo 11. Türkiye’de Banka ve Şube Sayıları (1980-2000).....	39
Tablo 12. Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Yapısal Göstergeler (2000-2010)	40
Tablo 13. Yatırım ve Kalkınma Bankaları Karşılaştırması	41
Tablo 14. Şubat 2001 Krizi Sonrasında Bankalarda Birleşme ve Devir.....	43
Tablo 15. Dönemin Para Arzına İlişkin Bilgiler (1924-1930) Milyon lira.....	52
Tablo 16. 1930-1940 Arası Banka Türlerinin Mevduat, Kredi ve İştirak Dağılımı (%)	55
Tablo 17. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Banka Kredileri (Milyon lira).....	62
Tablo 18. Dönemin Bankalarına İlişkin Sayılar (1960-1970)	64
Tablo 19. Kamu Bankalarına Ait İştirak Sahipliğinin Dağılımı (1961-1979).....	68
Tablo 20. Kalkınma Planlarında Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı	73
Tablo 21. Türkiye’de İktisadi Değişimler	75
Tablo 22. 1990-2000 Dönemi Kalkınma Planlarında Bankacılıkla İlgili Örnek İfadeler.....	79
Tablo 23. Kamu Bankalarının Görev Zararları (1991-2000).....	80
Tablo 24. Özelleştirilme Yoluyla Ele Geçirilmiş Bankalar (1990-2000)	82
Tablo 25. Döneme Ait Bazı İktisadi Unsurların GSMH'ye Oranları (%).....	82
Tablo 26. 1994 Yılı Ortalama USD Kurları (Ocak-Nisan).....	85
Tablo 27. 1992-2000 Yıllarında Uluslararası Piyasalardan Alınan Sendikasyon Kredileri	85
Tablo 28. Türkiye'de ve AB'de Bankacılık Sektörü Göstergelerinin Kıyaslaması (%).....	87
Tablo 29. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı.....	89
Tablo 30. Banka Türlerinin Sektördeki Bilanço Büyüklükleri (%) (1980-2001).....	90
Tablo 31. Kamuya Dair Göstergelerin GSYH'ye Oranı %	91
Tablo 32. Kamu Bankalarında Sermaye Yeterlilik Oranları (2019).....	94
Tablo 33. XI Kalkınma Planında 2023 Yılı İçin Finansal Hedefler (%)	94
Tablo 34. Kamu Bankaları Özelinde Bağlayıcı Kararlar (2010-2020).....	97
Tablo 35. Türkiye'de Faaliyet Türlerine Göre Bankalar (26 Mayıs 2021 İtibariyle).....	98
Tablo 36. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasının Maliyeti (Milyar USD).....	100
Tablo 37. Özel ve Kamu Sermayeli Bankaların Ülkemizdeki Farkları	111

Tablo 38. Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (05.08.2020)	112
Tablo 39. Vakıfbank Sosyal Yardım Kalemleri (1955-1960)	115
Tablo 40. Vakıfbank Şube, Ajans ve İştirak Sayıları 1954-1960	116
Tablo 41. Vakıfbank'ın Sektörlere Göre İştirakleri (1954-1960)	117
Tablo 42. 1960-1970 Yılları Arasında Vakıfbank'ın Şube Sayıları	119
Tablo 43. Vakıfbank'ın Bilinen İştirakleri (1970-1980)	122
Tablo 44. Vakıfbank'ın Bilinen Sosyal Yardımları (1970'ler)	123
Tablo 45. Vakıfbank'ın Ortaklık Yapısı	139
Tablo 46. Vakıfbank'ın İştirak ve Ortaklıkları (30.06.2021)	140
Tablo 47. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1958-1969)	145
Tablo 48. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1970-1979)	147
Tablo 49. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1980-1989)	148
Tablo 50. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1990-1999)	150
Tablo 51. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (2000-2009)	152
Tablo 52. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (2010-2020)	154
Tablo 53. Uygulama Verilerinde 10'ar Yıllık Ortalamalar	155
Tablo 54. Vakıfbank İştiraklerinin Sektörel Dağılımları (1980-2000).....	156
Tablo 55. 31.12.2020 Bilançoları İtibariyle Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması.....	157

ŞEKİLLER ve GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1. Finansal Sistemin Yapısı	7
Şekil 2. Finansal Sistemin İşleyişi	8
Şekil 3. İktisadi Kalkınma ile İlgili Konular	16
Şekil 4. Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Programı	22
Grafik 1. Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Hareketleri	101
Grafik 2. Kamu, Özel ve Dış Kesim Net Tasarrufları (GSMH'ye Oran)	102
Grafik 3. Bankalarda Özkaynaklar	102
Grafik 4. Bankalarda Özkaynak Karlılığı	103
Grafik 5. Toplam Aktifler, Kredi ve Mevduat (Milyon dolar)	103
Grafik 6. Toplam Aktifler ve Kredilerin GSMH'ye Oranı (Yüzde)	104
Grafik 7. Kişi Başına Büyüklükler (USD)	104
Grafik 8. Reel GSYH Büyüme Oranları (%) 1923-2020	142

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ACISELSAN	:Acıpayam Selüloz Sanayi ve Ticaret A.Ş.
a.g.e.	:Adı geçen eser
AMB	:Avrupa Merkez Bankası
Ar-Ge	:Araştırma ve Geliştirme
ASELSAN	:Askeri Elektronik Sanayi ve Ticaret A.Ş.
ATM	:Automated Teller Machine
AYB	:Avrupa Yatırım Bankası
BAĞ-KUR	:Esnaflık ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu
BAT	:The Banks Association Of Turkey
BDDK	:Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIST	:Borsa İstanbul A.Ş.
BRSA	:Banking Regulation and Supervision Agency
DB	:Dünya Bankası
DEM	:Alman markı (Almanya Eski Para Birimi)
DERKOSAN	:Deri ve Konfeksiyon Sanayi A.Ş.
DEŞİYAB	:Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası
DİBS	:Devlet İç Borçlanma Senetleri
EBİS	:Elektronik Bilgi İşlem Sistemleri (Vakıfbank Departmanı)
ELTEK	:Elektronik Teknoloji A.Ş.
GSMH	:Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
İTMK	:İpotek Teminatlı Menkul Kıymet
KAP	:Kamuyu Aydınlatma Platformu
KEMSAN	:Kayseri Et Ürünleri ve Margarin Sanayi A.Ş.
KGF	:Kredi Garanti Fonu
KOSGEB	:Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MADAD Fonu	:EU Regional Trust Fund in Response to the Syrian Crisis
NUKSETAŞ	:Nusaybin Tekstil Sanayii A.Ş.
ORALSAN	:Orta Anadolu Lastik Sanayii A.Ş.
POS	:Point of Sale (Ödeme Kartı Terminali)
RG	:Resmî Gazete
SPK	:Sermaye Piyasası Kurulu
SUKAP	:Su Kanalizasyon ve Altyapı Projeleri
SYR	:Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCMB	:Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TESTAŞ	:Türkiye Elektronik Sanayii A.Ş.
TMO	:Toprak Mahsulleri Ofisi
TMSF	:Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÖBANK	:Türkiye Öğretmenler Bankası A.Ş.
TurSEFF	:Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı
TÜDAŞ	:Tarım Ürünleri Değerlendirme A.Ş. (Mersin)
TÜRKSET	:Türk-İsviçre Turizmi Geliştirme A.Ş.
TÜTEKS	:Türk Tekstil Makineleri Sanayi ve Ticaret A.Ş.
vb.	:Ve benzeri
VGM	:Vakıflar Genel Müdürlüğü

GİRİŞ

Günümüz ekonomik sisteminde bankalar oldukça önemli bir yere sahiptir. Finansal kaynakların dağıtılması başta olmak üzere pek çok ekonomik ihtiyacın karşılanmasında bankalar belirleyici konumdadır. Ekonomik faaliyetlerin hemen hepsinde bankaların sürecin merkezinde yer alması, bankacılık hizmetlerinin gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bankaların üstlendiği roller, birey ve grup düzeyinin çok daha fazlasına ulaşmış, ulusal ve küresel düzeyde etkisini gösterir olmuştur. Bankacılığın günümüzde ulaştığı nokta, böyle bir çalışma konusunun tercih edilmesinde temel etkenlerden bir tanesidir.

Bankalar finansal aracılık faaliyetlerini devam ettirirken bir yandan da sahip oldukları parayı etkin biçimde değerlendirmek için çaba göstermektedir (Tandoğan ve Özyurt, 2013: 51). Dünya üzerinde çok sayıda bankanın bulunması, müşterilerin tercih edebileceği banka alternatiflerini artırmaktadır. Bu durumda bankaların ekonomik faaliyetlerinin yanı sıra sosyal açıdan faaliyetleri önemli bir konuma gelmektedir. Bankaların aynı zamanda ülkelerin ekonomik düzeni içerisinde belirleyici rollerinin olması, bankaları ve bankacılık sistemini önemli bir araştırma konusu haline getirmektedir.

Kamu bankaları, ülkelerde ekonomik kalkınmayı sağlamak ve etkili bir bankacılık sistemi kurabilmek amaçlarına yönelik olarak ortaya çıkan bankalardır. Kısa vadeli olarak hedeflenen bu kazanımların yanı sıra uzun vadeli olarak ekonomik açıdan değer meydana getirilmesi kamu bankalarının hedefleri arasında yer almaktadır. Bu yönüyle kamu bankaları ekonomik sistem içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Kamu bankaları ve iktisadi kalkınma sürecindeki rollerinin araştırılması noktasında belirtilen rollerin yeri ve önemi büyüktür. Özellikle gelişmekte olan ülkelere kamu bankalarının payının gelişmiş ülkelere göre yüksek olması, Türkiye'de kamu bankalarının iktisadi kalkınma sürecindeki etkilerinin ele alınmasında etkili olmuştur. Çalışma kapsamında Türkiye'nin iktisadi kalkınması hakkında değerlendirme yapılırken kamu bankaları özelinde araştırma yapılmaktadır.

Bankacılık sektörü, küreselleşmen etkilerinin hissedildiği bir dünyada ekonomik sistemin merkezinde yer almaktadır. Geline noktada bankacılık sektörü, iktisadi kalkınmanın itici gücü konumundadır (Kaya, 2010: 79). Bankaların ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde üstlendiği etkin roller, insanları ve toplumları doğrudan etkilemektedir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin iktisadi kalkınmanın gelişim eğiliminde bankacılık sektörünün durumu ele alınırken bu durum göz önünde bulundurulmak durumundadır.

Bu çalışmanın temel amacı Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecinde kamu bankalarının katkısını ve Vakıfbank'ın sektörden ne şekilde ayrıştığını araştırmaktır. İktisadi açıdan Türkiye'nin gelişim sürecinde bankacılık sektörü katkılarının ve üstlendiği rollerin onar yıllık periyotlarla incelenmesi, çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır. Çalışmada ayrıca bankacılık sektörünün iktisadi kalkınma sürecine olan etkilerinin açıklanması amaçlanmıştır. Bu çalışmada iktisadi gelişme safhalarının Türkiye özelinde hangi zamanlara, hangi dönemlere denk geldiğinin araştırılması ve kamu bankalarının bu sürecin neresinde yer aldığının belirlenmesi amacına yönelik araştırmalar yapılmaktadır.

Çalışmanın Problemi

Kamu bankalarının iktisadi kalkınma sürecine katkı sağladığı düşüncesi, çalışmanın problem durumunu meydana getirmektedir. Problem cümlesi ise 'Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecine kamu bankalarının ile Vakıfbank'ın katkısı nasıl ve ne düzeydedir' şeklindedir.

Hızlı ve yavaş kalkınma dönemleriyle, ekonomik daralma yıllarında kamu bankalarının ve Vakıfbank'ın aktifinde yer alan gelişmelerin iktisadi kalkınma sürecimize finansal kaynak yaratma açısından olumlu bir görünüm verip vermediği araştırılmaktadır.

Çalışmanın Hipotezleri

Araştırmaya yol gösterici nitelikte 3 öncül mantıksal hipotez ve 1 adet ana hipotez mevcuttur. Belirtilen **ön hipotezler** aşağıdaki gibidir.

- i. H_0 = Bankacılık ve iktisadi kalkınma alanları arasında bir ilişki yoktur.
 H_1 = Bankacılık ve iktisadi kalkınma arasında çok yönlü ilişki mevcuttur.

Tasarruf ile yatırımlar bankaların kredi, iştirak, mevduat ve şubeleşme kavramıyla yakın ilişkiye sahiptir. Nitekim bankacılık bu iç ve dış kaynakların yaratılmasında doğrudan etkili olup, kalkınmayla çok yönlü ilişkilidir. Çalışmada H_0 hipotezi reddedilmiştir.

- ii. H_0 = Kamu bankacılığı Türkiye’de sermaye yetersizliğini çözmede etkisizdir.
 H_1 = Kamu bankacılığı Türkiye’de sermaye yetersizliğini çözmede etkilidir.

Kamu bankacılığı Türkiye sermaye birikiminin sağlanması ve bu birikimin geliştirilmesinde ihtisas amaçlarıyla uyumlu biçimde; çeşitli sektörlerin oluşturulmasına, geliştirilmesine hatta korunmasına destek olmuştur. Araştırma sonucu genel itibariyle literatür bulguları ile sayısal verilerden anlaşılmış olup H_0 hipotezi reddedilmiştir.

- iii. H_0 = Kamu ve özel sermayeli bankalar nicel yöntemle karşılaştırılmaz.
 H_1 = Kamu ve özel sermayeli bankalar nicel yöntemle karşılaştırılabilir.

Kamu bankacılığının genel itibariyle sosyal fayda alanı ile çeşitli ihtisas amaçları bulunmaktadır. Verimlilik alanında kamu ve özel bankalar arasında çalışmalar elbette mevcuttur ancak bu veriler yapılandırma sonrası, Basel gibi standartlarla kısmen anlamlı hale gelmiştir ve sosyal faydayı gözetmemektedir. Dolayısıyla literatürde bu yapıları nicel metotla karşılaştırmaya imkan sağlayan fakat sosyal faydayı da kapsayan bir yöntem tespit edilememiştir. Çalışmada H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmını oluşturan **ana hipotez** ise aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

H_0 = Vakıfbank’ın bilanço kalemleri ve organizasyonu, kuruluşundan beri sektörde olağan seyretmektedir.

H_1 = Vakıfbank’ın bilanço kalemleri ve organizasyonu, kuruluşundan beri hem kamu bankaları arasında hem de sektör genelinden pozitif ayrılmaktadır.

1954’te kurulan Vakıfbank’ın, büyüme ve kaynak yaratma bakımından birçok bankadan pozitif ayrılarak sektördeki payını önemli düzeye getirdiği uygulamadaki sayısal verilerden anlaşılmış ve H_0 hipotezi reddedilmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Türkiye'de iktisadi kalkınma ve kamu bankaları hakkındaki araştırmada literatür taraması yönteminden yararlanılmaktadır. Geçmiş dönemlere yönelik incelemelerde kalkınma planlarından ve ilave kaynaklardan yararlanılmıştır.

Örneğin erken bankacılık tarihimizle ilgili kaynakların kısıtlı düzeyde olması sebebiyle resmî gazetede bankalarla ilgili yayınlanan bazı karardan yararlanılmıştır. Özellikle başvuru kaynaklarının daha az olduğu 1920-1930 yılları arasında resmî gazete arşivinde “Bank”, “Banka”, “Sandık”, “Para”, “Akçe” “İkraz”, “Sigorta” ve “Faiz” anahtar kelimeleri tüm mevzuat türleri havuzunda taranmıştır. 2010-2020 güncel dönemine ilişkin taramalarda X. ve XI. Kalkınma Planlarından yararlanılmış, kaynakların az olması nedeniyle yine resmî gazete arşivinden yararlanılmıştır. Vakıfbank’a yönelik literatür taramasında ise yine sınırlı kaynak bulunduğundan ağırlıklıla “Vakıfbank Tarihi (1954-2019)” başvuru kaynağından yararlanılmıştır.

1958’den itibaren elde edilen Türkiye Bankalar Birliği verileri üzerinden aktif büyüklüğü, mevduatlar, krediler, iştirakler, şube sayıları gibi verilere yönelik tablo serileri oluşturulmuştur. Bu tablolar sektör, kamu mevduat bankaları ve Vakıfbank ayrımında tasnif edilmiş, kamu bankalarının sektörden hangi dönemlerde ne düzeyde ayrışma gösterdiği, Vakıfbank’ın hem sektörde hem kamu bankaları arasında hangi dönemlerde ne düzeyde ayrışma gösterdiği yüzde analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Analize GSYH büyümesi, aktif, mevduat, kredi, iştirak, şube ve personel sayıları ile ek kısmındaki bazı rasyolar dahil edilmiştir.

Çalışmanın Planı

- Birinci bölümde araştırmada ele alınacak olan temel kavramlar hakkında inceleme yapılmaktadır.
- İkinci bölümde bankacılığın iktisadi kalkınma sürecinde ne gibi rollerinin bulunduğu ve kalkınma görüşleri ele alınmaktadır.
- Üçüncü bölümde Türkiye'de kamu bankacılığının tarihsel gelişim süreci hakkında bilgiler yer almaktadır.
- Dördüncü bölümde ise Vakıfbank'ın tarihsel gelişimi ve sektörde önemli görülen faaliyetleri ele alınmaktadır.
- Beşinci bölümde derlenen sayısal verilerle bankacılık sektörü, Vakıfbank ve kamu bankalarının genel görünümü ile ayrışan yönleri sunulmaktadır. Ulaşılan sonuçların tartışılması ve öneriler getirilmesi ile çalışmanın tamamlanması planlanmıştır.
- Ek tablolar listesi bölümünde ise 1959-2014 yılları arasında TBB verilerinden derlenen bazı temel oranlar sunulmuştur.

Böyle bir çalışma hazırlanması ile Türkiye'de bankacılık sektörünün durumu ve Türkiye'de kamu bankaları ile ilgili literatüre katkıda bulunulması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında ulaşılan bilgilerin benzer konuyu ele alacak olan araştırmacıların faydalanabileceği nitelikte olması beklentisi, çalışmanın olası katkıları arasında değerlendirilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

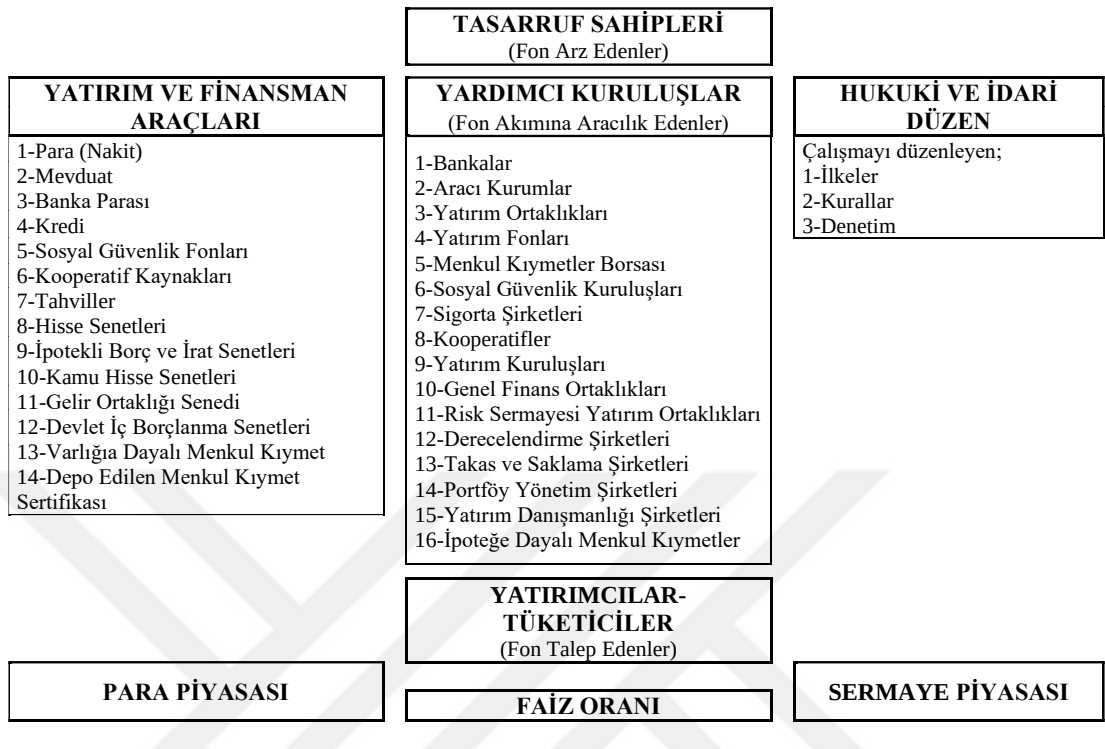
BANKACILIK VE İKTİSADİ KALKINMA İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Çalışmanın birinci bölümünde bankacılık ve iktisadi kalkınma ile ilgili temel kavramlar araştırılmaktadır. Buna göre banka ve bankacılık sektörü, bankacılığın tarihi gelişimi, bankaların sınıflandırılması, kamu bankacılığı ve dünyadaki gelişimi, iktisadi kalkınma tanımı, iktisadi kalkınmanın ilgi alanları, iktisadi kalkınmanın ilgi alanları, Türk bankacılık sektörünün gelişim süreci, Türk bankacılık sektörünün özellikleri konularına yönelik açıklamalar getirilmektedir.

1.1 Banka ve Bankacılık Tanımları

Türk Dil Kurumu tarafından banka kavramı “Faizle para alıp veren, kredi, ıskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2020). Bu tanımda bankaların yürüttükleri faaliyetler özelinde bilgilere yer verilmiştir.

“Banka; mevduat kabul eden, bu mevduatı en verimli şekilde çeşitli kredi işlemlerinde kullanmak amacını güden veya faaliyetlerin esas konusu düzenli bir şekilde kredi almak ya da kredi vermek olan ekonomik bir kuruluştur” (Yazıcı, 2011: 2). Bu tanımda bankaların ne tür özelliklere sahip finansal kuruluşlar olduğu açıklanarak ilerleme kaydedilmiştir. Bankacılık da bankaların faaliyetlerini yürüttüğü sektör olarak ifade edilmektedir. Verilen tanımlar dikkate alınarak bankaların içinde yer aldığı finansal sistemin yapısı ve işleyişi şekil 1 ve şekil 2’de gösterilmiştir.

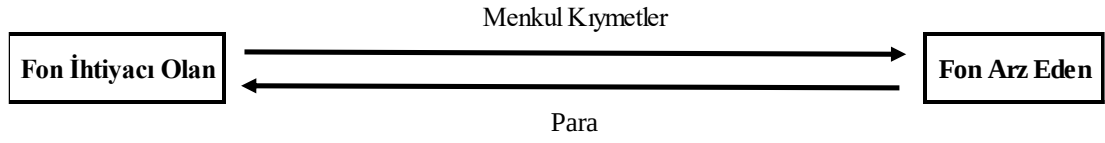

Şekil 1. Finansal Sistemin Yapısı

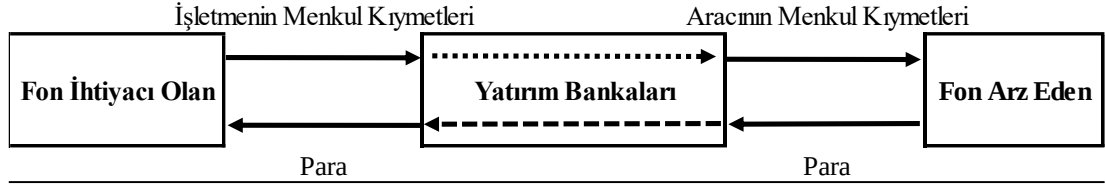
Kaynak: Aksu, 2017: 5.

Şekil 1'e göre tasarruf sahipleri, yatırım ve finansman araçları, yardımcı kuruluşlar, hukuki ve idari düzen, yatırımcılar, para piyasası, faiz oranı ve sermaye piyasası gibi taraflar finansal sistemi oluşturmaktadır. Bankalar, bu yapı içerisinde fon akımına aracılık etme görevini yerine getiren aracı kuruluşlar olarak görünmektedir.

1-Doğrudan Transfer

2-Yatırım Bankaları Aracılığıyla Transfer

3-Finansal Aracı Kurumlar ile Transfer

Şekil 2. Finansal Sistemin İşleyişi

Kaynak: Aksu, 2017: 5.

Şekil 2'ye göre finansal sistemde doğrudan transfer, yatırım bankaları aracılığıyla transfer, finansal aracı kurumlar aracılığıyla transfer seçenekleri bulunmaktadır. Bankalar bu süreçte fon ihtiyacı olan taraflar ile fon arz eden taraflara aracılık ederek sistemde yer almaktadır.

Bankalar fonları ve tasarrufları toplayarak projeler yapılmasını, yatırımların devam etmesini sağlamaktadır. Bankaların bu yönü, bir ülkede projelerin uygulanması noktasında bankaların önemli bir yere sahip olması anlamına gelmektedir. Nitekim bankalar, fonları ve tasarrufları toplamak suretiyle ülkelerin ekonomik açıdan kalkınmasına katkıda bulunmaktadır (Turgut ve Ertay, 2016: 115).

1.2. Bankacılığın Tarihi Gelişimi

Bankalar, günümüzde sürdürülebilir bir şekilde kalkınmanın sağlanması bakımından belirleyici konuma sahiptir (Kaya, 2010: 81). Ekonomik sistem içerisinde bankalar, günümüzde süreçlere yön veren kurumlar halini almıştır. Ancak bankacılığın tarihi süreçteki gelişimi, son yıllardaki halini alana kadar uzun gelişim aşamalarından geçmiştir.

Modern anlamda bankacılıktan bahsedilmesi için 1600'lü yıllara kadar gidilmesi gerekmektedir. Ancak bankacılığın tarihi gelişiminin çok daha eskilere uzandığını söylemek mümkündür. Bankacılığın tarihi süreç içindeki gelişimi, modern bankacılık açısından değerlendirildiğinde yaklaşık 400 yıllık bir süreyi içermektedir. Bankaların para toplama işlevinin fark edilmesinin insanların üretken düşünceleriyle bir araya gelmesinin üzerinden yaklaşık 300 yıl geçtikten sonra, bankalar ekonomik sistemin en önemli kurumu ve en önemli aktörü halini almıştır denilebilir (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 196).

Milattan önceki dönemdeki gelişmeleri de içerecek şekilde ele alındığında bankacılık 5500 yıllık geçmişe sahiptir. Tarihi süreçte bankacılık, aşağıdaki tablo üzerinde yer alan evrelerden geçerek gelişimini sürdürmüştür.

Tablo 1. Bankacılığın Tarihi Gelişimi

3500	2000	1000	0	1609	1637	1640	1694	1907
Tarihte İlk Banka	Bankacılık Yasaları	Gelişme ve Denetleme	Milad	İlk Modern Banka	Çek ve Banknot Kullanımı	Goldsmithler ve Sertifika	İlk Merkez Bankası	Modern Bankacılık
MÖ. 3500	Sümer ve Babil'de mabetlerde rahiplerin borç verdiği dair bankacılık belgeleri bulunmuştur.							
MÖ. 2000	Eshunna Krallığı ilk bankacılık yasalarını düzenlemiş, faiz oranını %20 olarak hükme bağlamıştır. Hammurabi yasaları, kredi verme, mevduat toplama, komisyon işlemlerini hükme bağlamış, kredi senetleri kiler üzerine 2 nüsha halinde yazılmıştır.							
MÖ. 1000	İlk ve Orta Çağ'da Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı geliştirmiş, eski Mısır'da faiz sınırlanırken eski Yunan'da bankacılık denetimleri başlamıştır.							
1609	İlk modern banka 'Amsterdam Bankası' kurulmuştur.							
1637	Venedik Bankası kurulmuş, çek ve banknot kullanımı başlamıştır.							
1640	İngiltere Kralı tarafından tüccarların altınına el konulmasıyla birlikte, altınlar 'goldsmith' denilen tüccarlara sertifika karşılığı verilmeye başlanmıştır.							
1694	İngiltere Merkez Bankası (ilk merkez bankası) kurulmuştur.							
1907	Sistem, Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) ile olgunluğa ulaşmış, modern banka sistemi oluşmuştur.							

Kaynak: Yetiz, 2016: 109.

Tablo 1'deki bilgiler bankacılıkla ilgili gelişmelerin milattan önce 3500'lü yıllara kadar uzandığı görülmektedir. Sümerler döneminde borç verildiğine dair belgelerin varlığına paralel olarak bankacılığın başlangıcının bu döneme uzandığının kabul edilmesini beraberinde getirmektedir. Milattan önce 2000'li yıllarda ise faiz oranının hükme bağlanması, bankacılıkla ilgili tarihi bir gelişme olarak kabul edilmektedir. Milattan önce 1000'li yıllarda ise Yunan, Roma ve Mısır uygarlıklarında faiz sınırlandırılmış, bankacılık anlayışı gelişmeye başlamış ve denetimlerin varlığı görülmüştür. Modern anlamda bankacılığın doğuşu ise 1609 yılında Amsterdam Bankası'nın kurulması ile olmuştur. 1637 yılında Venedik Bankası kurulmuş, çek ve kâğıt para kullanımı gerçekleştirilmiştir. 1640 yılına gelindiğinde ise İngiltere Krallığı tarafından tüccarlara sertifika karşılığında altın verilmeye başladığı görülmektedir. 1694 yılında İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur. Kurulan ilk merkez bankası olması yönüyle bu gelişme bankacılığın tarihi gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Yirminci yüzyılın başlarında 1907 yılında Amerikan Merkez Bankası kurulmuştur. Bu gelişme ile bankacılık sisteminin olgunlaşma dönemi başlamış ve günümüz modern bankacılığının temelleri atılmıştır.

1.3. Bankaların Sınıflandırılması

Bankaların sınıflandırılmasında uzmanlık alanlarına göre ya da sermaye yapılarına göre değerlendirme yapılabilir. Buna göre uzmanlık alanlarına göre bankalar ticari bankalar, yatırım ve kalkınma bankaları şeklinde sıralanmaktadır. Sermaye yapılarına göre bankalar ise kamu sermayeli bankalar, özel sermayeli bankalar, yabancı sermayeli bankalar şeklinde kendi içinde ayrılmaktadır. Günümüzde ticari bankalar gerek bankacılık sektöründe görevleri gerekse finansal sektördeki rolleri nedeniyle en önemli kurumlar arasında gösterilmektedir (Uçkun ve Girginer, 2011: 47).

Finansal aracılık kurumları olarak bankalar, ekonomik sistemde merkezi konumda yer alır ve ekonomik büyüme ile ilişkidir (Afşar, 2007: 191). Bankaların faaliyet alanlarının geniş olmasını beraberinde getiren bu durum aynı zamanda bankaların sınıflandırılması konusunda farklı hususlara göre değerlendirme yapılmasını beraberinde getirmektedir.

Tablo 2 üzerinde bankaların sınıflandırılmasına ilişkin bilgiler ve banka türleri bir araya getirilmiştir.

Tablo 2. Bankaların Sınıflandırılması

Bankacılık Kanununa Göre; Mevduat Bankaları Katılım Bankaları Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Sermaye Kaynaklarına Göre; Özel Sermaye ile Kurulanlar Tüm Sermayesi Devletçe Ödenenler Karma Sermayeli Bankalar Ulusal Bankalar Yabancı Bankalar
İş Konularına Göre; İş ve Ticaret Bankaları İhtisas Bankaları Emisyon Bankaları	TBB Tarafındaki Sınıflandırmalar; Mevduat Bankaları Kamusal Sermayeliler Özel Sermayeliler
Hukuksal Türlerine Göre; Kişisel Girişim Bankaları Ticaret Ortaklığı Şeklindeki Bankalar Yasalarla Kurulmuş Bankalar	Yabancı Bankalar Türkiye'de Kurulmuş Olanlar Türkiye'de Şube Açanlar
İçerik Yönünden Bankalar; Merkez Bankaları Ticari Bankalar Tasarruf Bankaları Yatırım ve İş Bankaları Sanayi ve Kalkınma Bankaları Halk Bankaları Tarım ve Kredi Bankaları İpotek Bankaları Dış Ticaret Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları Kamusal Sermayeliler Özel Sermayeliler Yabancı Sermayeliler
	TMSF'ye Devredilen Bankalar

Kaynak: İbiş, Çatıkkaş ve Çoban Çelikdemir, 2018: 63.

Tablo 2'deki sınıflandırmaya göre bankalar; hukuksal kuruluşlarına, Bankacılık Kanunu'na, iş konularına, içerik yönüne, sermaye kaynaklarına göre sınıflandırılmaktadır. Hukuksal kuruluşlarına göre bankalar; kişisel girişim bankaları, ticaret ortaklığı bankaları, yasalarla kurulmuş bankalar şeklindedir. Bankacılık Kanununda mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankası türleri vardır. İş konularına göre bankalar ise iş ve ticaret bankaları, uzmanlık bankaları, emisyon bankalarını içerir. İçerik yönünden bankalar ise merkez bankaları, ticari bankalar, tasarruf bankaları, yatırım ve iş bankaları, sanayi ve kalkınma bankaları, halk bankaları, tarım kredi bankaları, dış ticaret bankaları, ipotek bankalarını kapsar. Türkiye Bankalar Birliği tarafından yapılan sınıflandırma ise mevduat bankaları, yabancı bankalar, kalkınma ve yatırım bankaları, TMSF'ye devredilen bankalar şeklindedir.

Bankaların sınıflandırılması konusunda farklı yaklaşımlar aracılığıyla ilerleme kaydedildiği için farklı kriterlere göre bankaların sınıflandırıldığı bu bölümdeki bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

1.4. Kamu Bankacılığı ve Dünyadaki Gelişimi

Kamu bankaları, bir ülkede sermaye yetersizliği sorununu çözmek amacıyla devlet tarafından kurulan bankalardır. Örneğin Türkiye'de Cumhuriyetin ilan edildiği yıllarda sermaye yetersizliğine çözüm getirmek ve birikim yapılmasını sağlamak amacıyla kamu bankalarını kurulması için yasalar hazırlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir (Oskay ve Kubar, 2008: 2).

Dünyada kamu bankaları, toplumların sermaye sorunlarını çözebilmek amacıyla kurulmuş ve bu amaç etrafında gelişme göstermiştir. Kamu bankasının borç verme kriterleri, bankaların kar elde etmesine paralel olarak faaliyetlerinin nasıl şekilleneceği gibi hususlar kamu bankacılığının dünyadaki gelişiminde ön plana çıkmaktadır (Baker, 2020: 1).

Kamu bankalarının kuruluş amaçları sermaye yetersizliğine çözüm üretmek olmakla birlikte bu amacın sürdürülebilir şekilde gerçekleşmesi mümkün olmayabilir. Örneğin son yüzyılda hızla değişen ve gelişen dünyada kamu bankalarının ticari ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldığı bilinmektedir (Dunbar, 2020: 335). Bu da kamu bankacılığının gelişim sürecine dair göz önünde bulundurulması gereken önemli bir ayrıntıdır. Dünyada ticaretin eğilimi, kamu bankacılığının gelişiminde belirleyici rol üstlenmektedir.

Karlılık, bankaların temel hedefleri konumundadır ve dünyada bankacılığın gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Aşağıdaki tabloda bankalar için karlılığı etkileyen faktörler derlenmiştir.

Tablo 3. Bankalarda Karlılığı Etkileyen Faktörler

Bağımlı Değişken	
Aktif Karlılığı	Bankaların ortalama toplam aktifler üzerinden elde ettikleri getiridir.
Bağımsız Değişkenler	
<i>Bankalara Özgü Değişkenler</i>	
Sermaye	Özsermayenin toplam aktiflere oranı
Faaliyet Giderleri	Personel giderlerinin toplam aktiflere oranı
Likidite	Likit varlıkların toplam aktiflere oranı
Menkul Değerler Portföyü	Menkul kıymet cüzdanının toplam aktiflere oranı
Takipteki Krediler	Takipteki kredi toplamının toplam kredilere oranı
Büyüklik	Enflasyona göre düzeltilmiş aktif toplamının doğal logaritmasıdır.
<i>Makroekonomik Değişkenler</i>	
Enflasyon	Tüketici fiyatlarındaki yıllık ortalama artıştır.
GSYİH Büyüme Oranı	GSYİH'deki yıllık reel büyüme oranıdır.
<i>Sektörle İlgili Değişkenler</i>	
Sektör Payı	Sektördeki tüm bankaların aktif toplamalarının GSYİH'e oranıdır.
Yoğunlaşma	Aktif büyüklüğü en büyük ilk beş bankanın toplam aktiflerinin, sektördeki tüm bankaların toplam aktiflerine oranıdır.

Kaynak: Gülhan, 2009: 92.

Tablo 3'te yer alan bilgilere göre bankaların karlılıkları; sermaye, faaliyet giderleri, likidite, menkul değerler, takipteki krediler, büyüklük, enflasyon, GSYİH, sektör payı ve yoğunlaşma gibi faktörlerin etkisi altındadır. Bu faktörlerin bankaların karlılığında farklı düzeylerde etkileri gözlenebilir. Kamu bankacılığının dünyadaki gelişimini etkileyen bir faktör olması sebebiyle karlılık üzerinde etkili olan faktörlerin her birisi dikkate alınmak durumundadır.

Devlet müdahalesinin yoğun olduğu ve özel sektör gelişiminin sınırlı seviyelerde kaldığı dönemler kamu bankalarının gelişiminin hızlı olduğu dönemlerdir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşmenin etkilerinin artması ve özel sektörün gelişmesine paralel olarak kamu bankacılığının dünya genelindeki önemini

yitirmeye başladığı söylenebilir. Finansal serbestleşme eğiliminin hızlanması, kamu bankalarının gücünü kaybetmeye başlamasındaki etkenlerden bir diğeridir. Özellikle 1980 ve sonrası dönemde kamu bankalarının performans açısından yetersiz bulunmasına paralel olarak özel bankaların gelişimi ivme kazanmıştır (Uçkun ve Girginer, 2011: 49).

Türkiye gibi Müslüman nüfusun yoğun olduğu ülkelerde katılım bankacılığı anlayışı önemli bir yer tutmaktadır. Kamu katılım bankalarının kurulması, dünyada kamu bankacılığının gelişiminde etkili olmuştur. Aşağıdaki tablo üzerinde katılım bankalarının tarihi gelişim süreci hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo 4. Katılım Bankacılığının Tarihi Gelişimi

1950'ler	Faizsiz ekonomi ve finansa dair tartışmalar ve yayınlar başlamış, ilk faizsiz bankalar kurulmuştur.
1960'lar	İlk faizsiz banka Mısır'da ve ilk yatırım kuruluşu Malezya'da kurulmuştur.
1970'ler	Faizsiz bankacılık uluslararası alanda kabul görmeye başlamış, İslam Kalkınma Bankası (IDB) kurulmuş ve BAE, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan, Sudan'da bankalar açılmaya başlanmıştır.
1980'ler	Malezya ve Bangladeş gibi ülkelerde açılan faizsiz banka sayısı artmış, İran faizsiz bankacılık sistemine dahil olmuş ve Bahreyn ile Malezya'da yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.
1990'lar	Bahreyn gibi ülkelerde yasal düzenlemelerin artmasıyla beraber standardizasyonun sağlanması amacıyla AAOIFI kurulmuş, ilk sukuk ihraç edilmiş ve Dow Jones faizsiz endeksi sisteme dahil edilmiştir.
2000'lerin Başı	Sistemin temelini oluşturan CIBAFI, IIFM, IFSB ve IICRA gibi kuruluşlar kurulmuş, Dubai faizsiz prensiplere uygun menkul kıymetler borsasının kurulması için çalışmalara başlamıştır. Birçok konvansiyonel banka faizsiz bankacılık ürünlerini de portföyüne dahil etmiştir.
2008-2009	Finansal kriz reel ekonomiyi olumsuz etkileyene kadar, faizsiz bankalar konvansiyonel bankalardan daha iyi performans göstermeye devam etmiştir.
2010-2011	Faizsiz bankacılık sektörü krizin etkilerinden çıkmaya başlamış ve kriz öncesi döneme göre daha fazla sukuk ihraç edilmiştir.
2013-2014	58'den fazla ülkede 411'i faizsiz banka olmak üzere 933 faizsiz finans kuruluşu faaliyettedir.

Kaynak: Yanık ve Sümer, 2017: 434.

Tablo 4'e göre katılım bankaları, 1950'li yıllardan itibaren ortaya çıkmış ve faizsiz bankacılık anlayışına göre hareket etmişlerdir. Dünyada faizsiz bankacılık anlayışını önemseyen kayda değer bir nüfusun varlığı, küresel piyasada katılım bankacılığının gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bu durumun farkında olan devletler de kamu katılım bankalarını kurarak sermayeyi değerlendirmek istemiştir. Kamu katılım bankalarının ortaya çıkması ve dünyanın farklı yerlerinde hızlı bir şekilde gelişim göstermesi sebebiyle kamu bankacılığının dünyadaki gelişiminde katılım bankacılığının gelişim sürecine dair bilgilere yer verilmiştir.

Kamu bankaları, devlet tarafından yönetilen bankalar olması sebebiyle güven duyulan bankalardır. Ancak kamu bankalarının sermaye yapısının güçlü olmaması değişen ve gelişen dünyada kamu bankalarının yetersiz kalmaya başlamasına neden olmuştur. Özel sektörün gelişmesi ve dünyada finansal serbestleşmenin yaygınlaşmasına paralel olarak kamu bankacılığının geçmişe göre daha arka planda kalmaya başladığı söylenebilir (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 205). Bu durum günümüzde dünyanın büyük çoğunluğu için (serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmayan ülkeler dışında) geçerlidir.

1.5. İktisadi Kalkınmanın Tanımı

İktisadi kalkınma şu şekilde tanımlanmaktadır: “Bir ülkede bir dönemde tüm mal ve hizmetlerin parasal ifadesi olan milli gelirdeki artış... sanayi üretiminde kişi başına düşen miktarının (artışı olarak) ölçülen büyüme” (Arslan, 2013: 46). Bu tanıma göre iktisadi kalkınma, bir ülkenin sahip olduğu gelir düzeyinin artışının sağlanmasını ifade etmektedir.

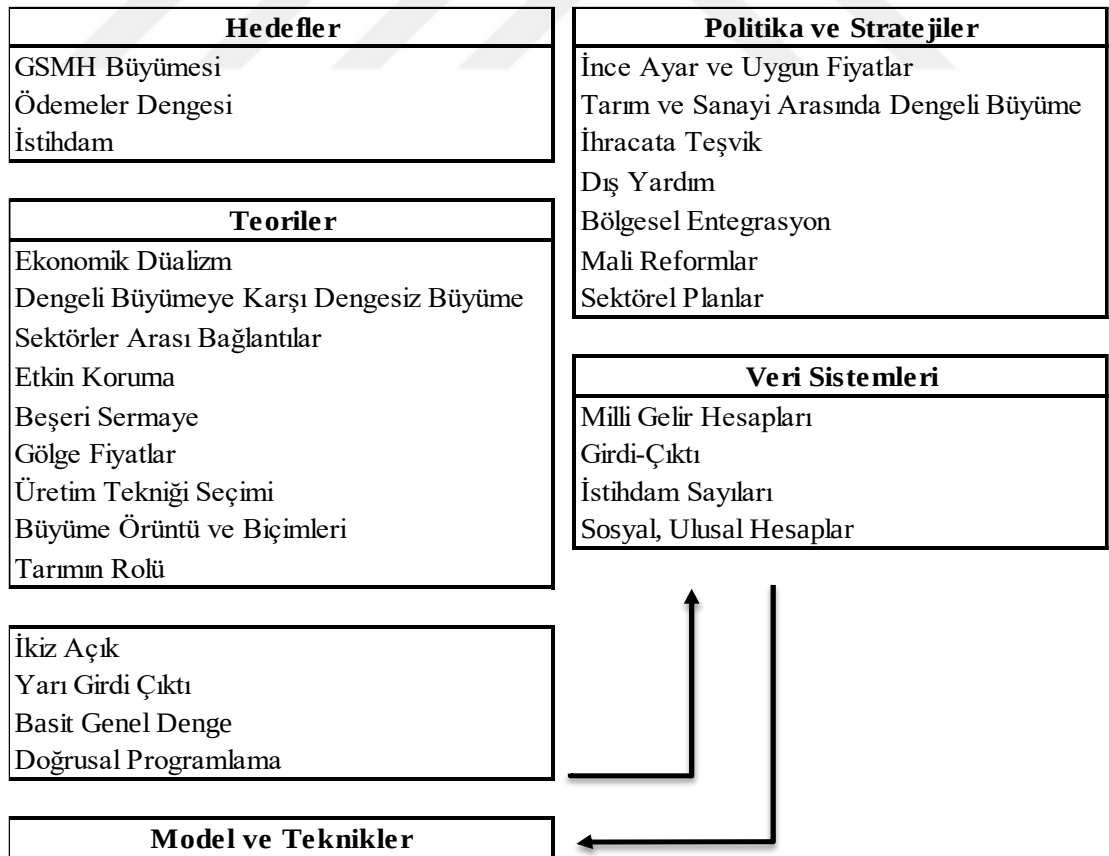
Başka bir tanımda iktisadi kalkınma “reel gayri safi milli hâsılada meydana gelen artış, üretim olanakları eğrisinde sağ tarafa doğru meydana gelen yakınlaşma” şeklinde açıklanmaktadır (Tunalı ve Erbelet, 2017: 3). O halde bir ülkede ekonomik değerlerin artmasına katkıda bulunan faktörleri iktisadi kalkınma ile ilişkilendirmek yanlış olmayacaktır.

Bir ülkede iktisadi açıdan kalkınma sağlanması ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesi, iktisadi açıdan en temel amaç olarak görünmektedir (Alakbarov, Gündüz ve Erkan, 2018: 254). İktisadi kalkınma hakkında yapılan tanımlarda ülkenin gelir düzeyinin artması odak noktası etrafında şekillenen açıklamalar getirilmiştir.

1.6. İktisadi Kalkınmanın İlgili Alanları

İktisadi kalkınma, bir ülkedeki ekonomik açıdan gelişme kaydedilmesi ile ilgili süreçlerin tamamıyla ilgilenmektedir. Bununla birlikte iktisadi kalkınmanın ilgi alanlarını sadece ekonomik süreçlerle sınırlandırmak doğru değildir. İktisadi kalkınma aynı zamanda sosyal, politik, kültürel açıdan gelişme kaydedilmesini içermektedir (Şaşmaz ve Yayla, 2018: 250). İktisadi kalkınmanın ilgi alanları açısından bu durum çok yönlü bir bakış açısını gerektirmektedir.

Teknolojide yaşanan gelişmeler, iktisadi kalkınmayı etkilemektedir. Dünyada yaşanan gelişmeler ve teknolojinin bu süreçteki rolleri iktisadi kalkınmanın teknoloji ile yakından ilgilenmesini sağlamaktadır. Bilgi toplumunda teknoloji ve ekonomi arasında yakın bir ilişki olduğu bilinmektedir (Gelgeç ve Hatırlı, 2018: 98). Haliyle teknoloji, iktisadi kalkınmanın yakından ilgilendiği konular arasındadır. Doğrudan ya da dolaylı olacak şekilde iktisadi kalkınma ile ilgili konular ve alanlar aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir.

Şekil 3. İktisadi Kalkınma ile İlgili Konular

Kaynak: Tunalı, 2011: 101.

Şekil 3'te yer alan bilgilere göre iktisadi kalkınmanın ilgi alanları arasında; GSYİH büyümesi, ödemeler dengesi, istihdam, ekonomik istikrar, milli gelir hesapları, ekonomik girdiler-çıktılar, sektörler arası bağlantılar, beşerî sermaye yer almaktadır. İktisadi kalkınmanın çok yönlü bir süreç olduğunu göstermesi bakımından bu bilgilerin dikkate alınmasında yarar vardır.

İktisadi kalkınmanın ilgi alanına giren diğer hususlar ise aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Doğan, 2011: 49):

- i. Ekonomik büyüme,
- ii. Sürdürülebilirlik,
- iii. Üretim kaynakları,
- iv. Teknolojik açıdan gelişme,
- v. Sosyal modernleşme,
- vi. Kurumsal modernleşme,
- vii. Yüksek istihdam,
- viii. Düşük enflasyon,
- ix. İşletme finansmanı,
- x. Etkin pazarlama faaliyetleri,
- xi. Yaşam standartlarının gelişmesi,
- xii. Verimlilik,
- xiii. İşgücünün niteliği,
- xiv. Yüksek yaşam doyumu,
- xv. Ticari faaliyetler,
- xvi. Yaşam kalitesi,
- xvii. Yüksek ekonomik performans,
- xviii. Üretim biçimlerini yapılandırma,
- xix. Yeni iş olanakları şeklindedir.

Görüldüğü üzere iktisadi kalkınmanın ilgi alanlarına dair pek çok farklı konuya değinilmesi mümkündür. Bunların büyük bir çoğunluğu birbiri ile ilişkili süreçler olarak görünmektedir.

İktisadi kalkınma, toplumdaki ulaşılan ekonomik ve sosyal imkanların tamamını ifade etmektedir. İktisadi kalkınmanın ilgi alanlarını da bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir. İktisadi kalkınma; maddi olanakların yanı sıra beşerî olanaklar, kültürel yapı, sosyal yapı gibi konularla yakından ilgilenmektedir (Karagül ve Açıkgöz, 2009: 743).

1.7. Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Türkiye'de bankacılık sektörünün tarihi gelişim süreci kendi içinde dönemlere ayrılmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde bankacılık 1847-1923 yıllarını kapsar. Cumhuriyetin ilanından sonra 1923-1933 yılları arasında ulusal bankalar döneminden söz edilmektedir. 1933-1945 dönemi ise Türkiye'de kamu bankaları dönemi olarak anılmaktadır. 1945-1960 dönemi ise özel bankalar dönemi şeklinde adlandırılmaktadır. 1960-1980 yılları arasında Türk bankacılık sektöründe planlı dönemdir. 1980 sonrasındaki dönem ise serbestleşme ve dışa açılma dönemidir (Yetiz, 2016: 110).

Osmanlı Devleti döneminde bankacılık konusundaki gelişmeler, 1800'lü yılların ikinci yarısı itibariyle görülmektedir. Tanzimat Fermanı sonrasında finans alanında yaşanan değişimler, bankacılığın gelişmesinde etkili olmuştur. 1850'li yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti ile Avrupa ülkeleri arasında iktisadi ilişkilerin olumlu yönde seyretmesi, bankacılığın gelişmesi ile ilişkilidir. 1853 yılında İngiltere'nin sermayesi ile Osmanlı Bankası kurulmuş 1863 yılında ise Fransızlar bu bankaya ortak olmuşlardır. Bank-ı Osmanî-i Şahane adını alan banka, merkez bankası gibi faaliyetlerini sürdürmüş, yatırım ve ticari bankacılık faaliyetlerini sürdürmüştür (Apak ve Tay, 2012: 64).

Milli Banka kurmak isteyen Osmanlı Devleti, 1853 yılında Kırım Savaşının başlamasıyla birlikte milli banka girişimlerine ara vermek durumunda kalmıştır. Bu durumu fırsat olarak kullanan Avrupalı sermaye sahipleri, Osmanlı Devleti ile kendilerinin ortaklığının olduğu banka kurma yönünde çaba göstermişlerdir (Ortabağ, 2018: 27). Osmanlı Devleti dönemindeki ilk bankanın İngiliz sermayeli olması ve sonrasında Fransızların da bankaya ortak olmasını bu açıdan değerlendirmekte fayda vardır. Osmanlı Devleti, milli bir banka kurma amacına sahipken savaş çıkması ve Avrupa ülkelerinin baskısı ile bunu o yıllarda yapamamıştır.

19. yüzyılın sonlarına gelirken Osmanlı Devleti'nin ekonomik açıdan zor durumda olması ve çözüm üretmekte yetersiz kalmasına paralel olarak devletin dış borç alması yönünde baskılar yoğunlaşmıştır. Bu baskı, Avrupa devletleri ve Avrupalı sermaye sahipleri tarafından yapılmıştır. Ayrıca kapitülasyonların Osmanlı Devleti'nin hareket alanını kısıtlamasının yanında sermaye sahiplerinin

denetlenememesi, Osmanlı Devleti'nde bankacılığın tarihi gelişimine zarar veren hususlar arasında gösterilmektedir. Tüm bu gelişmelerle birlikte Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemeyecek duruma gelmesi, ekonomik ve siyasi açıdan bağımsızlığı kısıtlamıştır (Çetin ve Kök, 2015: 214).

Bankacılık sektörünün Türkiye'de gelişiminde milli bankalar ile özel yasalarla kurulan bankalara değinmek gerekmektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarında milli bankacılığın gelişimi için çalışılmış, bu dönemde Türkiye İş Bankası, Emlak ve Eytam Bankası, Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası kurulmuştur. 1929 ekonomik buhranı sonrasında özel yasalarla kurulan bankalar Türk bankacılık sektöründe önemli bir yere sahiptir. 1933 yılında kurulan Sümerbank ve Belediyeler Bankası (İller Bankası), 1935 yılında kurulan Etibank ve Denizbank, 1938 yılında kurulan Halk Bankası Türkiye'de özel yasalarla kurulan bankalar olarak bilinmektedir (Tutcuoğlu, 2010: 7). İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özel bankacılığın gelişim göstermeye başladığı söylenebilir.

Türk bankacılık sektörünün gelişimi 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren devam etmesi yönüyle köklü bir geçmişe sahip görünmektedir. Yine de Türkiye'de bankacılığın gelişiminde serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile başlayan dönem, etkileri sebebiyle ayrı bir öneme sahiptir. 1980 sonrasındaki dönemde Türkiye'de bir hizmet sektörü olarak bankacılığın gelişimi büyük bir ivme kazanmıştır. Türk bankacılık sektörü bu dönemle birlikte profesyonelleşmeye başlamıştır (Arslan ve Hotamışlı, 2007: 201).

Kamu bankalarının kurulması, Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişiminde etkilidir ve çalışma konusuyla doğrudan ilişkilidir. Tablo 5'te Türkiye'de kurulan kamu bankalarına yer verilmiştir.

Tablo 5. Türkiye'de Kurulan Kamu Bankaları

Banka Adı	Kuruluş Tarihi	Faaliyet Konuları	Mevcut Durum
İstanbul Emniyet Sandığı	1868	Halkın elindeki dağınık ve küçük tasarrufları devletin kefaleti altında biraraya getirerek ihtiyaç sahiplerinin istifadesine sunmak.	1907 yılında Ziraat Bankası'na bağlanmış, 1984 yılından itibaren de anılan bankanın bünyesine alınmıştır.
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1888	Tarımsal kredi sağlama yanında her türlü bankacılık faaliyetinde bulunmak ve Merkez Bankası'nın şubesinin bulunmadığı yerlerde bazı fonksiyonlarını yerine getirmek, yurt çapında devlet adına ödeme yapmak (maaş vs.) ve toplamak (vergi).	1916 yılında kanunla kurulmuş bir devlet bankası statüsüne kavuşmuştur. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Türkiye Sınai ve Maadin Bankası	1925	Bankaya devredilmiş sanayi müesseselerini kurulacak şirketlere devredinceye kadar idare etmek, iştirak suretiyle sinai teşebbüsler kurmak ve işletmek (kalkınma bankası niteliğindedir)	Bankanın işletmecilik fonksiyonu 1932 yılında kurulan Devlet Sanayi Ofisine, bankacılık fonksiyonu da 1932'de kurulan Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası'na devredilmiştir. Bu iki kurum 1933'te Sümerbank'a devredilmiştir.
T. Emlak Bankası A.Ş.	1927	Ülkeyi imar etmek, inşaat sektörüne kredi sağlamak, diğer her türlü bankacılık işlemlerini yapmak	1926'da Emlak ve Eytam Bankası olarak kurulmuş, 1964'de Türkiye Emlak Kredi Bankası T.A.O. adını almıştır., 1988'de Anadolu Bankası T.A.Ş. ile birleşerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş.ünvanını almış, 2001 yılında Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası'na devredilmiştir.
Sümerbank A.Ş.	1933	Devlet sermayesi ile kurulmuş fabrikaları işletmek, özel sanayi kuruluşlarındaki devlet iştirak hisselerini idare etmek, yeni fabrikalar kurmak, sanayi için eleman yetiştirmek, sanayi kuruluşlarına kredi sağlamak, her türlü bankacılık işlemlerini yapmak	1993'de Sümerbank Holding A.Ş.'nin bankacılık birimi bu şirketten ayrılarak "Sümerbank A.O." ünvanını almıştır. "Sümerbank A.O.", 1995 tarihinde özelleştirilerek "Sümerbank A.Ş." ünvanını almıştır, 1999 tarihinde Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilmiş, 11.01.2002 tarihinde Oyak Bank A.Ş.'ye devredilerek kapatılmıştır.
Belediyeler Bankası (İller Bankası)	1933	Şehirlerin kalkındırılmasına hizmet etmek, imar planlarını hazırlamak, belediyelere gerekli orta ve uzun vadeli kredilerle teknik yardım sağlamak (kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir)	1945 yılında adı İller Bankası olarak değiştirilmiştir. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Etibank	1935	Ülkenin toprakaltı servetlerini işleterek değerlendirmek, devletin madencilik ve elektrifikasyon alanındaki teşebbüslerini kurmak, işletmek, finanse etmek, her türlü bankacılık hizmetleri yapmak	1997'de özelleştirilmiş, 2000 yılında TMSF'na devredilmiştir. 2001 yılında bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izni kaldırılarak tasfiye edilmiştir. Daha sonra 5 Nisan 2002 tarihinde Tasfiye halinde Etibank A.Ş.'nin tasfiyesinin kaldırılmasına ve bankanın tüm aktif ve pasifleriyle Bayındırbank A.Ş. bünyesinde devren birleştirilmesine karar verilmiştir.

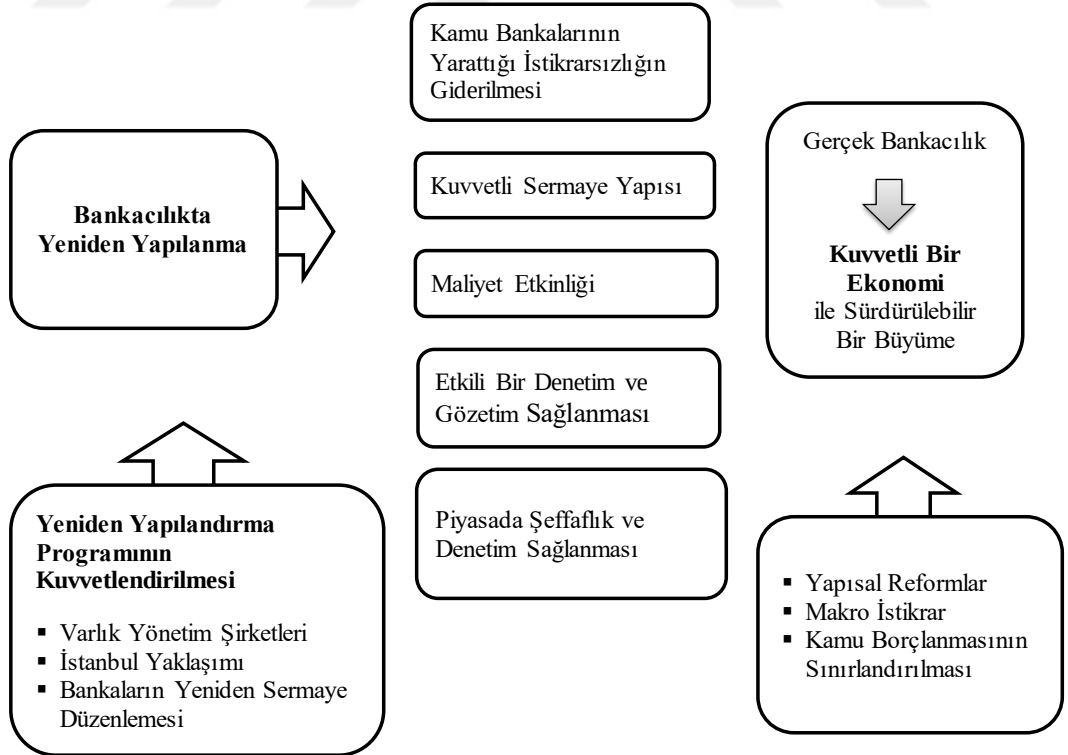
Tablo 5. (Devamı)

Banka Adı	Kuruluş Tarihi	Faaliyet Konuları	Mevcut Durum
Denizbank	1938	Denizyolları işletmelerini yönetmek, yenilerini kurmak ve finanse etmek	1952 yılında Denizcilik Bankası'nın kurulması ile devletin denizcilik alanındaki teşebbüslerini kurulması, işletilmesi ve finanse edilmesi işi bu bankaya devredilmiştir.
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	Ülkenin küçük sanat ve ticaret kredisi ihtiyacını karşılamak	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Denizcilik Bankası	1952	Devletin deniz ulaştırma alanında teşebbüslerini tesis etmek, gemi inşa, tamir ve satın alan veya deniz işletmeciliği yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açmak	1992 yılında T. Emlak Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	1954	Taşınır ve taşınmaz mal ve değerler karşılığında kredi açmak, ortaklıklar kurmak veya kurulmuş olanlara iştirak etmek, gayrimenkul alıp satmak, her türlü bankacılık işlem ve hizmetleri yapmak	Halen faaliyetlerine devam etmektedir.
Türkiye Öğretmenler Bankası T.A.Ş.	1959	Memur ve öğretmenlere konut inşaatı için taşınmaz mal ipoteği karşılığında kredi açmak, yapı onarım, taahhüt ve proje işleriyle uğraşmak, yapı malzemeleri ve ders aletleri endüstrisi kurmak ve ticaretini yapmak, her türlü bankacılık işlemini yapmak	1992 yılında T. Halk Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
T.C. Turizm Bankası	1960	Turistik tesisler kurmak, işletmek, kiralamak veya kiraya vermek, turizmle ilgili çeşitli girişimlerde bulunarak endüstrinin gelişmesine yardım etmek ve endüstriye kısa, orta ve uzun vadeli kredi sağlamak (kalkınma bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur)	1989'da Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. ile birleştirilmiştir.
Devlet Yatırım Bankası	1964	İktisadi Devlet Teşekküllerinin kalkınma planlarına uygun yatırımları için gerekli kredileri sağlamak, bu maksatla garantiler vermek (kalkınma bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur).	1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankasına (Eximbank) dönüştürülmüştür.
Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (Türkiye Kalkınma Bankası)	1975	Yurtiçi ve yurtdışında çalışmış ve çalışacakların birikimlerini kalkınma planlarının temel ilkelerine uygun teşebbüslere, özellikle sınai yatırımlara yöneltmek (kalkınma ve yatırım bankacılığı yapmak üzere kurulmuştur).	1988'de Türkiye Kalkınma Bankası'na dönüşmüştür.
Türk Eximbank	1987	Dış ticaretin finansmanı, ihracatın geliştirilmesi, ihracatçılar ve yurtdışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence sağlanması (kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir).	1987 yılında Devlet Yatırım Bankası'nın şekil ve nitelik değiştirmesiyle oluşmuştur. Halen faaliyetlerine devam etmektedir.

Kaynak: Uçarkaya, 2006: 66-67.

Tablo 5’te yer alan bilgilerden hareketle Türk bankacılık sektörünün gelişiminde Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayarak kurulan kamu bankalarının önemli bir yeri vardır. Kamu bankaları, devlet tarafından belirlenen hedefler ve özel yasalarla kurulmaktadır. Ülkede önem verilen sektörlerin gelişmesi noktasında kamu bankalarının üstlendiği roller belirleyici konumdadır.

Türkiye’de yaşanan 2001 krizi, bankacılık sektörü açısından dönüm noktalarından birisidir. Bankacılık sektörünün yeterince denetlenmemesi, bankaların kötü yönetilmesi gibi gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin yaşadığı en büyük krizlerden birisinin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 2001 krizi sonrasındaki dönemde alınan önlemler ve yasal düzenlemelerle birlikte Türkiye’de banka sayısında büyük bir düşüş yaşanmıştır. Bu dönemde kamu bankaları ve özel bankaların sayısının azalmasının yanı sıra TMSF’ye devredilen bankaların varlığı söz konusudur. 2001 krizi sonrasında Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programı uygulamasına geçilmiştir (Öncü ve Aktaş, 2007: 249). Programın detayları aşağıdaki şekil üzerinde gösterildiği gibidir.

Şekil 4. Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılanma Programı

Kaynak: Kesebir, 2018: 10.

Şekil 4’te yer alan bilgilere göre Türkiye’de bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma hedefleri; kamu bankalarının neden olduğu istikrarsızlığın giderilmesi, sermaye yapısının kuvvetlendirilmesi, maliyet etkinliğinin sağlanması, denetim ve gözetimin etkili şekilde yapılması, piyasada şeffaflığın sağlanması, kuvvetli ekonomi ve sürdürülebilir büyümenin gerçekleşmesi şeklindedir. Bununla birlikte makro açıdan istikrar sağlanması ve kamu bankalarının borçlarının sınırlandırılması gibi adımlar bankacılıkta yeniden yapılanmanın önemli yönleri arasındadır. Bankacılık sektöründe yeniden yapılan programının uygulanmasına paralel olarak Türkiye’de özel sermayeli bankaların güçlenmeye başladığı söylenebilir. Sektörün istikrar kazanması bakımından atılan adımlar, Türkiye’de bankacılık sektöründe yeniden yapılanma programının temelini oluşturmaktadır.

TMSF’ye devredilen bankalar, Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişiminde yer verilmesi gereken konulardan bir diğeridir. Aşağıdaki tabloda TMSF’ye devri yapılan bazı bankalar derlenmiştir.

Tablo 6. TMSF'ye Devredilen Bankalar

BANKA ADI	HİSSELERİNİN TMSF'YE GEÇİŞ TARİHİ
T. Ticaret Bankası	6 Kasım 1997
Bank Ekspres	12 Aralık 1988
İnterbank	7 Ocak 1999
Egebank	22 Aralık 1999
Yurtbank	22 Aralık 1999
Sümerbank	22 Aralık 1999
Esbank	22 Aralık 1999
Yaşar Bank	22 Aralık 1999
Etibank	27 Ekim 2000
Bank Kapital	27 Ekim 2000
Demirbank	6 Aralık 2000
Ulusal Bank	27 Şubat 2001
İktisat Bankası	15 Mart 2001
Sitabank	9 Temmuz 2001
Tarişbank	9 Temmuz 2001
Bayındır Bank	9 Temmuz 2001
Kentbank	9 Temmuz 2001
EGS Bank	9 Temmuz 2001

Kaynak: Gülen, 2015: 47.

Tablo 6’da yer alan bilgilerin destekleyeceği üzere Türkiye’de TMSF’ye devredilen çok sayıda banka vardır ve bunların hemen hepsinin 2001 krizi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Türk bankacılık sektörünün ilgili dönemdeki istikrarsızlığını göstermesi bakımından bu devirlerin önemi büyüktür.

Türkiye’de bankacılık sektörü gelineen noktada aktif büyüklüğü ve istihdam bakımından önemli sektörlerin başında gelmektedir. Türkiye’de yaşanan krizler ve olumsuz deneyimlere paralel olarak bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma girişimleri yürütülmüştür. 2001 krizi sonrası dönemde Türkiye’de yabancı sermayeli bankaların sayısında artış olduğu gözlenmektedir (Arabacı, 2018: 26).

1.8. Türk Bankacılık Sektörünün Özellikleri

Geçmişten bugüne Türk bankacılık sektörünün değerlendirilmesi ile Türkiye’de sektörün istikrarsızlıklar içerdiği görülecektir. Türkiye’de bankacılık sektöründe meydana gelen istikrarsızlıklar, ekonominin tüm alanlarında etkisini göstermektedir. Geçmişte yaşanan krizler, bunu destekler nitelikte görünmektedir (Uçkun ve Girginer, 2011: 47).

Türk bankacılık sektöründe Merkez Bankasının rollerine yer verilmesi gerekir. Merkez Bankasının başlıca rolleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (TCMB, 2020):

- i. Merkez Bankası, para emisyonunu düzenler.
- ii. Merkez Bankası, paranın değerini koruma işlevine yönelik çalışır.
- iii. Merkez Bankası, var olan koşullara ve koyulan hedeflere göre para hacmi, kredi hacmi gibi konularda düzenlemeler yapar.
- iv. Merkez Bankası, kredilerin verimli bir şekilde değerlendirilmesinde dolaylı olarak rol oynar.
- v. Merkez Bankası, hazine ile ilgili işlerin yerine getirilmesi görevini yerine getirir.
- vi. Merkez Bankası, bankaların mevduat karşılıklarını ve nakit ihtiyaçlarını muhafaza eder.
- vii. Merkez Bankası, bankalar arasındaki borç ve alacak mahsubunu yapmakla görevlidir.
- viii. Merkez Bankası, ülkenin altın ve döviz rezervlerinin yürütülmesini sağlar.
- ix. Merkez Bankası, açık piyasa işlemlerinin düzenlenmesi görevini yerine getirmektedir.

Görüldüğü üzere Merkez Bankasının görevli olduğu pek çok ekonomik düzenleme vardır. Tüm bu görev ve sorumluluklar, Merkez Bankasının bankacılık sisteminin sağlıklı, etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesini sağlama işlevine paralel olarak ortaya çıkmaktadır.

Türk bankacılık sektörü hakkında güçlü ekonomiye geçiş programıyla birlikte birtakım kararlar alınmıştır. Aşağıdaki tablo üzerinde güçlü ekonomiye geçiş programının detayları derlenmiştir.

Tablo 7. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Türk Bankacılık Sektörü

Programın Unsurları	Programın Hedefleri	Programın Uygulama Araçları	Programın Sonuçları
Yapısal Yenilemeler	TCMB'nın özerkliği ve piyasa ekonomisinin düzenlenmesi	TCMB Kanunu, doğal tekellere ve ağ endüstrilerine yönelik düzenleyici kurum yasaları	Telekomünikasyon, Tütün, şeker Üst Kurullarının oluşturulması
Bankacılık Sistemi Reformları	Sağlam bankacılık sistemi rasyolarının oluşturulması	Bankacılık kanunu	BDDK'nın kurulması, TMSF'ye işlerlik kazandırılması
Faiz ve Kambiyo Politikaları	Yatırımcılar için orta vadeli perspektif sağlanması	Kur sistemleri	Dalgalı kur sistemine geçilmesi, yönetimli dalgalanma, örtülü kur çıpasının uygulanması
Ekonomik Büyüme Stratejileri	Sıkı maliye politikası, anti enflasyonist yaklaşım, istikrarlı ekonomik büyüme	Yüksek Oranlı Faiz Dışı Fazla, Cari Açık/Milli Gelir Oranın kontrolü ve finansmanı	Düşük kur politikasıyla oluşan cari açığın dış borçlanma rakamlarına yansması

Kaynak: Arabacı, 2018: 33.

Tablo 7’de yer alan bilgilere göre güçlü ekonomiye geçiş programı yapısal yenilemeler, bankacılık sistemi reformları, faiz ve kambiyo politikaları, ekonomik büyüme stratejileri unsurlarını içermektedir. Bankacılık sistemi reformlarında hedeflenen sağlam bir bankacılık sistemi meydana getirmektir. Bu amaçla Bankacılık Kanunu çıkarılmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumunun (BDDK) kurulması programın sonuçlarından birisi olarak görünmektedir. Bu programla birlikte aynı zamanda TMSF’nin işlerlik kazanması gerçekleşmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş ve bankacılık sektörü ilişkisi gereğince istikrarlı bir şekilde ekonomik büyüme kaydedilmesi hedeflenmiş, yatırımlar için orta vadeli perspektifler sağlanması amacına yönelik hareket edilmiştir.

Türk bankacılık sektörünün özellikleri hakkındaki inceleme, sektörü istikrarlı bir hale getirmek için uzun yıllardan bu yana çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Türk Bankacılık sektörünün bugünkü yapısı řu ifadeler aracılığıyla özetlenebilir: “Türk Bankacılık Sektörü günümüzde çağdaş bankacılığın gereklerini yerine getiren, güçlü sermaye yapısına sahip, özerk ve etkin düzenleyici ve denetleyici kurum ve üst kurullar gözetiminde, her geçen gün gelişmeye devam etmektedir” (Sümer, 2016: 485).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIĞIN İKTİSADİ KALKINMADAKİ ROLÜ VE KALKINMA EKOLLERİ

Çalışmanın ikinci bölümünde bankacılığın iktisadi kalkınmadaki rolü ve kalkınma ekolleri araştırılmaktadır. Buna göre bankacılık ve iktisadi kalkınma ilişkisi, bankacılığın iktisadi kalkınmada üstlendiği roller, kamu bankalarının ayırt edici yönleri, kamu yararı ve kamu bankaları, ekonomik sistemde kamu bankalarının yeri ve önemi, kalkınma ekolleri ve bankacılığa bakışları, Türkiye'de iktisadi kalkınma görüşlerinin uygulanması konularına yönelik açıklamalar getirilmektedir.

2.1. Bankacılık ve İktisadi Kalkınma İlişkisi

Daha önceki bölümlerde bankacılık sektörü ve iktisadi kalkınma hakkında ayrı ayrı yapılan araştırmalar, bankacılık sektörü ve iktisadi kalkınma ilişkisine dair fikir verecek nitelikte olmakla birlikte yüzeysel de olsa bu ilişkinin farklı bir başlık altında ele alınması tercih edilmiştir. Bankacılık sektörü finansal yapının merkezinde yer almaktadır ve bu yönüyle iktisadi kalkınma ile ilgili süreçlerde belirleyici bir konumdadır (Yetiz, 2016: 114). Bugün Türkiye'de ve dünyada bankacılık sektörü, iktisadi kalkınmanın itici güçleri arasında gösterilmektedir.

Bankacılık ve iktisadi kalkınma ilişkisi doğrudan gözlenebildiği gibi dolaylı olarak da gözlenebilir. Bankacılık sektörü; sosyal, ekonomik, çevresel açıdan sürdürülebilir kalkınmayı, özel sektörün üretim sürecindeki varlığında yer almaları yönüyle dolaylı olarak etkilemektedir. Ayrıca bankacılık sektörü, sahip oldukları büyüklüğün yanı sıra kaynak kullanımı, reel sektördeki varlıkları ve ekonomik sistemin temelini oluşturmaları yönüyle iktisadi kalkınmayı doğrudan etkiler (Tandoğan ve Özyurt, 2013: 57). Bankacılık ve iktisadi kalkınma ilişkisi, farklı alanlardaki etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkabileceği gibi doğrudan ekonomik faaliyetler aracılığıyla da kendisini gösterebilmektedir. Her şekilde bankacılık, iktisadi kalkınmayı önemli ölçüde etkilemektedir.

İktisadi kalkınma, bankacılık sektöründeki gelişmelerle ilişkilendirilmeye müsait olduğu için bankacılık ve iktisadi kalkınma etkileşimi kaçınılmazdır. Bankacılık ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkide yapısal reformlar, ekonomik politikalar geliştirme ve uygulama yönündeki gelişmelerin etkisi büyüktür (Ho ve Odhiambo, 2013: 520). Bankacılık sektörünü şekillendiren bu hususlar aynı zamanda iktisadi kalkınma ile de doğrudan ya da dolaylı olacak şekilde ilişkilidir. Özellikle bankacılık sektörünün gelişiminin ivme kazandığı yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu ilişkinin düzeyi artmakta ve kapsamı genişlemektedir.

Bankacılık sektörünün ve bankaların kapsamının sağlıklı şekilde belirlenmesi, bankacılık ve iktisadi kalkınma ilişkisinin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bir finansal kurumun banka olabilme unsurları derlenmiştir.

Tablo 8. Finansal Kurumların Banka Olabilmesi İçin Gereken Unsurlar

Bankacılık Unsurları	Açıklama
1- Kanuni Olma	Kurulacak bankanın faaliyet göstereceği devletin kamu hukuku uyarınca resmi bir izin ile kurulması gerekmektedir.
2- Para Saklama	Bankaların, insanların güvenebilecekleri bir kurum olma ve paralarının muhafazası anlamında kullanmak için belli bir motivasyona sahip olmalarını sağlayabilme özelliğidir.
3- Mevduat Toplama	Bankalar insanlar (mevduat sahipleri) tarafından kullanılmayan parayı toplamak suretiyle belli bir kredi açma becerisini gösterebilmelidirler.
4- Sermaye ve Kredi Dağıtımı	Bankaların topladıkları mevduatı kredi olarak ihtiyaç sahiplerine verebilme özelliklerini ifade eder. Bankaların ancak mevduat toplama sonucu kredi açma kabiliyetleri ortaya çıkar. Bu özellik sayesinde de varlık transferi ya da nakit transferi gerçekleştirilmiş olur. Bankalar sahip oldukları öz sermayeleri ile de kredi kullandırabilirler.
5- Nakit Transferi	İç ve dış ticarete para yerine işlem maliyetlerini azaltmak ve ödemelerde kolaylık sağlamak amacıyla aracılık etme rolü bankalar için önemli bir alandır.

Kaynak: Serdaroğlu, 2011: 77.

Tablo 8’de yer alan bilgilere göre kanuni olma, para saklama, mevduat toplama, sermaye ve kredi dağıtımı, nakit transferi gibi işlemler finansal kurumların banka olarak nitelendirilebilmesi için gereklidir. Sermaye ve kredi dağıtımı işlemleri, yapılacak olan yatırımlar açısından belirleyici konumda olması yönüyle iktisadi kalkınma ile daha yakından ilişkilidir. Bununla birlikte dış ticarete işlem maliyetlerinin azaltılması ve ödemelerde kolaylık sağlanması gibi aracılık faaliyetleri, bankacılık sektörünün iktisadi kalkınma ile ilişkileri kapsamında yer almaktadır.

Dünyada üretimin artması ve kaynakların daha fazla kullanılması, artan nüfus ve teknolojiadaki gelişme ile kaçınılmaz olmuştur. Üretimle ilgili işlemler için mali kaynak gerekmesi, bu kaynağı sağlayan bankaların ekonomik sistemde daha merkezi konumda yer almasında etkili olmuştur (Ada ve Kılıç, 2014: 203). Dolayısıyla bu husus bankacılık sektörü ve iktisadi kalkınma arasındaki ilişkiyi meydana getiren unsurlardan birisidir.

2.2. Bankacılığın İktisadi Kalkınmada Üstlendiği Roller

Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre bankacılığın iktisadi kalkınmada üstlendiği roller değişebilir. Gelişmekte olan ülkelerde bankacılık sektörünün iktisadi kalkınmanın itici gücü olması beklenmektedir. Bankacılık, reel sektöre kredi olanakları sunarak yeni yatırımlar yapılmasını sağlamakta, böylece istihdam oranlarının artmasına ve iktisadi kalkınmaya katkıda bulunmaktadır (Kesebir, 2018: 7). Bu örnek, gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsi için geçerli olan bir beklenti niteliği taşır.

Bankacılık ve iktisadi kalkınmada üstlendiği rolleri açıklaması bakımından dünyada bazı ülkelerde ortaya çıkan krizler ve bu krizlerde bankacılık sektörünün rollerine dair bilgiler aşağıdaki tablo üzerinde derlenmiştir.

Tablo 9. Bankacılık ve Ekonomik Krizler

<u>Ülke ve (Yılı)</u>	<u>Ekonomideki Kırılganlıklar</u>	<u>Krizi Ateşleyen Nedenler</u>
Norveç (1988) Finlandiya (1991) İsveç (1991)	Kredilerde genişleme, emlak fiyatlarında şişme, banka sermayelerinin yetersizliği, risk yönetimi ve denetim eksikliği	Vergi reformu, para politikasında sıkılaştırma, yerli paranın yabancı paralara karşı değer kaybetmesi.
Meksika (1994)	Devletin kısa dönemli dış borçlarının (ve dövizle endeksli borçlarının) yüksekliği.	ABD'nin para politikasını sıkılaştırması, siyasal şoklar.
Arjantin (1995)	Bankaların kısa dönemli yabancı para ve özellikle Pezo yükümlülükleri	Meksika krizi.
Japonya (1995)	Kredi ve emlak değerlerinde şişme, denetimi güçlendirmeden yapılan deregülasyonlar, zayıf yönetim.	Emlak piyasasında çöküş.
Tayland(1997)	Şirketlerin dış yükümlülüklerinin artması, bankaların emlak sektörüne açtığı yüksek krediler.	Dış ticaret hadlerinin hızla bozulması, varlık fiyatlarında çöküş.
Kore (1997)	Mali sektörün uyumsuzluklar içeren dış yükümlülükleri, Chaebol'lara açılmış krediler.	Dış ticaret hadlerinin bozulması, Chaebol karlarında düşüşler ve Tayland krizi.
Endonezya (1997)	Şirketlerin dış yükümlülükleri, bankaların emlak sektörüne açtığı yüksek krediler.	Tayland krizinin bulaşması, bankacılık krizi.
Rusya (1998)	Devletin kısa dönemli finansman ihtiyaçlarının yüksekliği.	Bütçe açığı hedefinin tutturulamayıp, dış ticaret hadlerinin bozulması.
Brezilya (1999)	Devletin kısa dönemli dış yükümlülüklerinin yüksekliği.	Bütçe kesintilerinin uygulanamaması, cari açık, Rusya krizi.
Türkiye (2000)	Devletin kısa dönemli yükümlülüklerinin yüksekliği, bankacılık sisteminin kur ve vade uyumsuzluğu.	Büyüyen cari açık, TL'nin değerlenmesi, dış ticaret şokları, mali sektör reformlarına olan inanç eksikliği.
Arjantin (2002)	Kamu kesimi ve özel kesim dış ve yabancı para yükümlülüklerinin yüksekliği.	Maliye politikasıyla para politikası uyumsuzluğu, Rusya krizi etkisi.
Uruguay (2002)	Bankacılık sektörü kısa dönem yükümlülüklerinin yüksekliği.	Arjantin'in mevduatları dondurması ve Uruguay bankalarından para çekilişi.
ABD (2008)	Kredi ve emlak piyasası şişkinliği, mali sektör regülasyonlarının zayıflığı.	Subprime mortgage piyasasının çöküşü.

Kaynak: Gökalp, 2012: 58.

Tablo 9’da görüldüğü üzere bankacılık sektörünün istikrarlı ve güçlü olmaması halinde ekonomide kırılganlık yaşanmakta, bu durum iktisadi kalkınmaya engel olmaktadır. Bankacılık sisteminin faaliyetlerinin ülke hedefleri ile uyumsuz bir şekilde seyretmesi iktisadi kalkınma sürecini olumsuz etkilemektedir. Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren yaşanan pek çok krizde bankacılığın etkisi olduğu tabloda verilen bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır.

Dünya ekonomisinde kalkınmanın farklı safhalarından bahsedilmesi mümkündür. Aşağıdaki tablo üzerinde dünya ekonomisinde kalkınmanın safhaları hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo 10. Dünya Ekonomisinde Kalkınmanın Safhaları

Dönem	Kapitalizmin Değişen Formlarında Uzun Dönemli Dalgalanmalar	Kısa ya da Kondratieff Dalgalanmaları	Çevre Üzerine Etkisi
1400	Feodalizm	-	Avrupa Dışında Sınırlı Etki Alanı
1500	Geçiş Dönemi	İBER Hakimiyeti	- Latin Amerika Sömürgeciliğinin Başlaması
1600	Merkantilist Sömürgecilik	Kuzey Batı Avrupa’nın Yükselişi: - Hollanda ve Baltık Ülkeleri - Fransa ve İngiltere	- Kuzey Amerika Sömürgeciliğinin Başlaması - Kuzey Amerika Sömürgeciliğinin Son Bulması
1700		Fransa ve Britanya’da Devrimler	- Güney Asya Sömürgeciliğinin Başlaması
1800	Geçiş Dönemi	Britanya Hakimiyeti	- Latin Amerika Sömürgeciliğinin Son Bulması
1900	Endüstriyel Tekel	Britanya’nın Göreli Gerileyişi	- Asya ve Pasifik Sömürgeciliğinin Hızlanması - Afrika Sömürgeciliğinin Hızlanması
2000		Almanya ve ABD’nin Yükselişi, Kuzey Batı Avrupa’nın Düşüşü, ABD Hakimiyeti	- Asya ve Afrika’da Sömürgeciliğin Son Bulması
2000 -	Bilgi Ekonomisi Temelli Sömürgecilik	Batı Merkezli Ekonomik Hakimiyete Çin ve Hindistan’ın Dahil Olması	Neocon Sömürgecilik Anlayışı

Kaynak: Çetin ve Kök, 2015: 205.

Tablo 10’da yer alan bilgilerden hareketle bankacılığın iktisadi kalkınma üzerinde üstlendiği rollerde dönemlerin kendisine özgü koşullarının göz önünde bulundurulması gerektiği çıkarımı yapılabilir. Bankacılığın iktisadi kalkınmada üstlendiği diğer roller ise aşağıdaki gibidir (Abusharbeh, 2017: 2307):

- i. Tasarruf sahiplerinden mevduat toplama yoluyla ekonomik büyümeye katkı sağlar.
- ii. Yatırımı teşvik eder.
- iii. Üretimi teşvik eder.
- iv. Ekonomideki sektörlerle genişleme olanağı tanır.
- v. Tarım sektörüne katkı sağlar.
- vi. Sanayi sektörüne katkı sağlar.
- vii. Ticaret sektörüne katkı sağlar.
- viii. Borç alanlar ile tasarruf edenlere aracılık yapar.
- ix. Yatırım projelerinin başlangıcı için sermaye oluşumuna katkıda bulunur.

Bankacılık sektörünün durumu, ülkenin gelişmişlik düzeyine dair fikir vermektedir. Benzer şekilde bankacılık, tasarrufların değerlendirilmesinde etkili olmaktadır. Yatırımların yapılması ve sürdürülmesi de bankacılığın doğrudan etkileri ile gerçekleşmektedir (Sümer, 2016: 497). Tüm bunlar bankacılığın iktisadi kalkınmada üstlendiği rolleri açıklamada yardımcı örnekler arasındadır.

2.3. Kamu Bankalarının Ayırt Edici Yönleri

Özel sektörün sermaye ve bilgi açısından birikimlerinin yetersiz olduğu ülkelerde yaygın olarak tercih edilmesi, kamu bankalarının ayırt edici özellikleri arasında yer almaktadır. Kamu bankaları, ekonomik gücü sınırlı olan ülkelerde kalkınmayı başlatacak olan kurumlar olarak görünmektedir (Oskar ve Kubay, 2008: 3). Küreselleşme ile kamu bankalarının geçmişe oranla daha az tercih edilmeye başladığı söylenebilir, çünkü bu dönemde özel sektörün gelişimi önemli ölçüde hız kazanmıştır.

Kamu bankaları, ortaya çıkma nedenleri ve kuruluş amaçları yönüyle diğer bankalardan ayrılmaktadır. Bir araştırmacıya göre kamu bankalarının diğer ayırt edici yönleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Ege, 2002: 14-15):

- i. Kamu bankalarının çok olduğu bir ÷lkede oligopol bir yapı ortaya çıkabilir.
- ii. Evrensel bankacılığı benimsemeye paralel olarak banka tipleri arasındaki farklılıklar azalır.
- iii. Kamu bankalarının sistem içindeki nispi ağırlıkları özelleştirmeler aracılığıyla azaltılmaktadır.
- iv. Gelişmekte olan ÷lkelerde finans piyasaları kamu sermayeli bankaların kontrolü altındadır.
- v. Kamu bankalarının çok olduğu ÷lkelerde mali piyasalar yeterince derinleşmemiştir.
- vi. Bir ÷lkede kamu bankalarının ağırlıkta olması, piyasa yapısında yetersizlikler olması anlamına gelir.
- vii. Kamu bankaları, yüksek maliyetlerle çalışmaktadır.
- viii. Kamu bankaları, geçmiş dönemlerde modern teknolojilere geçişte yetersiz kalmış ve geç davranmıştır.

Gör÷ldüğü üzere kamu bankaları, özel sektörün gelişmediğı toplum yapılarında daha yaygın bir şekilde yer almaktadır. Ekonomik açıdan gelişmenin sınırlı olduğı ÷lkelerde sermaye ihtiyacının karşılanması adına faaliyet gösteren kamu bankaları, diğerk banka sayılarından daha fazla olduğı durumlarda piyasaları kontrol etmektedir.

Ancak araştırmacı tarafından belirtilen çıkarımlardan ilk üçü haricindekilerin günümüzde geçerli olduğı söylenemez. Örneğın gelişmekte olan ve liberal anlayışa sahip ÷lkelerde özel bankalar piyasaya hakim olabilirler. Kamu bankalarının ağırlıkta olması piyasada sorun oluşturmazken denetimsiz olması zayıflıklar oluşturabilir. Ayrıca bu çalışmanın sonunda özellikle yapılandırma sonrası kamu bankalarının oldukça verimli çalıştığı ve modern imkanları kullanabildiğı değerlendirilmiştir.

Kamu bankaları, ekonomik gelişmede etkili olabildiğı gibi ekonomik krizlerde de etkili olabilir. Bunun farklı örnekleri ile karşılaşılabılır. Örneğın 2008 küresel mali krizinde Türkiye'de kamu bankalarının doğrudan etkili olmadığı bilinmektedir (Gökalp, 2015: 67). Kamu bankalarının ekonomik süreçlerin merkezinde yer aldığını göstermesi bakımından bu hususların bilinmesinde fayda vardır.

2.4. Kamu Yararı ve Kamu Bankaları

Devlet desteğiyle faaliyet gösteren kamu bankaları, finansal performans açısından özel bankalara göre daha iyi göstergelere sahiptir (Uçkun ve Girginer, 2011: 62). Karlılıkla ilgili konular, kamu bankaları için birinci öncelik konumunda olmadığı için kamu yararının gözetildiği değerlendirilmesi yapılabilir. Nitekim bu husus kamu bankalarının kuruluş amaçlarını destekler niteliktedir.

Kamu yararı ve kamu bankaları konusunda değinilmesi gereken başlıca konular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Uçarkaya, 2006: 19-20):

- i. Kamu hizmetlerinin etkin şekilde sunulması için devletin müdahalesi ile sık sık karşılaşılır.
- ii. Tarım sektörü, kamu kurumlarının müşterileri veya farklı sektörlerle kredi kullandırılması için kararlar alınırken kamu yararı gözetilmelidir.
- iii. Ülke yönetimi, kamu bankalarından piyasadaki faiz oranlarından daha düşük faiz oranlarıyla kredi vermesini talep edebilir.
- iv. Ülke yönetimi, kamu bankalarına kamu yararını gözetmeleri kaydıyla güvenceler sağlayabilir.
- v. Kamu yararı gözetilmesi sebebiyle kamu bankalarının karlılık oranları düşük seyredebilir.
- vi. Kamu bankalarının kuruluş amaçları arasında finansal sistemi geliştirme ve ekonomik büyümeyi sağlama yer almaktadır, bunlar kamu yararı ile doğrudan ilişkilidir.
- vii. Kamu bankaları, finansal istikrarı sağlamak adına faaliyet gösterdiği için kamu yararı gözetmektedir.
- viii. Krizleri engellemek için yürütülen faaliyetler, kamu bankaları ve kamu yararı ilişkisi kapsamında yer almaktadır.
- ix. Kamu bankalarının teşvikleri, kamu yararı ile ilişkilidir.
- x. Kamu bankaları, kamu yararı önceliğinden uzaklaşması halinde devlet baskısı ile karşılaşabilir.
- xi. Kamu bankalarının kredi kullandırmasında kamu yararı öncelikli olarak hareket edilmektedir.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kamu bankaları ve kamu yararı ilişkisi kapsamında pek çok farklı süreçten bahsedilmesi mümkündür. Özellikle devlet tarafından kamu yararı için yapılan müdahaleler, kamu bankalarının kuruluş amaçları ile kamu yararı arasındaki yakın ilişkiyi destekler niteliktedir.

“Devletin belirli amaçların geliştirilmesinde öncülük eden ihtisas kredilerinin büyük bir kısmı kamu bankaları tarafından verilmektedir. Bu tür krediler belli bir gelir veya meslek grubunu ve bölgeyi kapsamakta uzun vadeli ve düşük faizli olarak verilmektedir” (Oskay ve Kubar, 2008: 4). Kamu bankaları ve kamu yararı ilişkisi kapsamında yer alan bu husus, aynı zamanda kamu yararının öncelik olabildiğini ve karlılık hedeflerinin arka planda kalabileceğini göstermektedir.

2.5. Ekonomik Sistemde Kamu Bankalarının Yeri ve Önemi

Türkiye'de ekonomik açıdan istikrarın olmaması, ekonomideki iyileşmelerin sürdürülebilir bir biçimde devam etmemesi bankacılık sistemini de etkilemiştir. Kamu bankalarının ekonomik sistemdeki yeri ve önemi açısından bu durum ele alındığında banka tercihlerinin kriz anlarında özel bankalar yerine kamu bankalarına kaymasının söz konusu olduğu görülmektedir (Turgut ve Ertay, 2016: 119). Türkiye ekonomisinde çok sayıda krizin yaşanması sebebiyle bu durum farklı dönemlerde yaşanmıştır denilebilir. Buradan hareketle Türkiye'de kamu bankalarının güven faktörü sebebiyle özellikle kriz dönemlerinde tercih edildiği çıkarımı yapılabilir.

Ekonomik sistemde kamu bankalarının yeri ve önemini oluşturan diğer hususlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Oskay ve Kubar, 2008: 2):

- i. Kamu bankaları, sermaye yetersizliği sorununa çözüm üretmeye çalışmaktadır.
- ii. Kamu bankaları, özel sektöre sermaye ve bilgi birikimi açısından destek sağlamaktadır.
- iii. Kamu bankaları, ülke ekonomisine katkı sağlama amacını öncelikli olarak görmektedir.
- iv. Kamu bankaları, kar ya da zarar etmesi yönüyle ülke ekonomisi için kritik öneme sahiptir.
- v. Kamu bankalarında aşırı istihdam gibi gelişmeler, ülke ekonomisine zarar vermektedir.
- vi. Kamu bankaları, geçmiş dönemlerde zarar etmesi sebebiyle ekonomik sisteme zarar vermiştir.
- vii. Kamu bankalarının haksız rekabeti, ekonomik sistemin zarar görmesiyle sonuçlanmaktadır.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere kamu bankaları, ekonomik sistemde merkezi bir konumdadır. İktidarda yer alan partilerin politikaları, kamu bankalarının ekonomik sisteme yarar ya da zarar getireceğini belirleyen temel unsurlardan birisi olarak görünmektedir. Kamu bankalarının özelleştirilmesi ile ilgili çalışmaları bu açıdan değerlendirmekte fayda vardır.

Kamu bankalarının ekonomik sistemdeki yeri, uzun yıllardır devam eden bir tartışma konusudur. Kamu bankalarının özelleştirilmesi, bu süreçte yapılması gereken düzenlemeler Türkiye'de 1990'lı yılların sonlarına doğru yoğun şekilde gündeme gelmiştir. Özel sektörün gelişme hızının artmasına paralel olarak kamu bankalarının durumuna dair tartışmaların artması olağan bir durumdur. Bankacılık sisteminde rekabet ve verimlilik üzerinde olumsuz etkileri olduğu düşüncesiyle kamu bankaları hakkında çok sayıda düzenleme yapılmıştır (Altay, 2004: 20). Tüm bunlar ekonomik sistemde kamu bankalarının yeri ve önemini gösteren ayrıntılar arasındadır.

2.6. Kalkınma Ekolleri ve Bankacılığa Bakışları

Klasik kalkınma ekolleri, devlet politikalarının etkisi altında şekillenmiştir. 1929 yılındaki ekonomik buhrana kadar kalkınma ekollerinde ulusal düzeyde yaklaşımlar ortaya koyulmuş, bölgesel politikalar ikinci planda kalmıştır. Küreselleşmenin etkili olması ve dünyada ekonominin farklı bir hal almasıyla birlikte kalkınma ekollerinde bölgesel politikalar da ön plana çıkmaya başlamıştır (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014: 22).

Kalkınma konusundaki yaklaşımların geçmişi 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Değişen ve gelişen koşullarla birlikte kalkınma konusunda yeni ekoller ortaya çıkmıştır. Geleneksel ve modern kalkınma ekolleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (Palabıyık, 2009: 41):

- i. Dengeli kalkınma,
- ii. Modernleşme ekolleri,
- iii. Bağımlılık ekolü,
- iv. Neo-klasik kalkınma ekolü,
- v. Temel ihtiyaçlar kalkınma ekolü,
- vi. İnsani kalkınma ekolü,
- vii. İçer dönük kalkınma ekolü,
- viii. Dışer dönük kalkınma ekolü,

- ix. Yerel kalkınma ekolü,
- x. Ulusal kalkınma ekolü,
- xi. Sürdürülebilir kalkınma ekolü şeklindedir.

Ekollerin bankacılığı olan bakışları, ekonomik sistemin işleyişinde bankacılık sektörüne biçilen role göre değişmektedir. Modern ekollerde bankacılık sisteminin merkezi konumda yer alması sebebiyle bankacılığı verilen önemin daha yüksek olduğu değerlendirilmesi yapılabilir.

2.7. Türkiye'de İktisadi Kalkınma Görüşlerinin Uygulanması

İktisadi kalkınma görüşlerinin uygulanmasında ülke içi dinamikler belirleyici konumdadır. Türkiye'de iktisadi kalkınmanın uygulanmasında eğitimle ilgili konular öne çıkmaktadır. İktisadi kalkınma görüşlerinin başarılı olabilmesi, eğitimin kalitesine bağlıdır (Aksu, 2016: 71). Dolayısıyla Türkiye'de iktisadi kalkınma görüşlerini etkili şekilde uygulamak için öncelikle eğitimin kalitesinin artırılması gerekmektedir.

Türkiye'de iktisadi kalkınma görüşlerinin uygulanması, dönemlere göre farklılık göstermektedir. Çünkü göreve gelen hükümetler farklı politikalar benimsemektedir. Böyle bir durumda iktisadi kalkınma görüşlerinin uygulanmasını dönemlere göre ele almakta yarar vardır. Üçüncü bölümden itibaren 10'ar yıllık periyotlar şeklinde kamu bankacılığı ve bankacılık sektöründeki gelişmeler ele alınmıştır. Siyasi dönemler yerine 10'ar yıllık yöntem seçildiğinden önemli kırılmalar dönemlerin içerisinde kalabilmektedir.

Türkiye'de kalkınmanın ve bankacılık sektörünün gelişimine dair incelemede iktisadi kalkınma görüşlerinin uygulanmasıyla ilgili bilgilere yer verileceği için bu kısımdaki inceleme sınırlı tutulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE KAMU BANKACILIĞININ TARİHİ GELİŞİMİ

Çalışmanın üçüncü bölümünde Türkiye’de kamu bankacılığının tarihi gelişimi araştırılmaktadır. Buna göre Türkiye’de bankacılığın gelişimi, Türkiye’de bankacılığın gelişiminde etkili olan olaylar, Türkiye’de dönemlere göre bankalar ve iktisadi kalkınma planları, günümüzde Türkiye’de faaliyet türlerine göre bankalar konularına yönelik açıklamalar getirilmektedir.

3.1. Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi

Bankacılığın Türkiye’deki gelişimi 1856 yılında kurulan Osmanlı Bankası’na kadar uzanmaktadır. Cumhuriyet öncesinde milli sermaye ile toplam 21 banka kurulsa da bunlar yabancı bankalar karşısında faaliyetlerine devam etmekte güçlük yaşamıştır. Cumhuriyetin ilanı sonrasında ilk kurulan banka Türkiye İş Bankası’dır. 1929 Ekonomik Buhranı ile Türkiye’de bankaların büyük kısmı faaliyetlerini durdurmuştur. 1930’lu yıllarda kamu bankalarının kurulması söz konusudur. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise özel bankalar gelişmiştir. 1960-1980 arası dönem ise bankacılık sektöründe devlet kontrolünün etkili olduğu bir dönemdir. 1980 yılı sonrasında ise serbest piyasaya geçişle birlikte bankacılık sistemi köklü bir dönüşüm yaşamış, özel bankaların gelişimi büyük bir hız kazanmıştır (Atlı, Yücel ve Tanyıldızı, 2018: 93). 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında ise bankacılık sektöründe yeni düzenlemeler yapılmış, bugünkü bankacılık sisteminin temelleri atılmıştır. Türkiye’de bankacılığın gelişim sürecini bu şekilde özetlemek mümkündür.

Serbest piyasaya geçilmesinden 2000 yılına kadar olan dönemde Türkiye’de bankacılık sektöründe yer alan bankalarla ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 11. Türkiye’de Banka ve Şube Sayıları (1980-2000)

Yıllar	Banka Sayısı			Şube Sayısı		
	Ulusal	Yabancı	Toplam	Ulusal	Yabancı	Toplam
1980	39	4	43	5849	105	5954
1981	39	6	45	6121	123	6244
1983	35	10	45	6168	113	6281
1984	34	13	47	6085	117	6202
1986	38	17	55	6220	128	6348
1987	39	17	56	6313	104	6417
1989	41	21	62	6487	106	6593
1990	43	23	66	6447	113	6560
1991	44	21	65	6369	108	6477
1992	48	21	69	6097	109	6206
1994	47	20	67	5999	105	6104
1997	54	18	72	6703	116	6819
1999	62	19	81	7570	121	7691
2000	61	18	79	7720	117	7837

Kaynak: Coşkun vd., 2012: 17.

Tablo 11’de yer alan bilgilere göre Türkiye’de serbest piyasaya geçiş sonrasında banka sayısında önemli bir artış olmuş, 20 yıllık sürede banka sayısı neredeyse 2 katına çıkmıştır. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşanması ile bankacılık sektöründe önemli gelişmeler olmuş ve banka sayısı azalmıştır. Bankacılık sektörü ile ilgili düzenlemeler bu süreçte belirleyici olmuştur.

2000-2010 yılları arasında Türkiye’de bankacılık sektörüyle ilgili göstergeler aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 12. Türkiye’de Bankacılık Sektöründe Yapısal Göstergeler (2000-2010)

	2000	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Kamu Mevduat Bankaları	4	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel Mevduat Bankaları	28	18	18	17	14	11	11	11	11
TMSF Büny. Bankalar	11	2	1	1	1	1	1	1	1
Yabancı Mevduat B.	18	13	13	13	15	18	17	17	17
Kalkınma ve Yatırım B.	18	14	13	13	13	13	13	13	13
Katılım Bankaları	-	5	5	4	4	4	4	4	4
Toplam Banka Sayısı	79	55	53	51	50	50	49	49	49
Şube Sayısı	7.837	5.966	6.106	6.247	6.849	7.618	8.790	9.027	9.465
Personel Sayısı (x1.000)	137,5	123,2	127,2	132,3	143,1	148,6	171,6	172,4	178,5
ATM Sayısı (x1.000)	11,4	12,9	13,8	14,8	16,5	18,8	22,0	24,0	26,6
POS Sayısı (x1.000)	489	562	893	1.130	1.270	1.439	1.690	1.731	2.176
Kredi Kartı Sayısı (x1.000.000)	13,4	19,9	26,1	29,9	32,4	37,3	43,4	44,4	47,0

Kaynak: Coşkun vd., 2012: 29.

Tablo 12’de görüldüğü üzere 2000’li yılların başlarında yaşanan krizin etkisiyle birlikte banka sayısında gözle görülür bir düşüş olmuştur. Kamu bankalarının ilgili dönemdeki sayısı 3’tür. Katılım bankalarının 2000’li yıllar itibariyle Türk bankacılık sisteminde yer alması, dikkat çeken noktalardan birisidir. 2007 yılından itibaren şube sayısında gözle görülür bir artışın meydana geldiği görülmektedir. Bankacılık sektörünün büyümesi ve bankacılık faaliyetlerine olan ilginin artmasıyla birlikte bu gelişmeler yaşanmıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda Türkiye’de bankacılığın gelişimi Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu bankalarının gelişmesi, çok partili dönemden 1960

darbesine kadar özel bankaların öne çıkması, 1960-1980 arası devlet etkisi, 1980-2000 arası banka sayısının artması ve ekonomik krizler, 2000 sonrası ise planlı ve güçlü ekonomiye geçiş programına göre devam etmesi şeklinde olmuştur.

3.2. Türkiye’de Bankacılığın Gelişiminde Etkili Olan Olaylar

Türkiye’nin ekonomisinde geçmişten bu yana istikrar problemi vardır. Haliyle bu durum bankacılık sektörüne de yansımıştır. Türkiye’de bankacılığın gelişiminde etkili olan olayların başında teknolojik gelişmeler gelmektedir. Dünya genelinde bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, Türkiye’de bankacılığın gelişimini etkilemiştir (Yurttadur ve Süzen, 2016: 95). Özellikle internetin yaygın şekilde kullanılmaya başlamasının bankacılığın gelişimindeki etkisi büyüktür.

Yatırım ve kalkınma bankaları (kamu bankaları) arasındaki farklılıklar ve bunların müşterilerin tercihlerine yansımaları, Türkiye’de bankacılığın gelişiminde etkili olan olaylardan biridir. Aşağıda yatırım ve kalkınma bankaları kıyaslanmıştır.

Tablo 13. Yatırım ve Kalkınma Bankaları Karşılaştırması

Kalkınma	Yatırım
Devlet tarafından ve devlet desteği ile kurulur	Genellikle özel sektör tarafından kurulur.
Gelişmekte olan ülkelerde faaliyet gösterir.	Sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ülkelerde faaliyet gösterir.
Karlılık ikinci plandadır.	Karlılık ön plandadır.
İşletmelere orta ve uzun vadeli kredi verir.	İşletmelere doğrudan doğruya kredi vermek yerine, onların hisse senedi veya tahvil çıkarmak yoluyla sermaye piyasasından uzun vadeli kaynak sağlamalarını kolaylaştırır.
İşlevleri ekonomi ve teknoloji üzerinde yoğunlaşır.	İşlevleri esas olarak işletme ağırlıklıdır.
Kaynakları, daha çok bankaların öz sermayeleri, yönetimi kendilerine bırakılan fonlar ve alınan iç ve dış krediler oluşur.	Kaynakları, genellikle sermaye piyasasından sağlar.
Özellikle imalat sanayini finanse eder.	Sermaye piyasasında aracılık yapar

Kaynak: Arabacı, 2018: 30.

Tablo 13'te yer alan bilgilere göre devlet desteği ile kurulan kalkınma bankalarında karlılık ikinci plandadır. İmalat sanayinde yoğun olarak görülen kalkınma bankacılığı faaliyetleri, işletmelere orta ve uzun vadeli kredi verir. Yatırım bankaları ise özel sektör tarafından kurulur ve sermaye piyasasında aracılık yapar. Doğal olarak bu bankalarda öncelik karlılıktır. Özel sektörün hızlı bir şekilde gelişmesi, yatırım bankalarının daha fazla öne çıkmasını beraberinde getirmiştir. Türkiye'de serbest piyasaya geçişle birlikte bu bankaların bankacılık sektöründe daha yoğun şekilde yer almaları söz konusu olmuştur.

Bankacılık sektörü, rekabetin yoğun olduğu bir sektördür. Küreselleşme ile yabancı bankaların faaliyet göstermeye başladığı Türkiye'de, bankacılık sektöründeki rekabet düzeyinin gün geçtikçe artış gösterdiği bilinmektedir. Bankaların faaliyetlerinin finansal istikrarla ilişkili olması, ülkede faaliyet gösteren bankaların sayısını önemli hale getirmektedir. Türkiye'de bankaların finansal açıdan etkililik düzeyleri, bankacılığın gelişiminde etkili olan gelişmelerden bir tanesidir (Apak ve Açıkgöz, 2011: 73).

Ekonomik sistemin temelini oluşturan taraflar, Türkiye'de bankacılığın gelişiminde doğrudan ya da dolaylı olarak etkisini göstermiştir. Ekonomik sistemin işleyişi; fon arz edenler, fon talep edenler, finansal aracılar, finansal araçlar, yasal düzenlemeler taraflarının etrafında şekillenmektedir (Ece, 2011: 2). Türkiye'de bankacılığın gelişiminde bu taraflarla ilgili gelişmelerin etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2001 krizi sonrasında yaşanan birleşme ve devir işlemleri, Türkiye'de bankacılığın gelişiminde etkili olaylardan birisidir. Bu kapsamda yer alan bazı örnekler aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir.

Tablo 14. Şubat 2001 Krizi Sonrasında Bankalarda Birleşme ve Devir

Fona Alınan Bankalar	İlgili Tarih	Banka Grubu	2002 Yılı Sonu Durumu	İlgili Tarihi
Türk Ticaret Bankası A.Ş.	06.11.1997	Özel Ser. Tic. Bank.	TMSF'de Durumu belirsiz.	
Bank Expres A.Ş.	12.12.1998	" "	Tekfen Grubuna satıldı.	29.06.2001
Interbank	07.01.1999	" "	Etibank bünyesinde birleştirilmiştir.	15.06.2001
Sümerbank A.Ş.	22.12.1999	" "	Oyak Grubu'na satıldı.	09.08.2001
Yurtbank A.Ş.	" "	" "	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	26.01.2001
Egebank A.Ş.	" "	" "	" "	" "
Eskişehir Bankası T.A.Ş.	" "	" "	Etibank bünyesinde birleştirilmiştir.	15.06.2001
Yaşarbank A.Ş.	" "	" "	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	26.01.2001
Bank Kapital T.A.Ş.	28.10.2000	" "	" "	" "
Etibank A.Ş.	" "	" "	Bankanın faaliyet izni 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır.	28.12.2001
Demirbank T.A.Ş.	06.12.2000	" "	HSBC'ye satışı, Aralık 2001'de birleşmesi tamamlanmıştır.	31.10.2001
Ulusal Bank T.A.Ş.	28.02.2001	" "	Sümerbank çatısı altında birleştirilmiştir.	17.04.2001
İktisat Bankası T.A.Ş.	15.03.2001	" "	Bankanın faaliyet izni 07.12.2001 tarihi itibarıyla iptal edilmiştir.	07.12.2001
Sitebank A.Ş.	09.07.2001	" "	Nova Bank' satılmıştır. Hisselerin devri 11.01.2002'de tamamlanmıştır.	11.01.2002
Milli Aydın Bankası A.Ş.	" "	" "		20.02.2002
Kent Bank A.Ş.	" "	" "	Bankanın faaliyet izni 28.12.2001 tarihi itibarıyla kaldırılmıştır.	28.12.2001
Bayındırbank A.Ş.	" "	" "	TMSF'de	
EGS Bank A.Ş.	" "	" "	Bayındırbank A.Ş. ile birleştirilmiştir.	18.01.2002
Toprakbank A.Ş.	30.11.2001	" "	(Satışa çıkarılmıştır.)	15.02.2002
Kıbrıs Kredi Bankası Ltd.	28.09.2000	Türk. 'de Şube Açan	Yabancı Banka. Faaliyet izni kaldırıldı	
Park Yatırım Bankası A.Ş.	06.12.2000	Özel. Ser. Kal. ve Yat. Bank.	Faaliyet izni kaldırıldı.	
Okan Yatırım Bankası A.Ş.	09.07.2001	" "	BDDK tarafından faaliyet izni geri verilmiş, sonrasında yürütmeyi durdurma kararının iptali ile, tasfiye sürecine dönülmüştür.	Mart 2002

Kaynak: Çolak, 2012: 7.

Tablo 14’te görüldüğü üzere Türkiye’de kriz sonrasında pek çok banka birleşmiş ya da TMSF’ye devrilmiştir. Çok sayıda bankanın faaliyet gösterdiği o dönemde ‘hortumlama’ örnekleri sık sık yaşandığı için bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması kaçınılmaz hale gelmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş ve bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma faaliyetleri konusunda çalışmanın daha önceki bölümlerinde verilen bilgiler de bu gelişmelerle yakından ilgilidir.

Yakın zamanda Türkiye’de bankacılığın gelişimi, dijital dönüşüm etrafında şekillenmektedir. Bankacılık faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğu şubeler yerine mobil uygulamalar aracılığıyla yapılmaktadır. Bankacılık sektöründe yaşanan dijital dönüşüm, bankalar için çok sayıda fırsat ve riski barındırmaktadır (Akın, 2020: 23). Bu nedenle bankaların müşteri istek ve beklentilerine göre bu dönüşüm sürecini yönetmelerinde fayda vardır.

3.3. Cumhuriyet Dönemi Öncesinde İktisadi Yetersizlikler

Türk bankacılık tarihini basitçe sekiz dönemde incelemek mümkündür. Bu dönemler 1847-1923 yılları; Osmanlı dönemi, 1923-1932 yılları; ulusal bankalar dönemi, 1933-1944 yılları; özel amaçlı kurulan devlet bankaları dönemi, 1945’ten planlı döneme kadar; özel bankalar dönemi, 1960-1980 yılları; planlı dönem, 1981-2001 yılları; serbestleşme ve dışa açılma dönemi, 2002-2007; yeniden yapılandırma dönemi ve 2008 küresel kriz sonrası dönem olarak adlandırılabilir (Sarı, 2020).

Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren Osmanlı Devletinden süregelen bazı yapısal sorunların aşılmaya çalışıldığı gözlenmektedir. Özel sermayenin yetersizliği ve yabancı sermayenin de tarımsal üretimde kullanılması ülkenin katma değerli üretimini geciktirmiş, tarımsal üretimden öteye geçilememiştir. Bu yıllarda yabancı bankaların sektörde ağırlığı fazla ise de milli bankaların da iktisadi bağımsızlığın kazanılmasında önemli katkıları bulunmaktadır.

Osmanlı dönemine ait iktisadi sorunlar bütçe, vergi, emisyon, kambiyo, iç ve dış borçlanma gibi kamu maliyesi ile yetersiz sanayi, dış ticaret, sermaye yetersizliği, bankacılıkta ve tamamlayıcı finansal faaliyetlerin yetersizliği gibi özel sektör sorunları alanlarında kendini göstermektedir. Osmanlı’nın son yıllarında bu tür sorunlara çözümler aranmıştır. Örneğin, 1916 kongresinde iktisadi sorunlar, milli iktisat ve

sosyal devlet hususları görüşülmüş olup, İstanbul'un iaşesi, milli şirketler, demiryollarının inşası, liman-dok millileştirmeleri, para reformu, sanayileşme, teknik eğitim, iktisadiyat meclisi, madencilik, tarım ve ormancılık alanlarında hükümetin icraatları bu kongrede açıklanmıştır (Yağcıoğlu, 1992).

Bu sorunlardan birisi bütçe açığının finanse edilmesinde görülmektedir. Öyle ki Osmanlı Hazinesi nakde sıkıştığında ileride toplanacak tahvil, havale ve gelirler sarraflara kırdırılıyor, büyük nakit ihtiyaçlarında bankerlere vilayetin birkaç yıllık geliri devrediliyordu (Toprak, 2017: 246). Ancak bütçe gelirlerinin yüksek ıskontolarla peşin ihale edilmesi ve iltizamın yaygınlaşması dışa bağımlılık ve bütçenin yönetiminde sorunlara yol açmıştır (Akdemir & Yeşilyurt, 2018: 246).

Örneğin borç temininde yaşanan sıkıntılara rağmen 1911 yılında bütçe açığının kapatılması için önce Fransa'dan borç alınması denenmiş, karşılık bulmayınca Almanya ve Avusturya bankalarından girişimde bulunulmuş ve olumlu sonuç alınamamıştır (Akdemir & Yeşilyurt, 2018: 254). Bankalardaki İngiliz ve Fransız sermayesi hükümetin amaçlarıyla çoğu zaman uyumlu görünmemektedir. Örneğin 1912 yılında Maliye Nezareti'nin çıkardığı hazine bonoları Osmanlı Bankası tarafından geri çevrilmiştir (Toprak, 2017: 245).

Geniş coğrafyada egemenlik gösteren Osmanlı Devleti, jeopolitik risklerden fazlaca etkilenmiş, savaşlar, krizler gibi borçlanma riskini yükselten unsurlar etkili olmuştur. Kamu maliyesindeki bozulma ile değerlendirildiğinde Osmanlı Devleti dış borç bulabilmek için genelde yüksek faize katlanmak ve yüksek kalitede teminatlar garanti etmek zorunda kalmıştır.

Sorunlardan bir diğeri de emisyon, döviz ve para piyasasıyla ilişkilidir. Osmanlı'da Merkez Bankası fonksiyonunun uzunca bir süre Osmanlı Bankası tarafından yerine getirilmesi yabancı sermayenin etkisini ortaya koymaktadır. Dönemin bankacılık sistemi de tebaaya kâğıt para kullanımında yeterli itibarı tesis edemediğinden altın talebi epey yüksek olup, zaman zaman banka panikleri gözlenmektedir. Finans sektöründe derinlik olmadığından kaimelerden istenilen sonuç alınamadığı gibi, vezin ayarı düşürülen akçelerin de değeri çift metal sisteminde sorun yaratmıştır. Ayrıca bu dönemin bankaları dış ticarete yaşanan döviz sorunlarını

çözmek yerine spekülatif işlemlerden kazanç sağlamayı seçtiği anlaşılmaktadır (Uluyol, 2019: 30).

1839 Tanzimat hareketiyle başlayan ve sınırlı ölçekte gelişen Osmanlı sanayisinden Cumhuriyet dönemine; demirhane, değirmenler, makarna, sabun, konserve ve yağ fabrikaları, dokuma atölyeleri, deri, tuğla, çimento, kereste fabrikaları, birkaç tersane ve makine tamir atölyesi kalmıştır. Kapitülasyonların Batılı devletlere rekabet avantajı sağlaması da mevcut tesislerin zarar etmesine neden olmuştur.

Sanayileşmenin Türkiye’de öncül şartları; hammadde, enerji, işgücü, sermaye, ulaşım ve pazar olarak sayılabilir (Karluk, 2019: 135). Cumhuriyet öncesi hammadde ve iş gücü görece mevcut ancak finansal sermaye ve özellikle girişimcilik faaliyetleri yetersiz kalmaktaydı. Kurtuluş Savaşı’nın bitmesiyle, sermayeyi elinde bulunduran azınlıkların ülkeyi terk etmesi, artık iç kaynaklara bağlı bir sanayinin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Böylece milli bankacılıkla ilgili tartışmalar yaşanmıştır.

Osmanlı’da bankalarının kurulmasında ana neden hazinenin borç para ihtiyacını karşılamak iken, batı ülkelerinde dış ticaret ve sömürgecilik ile sağlanan sermaye birikiminin sanayi sektörüne aktarılmasıdır (Anbar, 2009: 18). Yabancı sermayeli bankaların Osmanlı dış ticaretine yeterli kaynak ayırmadıkları görülmektedir. Örneğin Osmanlı Bankası, hasat zamanı ihracat için sınırlı bir dış finansman sağlarken; diğer zamanlarda aktiflerini genelde yurtdışında ve Paris’te değerlendirmiştir (Toprak, 2017: 250).

Türkiye iktisadının 20. yüzyılını anlamlandırmak için dönemin başında Avrupa ekonomik sistemine bakılmalıdır. Örneğin 1900’lerin başındaki Avrupa Emperyalizminin tanımı için Hobson-Lenin Tezi açıklayıcıdır (Toprak, 2017). Söz konusu teze göre batı genişlemesinin temel nedeni finans kapitalin yükselişine neden olan sermaye ihracı baskısıdır. Sistemi sürdürmek için tekeli örgütlere ihtiyaç olduğu gibi merkez ülkede ekonomik, diplomatik ve askeri güce de ihtiyaç vardır. Kapitalizmin Avrupa dışındaki gelişimi, sömürgeciliğin Avrupa’da gelişmesiyle engellenmiştir (Çetin & Kök, 2015).

Osmanlı, 1838 Balta Limanı anlaşmasında bağımsız dış ticaret politikasından vazgeçirilerek, sermaye birikimi bakımından merkez ülke konumundan yarı-çevre ülke konumuna geçmeye başlamıştır. Bu anlaşma ile olağanüstü gümrük vergisi hakkı Osmanlı'dan alınmış, sonraları Tanzimat ve ıslahatlarla batı ekonomisinin ağırlığı daha çok hissedilmiştir.

Avrupa sanayi ve ticareti 19. yüzyılda büyük bir hızla gelişmekteydi. Sömürge yarışında Osmanlı Devleti'nin daima tarım ülkesi konumunda kalması ve sınırlı sermayesi olması arzulanmış, çeşitli dış ticaret kuralları ve baskılar Osmanlı'daki vergi kaynaklarını kesmiş, iç borçlanma sürdürülemez hale getirilmiştir. Böylece Osmanlı Devleti çevre ülke konumuna gelmiştir (Çetin & Kök, 2015). Örneğin 1840 tarihli bir Ceride-i Havadis gazete haberine göre Churchill, Osmanlı Devleti'nin sanayileşme politikasının yanlış olduğunu belirtmiş, Osmanlı'nın dış ticarete sadece ziraat ürünlerini sanayi ürünleriyle değiştirip büyük karlar elde edeceğini dile getirmiştir (Demir, 2019: 1136).

Diğer bir sorun denetimlerin eksikliğidir. Kapitülasyonlar ve imtiyazlar nedeniyle yabancı şirketler ve para kurumları sıkı denetlenemiyordu. Örneğin yabancı sigorta şirketleri, bir hasar oluştuğunda ortadan kaybolup halkı zarara sokabiliyordu. Kendi ülkelerinde kurulma zorunlulukları olmadığından yurtdışında açılan davaların takibinde elçilikler de bu şirketleri resmi anlamda tanımıyordu (Toprak, 2017).

Osmanlı'nın son döneminde sermaye yetersizliği nedeniyle kamunun tüm ihtiyacını karşılayacak özel-ulusal bankalar kurulamadı. Bu sorunları aşmak için kamu bankalarının ve kurulması ve iç tasarrufların arttırılması gerekiyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında kamu bankalarımız hem kalkınma için hem de sigortacılık gibi tamamlayıcı finansal hizmetlerin sunulmasına zemin hazırladılar. Kamu bankaları ve ulusal bankalar, iştirak yatırımları yoluyla sigortacılık gibi faaliyetlerin gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

3.4. Türkiye'de Dönemlere Göre Bankalar ve İktisadi Kalkınma Planları

Kalkınma, dinamik bir yapıdadır ve dönemlere göre kalkınmayla ilgili değişim gözlenmesi olağandır (Vatansever Deviren ve Yıldız, 2014: 1). Türkiye'de bankacılık sektörünün gelişimi; ulusal bankacılık dönemi (1923-1932), büyük devlet bankalarının

kuruluş dönemi (1933-1944), özel bankaların gelişme dönemi (1945-1960), planlı dönem (1961-1979), finansal serbestleşme sonrası dönem (1980'den günümüze) şeklindedir. Çalışmanın bu kısmında Türkiye'de dönemlere göre bankalar ve iktisadi kalkınma planları konusu 10'ar yıllık periyotlarda araştırılmaktadır.

3.4.1. 1920-1930 Yılları

1920'li yıllara gelindiğinde Osmanlı ekonomisi, Avrupalıların gözünde geri kalmış bir tarım ekonomisi konumundadır. Bu dönemde tarım sektörü Osmanlı ihracat gelirlerinin %83'ünü oluşturmaktadır (Kılınç Savrul, Özel, & Kılıç, 2013: 60). Kuruluş döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı'dan devraldığı iktisadi ve mali sistem; "Sermaye ve altyapı yetersizlikleri, bilimsel bir tarım anlayışının olmaması ve ıslah edilmiş tohumların kullanılmaması sebebiyle verimsiz bir tarımsal ekonomi" şeklinde özetlenebilir.

Cumhuriyetin ilan edilmesi sırasında Türkiye'de ekonomik açıdan Osmanlı'dan süregelen olumsuz bir tablo vardır ve bu durum bankacılık sektörüne yansımıştır. 1920-1930 yılları arasında Türkiye'de bankacılık açısından önemli gelişmelerden birisi İzmir İktisat Kongresidir. 1923 yılında yapılan İzmir İktisat Kongresinde bankacılığın ekonomik sistemde hayati bir rolü olduğu vurgulanmıştır (Oskay ve Kubar, 2008: 2). Türkiye'de ekonomik gelişme kaydedilmesi için bankacılığın gelişmesinin önemli olduğu, İzmir İktisat Kongresinde vurgulanan noktalardan birisidir.

Türkiye İş Bankası'nın 1924 yılında kurulması, aynı yıl içinde Ziraat Bankası'nın sermayesinin artırılması, 1927 yılında Emlak ve Eytam Bankası'nın kurulması gibi gelişmeler, 1920-1930 yılları arasında Türkiye'de bankalar konusunda öne çıkan gelişmelerdir (Kırbaşı ve Güzveli, 2010: 52). Kamu bankalarının kurulması suretiyle sermaye sorununa çözüm üretilmesi girişimleri, bu dönemde yaygın karşılaşılan örnekler arasındadır.

İktisadi kaynakların epey kıt olduğu kuruluş döneminde kamu kaynaklarının verimli kullanımı için (bankacılık ile mali hizmetler henüz yetersiz olduğundan) sigortalama hizmeti ve çeşitli fonlara ihtiyaç duyulduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda kamu mallarının sigortalanması ve bazı tasarruf sandıklarının devlet kefaleti altına

alınmasıyla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Örneğin memurun zimmetinden kaynaklı zararları gidermek üzere Me'mûrîn Kefâlet-i Mütelsile Sandığı, onarım imkânı olmayan kazalı kamu otomobillerin yeniden alınmasını fonlamak için de Tasarruf Sandıkları kurulmuştur (RG, Sayı: 814-1.522).

1925 yılında Türk sanayi ve madenci kesimine, maden mültezim ve maden işleyenlere kredi vermek amacıyla Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu ihtisas bankasına bankacılık faaliyeti ve iştiraklerin idaresinde çok geniş sayılabilecek yetkiler verildiği gözlenmiştir. Örneğin bankanın 10.08.1929 tarihli kararnamesi için yayınlanan bir tüzükte; memlekette gerekli sanayinin kurulması ve bunlara iştirak edilmesi, maden imtiyazlarına karar vermek, maden işletmesi için anonim şirket kurmak, bankaya devredilen fabrikaların mesai tarzını belirlemek, fabrikaların şirketleştirilmesine ilişkin akitler kurmak, gerekli durumlarda yurt dışından getirilecek fen memurlarının tayini ile fabrikalara verilen sermayelerinin nasıl kullanılacağına yönelik görüş vermek gibi konular yer almaktadır (RG: Karar: 7827, Sayı:1263). Bu yetkiler sayesinde Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın sanayi ve madencilğe yön veren, devlet politikalarını destekleyen bir kamu bankası konuma geldiği değerlendirilmektedir. Ayrıca 1926'dan itibaren Şeker Fabrikaları kurulmuş, bu fabrikalara İş Bankası ile Sanayi ve Maadin Bankası kredi sağlamıştır (Kopar, 2013).

Emlak ve Eytam Bankası 1926 yılında Türkiye'de halkın inşaat teşebbüslerini desteklemek, gerekli kredileri sağlamak ve yetim haklarını korumak amacıyla Atatürk'ün talimatları doğrultusunda kurulan bankadır. Gayrimenkul ipoteği karşılığında borç para veren bir kamu bankası olması özelliği ile diğer bankalardan ayrılmaktadır. Dönemin düzenlemelerine göre şeriye mahkemelerinin idaresindeki eytam sandıklarının ihmale açık yönetilmesinin önüne geçilmiş olup, sandıklar sayesinde de bankaya uzun vadeli fon sağlamıştır. Bankanın kamu yararına yetim fonu yönetirken ve vatandaşın varlık alımını kolaylaştırmak için ipotekli konut ve arsa satışına finansman sağladığı görülmektedir (RG: Karar:844 Sayı:389). Ayrıca Emlak ve Eytam Bankası kredilerinin büyük kısmını İzmir ve Ankara gibi şehirlerin imar ve inşaa faaliyetlerine tahsis etmiş, Ankara'nın kuruluşunu ve harp sonrası yanan İzmir'in yeniden inşasını desteklemiştir (Özdemir, 2004).

1917 yılında kurulmuş olan İtibar-ı Milli Bankası'nın; her türlü bankacılık işleminin yanında demiryolu, karayolu, geçit, kanal, liman, bataklık kurutma ve arazi sulama gibi bayındırlık işlerini görme; tarım, ticaret ve sanayiye geliştirmeye yönelik milli şirketlerin sermayesine katılma gibi görevleri olmuştur. Ayrıca İtibar-ı Milli Bankası'nın, Osmanlı Bankası'nın haklarını ihlal etmemek koşuluyla devlete ait mali işleri yürütme, halkın para, esham, tahvil ve hisse senetlerini kasalarda saklama gibi yetkileri mevcuttur (Subaşı, 2016). 1927 yılında bu banka sahip olduğu imtiyaz ve muafiyetlerle tamamen Türkiye İş Bankası'na devredilmiştir (RG: Karar:1116 Sayı:624).

Dönemin İş Bankası özel sermaye ile kurulmuş olsa da bu yıllarda kamusal faydaya yönelik, daha çok özerk kamu bankası çizgisinde önemli icraatları olan ve ulusal bankacılığı amaçlayan bir banka şeklinde tanımlamak yerinde olur. Atatürk'ün talimatıyla kurulan İş Bankası'na, İtibar-ı Milli Bankası'nın devredilmesiyle bayındırlık, altyapı, tarım ve sanayinin kredilendirilmesi için faaliyet alanı kazandırılmış, 1929 yılında İş Bankası sigortacılıkta reasürans hizmeti için bir iştirake sahip olmuştur (RG. Karar: 7720 Sayı: 1145).

1925-1930 yılları arasında bir çok yerel banka mevcuttur. Bu yerel bankalar özel nitelikte ve tamamına yakını tarım sektörü için kurulmuş olup kooperatif benzeri çok ortaklı yapılardır. Ortakları genelde bölgenin zirai toptancıları ve iş adamlarıdır. Çok sayıda yerel bankanın varlığı, dönemin en yaygın bankası olan Ziraat Bankası'nda şubeleşmenin dönem için henüz yetersiz olmasından kaynaklıdır. Ancak Cumhuriyet döneminde bankanın şubeleşmesi hız kazanmıştır. Ziraat Bankası'nın web sayfasındaki bilgiye göre şube ve sandıklarının sayısı 1923 yılında 110'dan 300'e çıkartılmıştır.

1921-1930 yılları arasında Ziraat Bankası için birçok yasama kararı görülmektedir. 1923 yılında çıkarılan bir kanunda maliyenin 2 milyon liralık mevduat hesabından muhtaç çiftçiye 1,6 milyon liralık tohumluk, 400 bin liralık çift hayvanı ile ziraat aleti verilmesi yer almaktadır (RG Karar: 370 Sayı:43). Bir diğerinde malul gaziler için Ziraat Bankası'nda açılan hesabın nasıl nemalandırılacağı planlanmıştır (RG Karar: 422 Sayı:62). Böylece Ziraat Bankası'nın kamu transfer ödemelerine aracılık faaliyeti gerçekleştirdiği savunulabilir.

Bir kanunda ise itibar-ı zirai birlikleri ve Ziraat Bankası'nın bu birliklerdeki geniş yetkilerine dair çok sayıda düzenleme vardır. Örneğin bu birliklere iştirak etmeyenler için imza karşılığı kredi verilemeyeceği; gümrüklerde piyasası olan üzüm, incir, fındık gibi mahsuller için ayrıca kredi tahsis edileceği gibi maddeler mevcuttur (RG Karar:499 Sayı:71). Böylece Ziraat Bankası'nın döneme ait kredi politikasıyla, tarımın ihracata odaklı gelişimine katkı sağladığı savunulabilir.

1928 yılında Ziraat Bankası'nın kuraklık nedeniyle borcunu ödeyemeyen çiftçinin borçlarının gelecek yıla ertelediği (RG Karar:7378 Sayı:1069), 1930 yılında da tohum maliyet ve satışları arasındaki farkın kamu zararı olarak iktisat vekaleti bütçesinden karşılanacağı yer alan kararlar arasındadır (RG Karar: 1682 Sayı:1513). Böylece Ziraat Bankası'nın sosyal faydayı gözeterek kamu zararına katlandığı değerlendirilebilir.

1923 Lozan Anlaşması ile ülkemize devredilen borçlar sonrasında ülkede kalkınmayı sağlayacak sektör olarak tarım sektörü seçilmiş ve tarımsal üretimi artırmayı hedefleyen politikalar yapılmıştır. 1923-1929 yılları arasındaki gelişmeler bu seçimin başarılı olduğunu da göstermektedir. Dönem içerisinde tarım sektöründe %10'un üzerinde bir büyüme hızı yakalanarak, ülkenin içinde bulunmuş olduğu zor durum, tarım sektörünün yaratmış olduğu olumlu etki ile aşılmıştır (Doğan, Arslan, & Berkman, 2015).

Sonuçta ülkemizde tarımın, iktisadi kalkınmaya etkileri arasında; hasılaya, dış ticarete, üretim faktörlerine ve piyasalar üzerine doğrudan etkisi bulunmaktadır. Tarım ürününün ithal ikamesi veya doğrudan ihracıyla dövizin ülke içinde kalması sağlanır, tarımsal sanayiye yatırım malı için gerekli olan döviz girdisi sağlanır. Bu sektör; aile işletmeleri, çiftlikler, tarımsal mamul işletmeleri, taşımacılık, toptancılık, perakendecilik, otelcilik, kredi mercileri, borsa gibi sektörlerle de etkileşimdedir. Modern tarımın gelişmesi kırsal bölgede ücret geliri elde edenlerin sayısını artırır, müteşebbüse ve kentsel istihdama yol açar (Doğan, Arslan , & Berkman, 2015).

Tarımsal gayrisafi yurtiçi hâsılanın genel gayrisafi yurtiçi hâsıla içerisindeki payı ve gelişim hızı 1980'lere kadar önemli düzeyde olup, tarım lokomotif reel sektör olmuştur (Doğan, Arslan, & Berkman, 2015). 1920-1930 yılları arasında en fazla yasama kararı bulunan banka Ziraat Bankası'dır. Bunun sebebi olarak; dönemin en

eski ve en büyük kamu bankası olması, zorlu bir kurtuluş mücadelesi veren millete hükümetçe gıda güvenliğini tesis etmek ve stratejik sektör olarak tarımın seçilmesi değerlendirilmiştir. Kanun sayılarına göre Sanayi ve Maadin Bankası'nın ikinci, Emlak ve Eytam Bankası'nın da üçüncü sırada olduğu görülmektedir.

Türk bankaları, yabancı bankaların yerini köklü bir biçimde almasalar da 1923-1930 yılları arasında şube, mudi sayıları ile mevduat miktarlarında önemli gelişme kaydetmiş, özellikle Ziraat ve İş Bankası artan miktarda mevduat toplamışlardır (Saka ve Tahsin, 1930: 93).

Tablo 15. Dönemin Para Arzına İlişkin Bilgiler (1924-1930) Milyon lira

	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Banka Sayısı (Adet)	20	24	24	31	39	43	45
Tasarruf Mevduatı	3,6	4,9	7,2	12,7	17,5	22,2	27,1
Mudi Sayısı (Adet)	4.943	7.308	11.045	21.424	33.018	53.216	76.465
Vadeli Mevduat	6	8	10	17	23	27	-
Vadesiz Mevduat	70	81	107	112	148	184	-
Toplam Mevduat	76	89	117	129	171	211	-
Para Arzı (kağıt para + vadesiz mevduat)	230	241	267	272	308	344	-
Banka Parasının Payı (%)	30	34	40	41	48	54	-

Kaynak: (Yay, 1998: 295)

Tablo 15'te görüleceği üzere, 1924-1929 yılları arasında mevduat toplamında 2 kata yakın bir artış olmuş, aynı yıllar içinde mevduatın milli bankalardaki artışı da 7 kata yakın gerçekleşmiştir. Toplam para arzı içinde banka parası payının giderek yükseldiği gözlenmiştir.

Diğer kamu bankalarımız, 1929 Buhranı sonrası olumsuz etkilenen ülke ekonomisini yapısal olarak geliştirmek adına kurulmuştur. Kamu bankaları, devletin ekonomiye bir müdahale aracı olarak ekonomi politikasının etkin şekilde uygulaması için destek olur (Oktay Akın, 2018: 40).

3.4.2. 1930-1940 Yılları

1929 yılında dünyada yaşanan ekonomik buhran, ülke yönetimlerinin ekonomik hayata müdahalesini artırmıştır. Türkiye'de de bu durumun yansımaları görülmüş, kalkınmanın özel sektörün itici gücüyle gerçekleşmesi anlayışı terk edilerek devletçilik kapsamında yer alan politikalar ön planda olmaya başlamıştır. Devletin teşvikiyle kurulan kamu bankaları (Sümerbank-1933, İller Bankası -1933, Etibank-1935, Denizbank-1938, Halk Bankası-1938), bu dönemin bankacılık yapısını açıklamada belirleyici konumdadır (Uçarkaya, 2006: 61).

1934 yılında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının başlamasında bankacılık sektöründe yaşanan gelişmelerin etkisi büyüktür. Devletçilik ilkesinin ekonomik faaliyetlerde etkisini hissettirmesine paralel olarak kurulan kamu bankalarının eylemlerini düzenlemek amacıyla 2999 sayılı Bankalar Kanunu yürürlüğe girmiştir (Atlı, Yücel ve Tanyıldızı, 2018: 92). Sermaye yetersizliğine çözüm üretmek için arayışların yoğun olduğu bu dönemde bankacılık sektörüne devletin müdahale düzeyinin yüksek olduğu görülmektedir.

1930 yılına kadar emisyon imtiyazının yabancı bankada olması, Lozan anlaşmasından kaynaklı spesifik gümrük tarifeleri gibi konular nedeniyle iktisadi bağımsızlığın tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir. Bu inceleme döneminde de sermayenin ağırlığı, önceki dönemde olduğu gibi yabancı bankaların elindedir.

Atatürk dönemi olarak adlandırabileceğimiz 1923-1938 arası yıllar, genel olarak iki alt döneme ayrılarak incelenebilir. İlki, 1923-1929 arası, kısmen devlet müdahalelerinin daha sınırlı olduğu "liberal" olan dönem; İkincisi devletçi iktisat politikalarının daha geniş şekilde uygulandığı 1930-1938 arası dönemdir (Ergin, 1977: 57). Bu dönemin iktisat politikalarını şekillendiren önemli olay aslında 1923 yılında gerçekleştirmiş olan İzmir İktisat Kongresidir.

Önceki incelenen dönemde gerçekleşen İzmir İktisat Kongresinde bankacılıkla ilgili alınan en önemli kararlar arasında özel kesimin finans alanında ulusal ölçekte banka kuracak güçte olmadığı ve devletin bankacılığı desteklemesi gerektiği, bu kapsamda sanayi kesimine kredi verecek büyük ölçekli sanayi bankalarının kurulması kararı sayılabilir. Fakat bu kongrede bankacılık alanında alınan kararların birçoğunun

merkez bankası kurulduktan sonra yani 1930-1940 döneminde gerçekleşmeye başladığı görülmektedir.

Hükümet 1930 yılında kambiyo piyasasında ilave düzenlemeler için merkez bankasının kuruluşu tamamlanıncaya kadar merkez bankasının bazı görevlerini yapacak olan Bankalar Konsorsiyumu'nu kurmuştur. Bu yapının; spekülasyonu engelleme, paranın değerini belirli sınırlarda dalgalanması üzerine yönetme, kambiyo alışverişini idare etme gibi görevleri vardır. Hatta 25 Eylül 1930'da bu konsorsiyuma, altın veya altına çevrilebilir döviz karşılığı para basma yetkisi verilmiştir (Coşar, 2009). Bankalar ile Maliye Bakanlığı'nın bir sözleşmesiyle kurulan özel şirket niteliğindeki konsorsiyumun sermayesinde Maliye Bakanlığı ve 13 banka bulunmaktadır. %41 Maliye Bakanlığı, %17'si Milli Bankalar, %42'si yabancı bankalardan oluşmaktadır. Devlet ve millî bankaların toplam payı %58'dir. Bu komisyon 1932 yılına kadar görevini sürdürmüştür (Yay, 1998). Bu yapı sayesinde kamu bankalarının milli para politikasına dolaylı yönden katkıları olabileceği değerlendirilmiştir.

Özel girişimci Teşvik-i Sanayi kanunu ile belirlenen pek çok teşvikten yararlanmakta olmasına rağmen elinde yeterli sermaye olmadığından; altyapının, kredi imkanlarının ve nitelikli işgücünün yetersizliğinden olumsuz etkilenmiş ve sonuç olarak daha karlı gördüğü ticarî faaliyetleri tercih etmiştir. Hükümet, Sanayi (1930) ve Ziraat (1931) Kongreleriyle iktisadî düzen arayışı içindedir. Böylece Türkiye, devletçilik politikasını benimsemiştir. Dönemin hükümeti ulusal bağımsızlıktan taviz vermeden yabancı sermayeye de olumlu bakmıştır. Buna göre yabancı bankalara karşı çıkılmazken, milli bankaların kurulması ve güçlenmesi konusunda teşvik edici olmuşlardır.

1932'de Sanayi ve Maadin Bankası kapatılmış ve 1933'te Sümerbank kurulmuştur. Sümerbank'ın devlet sermayesi ile sınaî işletmeleri kurmak ve işletmek, sınaî işletmelere kredi sağlamak ve her türlü bankacılık işlemleri yapmak gibi görevleri bulunmaktadır. Yaygın tekstil sanayisine sahip bir banka konumundadır. Halk tasarrufuyla oluşturulan banka bünyesinde demir-çelik tesisleri, çimento fabrikaları, kâğıt ve selüloz tesisleri de kurulmuştur. Bu banka 1987 yılına kadar kamu bankası olarak kalmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planına (BBYSP) göre 20

fabrikanın birçoğunun kurulması, işletimi ve finansman ihtiyacının karşılanması amacıyla kurulan Sümerbank; kamu bankacılığı alanında en önemli faaliyetlerden birini yürütmüştür. Sümerbank, Birinci Sanayi Planı'nda (1933-1938), planın imalat sanayisi için öngördüğü 20 fabrikanın 13'ünü kurarak hedefini gerçekleştirmiştir (Gültekin Karataş, 2009: 110).

Sanayi planının finansmanı vergiler, iç borçlanma ve devlet bankalarının kredileri ile karşılanmıştır. Ziraat Bankası diğer sanayi kurumlarının sermayesine iştirak ederken; Şişecam ve sömük fabrikalarının kurulmasında İş Bankası görev almıştır. (Yılmaz, 2007)

Tablo 16. 1930-1940 Arası Banka Türlerinin Mevduat, Kredi ve İştirak Dağılımı (%)

Banka Türleri	Kalem	1930	1932	1934	1936	1938	1940	Ort.
Kamu Bankaları	Mevduat	32,10	30,90	47,40	43,70	46,00	60,30	43,40
	Krediler	43,20	30,30	48,70	49,50	45,40	65,00	47,00
	İştirakler	32,30	48,30	60,40	66,60	81,00	84,80	62,23
Ticaret Bankaları	Mevduat	17,70	17,90	29,00	36,00	35,00	29,60	27,53
	Krediler	18,10	13,10	19,70	23,20	30,20	23,10	21,20
	İştirakler	33,50	31,20	30,20	28,10	15,80	13,50	25,38
Yerel Bankalar	Mevduat	2,40	1,40	1,20	1,10	0,90	0,80	1,30
	Krediler	5,70	3,30	4,00	3,50	2,90	2,20	3,60
	İştirakler	1,00	0,50	0,90	1,00	0,70	1,10	0,87
Yabancı Bankalar	Mevduat	47,80	49,80	22,40	19,20	18,10	9,30	27,77
	Krediler	33,00	53,30	27,60	23,80	21,50	9,70	28,20
	İştirakler	33,20	20,00	8,50	4,30	2,50	0,60	11,52

Kaynak: (Yılmaz , 2007: 117) verilerinden derlenmiştir.

Devletçilik politikasının bir somut örneği de kamu bankalarına ait iştirak sayılarında görülmektedir. Tablo 16'ya göre kamu bankalarına ait iştirak yatırımlarının her geçen yıl arttığı, diğer bankalardan ayrıştığı gözlenmektedir. Yılmaz'a göre; ayrıca kamu bankalarının ödenmiş sermaye bakımından sektördeki payı da 1930-1940 arasında devamlı bir artış göstermiştir. Tablo 16'ya göre kamu bankalarının mevduat payı dönem içinde artış göstermiş ve en fazla paya sahip

olmuştur. Burada banknotun dolaşım itibarının kamu bankalarınınca sağlanması ve bu bankaların milletin nezdinde güvenilir kurumlar olduğu savunulabilir.

Yılmaz'a göre; 1934-1938 döneminde özellikle İş Bankası ve Ziraat Bankası'nın portföyündeki devlet tahvillerini artırdığı sonucuna varılmıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'na girişilmesi ile çoğunluğu devletten kaynaklanan artan fon gereksinimini karşılamak üzere para arzı da artırılmıştır. 1934-1938 arasında Merkez Bankası parası da %30 oranında artış göstermiştir (Yay, 1998). Dönemin sıkı para politikası gereği enflasyon yaratılmaması nedeniyle bu durumun lira bazında mevduat artışına olumlu katkı sunduğunu da değerlendirebiliriz.

1931 yılında kamu bankalarının vergi toplamak üzere bir takım veznedarlık hizmetini üstlenebileceği düzenlenmiştir (RG Karar No: 11859 Sayı: 1943). Osmanlı döneminde mültezimler ile yapılan faaliyetin bir benzeri artık kamu bankaları aracılığı ile yapılabilmektedir. Bu nedenle kamu bankaları bazı kamu faaliyetlerinin üretim olanakları eğrisini özellikle hizmet bakımından yükseltmiştir.

1933'te şehirlerin çeşitli alt yapı ve imar gereksinimlerini karşılamak, belediyelere kredi yardımıyla bulunmak üzere Belediyeler Bankası; 1935'te devletin madencilik ve elektrifikasyon alanlarındaki teşebbüslerini kurmak, işletmek ve finanse etmek üzere Etibank kurulmuştur. 1937'de denizyolları işletmelerini yönetmek, yenilemek, kurmak ve finanse etmek amacıyla Denizbank kurulmuş; banka 1938'de faaliyete geçmiştir.

1930'ların ilk yıllarında yabancı bankaların etkin olduğu bir finans yapısı miras alınmış olsa da devletin iktisat politikasındaki değişikliği sonucunda mali sektörün hakimiyeti büyük ölçüde değişmiştir. Artık yabancı bankaların hâkim olduğu bir mali sektör, yerini ulusal ve kamu bankalarına bırakmaktadır.

Kamu bankalarının 1923-1929 döneminde %23 olan sektör payı 1930-1940 döneminde %66,8 düzeyine çıkmıştır (Yılmaz, 2007). Bu dönemde kamu bankalarının kurulması ile İzmir iktisat kongresi kararları, sanayi planı ve devletçilik ilkesinin uygulanması arasında güçlü bir bağ vardır. Devlet eliyle sanayileşme politikasına geçiş mali sektörü epey etkilemiş ve devlet tarafından özel amaçla kurulan kamu bankaları sektörün en önemli ve en büyük aktörü haline gelmişlerdir.

1930-1940 yılları bankacılık sistemindeki gelişmeler üç maddede toplanabilir:

- 1.Devletin, giriştiği sanayi yatırımlarını idare edecek ve finansmanını sağlayacak ihtisas bankalarının kurması,
- 2.1929 krizi sonrası Anadolu'daki yerel bankaların sayılarının azalması,
- 3.Banka sistemini düzenleyici/denetleyici kanunlar çıkarılması.

3.4.3. 1940-1950 Yılları

1940'lı yılların ilk yarısı hem kamu bankalarının kurulması yönündeki girişimlerin devam etmesi hem de İkinci Dünya Savaşı'nın varlığı sebebiyle bankacılık sektöründe büyük gelişmelerin yaşanmadığı bir dönemdir. 1945 yılından itibaren Türkiye'de özel sektörün desteklenmesi konusunda kararlar alınması, bankacılık sektöründe özel bankaların geliştiği bir dönemi ortaya çıkarmıştır (Kırbaşı ve Güzveli, 2010: 54). Çok partili döneme geçilmesi ile özel sektörün desteklenmesi konusunda daha yoğun faaliyetler yürütölmeye başlanmıştır.

1930 ve 1940'larda devletin sermaye birikiminin merkezinde kamu bankalarının yer aldığı sınai planlar uygulanırken, 1940'lerden sonra holdingler bankalar üzerinden finansal faaliyet göstererek "holding bankacılıkları" ortaya çıkmıştır. Bankalar ve holdingler arasındaki yakın ilişki, ithal ikameci sanayi politikalarıyla daha da yaygınlaşmıştır (Göltekin Karataş, 2009: 28).

Atatürk Dönemi kalkınmadan sonra, 1940-50 dönemi ikinci dünya savaşının geliştiği bir dönemdir. Türkiye Cumhuriyeti dünyada oluşan ekonomik koşulları ağır şekilde hissetmiştir. Bu kapsamda 1940 yılında milli koruma kanunu çıkartılarak hükümete ekonomi idaresinde geniş yetkiler verilmiş, 1942 yılında varlık vergisi çıkartılmış, savaş sonrası 1946 yılında ivedili sanayi planı hazırlanmıştır, 1947 yılında ise Türkiye iktisadi kalkınma (Vaner) planı hazırlanmıştır. Türkiye'yi iktisadi anlamda etkileyecek olaylar arasında IMF kuruluşu ve Marshall planı sayılabilir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında bankalar kaynaklarını büyük ölçüde devlete ayırmak zorunda bırakılmıştır. Hem devlet işletmelerinin finansman ihtiyacında hem de 2. Dünya Savaşı nedeniyle savunma harcamalarında meydana gelen artışlar nedeniyle, hükümetin bankacılık sektöründen kredi talepleri artmış, uzun vadeli iç

borçlanmaya gidilmiş ve Merkez Bankası reeskontundan yararlanılmıştır. 1938’de İngiltere’den kredi mahiyetinde alınmış 10 milyon sterlin değerindeki altın 1940 yılında karşılık gösterilerek, Merkez Bankası’ndan avans alınmıştır. Ayrıca 1942 yılında zorunlu karşılık oranı yüzde 20’ye çıkartılarak, karşılıkların tamamıyla devlet iç borçlanma senedi alınması mecburi hale getirilmiştir. Devletin toplam kredilerdeki payı da 1939-1945 yılları arasında %35’e yükselmiştir (Yılmaz, 2007).

Yılmaz’a göre; 2. Dünya Savaşı sırasında askeri harcamaları karşılamakta güçlük çeken hükümete, Ziraat Bankası’nın büyük ölçüde borç vermek durumunda kalması, 1940-1944 arasında tarımsal kredilerde, önemli bir daralmaya neden olmuştur. Neticede 1940-1945 yılları arasında kamu bankalarının önemli fırsat maliyetine katlanarak, hükümetçe ulusal güvenliğin sağlanmasına kaynak ayırdığı savunulabilir.

Savaş sonrası özel girişimin öncülüğünde banka kurma çabaları yer almış, Ziraat Bankası ile İş Bankası dışında kalan bazı büyük bankalar bu dönemde kurulmuştur. Yapı ve Kredi Bankası (1944), Garanti Bankası (1946) ve Akbank (1948) faaliyete geçmiştir. Bu gelişme, önceki dönemlerden sağlanan sermaye birikiminin bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Öztürk, 2010: 61).

Bu dönem bankalar iki temel fonksiyonu üstlenmişlerdir. Halkın parasını saklama fonksiyonunu yerine getirirken ve sermaye piyasasının henüz kurulmamış olması nedeniyle, özel ve kamu sektörünün kredi ihtiyacının büyük kısmını sağlamışlardır. Birkaç özel sektör bankası dışında kamu bankalarının iktisadi hayata hâkim oldukları söylenebilir. Dünyada anonim şirketler tarafından işletilen faaliyet konuları, Türkiye’de üretim kaynakları yetersizliği nedeniyle mecburen kamu bankaları eliyle yürütülmüştür. Kamu bankaları hali hazırda kurulu şirketlere de ciddi desteklerde bulunmuşlardır. Etibank’ın maden, Sümerbank’ın tekstil sanayi konuları ile iştigal etmesi, tarım sektörünün tamamına yakını Ziraat Bankası tarafından finanse edilmesi buna örnektir (Şeyhoğlu, 2009).

3.4.4. 1950-1960 Yılları

1950-1960 dönemi, Türkiye'de bankacılık sektöründe özel bankaların geliştiği dönemin devamı olarak görünmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte artan ticari faaliyetler, Türkiye'de yeni banka ihtiyacını artırmış ve devlet bankaları dışındaki bankalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran önemli gelişmelerden bir tanesi de 1958 yılında Türkiye Bankalar Birliği'nin kurulmuş olmasıdır. Ayrıca 1958 yılında 7129 sayılı Bankalar Kanunun çıkması da bu dönemin kendisine özgü olan ve ön plana çıkan yönleri arasındadır (Uçarkaya, 2006: 62).

1925'ten 1950'ye kadar yabancı ve yerel bankaların sayısı azalırken ulusal bankacılık gelişme göstermiştir (Coşar, 2009). Kredi hacmindeki genişleme nedeniyle önceki yıllardan farklı olarak enflasyon ortaya çıkmış, oluşan ürün kıtlıkları nedeniyle piyasada kuyruklar ve karaborsa oluşmuştur.

1950'li yıllara kadar Türkiye'de kayda değer ölçekte doğrudan yabancı sermaye yatırımının gerçekleşmediği söylenebilir. Bu dönem yabancı sermayeye ilişkin önemli düzenleme 1954 tarihli 6224 sayılı özel yabancı sermayeyi teşvik yasasıdır. Bu kanun öncesinde kayda değer doğrudan bir düzenleme bulunmamaktadır. 1948 yılında GSYH'nin %12'sine kadar gerileyen sanayinin payı 1953 yılından itibaren yükselmeye başlamış ve 1960'larda %20'lere çıkmıştır (Öztürk, 2010: 57).

1950-1953 yıllarında banka kredilerinin yaklaşık %90'ı ise özel sektöre, %10'u kamu kesimine tahsis edilmiştir. 1954-1960 yıllarında banka kredilerinde özel sektörün payı %80'e gerilerken, kamunun payı %20'ye yükselmiş, kamu kesimi payının artmasına KİT'lere açılan krediler neden olmuştur.

1950'lerin ikinci yarısında hız kazanan kapitalistleşme süreci 1960'lardan itibaren daha planlı bir sürece geçmiştir. Dönem itibarıyla Türkiye'deki kapitalist üretim ilişkileri, uluslararası kapitalist sistemin ana hatlarıyla uyumlu hale gelmiştir. Nitekim Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi büyük grupların faaliyetleri ikinci dünya savaşı sonrasında hızlanmıştır (a.g.e: 61).

Bu dönemde bazı özel bankalar ve Dünya Bankası'nın desteği ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası kurulmuştur. Bu banka tıpkı bir kamu bankası gibi faaliyet

yürüterek özel sektörle yabancı sermayeyi birleştirmek için çalışmış ve sektörlerinde ilk kez kurulan sanayi kuruluşlarına destek olmuştur. TSKB 3.500 projeye göre doğrudan destek olurken, 100 şirketle de ortaklık kurmuştur. (Coşar, 2009). Günümüzde TSKB, halka açıklık oranı yüksek olup, Vakıfbank'ın da iştirak ettiği bir ortaklık yapısındadır yani bir nevi kamusal sermayesi de bulunmaktadır (TSKB, Çevrimiçi).

TSKB aracılığıyla özel sektör yatırımları mevcut olup bunun yanında devlette de birçok KİT kurulmuştur. Dönemin başlıca KİT'leri arasında Makine Kimya Endüstrisi Kurumu (1950), Gübre, Et ve Balık Kurumu (1952), Türkiye Petrolleri, Devlet Malzeme Ofisi (1954), Selüloz ve Kâğıt (SEKA) (1955), Demir-Çelik (1955), Türkiye Kömür İşletmeleri (1957) sayılabilir. KİT'lerin yatırım ve finansmanında kamu bankalarının yüksek payı olduğu değerlendirilmiştir.

Bankacılık sektörüne kamu bankalarının egemen olduğu bu yıllarda devlet KİT zararlarını karşılamak için genellikle banka kredilerine başvurmuştur. Ziraat Bankası, tarım kesiminin kredi ihtiyacını geniş ölçüde karşılarken, hükümetçe tarımsal ürün fiyatları yükseltilerek üreticilere daha fazla nakit girişi sağlanmıştır (Takım, 2012).

1950 yılından itibaren Halkbank'a doğrudan kredi kullandırma ve şubeleşme yetkisi tanınmıştır. İhtisas yönüyle esnaf, sanatkâr ve küçük işletmelerin fonlanmasında bu döneme kadar halk sandıklarını kullanan bankanın ulusal banka düzeyine ancak 1960'lı yıllarda ulaştığı değerlendirilmiştir (Halkbank, Çevrimiçi).

Dönemin hükümeti 1956 yılında banka kredilerine tavan sistemi getirmiştir. Liberal ekonomi denemelerinin yapıldığı bu yıllarda hem kamuya hem özel sektöre ayrılan kredilerde kamu bankalarının önde olduğu gözlenebilir. Ayrıca kamu bankalarının, kamu zararlarının finansman yoluyla karşılanması için kaynak ayırdığı değerlendirilmiştir.

Bu dönemde Türkiye, yeni topraklarını tarıma açmış, ülkede üretilen buğday dünya fiyatlarının üzerinde satın alınmaya başlanmış fakat bu yüksek fiyat tüketiciye yansıtılmamıştır. Özellikle dış yardımlarla alınan traktörlerle tarımda makineleşme ilerletilmiş, Ziraat Bankası çiftçiye bol ve uygun oranlı krediler vermiştir. Ancak fiyat kontrollerine gidilmesi ve faiz oranlarının yükselmesi ticari banka kredilerini sınırlandırmıştır (Kanca, 2012).

1950'lerde bazı ürün kalemleri haricinde ithalat kısıtlamaları kaldırılmış ve daha serbest dış ticaret politikası izlenmeye başlanmıştır. 1950-52 yılları arasında bu liberalleşme denemeleriyle birlikte Türkiye'de ithalat %65 oranında serbest bırakılmıştır. Bu yıllarda tarımsal üretimin artışı sayesinde de ihracatta bir miktar artış yaşanmıştır. Ancak dış ticaret dengesi sürekli açık vermiştir. 1953'e kadar süren bu sistem, döviz sıkıntısının baş göstermesiyle terk edilmeye başlanmıştır. Yoğun ithalat sonucunda da döviz sıkıntısı olduğu gözlenmektedir. 1954 yılında Türk parasının kıymetini koruma hakkında çıkarılan karar ile döviz ithalatı serbest bırakılmış bu dövizlerin de bankalara yatırılma zorunluluğu gelmiştir.

Kambiyo denetiminde olumlu gelişmeler yaşanırken dış ticaret dengesi sürdürülebilir düzeyde sağlanamamıştır. Sabit tutulan resmi kur ile karaborsada oluşan kur makası devamlı açılmış, enflasyon ortamında sabit kur uygulaması güvensizlik yaratmış, yurtdışına sermaye çıkışları artmıştır.

1954'te Vakıfbank, 1956'da TCDD sermayeli Raybank kurulmuştur. Vakıfbank günümüzde faaliyetine etkin şekilde devam ederken, Raybank 1964 yılında Emlak Kredi Bankası gözetimiyle tasfiye olmuştur. Sermayenin oldukça yetersiz olduğu bu yıllarda kamu bankalarına olan ihtiyaç ve mevcut bankaların etkisi artmıştır.

1950'lilerin sonunda iktisadi kriz ortamında birçok küçük ve yerel banka iflas etmiş, yaşanan iflaslar ayrıca banka mevduatlarında hücumu neden olmuştur. 1958 tarihli istikrar önlemleri ise bankacılık sektöründe yoğunlaşmayı amaçlamış, tasfiye ve birleşmeler izleyen dönemlerde de devam etmiştir.

1950'li yıllarda banka sayısındaki artış ile rekabet ortamı güçlenmiştir. Bankalar mevduat rekabeti için çeşitli zamanlarda ikramiyeler, çekilişler vb. düzenlemişlerdir. 7129 sayılı Bankacılık Kanununun 1958 yılında uygulamaya geçmesi ile Bankalar Birliği oluşturulmuş, böylece sektör 1980'e kadar etkin şekilde denetlenmiştir. Coşar'a göre; ikinci kalkınma planında küçük bankaların ölçek için birleşip daha güçlü bankalara dönüşebilmesi için çalışma alanları önerilmiş, bankacılık iflasların yaşanmaması için küçük bankaların büyük bankalarla birleşmeleri yönünde yoğun çalışmalar yürütülmüştür.

3.4.5. 1960-1970 Yılları

Türkiye'de Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır. Bu planda bankacılık sektörüyle ilgili olarak birtakım tedbirler alınması kararlaştırılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/):

- i. Bankaların likidite durumunu riske atacak gelişmelere karşı önlemler,
- ii. Bankaların alacaklarını tahsil etmesinde zaman ve işleyiş açısından düzenlemeler,
- iii. Karşılıklar politikasının tekrar düzenlenmesi,
- iv. Sabit masrafların azaltılması,
- v. Mevduat ile kredi faizleri arasındaki farkın azalması için önlemler,
- vi. Yeni yatırım bankalarının kurulması,
- vii. Yeni kurulan bankaların sağlam kaynaklara sahip olması için önlemler alınması şeklindedir.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda bankaların faaliyetlerini daha etkili bir şekilde sürdürebilmeleri için önlemler alınmıştır. Bankacılıkta planlı dönem olarak anılan bu yıllarda, yatırım bankalarının daha etkin şekilde piyasada yer alması hedeflenmiştir. 1960'ların banka kredilerine dair bilgiler tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo 17. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında Banka Kredileri (Milyon lira)

Kredi Dağılımları	1962	1963	1964	1965
1-Mali Amaçlı Krediler	1.194	1.221	1.324	1.410
1.1. Genel Bütçeli İdareler	213	159	149	164
1.2. Katma Bütçeli İdareler	13	8	2	2
1.3. Mahalli İdareler	968	1.054	1.173	1.244
1.3.1.İller Bankası	883	963	1.041	1.123
1.3.2.Diğer Bankalar	85	91	132	121
2-Ekonomik Amaçlı Krediler	9.168	10.665	12.120	14.690
2.1. Özel Sektör	9.116	10.541	11.896	14.367
2.1.1 Muhtelif Krediler	5.537	6.348	6.645	8.598
2.1.2.İhtisas Kredileri	3.579	4.193	5.251	5.769
a) Küçük Esnaf ve Sanatkarlar	183	202	247	312
b) Tarım Kredileri	1.931	2.312	2.991	3.206
c) Sanayi Bankaları Kredileri	334	385	485	593
d) Konut ve İnşaat Kredileri	1.131	1.294	1.528	1.658
2.2. Kamu Sektörü				
2.2.1.İktisadi Devlet Teşekkülleri	52	124	224	323
Toplam	10.362	11.886	13.444	16.100

Kaynak: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/, Erişim Tarihi: 01.12.2020.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda özel sektör gelişiminin teşvik edilmesine yönelik eylemlerin, banka kredilerine yansıdığı ve ekonomik amaçlı kredilerde çoğunluğun özel sektöre tahsis edildiği tablo 17'de yer alan bilgilerden anlaşılmaktadır. Tarım kredileri, sanayi bankaları kredileri, küçük sanat ve esnaf kredi miktarlarının da yıllara göre artış eğiliminde olması kalkınma planındaki hedeflerle uyumlu görünen veriler arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte kamu sektörünün de kullandığı kredi miktarının artış gösterdiğini ortaya koyan veriler tablo üzerinde kendisine yer edinmiştir.

1960-1980 yılları arası planlı dönemde bankacılık kesimi büyük ölçüde devletin kontrolü ve etkisinde kalmış, şubeleşme faaliyetleri ilerlemiş ve özel bankaların birçoğu holding bankası haline gelmiştir (Yetiz, 2016). Ayrıca bu dönemde bankacılık sektörünün iştiraklerinde de artış görülmektedir (Coşar, 2009).

28 Nisan olayları ve 1960 ihtilali gibi siyasi olaylar sonucunda iktisadi hayatta ve bankacılık sektöründe durgunluk ve bunalım artmıştır. İhtilalin ilk günlerinde mevduat hesaplarının dondurulması bankalara olan güveni zedelemiş ve banka panikleri gözlenmiştir. Olaylar sonucunda yoğun mevduat çekilmeleri zayıf bünyeli bankaları sarsmıştır. Kötü yönetilen ve spekülatif işlemleri finanse eden bazı bankalar zor duruma düşmüş, bu gibi özel bankalara para yatıran tasarruf sahipleri de zarar etmişlerdir (Coşar, 2009). 15 banka 1960-1964 yılları arasında tasfiyeye sokulmuş, bu durum ekonomik durgunluğu derinleştirmiştir. Ancak kamu bankalarının varlığıyla yabancı krediler ve kamu tasarrufları ulusal sermaye birikimine yönlenmektedir (Gültekin Karataş, 2009).

1960 ve 1979 yılları arasındaki kamu müdahaleleri, Türkiye bankacılık sektöründe yoğun şekilde hissedilmiştir. Bu dönem olduğu gibi 1930'lu yıllardan beri uygulanan ithal ikameci sanayi politikaları temelinde dışa kapalı bankacılık sistemi görmektediriz. Ancak 1945-1979 yılları arasında holding bankacılığı ithal ikameci sanayileşme politikasının bir parçası olarak yaygınlaşmıştır.

Tablo 18. Dönemin Bankalarına İlişkin Sayılar (1960-1970)

Banka Tasnifleri	1960	1965	1970
Kamu Bankaları	14	12	12
Özel Bankalar	20	23	22
Yabancı Sermayeliler	5	5	5
Yerel Bankalar	12	6	5
Toplam Mevduat Bankaları	51	46	44
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	2	2
Katılım Bankaları	-	-	-
Toplam	51	48	46

Kaynak: BDDK verilerinden derlenmiştir.

Bu on yılda yeni kurulan bankalar arasında; T.C. Turizm Bankası (1962), Anadolu Bankası (1962) Sınai Yatırım ve Kredi Bankası (Özel) (1963), Devlet Yatırım Bankası (1964), Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası (Özel) (1964), Türkiye Maden Bankası (1968) olup, etkinliği önceki yıllara göre artanlar arasında Halkbank sayılabilir (Yetiz, 2016). Tablo 18’de banka sayıları incelenebilir.

Turizm sektörüne çeşitli vadelerle kredi vermek üzere katkı sağlamak ve turizmle ilişkili sektörlerde çeşitli girişimlerde bulunmak üzere 1960 yılında Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası kurulmuştur. Kamusal sermaye ile kurulan bu banka 1989 yılında Yüksek Planlama Kurulu’nun kararı ile Kalkınma Bankası A.Ş.ye devredilmiştir (TBB). 1960 yılı 10.501 sayılı meclis kararına göre bankanın yapacağı işler arasında;

- İçerde ve dışarda turizm ve seyahat acenteleri açmak
- Kamp yerlerini tesis ve idare etmek,
- İşçi ve memurların ihtiyaçlarına cevap verecek sosyal turizm tesisleri kurmak,
- Turistik otobüsler çalıştırmak ve bunların servis istasyonlarını kurmak, işletmek,
- Müzelerin tanıtımına destek vermek, turistik eşya üretmek,
- Turizm endüstrisine yönelik inşaat ve işletme faaliyetleri yapmak,
- Yerli, yabancı, resmi veya hususi seyahat acenteleri kurmak, işletmek,
- Yabancı sermayeyi teşvik kanunu hükümleri kapsamında iş birliği yapmak,
- Yabancı firmalarla turizme yönelik inşaat ve işletmeler için ortaklıklar kurmak gibi konular bulunmaktadır (TBMM Tutanakları).

1962 yılında Buğday Bankası ve Türk Ekspres Bankası'nın birleşmesine ilaveten sermayenin de Hazine tarafından karşılanmasıyla Anadolu Bankası kurulmuş ve kamu bankası haline getirilmiştir. Bankanın amacı Türkiye'nin dış ticaretinin desteklenmesiydi. Bu banka 1988 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası'yla birleşerek Türkiye Emlak Bankası olmuştur. 1997 yılında isim ve lisans hakları Anadolubank A.Ş.'ye devredilmiş olup günümüzde; küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ), kısa ve orta vadeli işletme sermayesi ile ticaret finansman kredileri sağlamaktadır (Anadolubank, Çevrimiçi).

1964 yılında sermayesi arttırılan ve faaliyetinde daha da aktifleşen, ülke çapında şubeleşme politikası uygulayan Halk Bankası'nın da mevduat ve kredi hacmi giderek yükselmiştir. Halkbank özellikle orta sınıftan sanatkâr, esnaf ve küçük işletmeler gibi kesimlerin ilk tercih ettiği bankalardan biri olmuştur. Halkbank kredi politikasını, ihtisas alanı olan kesime yöneltmiş ve bankacılık sektöründe önemli bir konuma ulaşmıştır (Halkbank, Çevrimiçi).

1964'te devletin ve kamu kesiminin uzun vadeli finansmanını karşılaması amacıyla Amortisman ve Kredi Sandığı'nın yerini alan Devlet Yatırım Bankası kurulmuştur. Bankanın kuruluş kanununa göre, İktisadi Devlet Teşekkülleri kredi ihtiyaçlarının T.C. Emekli Sandığı ve İşçi Sigortaları Kurumu kaynaklarından karşılanması, İDT'lerin yatırım fazlaları ve atıl paralarının ise Devlet Yatırım Bankası tahvillerine yatırılması amaçlanmıştır (RG Karar No: 441 Sayı: 11662). Bir meclis tutanağında ise; bakanlar kurulu, memleketin geri kalmış bölgelerinin ekonomik zorunlukları gerektirdiğinde bu nitelikte olmayan projeler için Devlet Yatırım Bankası'nın kaynaklarından faydalanmasına karar verebileceği ve taksitlerinin zamanında ödenmesinin hazinece garanti edileceği yer almaktadır (TBMM Tutanakları). Banka 1987'de Türkiye İhracat Kredi Bankası (Eximbank) olarak faaliyetlerine devam etmiş ve ihtisas konusunu dış ticaretin finansmanı ile değiştirmiştir (Coşar, 2009).

1968'te Maden Bankası kurulmuştur. Sanayi sektörü dışındaki sektörlerin yatırım kredisi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuş fakat kurulduktan sonra faaliyete geçmemiş ve 1974 yılında tasfiyeye girmiştir.

Faaliyetine son verilen diğer bankalar ise; Niğde Bankası (1960), Akşehir Bankası (1960), Doğu Bank (1961), Esnaf Kredi Bankası (1961), Sanayi Bankası (1961), Bor Zürra ve Tüccar Bankası (1961), Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası (1961), Türk Ekspres Bankası (1962), Buğday Bankası (1962), Tutum Bankası (1963), Ankara Halk Sandığı (1963), İstanbul Halk Sandığı (1963), İzmir Halk Sandığı (1963), Lüleburgaz Birlik Ticaret Bankası (1964), Raybank (1964), Türkiye Kredi Bankası (1966) olarak sıralanabilir (1960 Sonrası Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi).

Kalkınma planlarında, banka birleşmeleri ve yeni banka kuruluşlarına getirilen kısıtlamalarla bankacılıkta yoğunlaşmanın artması amaçlanmıştır. Devlet bu dönemde sermaye birikimini hızlandırmak için oligopolist bir bankacılık sistemini desteklemiştir. Genel olarak 1950-1980 dönemi bankalar için “risksiz bankacılık” dönemi olmuş; bankalar Türk parasını, devletçe belirlenen düşük faiz oranlarıyla alıp satmışlardır. Holding bankaları da negatif reel faiz uygulamasıyla düşük maliyetle fon toplayıp, kendi holding şirketlerine ucuz finansal kaynak sağlamışlardır (Gültekin Karataş, 2009: 117).

1950’lerin sonlarından itibaren içe yönelik sanayileşme ve hızlı birikim süreci devlet tarafından birçok mekanizmayla desteklenmiştir. Bu mekanizmalardan ilki düşük döviz kuru ve korumacı ticaret rejimidir. Ek olarak “kamu bankaları” dış yardımları ve kamu kredilerini özel sanayiye kanalize etmede anahtar rol oynamışlardır. İkincisi KİT’lerin sanayiye yönelik girdi ürünlerinin düşük fiyatta tutulması, üçüncüsü ölçek ekonomileriyle ara malı üretimine yoğunlaşılması şeklinde sıralanabilir (Gültekin Karataş, 2009: 113).

3.4.6. 1970-1980 Yılları

Bu dönem, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972) ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planını (1973-1977) içermektedir. Bu kalkınma planlarında yer alan bankacılıkla ilgili hususlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/):

- i. Bankaların dengeli bir şekilde faaliyetlerine devam etmesi, istikrarlı kalkınma için belirleyici konumdadır.
- ii. Bankaların tasarrufları artırılmalıdır.
- iii. Bankaların tasarruflarının ekonomik sisteme yönelmesi teşvik edilmelidir.
- iv. Faiz politikasında temel ilke, faizin kaynak dağılımını mümkün mertebe düzenlemesi, tasarruf artışını hızlandırması ve aracı mali kurumlara yöneltmesidir.
- v. Gerekli görülmesi halinde faiz farkı iadesi esasına dayanan açık sübvansiyon uygulamasına gidilmektedir. Bu uygulama yaygınlaşmak yerine etkili bir yönlendirme aracı olarak kullanılmalıdır.
- vi. Mevduat faizleri ile vadeleri, para uygulamalarını kolaylaştıracak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- vii. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki ve bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vergiden muaf tutulması sağlanacak mali kurumlar kesiminde kaynak akımları kolaylaştırılacaktır.
- viii. Tasarruf mevduatının dağılımını önlemek amacıyla mevduat faizlerinin vergilendirilmesine ilişkin uygulamada düzenleme yapılacaktır.
- ix. Merkez Bankası para-kredi istatistiklerin değerlendirme ve araştırmaya en elverişli şekil ve sürede yayınlanabilmesi için gerekli tedbirleri alacaktır.

Sıralanan maddelerden anlaşılacağı üzere İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, para kaynaklarının artırılmasına yönelik olarak faaliyetleri içermektedir. Özel sektörün gelişmesi için ortaya koyulan hedefler, dikkat çeken hususlar arasındadır. Bu dönem, Türkiye'de bankacılık faaliyetlerinde planlı dönem kapsamında yer almakla birlikte 1960 askeri darbesi sonrasında devlet kontrolünün yoğun olduğu bir dönem olarak bilinmektedir.

Bu yıllarda kamu bankacılığı şube sayısı açısından özel bankalarla yarışmaktadır. 1960 yılında kamu bankalarının 710, özel bankaların 573 şubesi bulunurken, bu on yılın başında kamu bankaları 1.193 şubeye sahipken, özel bankalar

1.226 adet toplam şube sayısı ile kamu sermayeli mevduat bankalarını geçmiştir (Coşar, 2009). Fakat piyasa hakimiyeti açısından kamu bankalarının yeri oldukça önemlidir ve rekabetin yaratılmasına da katkılarının bulunduğu değerlendirilebilir.

Kamu iştirak yatırımları 1965'e kadar artmış, 1965-1967 yılları arasında bir durgunluk yaşamış, 1967'den itibaren yeniden yükselmiştir. Ekonomideki olumsuzlukların etkisiyle 1972-1974 yılları arasındaki durgunluğun ardından artmaya devam etmiştir. Ziraat Bankası ile özellikle Sümerbank'ın 1970'li yıllarda iştiraklerini artırdığı gözlenirken, Etibank'ın iştiraklerinde ise sadece 1970'lerin sonlarına doğru bir miktar artış mevcuttur. Dönemde en etkili olan diğer bir banka İş Bankası'dır. Bu yıllara denk gelen 3. Kalkınma Planı'nda, petrol ve kömür alanındaki madencilik faaliyetlerine 6,5 milyar TL; madencilik işletmelerine 16,3 milyar TL yatırım yapılması öngörülmüş, kamu ticari bankalarının iştirak payı yüksek fakat kamu yatırım bankalarının ise sektördeki iştirak sahipliğindeki payı epey az gerçekleşmiştir (Sayar, 2017). Tablo 19 üzerinde kamu bankalarının iştirak dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 19. Kamu Bankalarına Ait İştirak Sahipliğinin Dağılımı (1961-1979)

Bankalar	İştirak Payları
Ziraat Bankası	14%
Sümerbank	26%
İşbankası	37%
Etibank	10%
Emlak Bankası	3%
İller Bankası	0%
Denizcilik Bankası	2%
Vakıflar Bankası	3%
Devlet Yatırım Bankası	3%
Halk Bankası	1%
Turizm Bankası	0%
DESİYAB	1%
Toplam	100%

Kaynak: (Sayar, 2017).

Karma ekonomi sisteminin yaşandığı bu dönemde kalkınma planları kapsamında madencilik ve metalürji gibi yatırımlar devlet eliyle yapılmıştır. 1965-1970 döneminde 4,8 milyar TL civarında maden sahası ve elektrik santrali yatırımı

gerçekleştiren Etibank, 1971-1978 yılları arasında kimya, maden ve metalürji alanında daha büyük yatırımlar yapmıştır. Etibank'ın iştirak payının artmasında yüksek maliyetli projelerin etkili olduğu değerlendirilmiştir. (Sayar, 2017)

1975 tarihinde 39. Hükümet tarafından kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.'nin (DESİYAB) kuruluş sermayesi 1 milyar TL olup, bunun %85'i Hazine tarafından, %15'i de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile KİT'ler tarafından taahhüt edilmiştir. Banka 1988 yılı itibariyle Türkiye Kalkınma Bankası ismini almıştır. Yüksek Planlama Kurulu'nun 1989 tarihli kararıyla T.C. Turizm Bankası A.Ş.'nin tüm aktif ve pasifleri Türkiye Kalkınma Bankası'na devredilmiş olup; sanayi haricindeki sektörlere ek olarak bankanın faaliyet konusunda turizmin finansmanı da ilave edilmiştir. Sayar'a göre bu banka, kredi tahsis performansından daha fazla yatırım yapmış ve kamu bankaları içinde en fazla kredi açan bankalardan olmuştur.

DESİYAB, kısa zaman içinde imkânlarını en iyi şekilde kullanarak Türkiye ekonomisine çok önemli katkılar sağlamıştır. Bu bankanın, yurtdışında çalışmakta olan işçilerimizin gönderdiği döviz swiftlerini ülkemizdeki yatırımlara kanalize etme amacı da bulunmaktadır (DESİYAB, Çevrimiçi).

Zorda olan şirketler tartışmasında dikkat çeken DESİYAB'ın bu yıllarda yaptığı hizmetlerin önemi yüksektir. DESİYAB sayesinde işçi kesiminin parası verimli kullanılmış, özel sektör üzerinden gerçekleştirilecek ve teşvik kapsamında yer alan sanayi yatırımları desteklenmiştir. DESİYAB, bölgeler arasındaki iktisadi dengesizliği en kısa zamanda gidermek için her yörede bir sanayi tesisinin kurulmasına, desteklenmesine ve iştirak yoluyla kapasitelerinin genişlemesine öncülük etmiştir. Örneğin; TŪMOSAN (1975), TAKSAN (1975), TEMSAN (1975), TESTAŞ (1976), GERKONSAN (1976), ÇELİK İŞ, TŪTEKS (1985), KARSET, UPAŞ, ACISELSAN (1974), YESŪTAŞ, ERGANİ İPLİK, AKTOP, ÇUMPAŞ, YETAŞ, ERGAZ (1978), AKDAĞ DERİ, GESAŞ (1974), EMAŞ, NASTAŞ, BETONSAN, HATAŞ, ÇEPNİ YEM, GENTAŞ, TRABZON GİYİM VE ORALGİM gibi sanayi kuruluşlarının kurulmasına öncülük ederek, bu kurumlara iştirak etmiştir (DESİYAB, erişim tarihi 20.02.2021).

Örneğin DESİYAB'ın başarılı yatırımlardan biri olan Acıpayam Selüloz Sanayi ve Ticaret A.Ş. (ACISELSAN) Denizli'de 1973 yılında bölge halkı tarafından kurulmuş, 1975 yılında (DESİYAB) bugünkü adıyla Türkiye Kalkınma Bankası ve Vakıflar Bankası, Acıselsan'a ortak olmuş ve bu sanayi kurumu 1977'de ilk ihracatını gerçekleştirmiştir (ACISELSAN, Çevrimiçi, erişim tarihi 20.02.2021).

1974 yılı petrol krizi ve Kıbrıs Barış Hareketi'nin etkisiyle mevduat artışı yavaşlamış, reel sektörün de kredi talebi artmıştır. Sektörde özel bankaların risk iştahı ve kredi artış hızları düşmüştür. Bu ortamda piyasa ihtiyaç duyduğu krediyi ağırlıklı kamu bankalarından karşılama yoluna gitmiştir. Kamu bankalarına gelen mevduatlar azalırken, kredi büyüklükleri artmıştır.

Enflasyon tüm sektörlerde maliyet artışına neden olduğu gibi bankacılık sektöründe de cari giderler, şube kiralama ve personel maliyetlerinde düzensizlik yaratmıştır. TBB verilerine göre 1973 yılı itibariyle bankacılık sektöründe dağıtılan ikramiyelerin giderlerdeki payı yaklaşık %1,5 seviyesinde olmasına rağmen 1974 yılında finans sektöründeki gayrimenkul ikramiyeleri kaldırılmış, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) önerisiyle bu tarz ikramiyelerin en az %10'unun devlet iç borçlanma senedi olarak dağıtılması şart koşulmuştur (Coşar, 2009).

1970-1980 yılları Türkiye'de holding bankacılığının yükseliş içinde olduğu bir dönemdir (Gültekin Karataş, 2009). Sanayi kesimi ve işletmelerin bir sorunu da sermaye eksikliği, özellikle işletme sermayesi açısından kredilerin pahalı olmasıdır. Bazı özel sektör grupları banka edinerek finansman sağlamaya çalışmış, bu dönemde holdingler bazı bankaların lisanslarını satın alınmaya başlamışlardır.

Dönemin yeni kurulan aşağıdaki bankaları şu şekildedir: Uluslararası Yatırım Bankası (1970), İslam Kalkınma Bankası (1973), Arap Türk Bankası (1977), Al Baraka Bankacılık Grubu (1978). Bu on yıl içinde faaliyetine son verilen bankalar arasında ise Adapazarı Emniyet Bankası (1971), Zonguldak Efes Bankası (1972), Maden Kredi Bankası (1973), Türkiye Maden Bankası (1974), Sağlık Bankası (Şarkîkaraağaç Bankası – 1975) ve Banka Commerciale Italiana (1977).

1929 Büyük Buhranı sonrası yaklaşık 50 yıl, Türkiye’de yeni yabancı banka kurulamamıştır. Üstelik 1980 yılında yabancı banka sayısı 4’e düşmüş, yabancı bankaların mevduat ve kredi piyasasındaki payı da %2–3 civarına kadar gerilemiştir (Apak ve Tavşancı, 2008: 42). Bu nedenle Türkiye sermaye birikiminin önemli kısmının, dış yardımlar ve IMF anlaşmaları haricinde içsel kaynaklarla sağladığı değerlendirilebilir.

Bu dönem dövizdeki kırılganlık sebebiyle batılı devletler ülkeye kredi açma konusunda isteksiz hale geldiklerinden devlet çeşitli kurumlardan kısa vadeli borçlanma yoluna gitmiş ve bu uygulama ilk petrol krizine (1974’e) kadar devam etmiştir. 1970’li yılların sonlarına doğru yaşanan döviz krizi, dış yardım ve kredilerin küresel durgunlukla beraber azalmasıyla şiddetlenirken kısa vadeli borç yapısı çevrilemez hale gelmiştir. 24 Ocak 1980’de duyurulan istikrar paketi, yeni bir ticari ve finansal serbestleşme dönemini başlatmıştır (Gültekin Karataş, 2009).

Her ne kadar özel bankalar gelişim gösterse de planlı dönemde karma ekonomi uygulanmış ve dengeli, yüksek büyüme yakalanmıştır. Karma ekonomik sistemde büyük yatırımların finanse edilmesinde kamu bankalarının açmış olduğu kredilerin ve iştirak yatırımlarının önemli katkısının olduğu değerlendirilmektedir.

3.4.7. 1980-1990 Yılları

Türkiye'de bankalar ve kalkınma planları incelemesinde 1980-1999 dönemi, dördüncü ve beşinci kalkınma planlarını kapsamaktadır. Bu planlarda bankacılıkla ilgili öne çıkan hususlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/):

- i. Bu dönemde Ziraat Bankası, Halk Bankası, Emlak Bankası gibi kamu bankaları özel bankalara karşı geride kalmış, yeterliğe esnekliğe sahip olmadığı değerlendirilmiştir.
- ii. Kamu bankaları bu dönemde 440 sayılı Kanun nedeniyle kar elde etmek istediği için ticari kredilere yönelmiştir.
- iii. Yeni Merkez Bankası Kanunu çıkmasına karşın kamu bankalarının kaynakları artırma konusunda işlerlik kazanamadıkları görülmüştür.
- iv. Denetimde yeterince etkili olunmaması sebebiyle kamu bankalarının kredilerinin üretken alanların dışına çıkması söz konusu olmuştur.
- v. Dördüncü kalkınma planında hizmet sektörüne verilen kredilerin artması için teşvikler ortaya konmuştur.
- vi. Türkiye'de 1970'li yıllarda enflasyonun ekonomideki etkisinin hızla artmasına paralel olarak bankacılık sektöründe istikrar elde edilmesi güçleşmiştir.
- vii. İthalat konusunda yapılan kısıntılar, fiyat artışlarına neden olmuş ve banka kredilerinin doğru alanlarda değerlendirilmesine engel olmuştur.
- viii. Kamu tüketim harcamalarının yüksek oranda artması sebebiyle kamuda kaynak açıkları ortaya çıkmıştır.
- ix. Kamu bankalarının kaynak kullanma ve kaynakları dağıtmada sorunlar yaşadığı gözlenmiştir.

Dördüncü kalkınma planında değinilen yukarıdaki olumsuzluklara yönelik çözüm üretilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Türkiye'nin ilgili dönemde ekonomik açıdan geride kalmış bir durumda olmasının etkileri görülmekle birlikte iyileşmeye yönelik adımlar atılmasının planlandığı görülmektedir. Ayrıca 1980 itibariyle Türkiye'nin serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 1980-1990 döneminin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Belirsizliklerin çok olduğu ve yeni bir sisteme adapte olunması gibi zorlukların varlığı, Türkiye'de 1980-1990 yılları arasındaki bankacılık faaliyetlerini değerlendirmede göz önünde bulundurulmak durumundadır.

Tablo 20. Kalkınma Planlarında Banka Kredilerinin Sektörel Dağılımı

Sektörler	I. Plan Dönemi		II. Plan Dönemi		III. Plan Dönemi	
	Milyon TL	(%) Pay	Milyon TL	(%) Pay	Milyon TL	(%) Pay
Üretim Sektörü Toplam	6.164	47,39	15.618	47,87	67.733	38,59
1. Sanayi	3.104	23,87	11.448	35,09	44.403	25,3
1.a. Sanayi Bankaları	709	5,45	1.745	5,35	5.711	3,25
1.b. Diğer Bankalar	2.395	18,42	9.703	29,74	38.692	22,05
2. Madencilik ve Diğer Bankalar	155	1,19	402	1,23	1.240	0,71
3. Tarım	2.503	19,24	2.815	8,62	14.112	8,04
3.a. Tarım Kredi	880	6,77	1.092	3,34	2.777	1,58
3.b. Diğer	1.623	12,47	1.723	5,28	11.335	6,46
4. Küçük Sanat	402	3,09	953	2,92	7.978	4,54
Konut, Bayındırlık Sektörü Toplam	1.121	8,62	2.779	8,52	12.817	7,3
1. Konut İnşaatı	558	4,3	46	0,14	1.413	0,81
2. Mahalli İdareler	336	2,58	1.331	4,09	3.865	2,2
3. Afetler	155	1,19	650	1,99	748	0,42
4. Diğer İnşaat	72	0,55	752	2,3	6.791	3,87
Kamu Mali Sektörü Toplam	3	0,02	17	0,05	4	-
Dağıtım Toplam	3.370	25,91	9.717	29,78	52.507	29,93
1. Dış Satım	1.468	11,29	3.390	10,39	28.795	16,41
1.a. TSK	1.059	8,14	1.991	6,1	24.475	13,95
1.b. Diğer Dışsatım	409	3,14	1.399	4,29	4.320	2,46
2. Turizm	10	0,08	160	0,49	803	0,46
3. Dış Alım	762	5,86	2.152	6,59	5.377	3,06
4. İç Ticaret	1.130	8,76	4.015	12,31	17.532	10
Sektörel Dağıtılamayan Toplam	2.348	18,06	4.523	13,88	42.431	28,18
1. Yirmi Beş Binden Az, Muhtelif	610	4,69	349	1,08	1.245	0,71
2. İpotekli Ticari Kredi	89	0,69	313	0,96	524	0,3
3. Diğerleri	1.649	12,68	3.866	11,84	40.662	23,17
Toplam Krediler	13.006	100	32.625	100	175.482	100

Kaynak: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ , Erişim Tarihi: 25.11.2020.

Tablo 20'deki bilgilere göre para, kredi, iç ticaret ve dış ticaret gibi konularda istikrar sağlanamadığı görülmektedir. Üretime yeterince kaynak ayrılmadığı, verilen bilgiler aracılığıyla anlaşılmaktadır. Dördüncü kalkınma planında geliştirilen politikalar, kaynak temini konusunda çözüm getirmeyi öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Bu dönemde sermaye piyasası ve dış ekonomik ilişkiler konusunda atılacak adımlar belirlenmiştir ve bunlar planın öne çıkan özgün yönleri arasında gösterilmektedir. Bankacılık sektörüne işlerlik kazandırılması ve sektördeki kaynak israfının önlenmesi, dördüncü kalkınma planında öne çıkarılan hususlardan bir tanesi olarak görünmektedir.

Beşinci kalkınma planı ise 1985-1989 yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Dördüncü kalkınma planındaki politikalara ek olarak değinilmesi gereken husus, Türk bankacılık sisteminin işleyişine yöneliktir. Beşinci kalkınma planında buna yönelik olarak değinilen noktalarda başında Türkiye bankacılık sisteminin dışarıya açılması için çaba gösterileceği gelmektedir. Bankacılık maliyetlerini düşürme konusunda atılacak adımlar ve geliştirilen politikalar, beşinci kalkınma planında kamu bankaları ile öne çıkmaktadır. Bu noktada hedefler, bankacılık sektörünün daha etkin bir biçimde çalışması için bankacılık sektöründe katlanılan maliyetlerin düşürülmesi için düzenlemelere ağırlık verileceği olarak açıklanmıştır (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/).

1980 başlarında ithal ikameci sanayiden ihracat teşvikine geçiş başlamıştır. Ticaret ve sanayi politikalarında devletin liberalleşme ve dışa açılmasıyla bankacılıkta “finans korumacılığı” yaklaşımı görülmektedir. Bu korumacılık temel olarak devletin yüksek faiz oranıyla iç piyasadan borçlanma yoluyla hazine tahvillerini satın alan finans kurumlarına karlılık sağlanmasıyla uygulanmıştır. Böylece özel bankalar için devlete borç vermek yatırım yapmaktan daha karlı hale gelirken, yüksek faiz oranlarının da özel sektör için dışlama etkisi yarattığı veya üretim maliyetlerini yükselttiği savunulabilir.

Spekülatif ve arbitraja yönelik faaliyetlerin artması zamanla fon fazlasını piyasadan çekmiş, faizler %30’un üzerine çıkmış ve piyasaların işleyişini çarpıtmıştır. Holding bankaları kredi vermeye yoğunlaşmadığından kredi süreci kesintiye uğramıştır (Gültekin Karataş, 2009: 173). Zaman zaman özel mevduat bankalarının net gelirleri bankacılık sisteminin vergi sonrası net gelirinin yaklaşık dörtte üçüne denk gelmiş ve özel bankalar bu işlemlerden elde ettikleri karları öncelikle holdinglerinin genişlemesinde kullanmışlardır (a.g.e: 161).

1980 sonrası faiz oranlarında yaşanan serbestlik ve artan fonlama maliyetleri nedeniyle holding bankaları, zamanla kendi grup firmaları dışına kredi vermeme eğilimine girmişlerdir. Bu durum bankası bulunmayan bazı grupları, yerel bankaları ele geçirmeye yöneltmiştir. Finans çevresi bulunmayan KOBİ’ler ve küçük gruplar ise daha yüksek faizli kredilere başvurmak zorunda kalmışlardır. Sonuç olarak talep daralması, enflasyonun ani düşüşü ve mevcut kredilerdeki yüksek faiz oranları

nedeniyle pek çok KOBİ iflas etmiştir (Bankacılıkta 1983 Reformu, C1, 1983: 172). Bu durumun 1993 yılındaki reform için zemin hazırladığı savunulabilir.

Tablo 21. Türkiye’de İktisadi Değişimler

Yıllar	Strateji	Sermaye Birikim Modeli
1950-1979	İthal ikameci sanayi	İçe yönelik sermaye birikimi
1980’ler	İhracata dayalı büyüme	İhracat temelli birikim
1990’lar	Kısa vadeli sermaye hareketlerine dayalı genişleme ve krizler	Finans korumacılığı

Kaynak: (Gültekin Karataş, 2009).

Tablo 21 üzerinde sermaye birikim stratejileri incelenebilir. İhracat temelli birikim modeli; holding bankacılığına ağırlıklı olarak turizm, uluslararası nakliye, finans ve dış ticaret gibi döviz kazandırıcı alanlarda genişleme sağlamıştır. Ancak holding bankacılığına yönelik eleştiriler arasında; adil olmayan ve vade sürelerini kısaltan uygulamalar, yüksek faiz oranlarından kaynaklı (bankası olmayan) sınai kesimin finansman maliyetlerinin arttırması, holding bankacılığının grup dışı rekabeti engellemesi, uluslararası sermayeyi Türkiye’ye çekerek kuru aşırı değerlendirmesi ve ihracata zarar vermesi de sayılabilir.

Bankacılık sektörünün ulusal anlamda gelişimi ve banka sermayelerinin ticari ve sınai sermayeler arasındaki yakın bağları, Türkiye’de sermaye birikimini geliştirmiş, holding bankacılığının yaygınlaşması parasal sermayenin üretim sermayesine dönüşümünü hızlandırmıştır. Fakat yapısal reformların gerçekleşmesine rağmen devletin denetimdeki eksiklikleri kredilerde asimetrik bir ilişkiye neden olmuştur. Holding bankacılığının dışardaki gruplara yeterince tarafsız davranmadığı değerlendirilirken, kamu bankalarının dezavantajlı kesimlerin fonlanmasında daha kapsayıcı davrandığı savunulmaktadır.

Ocak reformları ile uygulanmaya çalışılan ekonomik istikrar politikaları ve serbest pazar ekonomisine geçişle yeni sistemde en çok etkilenen sektörlerden biri finans sektörü olmuştur. Liberalleşmeyle 1980 yıllarından itibaren bankacılık sektörüne yeni girişler kolaylaşmış, banka sayısındaki artış genellikle yabancı sermaye ile gerçekleşmiştir. Böylece Türk finans piyasalarına mesafeli duran uluslararası

bankalar sektöre giriş yapmışlardır. Yabancı bankaların sayısı 1980’de 4 iken 1991 yılında 24’e çıkmıştır (Apak & Tavşancı, 2008: 44).

Ancak 1980’lerde sektöre yeni bankalar girmesine rağmen yabancı bankaların aktifleri, borçları, kredileri ve mevduattaki payı artış göstermemiştir. Bu durumun nedeni bankaların sınırlı sayıda şubeyle, toptancı bankacılığa ve dış ticaret finansmanına odaklanmış olmalarıdır.

1986’da batık ve donuk nitelikli krediler için yapılandırılmalar tasarlanmış ve “şirket kurtarma” olarak bilinen yasa çıkartılarak şirketlerin bankalara olan borçları yapılandırılmıştır (Ergüneş, 2008: 160). Şirket kurtarma yasasının bir bölümünde Devlet Yatırım Bankası’nın ithalat ve ihracat kaynaklı işlemlerinin Eximbank tarafından finansmanı ve yurtdışı alacakların sigorta edilmesi yer almaktadır.

Batık ve donuk kredilerden en fazla etkilenen bankaların başında kamu bankaları gelmektedir, dolayısıyla dönemin yapılandırma uygulamaları arasında kamu bankaları fazlaca yer alır. Örneğin DESİYAB 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası’na dönüşürken; 1989 yılında Turizm Bankası tüm aktif ve pasifleriyle Türkiye Kalkınma Bankası’na devredilmiştir. Mali durumu kötüleşen ve batık kredilerden etkilenen bankalardan Türkiye Öğretmenler Bankası 1987’de Halk Bankası, Ziraat Bankası ve T. Emlak ve Kredi Bankası’na ortak edilmiştir. Daha büyük ölçekli kamu bankalarının 1980-1990 yılları arasında bazı özel bankaların tasfiyelerine iştirak ettiği gözlenmektedir.

Köne’ye göre, özellikle 1980 sonrası holding bankacılığının olumsuz etkileri göz ardı edilerek, sektörün tekrar ulusalcı kalkınmacı bir çizgiye kaydırılmaya çalışıldığını iddia edilmektedir. Yazar, bankacılıkta liberalleşmenin, iktisadi kalkınmayı sağlayacak olan üretim yapısını istikrarsızlığa sürüklediğini değerlendirmiştir (Köne, 2003).

1987 yılında resmi destekli ihracat finansman kuruluşu olarak, ihracatın desteklenmesi amacıyla Türk Eximbank faaliyete geçmiştir. Banka, uygun maliyetlerle finansman sunan “İhracat Kredisi” programlarının yanı sıra ihracat sektöründe politik ve ticari risklere karşı güvence sağlayan “Kredi Sigortası” ürünü sağlamaktadır.

1988 yılında, ülkemizin imzaladığı GAAT (General Agreement on Tariffs and Trade) anlaşması gereğince ihracatımızın doğrudan teşvik araçlarının en önemlilerinden olan vergi iadesi uygulamasına son verilerek dolaylı teşvik tedbirleri ön plana alınmıştır. Bu çerçevede, Türk Eximbank'ın kaldırılan teşviklerden sonra oluşan boşluğu uygun finansmanla doldurmayı hedeflediği değerlendirilebilir. Böylece Eximbank'ın ihracata dayalı sanayileşme modelinin finansman ayağını oluşturduğu görülmektedir. Özellikle ihracatçıları üretim aşamasından itibaren destekleyen “Sevk Öncesi İhracat Kredisi Programı” büyük önem taşımaktadır (Türk Eximbank, erişim tarihi 27.02.2021, Çevrimiçi).

Türk Eximbank, bu amaca yönelik olarak ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri kısa, orta, uzun vadeli kredi; sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir. 1989 yılında, ihracat teşviklerinin azaldığı ve Türk lirasının reel olarak değer kazandığı bir ortamda banka o yıla ait ülkemiz ihracatının yaklaşık yüzde 20'sini desteklemiştir (Türk Eximbank, erişim tarihi 27.02.2021, Çevrimiçi).

3.4.8. 1990-2000 Yılları

Bu dönemde altıncı kalkınma planı ile (1990-1994) yedinci kalkınma planı (1996-2000) yer almaktadır. Bankacılıkla ilgili ana başlıklar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/):

- i. İller Bankası yeniden organize edilecektir. İller Bankası, ihtisaslaşmış bir yatırım bankası olacak şekilde düzenleme yapılacaktır.
- ii. Bankaların çek hesapları açma süreçlerine dair yeni adımlar atılması kararlaştırılmıştır.
- iii. İcra işlemlerinin sürdürülmesinde bankalar aracılığıyla ödeme yapılması kararı alınmıştır.
- iv. Kamu bankalarının ekonomik yapısının uluslararası standartlara uygun hale gelmesi sağlanacaktır.
- v. Kamu bankalarının öz kaynak konusunda uluslararası düzeyde rekabet edebilme gücüne sahip olmaları gerçekleştirilecektir.
- vi. Bankacılıkta haksız kayıtlar gibi sorunların önüne geçilerek tüketiciler korunacaktır.
- vii. Bankacılık sektöründe fırsat eşitliğine aykırı uygulamaların önüne geçilecektir. Böylece piyasada adil bir rekabet ortamı meydana getirilmesi hedeflenmektedir.
- viii. Bankalar Kanunu ile denetimde daha etkin bir şekilde ilerleme kaydedilmesi tasarlanmaktadır.
- ix. Ziraat Bankacı ve Halk Bankası dışındaki kamu bankalarının özelleştirilmesi süreci hızlandırılacaktır.
- x. Kamu bankalarının görevlerine uygun bir şekilde yönetimi ve organizasyonu sağlanacaktır.
- xi. Bankaların faaliyetleri daha yakından takip edilecektir.
- xii. Bankaların sistem dışına çıkarılması ile ilgili hükümler Bankalar Kanunu'nda belirtilmektedir.
- xiii. Bankalar belirli standartlara göre değerlendirilecek ve denetlenecektir.
- xiv. Bağımsız denetim kuruluşları ile bankaların ilişkileri, normal bir seviyeye getirilecektir.
- xv. Bankaların kredi maliyetlerini artıran mevduat munzam karşılık oranları hakkında uluslararası standartlar dikkate alınarak düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır.

Bu dönemdeki kalkınma planlarında bankacılık sektörüyle ilgili bazı örnek ifadeler tablo 22’de gösterildiği gibidir.

Tablo 22. 1990-2000 Dönemi Kalkınma Planlarında Bankacılıkla İlgili Örnek İfadeler

139. Merkez Bankası'nın kredi politikası kamuya açılan kredilerin payının azaltılması ve özel kesim kredileri içinde ihracat kredileri ile yatırım kredilerinin payının yükseltilmesi şeklinde sürdürülecektir. 140. Faiz politikası ekonomide mali tasarrufları artırıcı, spekülatif döviz talebini sınırlayıcı, kaynakların etkin dağılım ve kullanımını sağlayıcı yönde sürdürülecektir. 141. Bankalar sisteminde, mevduat ve kredi faizleri arasındaki farkın daraltılması amacıyla vergi, resim ve fonlar gözden geçirilecek ve rekabet ortamının geliştirilmesi suretiyle bankaların etkin çalışmaları sağlanacaktır. 142. Tercihli kredi sistemi, fayda ve maliyet analizi yapılarak yeniden değerlendirilecektir. Bu değerlendirmenin sonuçlarına göre sistemin nasıl daraltılacağı belirlenerek tedrici geçiş için bir program yapılacaktır. 143. T.C. Ziraat Bankası, kontrollü zirai krediler, tarımsal sanayi ve tarıma dayalı sanayi teşebbüsleri için yeterli kaynak ayırmaya devam edecektir. 144. Halk Bankası Kaynaklarının kullanılmasında, kuruluş ilkelerine uygun şekilde, küçük sanayi işletmeleri ile esnaf ve sanatkara ağırlık verilmesi ve bankanın kredi imkanlarının geliştirilmesi sürdürülecektir. 145. İhracat kredilerinin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla, Türkiye İhracat Kredi Bankasının kaynakları artırılacak ve çeşitlendirilecektir. 146. Türkiye Kalkınma Bankasının genişleyen faaliyet hacminin gerektirdiği kaynak ihtiyacı sağlanacaktır. 147. Bankaların sundukları hizmetler geliştirilecek, bu çerçevede tüketici kredisi, banka kartı ve çek kullanımının yaygınlaşması için gerekli ortam oluşturulacaktır. 148. AT'ye uyum sürecinde bankalar sisteminin güvenilirliğini sağlayacak öz kaynak yeterliliği, denetim ve gözetime ilişkin esaslar incelenecek, gerektiğinde yeni düzenlemelere gidilecektir. 149. Mali sisteme ilişkin mevzuatın ihtiyaçlara cevap verecek şekilde düzenlenmesine devam edilecektir. 150. Mali sisteme duyulan ilgi ve güveni artırmak amacıyla, kamuoyuna mali araç ve kurumların geliri ve risk durumları hakkında bilgi sağlayacak mekanizmalar geliştirilecektir. 151. Sermaye piyasasında, ayrıcalık ve sınırlamaların asgariye indirilmesi yanında, faaliyet konuları itibariyle rekabeti artıracak şekilde aracı kuruluşların sayısının artırılması teşvik edilecektir.
--

Kaynak: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ , Erişim Tarihi: 25.11.2020.

Tablo 22’de yer alan bilgilere göre 90’lı yıllarda bankacılık sektörüne işlevsellik kazandırılması ve uluslararası standartlara uygun hareket edilmesi konuları ön plana çıkarılmıştır. Halk Bankası ve Ziraat Bankası dışındaki kamu bankalarının

özelleştirilmesi kararının alınması, bu dönemde bankacılık sektörüyle ilgili alınan önemli kararlar arasındadır.

Türkiye'de hükümet değişikliklerinin çok yoğun şekilde yaşandığı bir dönem olarak 90'lı yıllar, bankacılık sektörü için sürdürülebilir şekilde adım atılmasının güçleştiği bir dönem olarak ifade edilebilir. Bu nedenle altıncı ve yedinci kalkınma planlarında kamu bankalarına yönelik politikalarda dönemin kendisine özgü yapısını göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Tablo 23'te kamu bankalarının bu on yıla ait görev zararları gösterilmiştir.

Tablo 23. Kamu Bankalarının Görev Zararları (1991-2000)

Milyar TL	1991-1994*	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>Ziraat Bankası</i>	*	92.700	409.600	945.600	2.395.600	6.123.800	8.249.000
<i>Halk Bankası</i>	*	76.500	221.800	570.500	1.586.600	4.232.800	6.947.000
<i>Diğer Kamu B.</i>	*	800,00	220.600	452.900	1.225.800	1.542.400	1.729.000
Toplam Görev Zararı	131.000	170.000	852.000	1.969.000	5.208.000	11.899.000	16.925.000
GSMH	7.623.462	7.854.887	14.978.067	29.393.263	53.518.331	78.283.000	125.971.000
G. Zararı/GSMH (%)	1,72	2,16	5,69	6,70	9,73	15,20	13,44
Toplam Kamu B. Aktifleri	1.550.270	1.547.219	3.428.987	6.696.989	12.865.583	25.182.230	35.706.807
G .Zararları/Aktifler (%)	8,45	10,99	24,85	29,40	40,48	47,25	47,40

GSMH serisi 1987 bazlıdır. *1991-1994 için 4 yıllık toplam bakiyeleri ifade eder.

Kaynak: Tekmen, 2008: 47 ve Uçarkaya, 2006: 79 tablolarından derlenmiştir. Aktifler ve rasyolar TBB toplulaştırılmış bilanço verileriyle revize edilmiştir.

“Görev zararı harcamaları, iktisat politikası tercihi olarak yapılan kamu harcamalarıdır. Görev zararı kavramı sosyal devlet anlayışının benimsendiği ülkelerde yapılan ekonomik faaliyetler sonucunda meydana gelir” (Tekmen, 2008: 7). Görev zararları ve sübvansiyon kavramları birbirlerinden ayrılırlar. Sübvansiyonlar, herhangi bir mal ve hizmet karşılığı yapılmaz fakat görev zararlarının oluşumu, bir mal ve hizmetin üretilmesine bağlıdır. Örneğin Ziraat Bankası'nın çay ve pamuk üreticilerini desteklemesinden kaynaklı görev zararı oluşmuş, Halk Bankası'na da kefalet kredileri, afet gibi nedenlerle kredi erteleme kaynaklı zararları için hazine tarafından ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. (a.g.e)

Hazine ve Sayıştay raporları esas alınarak araştırılan görev zararlarından genel itibariyle KİT'ler haricinde Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası'ndan bahsedildiği gözlenmiştir. Vakıflar bankasının bu çalışmalarda incelenmediği görülmektedir. Bunun sebebi olarak, Vakıfbank'ın görev zararı ödemelerine sebep olacak görevlendirmelerde yer almadığından bahsedilmiştir (Bilici 2019: 26). Diğer bir araştırmacı da bu ifadeleri aktarmıştır: “Bu bankanın da diğer bankalar gibi siyasi baskıya maruz kaldığı aşikar olmakla birlikte, bankanın ana sözleşmesinde diğer kamu bankalarında olan spesifik bir görevi bulanmamaktadır. Siyasi baskıların ancak kredi verme konusunda görüldüğü, bu durumda bankanın mali bünyesi üzerinde etkisinin sınırlı kaldığı gözlenmiştir. Bu nedenle özellikle kriz öncesi ve kriz sonrası T. Vakıflar Bankası A.Ş.'ye özel bir tedbir alınmamıştır.” (Pehlivanlı, 2010: 8). Kısaca kamu zararları özelindeki araştırmalarda Vakıfbank'a ait herhangi bir kamu zararı bulgusuna rastlanılmamıştır.

Görev zararları oluşumunda kamu politikalarının payı olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konunun sektördeki etkisi ağırlıkla rekabeti bozucu unsur olarak ele alınmış ve özelleştirmenin çözüm getireceği tartışılmıştır. Ancak yapılandırmalar sonrasında kamu bankaları rasyolarının iyileştiği ve görev zararı tartışmalarının çözüme ulaştığı görülmüş ayrıca liberal yapının da regülasyona ihtiyaç duyduğu değerlendirilmiştir. (www.aa.com.tr/tr/analiz/kamu-bankalarinin-15-yillik-degisim-ve-donusumu-1722414 erişim: 5.7.2021).

Yapılandırma sonrası görev zararlarının devam etmemesinde kamunun finansman ihtiyacının azalması ve dış kaynak artışları elbette etkilidir. Ancak kamu bankalarının reel bir kar amacı bulunmaması yani sosyal fayda yönü göz ardı edilmemelidir. Kamu bankaları konjonktür etkisini hafifletmek amacıyla görev zararı açıklayabilirler. Bu zararların boyutu finansal sürdürülebilirlik ile çelişmemeli, bu bankaların kamu politika süreçlerinde dahi risklerini yoğunlaştırmadan özerk plasman imkanı bulundurması arzu edilmektedir.

1990-2000 yılları arasında piyasa etkinliği açısından bankacılık sektöründeki çelişkiler büyük ve küçük bankaların yanı sıra özel ve kamu bankaları arasında da görülür. Dönemin reformları da yine devlet merkezli çarpıklıklar kaynak alınarak yapılmıştır. İtibarı yetersiz kişilere bankacılık lisansı dağıtılması, yetersiz denetimler

ve mevduatlara %100 güvence verilmesi gibi konular nedeniyle durumu kötüye kullanan özel bankaların bir bakıma devlete borçlu olduğu da savunulabilir. Türkiye’de bazı sermaye kesimleri 1980 sonrası neoliberal döneme geçişten faydalanmış ancak bu kesimlerin kazançları, kalkınmacı analizde ulusal çıkarlara aykırı durumda değerlendirilmiştir (Kepenek & Yentürk, 1996: 19).

1994 krizinde bankalara hücumu önlemek adına uygulamaya geçirilen mevduata %100 devlet güvencesi, devletin yeni banka lisansları verme konusunda da yavaşlamasına neden olmuştur. 22 Haziran 1994 tarihli KHK ile bankacılık başvuruları iptal edilmiş ve gereken asgari sermayenin 4 katıyla başvuruların yenilenmesi istenmiştir. Bu dönem sektöre yeni girişler talep edilmiş üstelik kamu bankalarının özelleştirilmesi de değerlendirilmiştir (Gültekin Karataş, 2009: 136).

Tablo 24. Özelleştirilme Yoluyla Ele Geçirilmiş Bankalar (1990-2000)

Özelleştirilen Banka	Holding	Yıl
Sümerbank	Garipoğlu	1995
Etibank	Nergis ve Medya	1997
Denizbank	Zorlu	1997
Anadolu Bank	Başaran	1997

Kaynak: (a.g.e: 138).

Tablo 24’e göre bazı kamu bankalarının büyük gruplara satıldığı görülmektedir. Bir bankacılık reformu diğer reformlara göre daha itinalı olmalı ve sektörün bütünlüğü gözetilmelidir. Çünkü finansal sistemde güven krizi yaratma ihtimali vardır. Nitekim 1990’lı yıllarda yaşanan hiperenflasyon TL’ye olan güveni tehdit etmiş, bazı finansal kurumları temerrüde düşürmüştür. Kamu bankalarının kriz dönemlerinde finansal sistemin devamlılığını sağladığı savunulabilir.

Tablo 25. Döneme Ait Bazı İktisadi Unsurların GSMH'ye Oranları (%)

Karşılaştırma Kalemleri ve Yıllar	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Kamu Kesiminden İhraç Edilen Tahvil ve Bonolar	5,5	7,4	15,9	16,8	22,7	19,8	35,3	22,9	29,4	38,7
Dolaşımdaki Para	2,9	2,7	2,7	2,6	2,6	2,4	2,1	2,2	2,1	2,6
M2 Para Arzı	18	18,5	17,3	14,1	16,2	16	18,7	17,9	20,3	28,9
M2Y Para Arzı	23,5	26,5	26,6	23,7	30,7	30,7	36,8	34,5	36,3	51,3
Toplam Mevduat	15,7	15,9	18,3	19	24,6	29,3	18,3	27	27,7	39,5
Bankacılık Kesimi Kredileri	16,5	12,4	12,7	14	13,3	16,5	18,5	21,7	19,4	20,1

Kaynak: (Sarı, 2020). Finansal Serbestleştirme Sürecinin Unsurları tablosundan derlenmiştir.

Tablo 25'e göre 1990-2000 yılları arasında kamu kesimi borçlanmasının ekonomideki ağırlığı artarken dolarizasyonun (M2Y) yükseldiği görülmektedir. Bankacılık kesiminde kredilerin milli hasılaya oranı ise değişkenlik göstermiştir.

Bankacılık sektörü asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşmış, kredilerin bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki payı 1990'da %47 iken 2000 yılında %33'e gerilemiş, benzer şekilde kredi/mevduat oranı 1990 yılında %84 iken, 2000 yılında %51'e inmiştir. Yatırımcı güvenindeki azalma, para ikamesi gibi hususlara ek olarak kamunun yüksek reel faizle özel yatırımları dışladığı görülmüştür (Sarı, 2020). Bu yönde kamu bankalarının mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuş, finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları, zararlarının gittikçe artmasına ve finansal sektörde istikrarsızlığa yol açmıştır. Sonuçta 1990'larda risk ve kurumsal yönetim uygulamaları yetersiz kalmış olup bankacılık sistemi likidite, faiz ve kur risklerine karşı aşırı duyarlı hale gelmiştir.

Holdinglerin çoğu bankacılık faaliyetlerini küresel sermayeye entegre ederken, güçlü bankacılık denetiminin olmadığı Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği ülkelerine yönelip kıyı ötesi işlemlere de girmişlerdir (Gültekin Karataş, 2009). Çukurova Grubu döneminin en büyük holdinglerinden biri olmasına rağmen finans ayağında başarısız olmuş ve Pamukbank'a el konulmuştur. 2002 yılında yayınlanan bir BDDK raporuna göre bu el koymanın sebebi yetersiz aktif kalitesiyle yönetilmesi ve kaynakların banka faaliyetini tehlikeye düşürecek şekilde kendi lehine kullanılmasıdır. Bankanın grup şirketlerinden tahsil edilememiş kredilerinin bulunması iktisadi sürdürülebilirlik açısından menfi değerlendirilmiştir. Holding bankalarının etkin bir sermaye birikim süreci için yüksek potansiyelleri bulunmasına rağmen, milli sermayenin birikim süreci güçlü kamu ve diğer ulusal bankalar ile devam edebilmiştir.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri faiz ve kur riskine karşı önceden önlem almayan firmaları ve finansal sektörü olumsuz etkilemiş, bu kurumların sermaye kaybına neden olmuş, çok sayıda firma iflas etmiş ve geri dönmeyen kredilerde çok büyük artışlar olmuştur. 2001 yılında sektörde takibe düşen kredi oranı %28,4'tür. BDDK'ya göre, 1997-2001 arası yılları arasında 19 banka TMSF bünyesine katılmış ve bu bankaların takipteki alacak oranlarının yüksek olduğu değerlendirilmiştir.

Ayrıca 1992 yılında Türkiye Öğretmenler Bankası, 1993'te Sümerbank ve 1998'de Etibank, Halkbank'a devredilmiştir. TMSF bankalarından sonra %29,1 ile kamu bankalarının ikinci sırada yer aldığı ifade edilmiştir.

Böyle bir ortamda, bankalar bir taraftan sermaye yeterlilik rasyosunu tutturmaya çalışmışlar, diğer taraftan kredi verdikleri firmaların geleceği ile ilgili belirsizliklerin artması yüzünden daha az kredi vermeye başlamışlardır. Bu ekonomik daralma geri dönmeyen kredilerin daha da artmasına yol açmış ve sorunları ağırlaştırmıştır.

Şahin'e göre krizi ağırlaştıran hususlar arasında kamu bankalarının sermaye yapılarındaki zayıflık, takipli alacakların yüksek olması, görev zararları ve risk iştahlarının her daim mevcut olması sıralanabilir. Fakat içi boşaltılan, sermaye yapıları zayıflatılan ve aktif kaliteleri bozulan özel bankaların hazineye getirdiği yükler de krizi ağırlaştıran hususlardandır. Krizi aşmak için dış kaynaklara ihtiyaç duyulmuştur. (Şahin, 2013: 499)

Bu kapsamda Türkiye özellikle 1990'lı yılların başında sendikasyon kredileri ile tanışmış ve kamu bankaları dahil birçok banka uluslararası piyasalardan sendikasyon ve sekuritizasyon yoluyla finansman sağlamıştır (Yılmaz, 2003). Türkiye pazarındaki sendikasyonlar ağırlıklı bankalara ve az sayıda firmaya yönelik gerçekleştirilmektedir. T.C. Ziraat Bankası, 1982 yılında aldığı ilk krediyle Türk bankalarına açılan sendikasyonlara öncülük etmiştir. 1991 yılında Türk Eximbank hazine garantisi olmaksızın, 150 milyon dolar tutarında sendikasyon kredisi sağlanmıştır. (<https://www.eximbank.gov.tr/content/files/d24882ab-3498-4d65-909a-4f56662eeced/turk-eximbank-tarihce>) (erişim tarihi:31.12.2020) Kamu bankalarının dış kaynak aracılığı rolü üstlendiği savunulabilir.

Yılmaz'a göre bankalarımızca yurtdışından sağlanan sendikasyon kredileri, genellikle ihracatın finansmanında kullanılmıştır. Uluslararası kredilendirmede en çok kullanılan ve bu piyasalardaki işlemlerin neredeyse tamamını kapsayan sendikasyon kredileri, iç tasarrufları yetersiz ve gelişmekte olan ülkelere kaynak fırsatları sunmaktadır (Yılmaz, 2003).

Tablo 26. 1994 Yılı Ortalama USD Kurları (Ocak-Nisan)

Tarih	Kur (USD/TL)
Ocak 1994	15
Şubat 1994	17
Mart 1994	20
Nisan 1994	33

Kaynak: Forex grafiklerinden derlenmiştir.

1994 krizi ile bankalarımızın ve Türkiye'nin kredi değerliliğinin düşmesine paralel olarak birkaç yıllık bir süre için sendikasyon kredisi olanaklarının sınırlandığı değerlendirilebilir. Açık pozisyon olarak kullanılan bu krediler 1994 yılında kurların aşırı değerlenmesiyle banka bilançolarını olumsuz etkilemiştir. Nitekim kurun seyri tablo 26'da gösterilmiştir. Bankacılık sistemimizde oluşan bazı büyük problemlerin temelinde 1994 döviz krizinde açık pozisyona yakalanılması ve sendikasyon geri ödemelerinin yüksek kurla yapılarak zarar edilmesi yer almaktadır (Yılmaz, 2003). Tablo 27'de sendikasyon adı altında temin edilen yabancı kaynaklar gösterilmiştir.

Tablo 27. 1992-2000 Yıllarında Uluslararası Piyasalardan Alınan Sendikasyon Kredileri

Yıl	Tutar (Milyar lira)
1992	2,0
1993	2,0
1994	0,3
1995	4,4
1996	3,7
1997	4,8
1998	4,7
2000	5,6

Kaynak: (a.g.e.) 1992-2001 yıllarına ait grafiklerden derlenmiştir.

1996 ve 2000 yılları arasında temin edilen sendikasyon kredilerinin şartları incelendiğinde çeşitli dönemlerde komisyon, faiz ve toplam maliyet açısından kamu bankaları ve özel bankalar açısından önemli bir fark bulunmadığı ancak özel bankaların sendikasyon kredilerinden daha sık yararlandığı değerlendirilmiştir. Ayrıca sendikasyonların 1996 yılında %24'ü, 1997 yılında %14'ü, 1998 yılında %17'si ve

2000 yılında da %10'u doğrudan kamu bankaları tarafından veya kamu bankaları ortaklığında sağlanmış görünmektedir. (a.g.e: 154)

1990'ların sonlarından itibaren bankacılık sektörü IMF gözetimi altında kapsamlı şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıca devlet, bankacılığı yüksek faizle ve kamu borçlanması yoluyla sübvansetmeye son vermiştir. 1999'da kurumlar vergisine ait rekortmenler listesinde ilk sırada Akbank olmak üzere 32 banka ve 11 sigorta şirketi yer almıştır. Listenin yayımlanmasından sonra sinai ve ticari sermaye örgütleri bankaların yüksek karlılığından şikâyet etmişlerdir. Örneğin dönemin Ankara sanayi odası başkanı Zafer Çağlayan ve İstanbul Ticaret Odası başkanı Mehmet Yıldırım'ın zaman zaman basında yer alan bankacılık sektörüne yönelik ifadeleri bu çıkarımı desteklemektedir.

3.4.9. 2000-2010 Yılları

Bu dönemde sekizinci ve dokuzuncu kalkınma planları yer almaktadır. Planlardaki düzenlemeler 2001 krizi sonrası oluşan ortamda yapılırken, köklü çözümleri amaçlamıştır. “Mali sistemde kaynakların etkin dağılımının temini ve mali kurumların daha rekabetçi ve etkin bir yapıya kavuşabilmeleri için gerekli ortam oluşturulacaktır. Bu çerçevede, mali sistemde şeffaflık ve etkinliğin sağlanmasına yönelik adımlar atılacak, kamu bankalarının yapısal sorunları çözülerek, öncelikle özertleştirilecek ve kamu kesimi kademeli olarak bankacılık kesiminden çekilecektir” (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/). Etkinlik ve şeffaflık odak noktasında hareket edilmesi için geliştirilen planlar, kalkınma planlarında kamu bankaları ile ilgili olarak dikkat çekilen hususlardan birisidir. Türkiye'nin 90'lı yılların sonuna doğru bankaların faaliyetlerine dayalı olarak yaşadıkları sorunlar ve bunun ülke ekonomisine olumsuz yansımaları şeffaflığın önemini ve gerekliliğini acı tecrübelerle ortaya koymuştur. Bunun tekrarının yaşanmaması için kamu bankalarını da içerecek şekilde bankaların şeffaf şekilde faaliyetlerini sürdürmesi için çözüm önerileri dile getirilmiştir. Böylece bankaların ekonomik sistemde etkili şekilde yer alması için düzenlemelere gidilmiştir denilebilir.

“Kamu bankalarının finansal yeniden yapılandırılması çerçevesinde bu bankalara görev zararları ve sermaye desteği için toplam 21,9 milyar dolar kaynak aktarılırken; operasyonel yeniden yapılandırma çerçevesinde şube ve personel sayıları rasyonel seviyelere düşürülmüştür” (<http://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>). Görüldüğü üzere bu dönemdeki kalkınma planlarında kamu bankalarının yeniden yapılandırılması için çaba gösterilmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması için yürütülen faaliyetler kapsamında kamu bankaları için de düzenleme yapılmasına önem verildiği söylenebilir. Kamu bankalara aktarılan kaynakların yanı sıra gereksiz maliyetlerin önüne geçilmesi için çalışılması, kalıcı çözümler için çaba gösterildiği şeklinde yorumlanabilir. Şube ve personel sayısında yapılan düzenlemeleri bu kapsamda örnek göstermek mümkün görünmektedir.

Türkiye'nin bankacılık sektöründeki durumunu ortaya koymak adına AB'deki bankacılık göstergeleri ile karşılaştırma yapılmasında fayda vardır. Tablo 28'de ilgili döneme dair bazı göstergeler yer almaktadır.

Tablo 28. Türkiye'de ve AB'de Bankacılık Sektörü Göstergelerinin Kıyaslaması (%)

Oran ve Yıllar	Türkiye			AB-15
	2000	2004	2005	2004
Aktif/GSYH	83,7	71,2	81,5	289,2
Kredi/GSYH	27,5	24,0	31,4	122,2
Mevduat/GSYH	53,6	44,4	49,9	98,6
Net Karın Toplam Aktife Oranı	-	2,6	1,4	0,7
Tahsili Gecikmiş Alacakların Kredilere Oranı	11,5	6,2	4,9	2,5

Kaynak: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ , Erişim Tarihi: 29.11.2020.

Tablo 28 üzerinde görüldüğü gibi Türkiye'nin bankacılık sektörü AB ülkeleri ortalamasına göre oldukça geride kalmıştır. Aktif/GSYİH, Kredi/GSYİH, Mevduat/GSYİH, Net Karın Toplam Aktife Oranı, Tahsili Gecikmiş Alacakların Kredilere Oranı gibi farklı ekonomik göstergeler bunu destekler niteliktedir. Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda ilgili dönemde kamu bankalarının yeniden yapılandırılması için kararlar alınırken kaynak aktarımının yanında maliyetlerin kısılmasına çaba gösterilmiştir.

2000-2001 krizleri sonrasında kredilerin takibe düşme oranı ciddi şekilde artmıştır. Böyle bir ortamda bankalar daha az kredi vererek veya verdikleri kredileri geri çağırarak ekonomik daralmaya neden olmuşlar bu durum geri dönmeyen kredilerin artmasına yol açarak sorunları ağırlaştırmıştır (Sarı, 2020).

Bazı araştırmacılara göre Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerine yol açan kırılganlıkların bir sebebi olarak kamu bankalarının sektördeki ağırlıkları gösterilmiştir. Ancak Bankacılık reformunun temelinde Türk sermayesinde farklı kesimlerin, birikim stratejisi açısından çatışmaları yer almaktadır. Holding bankacılığının devletin yönlendirmesiyle çökertilmesi, bankacılık sektörünün yeni bir sermaye birikim rejimi için yapılandırılmasına zemin hazırlamıştır.

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ile ilgili düzenlemenin zamanında çıkarılamaması, Dünya Bankası'na verilecek olan mali sektör uyum kredisinin askıya alınması, yapısal uyum düzenlemelerinin gecikmesi, enflasyonun beklendiği kadar hızlı düşmemesi, kamu mal ve hizmetlerine enflasyon artışı kadar zam yapılması, iç talebin alınan ek önlemlere rağmen kontrol altına alınamaması gibi nedenlerle, yıl sonuna doğru ekonomik görünüm bozulmaya başlamış ve Kasım 2000'de bankacılık sektörü krize girmiştir.

Yapısal düzenlemeler konusunda yavaş hareket edilmesi, sınırlandırılmayan iç talebe bağlı cari işlemler açığının artmaya devam etmesi ve döviz kurları üzerindeki ciddi baskının artması krize neden olan sorunlar arasında olup, 2001 yılında bu sorunlar daha da ağırlaşmıştır. Türkiye ekonomisinde 2001 Şubat ayında finansal sistemde başlayıp çok hızlı bir şekilde reel kesime bulaşan ikinci kriz yaşanmıştır. 2001 Şubat ayında yaşanan ekonomik kriz, "Kara Çarşamba" olarak da adlandırılan, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en büyük ekonomik krizidir. (Arabacı, 2018).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerinin temel sebebi bankaların kırılgan bir yapısının olmasıdır. Sistemin temel zayıflıkları olarak;

- Öz kaynak yetersizliği,
- Küçük ölçekli bankacılık yapısı,
- Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının fazla olması,
- Vade uyumsuzluğu ve kontrol edilemeyen açık pozisyonlar gibi piyasa risklerine karşı aşırı derecede duyarlılık, iç denetim, risk yönetimi ve kurumsal yönetimin yetersiz düzeyde olması,
- Zayıf bir aktif yapısının varlığı göze çarpmıştır (BDDK, 2001: 8).

Krizden sonra, Nisan 2001’de ekonomideki yapısal sorunları gidermek ve finansal sistemin mali yapısını güçlendirmek amacıyla, güçlü ekonomiye geçiş programı uygulamaya konulmuştur (Arabacı, 2018). Bu programın unsurları tablo 29’da gösterilmiştir.

Tablo 29. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

Programlar	Hedefler	Araçlar	Sonuçlar
Yapısal Yenilikler	TCMB özerkliği ve piyasa ekonomisinde düzenlemeler	TCMB Kanunu, doğal tekelere ve ağ endüstrilerine yönelik düzenlemeler	Telekomünikasyon, Tütün ve Şeker üst kurullarının oluşması
Bankacılık Reformları	Bankacılık sistemi için güçlü rasyoların oluşturulması	Bankacılık kanunu	BDDK'nın kuruluşu, TMSF'ye işlevsellik kazandırılması
Faiz ve Kambiyo	Yatırımcılar için orta vade perspektif sağlanması	Kur sistemleri	Dalgali kur sistemi, yönetimli dalgalanma, örtülü kur çıpası uygulamaları
Büyüme Stratejileri	Sıkı maliye politikası, enflasyon karşıtı yaklaşımlar, istikrarlı ekonomik büyüme	Yüksek oranlı faiz dışı fazla, cari açık/milli gelir oranının kontrolü ve fonlaması	Düşük kur politikasıyla oluşan cari açığın dış borçlanmadaki etkisi

Kaynak: (a.g.e: 33)

Arabacı’ya göre, 2002-2007 dönemi gerek ekonomi gerekse bankacılık sektörü açısından yeniden yapılandırılma dönemidir. Alınan ekonomik önlemlerin olumlu yansımaları 2004 yılının sonundan itibaren bankacılık sektöründe görülmeye başlamış, enflasyonun düşüş trendine girmesiyle kredi faizleri düşmeye başlamıştır. Yeniden yapılandırma süreci, yalnızca banka sayısını azaltmamış, kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasını ve özel kesim banka sermayelerinin güçlenmesini sağlamıştır.

2008 yılında küresel hale gelen kriz birçok ülkede olduğu gibi ülkemiz ekonomisini de etkilemiştir. Ancak yasal altyapısı ile denetim sistemi çok sağlam oluşturulan Türk Bankacılık sektörü krizden en az etkilenen sektörlerden birisi

olmuştur. Krizin nedeni finansal krizin reel sektöre yansımalarıdır. (Akgüç, 2009: 6) Kamu bankaları böyle zamanlarda reel sektör için tampon vazifesi gördüklerinden kriz dönemlerinde milli çıkarlara destek olabilmeleri ve stratejik sektörlerin uyruk değiştirmemesi için güçlü bilançoları ve güçlü sermayelerinin bulunması gerekir. Nitekim bu bankaların her krizde kamu kaynaklarından ve dış borçlanma imkanlarından yararlanma imkanı olmayabilir. Uzun vadeli risk analizi bakımından Basel gibi düzenlemelere uyum sağlanması bu anlamda kamu bankacılığı için önem kazanmaktadır.

Tablo 30. Banka Türlerinin Sektördeki Bilanço Büyüklükleri (%) (1980-2001)

Banka Türleri	1981-1985	1986-1990	1991-1997	1998-2001
Kamu Sermayeli	45,30	44,10	38,90	33,60
Özel Sermayeli	44,40	43,90	50,50	52,30
Yabancı Sermayeli	3,50	3,40	3,50	4,20
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6,80	8,60	7,10	4,60
TMSF'ye Devrolan Bankalar	-	-	-	5,30

Kaynak: (Köne, 2003: 242)

Tablo 30'a göre kamu bankalarının sektördeki payı liberalleşme ve dışa açılma ile azalmış görünümündedir. Kamu bankalarının sektör payı 1980'lerde %45'lerden 2000'li yıllara gelindiğinde %33 seviyelerine gerilemiştir. 2000-2010 yılları arasında bankacılık sektöründe ortalama yurtiçi personel sayısı 156.212 kişi olurken, kamu bankaları dönem içinde bankacılık sektörü toplam personel sayısının yaklaşık %30'unu karşılamaktadır.

Özel sektör bankacılığının payı artarken sermayenin küreselleşmeye uygun olanları belirlenmiş ve buna göre politikalar uygulanmıştır. Öyle ki TMSF'ye geçen bazı bankaların birleştirilmesi ve ölçek ekonomisi yaratması beklenmiştir. Bankacılık reformu esasen serbest piyasa çözümüyle değil kamusal çözümlerle gerçekleşmiştir. Sektörün kamu kesimini finanse eden bir yapıdan, yeniden şirketleri ve hane halkını finanse eden kapsayıcı bir yapıya evrildiği gözlenmektedir. Kamu iç borçlanması azalırken aktiflerde menkul kıymetlerin payı düşmekte ve kredilerin payı artmaktadır. Holding bankacılığı için finans korumacılığı sonlandırıldığından beri hazine kağıtlarının getirisi görece düşük kalmış ve rekabet karşısında bazı sermayeler finans kapitali terk etmişlerdir. (Gültekin Karataş, 2009: 393)

3.4.10. 2010-2020 Yılları

Bu dönem, onuncu ve on birinci kalkınma planlarını içermektedir. Bankacılık sektöründe önceki yıllara göre daha güçlü bir yapının gözlemlendiği bu dönemde, sektörü güçlendirmek için çalışmalar yapıldığı ve hedefler koyulduğu söylenebilir. Kalkınma planlarında ekonomik sistemin etkililiğini artıracak adımlara önem verilmiştir. Bu noktada Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu gözetiminde finansal kuruluşlardan fon kullandırılmasının özendirileceği belirtilmektedir (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/).

“Bankacılık sektöründe uluslararası standartlara uyum sağlamak amacıyla 2012 yılının ikinci yarısından itibaren Basel II düzenlemeleri uygulamaya konulmuştur. Ayrıca, 2012 yılının aralık ayında yürürlüğe giren Finansal Kiralama, Faktoring ve Finansman Şirketleri Kanunuyla, söz konusu şirketlerin kurumsal yapıları ile sermaye yapıları güçlendirilmiş ve tâbî oldukları mevzuat tek çatı altında birleştirilmiştir” (www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/). Kamu kesimine ilişkin bazı göstergeler tablo 31 üzerinde paylaşılmıştır.

Tablo 31. Kamuya Dair Göstergelerin GSYH'ye Oranı %

Göstergelerin GSYH'ye Oranı	2006	2012	2013	2018	2014-2018
Kamu Tüketimi	9,5	11,5	11,7	11,6	11,7
Kamu Tasarrufu	4,2	2,9	2,4	3,7	3,1
Kamu Yatırımı	3,7	4,4	4,5	4,8	4,6
Kamu Borçlanma Gereği	-1,8	0,9	1,4	0,5	0,7
Kamu Tanımlı Dengesi	4,8	0,9	0,8	1	0,9
Genel Devlet Geliri	34,8	37,8	38,3	37,9	37,9
Genel Devlet Harcamaları	33,4	38,7	39,7	38,4	38,6
Devlet Faiz Dışı Harcamaları	27,3	35,2	36,4	36,2	36,1
Devlet Faiz Giderleri	3,1	3,5	3,3	2,3	2,5
Devlet Yatırım Harcamaları	3	3,5	3,5	4,1	3,8
Genel Devlet Dengesi	1,3	-1	-1,4	-0,5	-0,7
Faiz Dışı Denge	7,5	2,6	1,9	1,7	1,8
Yapısal Gelirler	33,4	36,5	37,1	37,7	37,2
Yapısal Harcamalar	29,1	34,7	35,5	36,4	35,7
Yapısal Denge	4,2	1,7	1,6	1,3	1,5
Vergi Yüğü	24,4	27,6	28,3	28,9	28,6

Kaynak: www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ , Erişim Tarihi: 29.11.2020.

Genel bir değerlendirme yapılacak olduğunda 2010-2020 döneminin Türkiye'de bankacılık sektörü için önceki dönemlere göre daha iyi ve daha güçlü olduğu bir dönem olarak nitelendirilmesi mümkündür. 2001 krizi sonrasında bankacılık sektöründe reformların kaçınılmaz hale gelmesi ile atılan adımlar, bu dönemde daha etkisini göstermiştir. Dünyada 2008 küresel ekonomik krizinin etkilerinin derin bir biçimde hissedildiği bir dönemde Türkiye'de bankacılık sektörünün geçmiş dönemlere oranla daha az zarar görerek çıktığı bilinmektedir ve bu durum bankacılık sektörünün geçmiş dönemlere göre gelişimini destekler niteliktedir.

Onuncu kalkınma planı incelendiğinde sektörün mevcut durumuyla ilgili bazı değerlendirmeler şöyledir:

“Bankacılık sektörünün yurtdışından kaynak kullanımı son yıllarda hızla artış göstererek 2012 yılı sonu itibarıyla 111 milyar dolar seviyesine, yurtdışı kaynakların toplam varlıklara oranı ise yüzde 14,3 seviyesine yükselmiştir. 2012 yılında 2006 yılı sonuna göre mevduat bankacılığının, toplam aktiflerdeki payı yüzde 94,2’den yüzde 91’e düşmesine karşın, sektördeki ağırlığı devam etmektedir” (X. Kalkınma Planı, 500. Madde).

“Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından sektörün kâr dağıtımının sınırlandırılması sayesinde bankaların bilançolarında önemli bir tutarda yedek akçe oluşumu sağlanmış ve dolayısıyla sektörün güçlü öz kaynak yapısı korunmuştur” (X. Kalkınma Planı, 501. Madde). Ayrıca sektörün risk göstergelerine bakıldığında, 2006 yılında yüzde 3,7 olan tahsili gecikmiş alacakların brüt kredilere oranının küresel kriz nedeniyle 2009 yılında yüzde 5,3’e yükseldiği, 2012 yılı sonunda ise yüzde 2,9’a gerilediği görülmektedir.

Onuncu kalkınma planında finansal hedefler şöyledir:

-Ülke kredi ve garanti programları, sermaye malları ve yüksek teknolojiye yerli ürün ihracatını artırmak amacıyla etkin olarak kullanılacak (X. Kalkınma Planı, 658. Madde), tercihli ticaret anlaşması yapılan ülkelerle hedef ve öncelikli pazarlar için özel kredi programları hazırlanacaktır (X. Kalkınma Planı, 1097. Madde).

İthalata bağımlılığın azaltılması, yurtiçi tasarrufların artırılması ile israfın önlenmesi programları kapsamında;

-Yurtiçi tasarruf oranının yüzde 19'a yükseltilmesi, finansal hizmetlere erişim oranının artırılması, tüketici, yatırım ve ticari kredilerin toplam krediler içerisindeki oranlarının artırılması, bireysel emeklilik sisteminin teşvik edilmesi, yastık altı tasarrufların sisteme girişi, finansal ürün çeşitliliğinin artırılması, kredi maliyetlerinin farklılaştırılması ve diğer teşvik edici veya caydırıcı önlemlerle ticari kredilerin toplam krediler içerisindeki payının artırılması hedeflenmiştir.

İthalata olan bağımlılığın azaltılmasına yönelik hedefler için Eximbank ihracat destek kredileri ve kamu bankalarının bu kredilere aracılık etmesi olumlu değerlendirilmiştir. Onuncu kalkınma planına göre, kriz sonrasında uluslararası piyasalarda artan likidite bolluğuna ve sağlanan güven ortamına bağlı olarak Türkiye'ye yönelik sermaye girişlerinin artması, hızlı kredi genişlemesi ve bu faktörlerin yurtiçi talebi canlandırması etkili olmuştur (X. Kalkınma Planı).

Kamu bankalarının iktisadi katkıları kadar etkinliği de önemlidir. 2006-2011 yılları arasında 3 kamu bankası ile 10 özel bankanın veri zarflama analizi kullanılarak yapılan bir verimlilik analizine göre kamu ve özel bankalar arasında verimlilik açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırmacı analizinde girdi olarak; şube sayısı, personel sayısı ve toplam kredi; çıktı olarak kar/zarar, takipli krediler, toplam mevduatlar ve net faiz gelirini esas almıştır ve 6 yıllık seriye göre, örnekler içinde 5 yıl boyunca en verimli bankanın Ziraat Bankası olduğu sonucuna varmıştır (Küçük, 2014: 21).

Söz konusu yıllar ve örnekler arasında bankaların mülkiyet yapısına göre anlamlı bir verimlilik farkı bulunmadığı, kamu bankalarının en az özel bankalar kadar verimli olduğu değerlendirilebilir. Ancak yine de kamu ve özel sermayeli bankaların amaçları bakımından farklı yapılarda olduğu göz önüne alındığında karlılık gibi gelir tablosu ve diğer rasyoları doğrudan karşılaştırmak özellikle yapısal reformlar ve Basel kriterleri öncesi için anlamlı sayılmayabilir.

Tablo 32. Kamu Bankalarında Sermaye Yeterlilik Oranları (2019)

Kamu Bankası	SYR (%)
Vakıfbank	17,90
Halk Bank	15,70
Ziraat Bankası	18,20
Vakıf Katılım	14,80
Ziraat Katılım	16,60
Emlak Katılım	63,60
Eximbank	19,10

Kaynak: (Tabloda adı geçen bankaların faaliyet raporlarından oluşturulmuştur).

Tablo 32'ye göre T. Emlak Katılım Bankası haricinde kamu bankalarının sermaye yeterlilikleri sektör ortalamalarına yakındır. Kamu bankalarının yasal mevzuata göre ve sektör ortalamalarına göre yeterli sermaye bulundurduğu değerlendirilmiştir.

On Birinci Kalkınma Planı aynı zamanda 100. yıl Türkiye planı olarak da bilinir. Bu kalkınma planında bankacılık sektörüyle ilgili aşağıdaki konular dikkat çekmektedir. Kalkınma planında kamu bankaları ve bankacılık sektörüne yönelik hedefler arasında aşağıdaki maddelerden bahsedebiliriz. Tablo 33'te on birinci kalkınma planında hedeflenen oranlar incelenebilir.

Tablo 33. XI Kalkınma Planında 2023 Yılı İçin Finansal Hedefler (%)

Oranlar	2018	2023
Toplam Kredilerde Orta-Yüksek Teknoloji Sektörlerinin Payı	4,80	13,00
Türk Eximbank Desteklerinin İhracata Oranı	26,00	29,00
Bankacılık Kredileri/GSYH	67,30	82,20
Katılım Bankalarının Toplam Kredilerdeki Payı	4,70	7,00
BİST Piyasa Kapitalizasyonu/GSYH	21,50	39,30
Özel Sektör Borçlanma Araçları (Nominal Stok) / GSYH	1,70	5,80

Kaynak: XI. Kalkınma Planı.

Yatırım teşvik sistemi kapsamında, öncelikli sektörlerde belirlenecek ürünlerin üretimine yönelik bankalar tarafından kullandırılan yatırım kredilerinde ilave destek sağlanacağı (XI. Kalkınma Planı, 303:2) banka bilançolarındaki varlıkların seküritizasyonunun teşvik edileceği (XI. Kalkınma Planı, 247:4) ve bankacılık sisteminde imalat sanayiine yönelik verilen kredilerin, toplam krediler içinde artmasının hedeflendiği anlaşılmaktadır. (XI. Kalkınma Planı, 307:2).

Şehirlerin özgün kimliğini geliştirmek üzere; doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yeniden canlandırılması için İller Bankası A.Ş tarafından yerel yönetimlere yönelik destek programı geliştirileceği de ifade edilmiştir (XI. Kalkınma Planı, 674:2).

Ülkemizde bankacılık sektörünün günümüzde gelişme gösteren bir diğer alanı da katılım bankacılığıdır. Kalkınma planlarına göre katılım bankacılığında da finansal hedefler koyulmuştur (XI. Kalkınma Planı, 252:1). Nitekim kamu ticari bankasından kamu katılım bankasına dönüşen bir bankaya Türkiye Emlak Katılım Bankası örneği verilebilir. 1926'da Emlak ve Eytam Bankası adıyla kurulan ve 2001'de tasfiye edilen banka, son olarak 2019 yılında katılım bankası statüsünde yeniden faaliyet izni alarak faaliyete geçirilmiştir. Tüm kamu katılım bankaları yeni kurulmuş olmalarına rağmen şube ağını ulusal düzeyde yaygınlaştırmıştır.

On birinci kalkınma planında sektörün mevcut durumuyla ilgili bazı değerlendirmeler şöyledir:

- Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından 2016 yılında tamamlanan incelemeyle ülkemiz tüm Basel standartlarına tam uyumlu bulunmuştur.
- Alternatif yatırım ürünleri yeterince gelişmemiş ve mevduat en büyük fonlama kaynağı olmaya devam etmiştir.
- 2014-2018 döneminde makro ihtiyati düzenlemeler ve Kredi Garanti Fonu (KGF) desteğiyle finansal sistemin ekonomik büyümeyi desteklemesi sağlanmıştır.

Kalkınma planları haricinde diğer inceleme alanı bankalara ait yasama kararlarıdır. 2010-2020 yılları arasında finans alanında incelenen milletlerarası anlaşmalar genellikle Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası, Ekonomik İş birliği Örgütü Ticaret ve Kalkınma Bankası, Avrupa Yatırım Bankası gibi kurumlarla kredi anlaşmaları, hibeler ve projeler şeklindedir. Bu anlaşmalar genelde Türkiye Cumhuriyeti adına Bakanlıklar, Hazine Müsteşarlığı, Başbakanlık gibi temsilciler ve adı geçen kurumlar arasında gerçekleştirilirken, bu kurumların doğrudan kamu bankalarımızla anlaşma yaptığı bazı maddeler aşağıdaki gibidir.

- Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası ile Türkiye Halk Bankası Arasındaki Kredi ve Garanti Anlaşmaları (Tarih: 3.01.2012, Sayı: 28162)
- Vakıfbank İklim Değişikliği Kredisi ile Avrupa Yatırım Bankası Arasında Kredi, Garanti ve Tazminat Anlaşmaları (Tarih: 11.02.2012, Sayı: 28201)
- İller Bankası A.Ş. ve Avrupa Yatırım Bankası Arasındaki MADAD Fonu Kapsamında Yatırım Desteği Hibe Anlaşması (Tarih: 13.09.2019, Sayı: 30887)

Milletlerarası anlaşmalar kapsamında 2012 yılında Halk Bankası'na dışarıdan tahsis edilecek kredinin tutarı 100 milyon EUR şeklinde olurken Vakıfbank için proje fonlaması 150 milyon EUR (%50 Vakıfbank, %50 Avrupa İmar Bankası) şeklindedir. İller bankası ise 2019 yılında Avrupa Yatırım Bankası aracılığı ile hibe yararlanıcısı olmuştur. Finans kapitalin küresel kuralları çerçevesinde kamu bankalarımızın kendilerini uluslararası alanda temsil ederek gerektiğinde dış kaynaklardan doğrudan yararlanabildiği değerlendirilmiştir.

Kamu bankacılığının sosyal fayda anlamında iktisadi katkılarına tablo 34'teki Cumhurbaşkanlığı ve bakanlar kurulu kararları örnek verilebilir.

Tablo 34. Kamu Bankaları Özelinde Bağlayıcı Kararlar (2010-2020)

Bankalar	Konu ve İlgili Kesim	Karar	Yıl	Karar Sayısı
Ziraat Bankası	Tarımsal üretime dair	Düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullanımı	2010	27477
Ziraat Bankası ve Halk Bank	Rize heyelan ve sel afetleri nedeniyle zarar gören üretici ve esnaflar	Düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi	2010	27691
Ziraat Bankası	Tarım sigortaları kanunu kapsamı dışında kalan don afetleri nedeniyle zarar gören çiftçiler	Telafi edici destek ödemesi yapılması ve tarımsal kredi borçlarının ertelenmesi	2010	27588
Ziraat Bankası	Dolu, sel ve aşırı yağış nedeniyle zarar gören çiftçiler	Tarımsal Kredi Borçlarının Ertelenmesi	2010	27659
Ziraat Bankası ve Halk Bank	Van Depreminde zarar gören üretici ve esnaflar	Düşük faizli kredi imkânı ve borçların ertelenmesi	2011	-
Halk Bankası	Soma maden kazası nedeniyle işleri zarar gören esnaflar	Kredilerinin ertelenmesi	2014	29458
Halk Bankası	Ermenek maden kazasında zarar gören esnaflar	Düşük faizle kredi kullanılması	2015	29236
Halk Bankası	Artvin sel felaketinde zarar gören esnaflar	Düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi	2015	29484
Halk Bankası	Diyarbakır, Mardin, Şırnak ve Hakkâri’de terör olayları nedeniyle zarar gören esnaflar	Düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi	2016	29716
Ziraat Bankası	Çeşitli afetler nedeniyle zarar gören üreticiler	Düşük faizli kredi borçlarının ertelenmesi	2017	30255
Ziraat Bankası	Bazı illerimizde yaşanan terör olayları nedeniyle zarar gören üreticiler	Kredi borçlarının ertelenmesi	2018	30382
Halk Bankası	Covid-19 salgını nedeniyle zarar gören esnaflar	Düşük faizli kredi imkânı ve borçların ertelenmesi	2020	31194
Ziraat Bankası	Covid-19 salgını nedeniyle etkilenen tarımsal üreticiler	Düşük faizli yatırım ve işletme kredisi kullanılması	2020	31114

Kaynak: Resmî Gazete Arşivi, Bakanlar Kurulu ve CB Kararları

Afet ve terör gibi nedenlerle tarım ve ticari yatırımların oluşabilecek zararların en aza indirilmesi, bölgesel kalkınmada bazı yörelerin negatif ayrışmaması adına gerçek ve tüzel kişilere bankalar üzerinden kolaylık sağlandığı görülmekte olup bu yönüyle kamu bankalarının sosyal faydası savunulabilir.

3.5. Günümüzde Türkiye'de Faaliyet Türlerine Göre Bankalar

2020 yılı itibariyle Türkiye'de faaliyet türlerine göre banka sayıları aşağıdaki tablo üzerinde gösterildiği gibidir.

Tablo 35. Türkiye'de Faaliyet Türlerine Göre Bankalar (26 Mayıs 2021 İtibariyle)

Banka/Grup Adı	Banka Sayısı	Yurtiçi Şube
1- Mevduat Bankaları	34	9773
1.A- Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3670
Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	-	1728
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	-	1008
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	-	934
1.B. Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	8	3595
Akbank T.A.Ş.	-	713
Anadolubank A.Ş.	-	114
Fibabanka A.Ş.	-	50
Şekerbank T.A.Ş.	-	238
Turkish Bank A.Ş.	-	7
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	-	451
Türkiye İş Bankası A.Ş.	-	1187
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	-	835
2- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna Devredilen Bankalar	2	2
3- Yabancı Sermayeli Bankalar	21	2506
4- Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	66
4.a. Kamusal Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	42
İller Bankası A.Ş.	-	19
Türk Eximbank	-	22
Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	-	1
4.b. Özel Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	7	20
4.c. Yabancı Sermayeli Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	4
Türkiye Bankacılık Sistemi Toplam Sayılar	48	9839

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 26.05.2021.

Tabloda 35'te görüldüğü üzere 48 banka yer almaktadır. Bu bankaların 9.929 yurtiçi, 71 yurtdışı şubesi vardır. Bankaların 34 tanesi mevduat bankası iken 14 tanesi kalkınma ve yatırım bankası kategorisinde yer almaktadır. Kategorilerine göre bankalar; kamusal sermayeli mevduat bankaları, özel sermayeli mevduat bankaları, TMSF'ye devredilen bankalar, Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalar, Türkiye'de şube açan yabancı sermayeli bankalar, kamusal sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları, özel sermayeli yatırım ve kalkınma bankaları, yabancı sermayeli kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde sıralanmaktadır. Çalışmanın temel araştırma

konusunu oluşturan kamu bankaları; Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası, Türkiye Vakıflar Bankası olmak üzere üç tanedir. Bu bankalar arasında Ziraat Bankası'nın yurtiçi ve yurtdışı şube konusunda diğerk bankaların bir adım önünde olduğu görölmektedir. Halkbank ile Vakıfbank'ın yurtiçi ve yurtdışı şube sayılarının birbirine yakın olduğu görölmektedir. 2020 sonu itibariyle Türkiye'de faaliyet türlerine göre bankalar incelemesinde bankacılık sisteminin büyük bir kısmının özel ve kamusal sermayeli mevduat bankaları ile Türkiye'de kurulmuş yabancı sermayeli bankalardan oluştuğu değerklendirmesi yapılabilir. Nitekim diğerk kategorilerden yer alan bankaların şube sayıları oldukça sınırlı düzeydedir.

Çalışmada buraya kadar verilen bilgiler, kamu bankaları ile iktisadi kalkınma arasındaki ilişkinin kapsamını belirlemeye yöneliktir. Buradan sonraki kısımda ise Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecine kamu bankalarının katkısını belirlemeye yönelik değerklendirme yapılacaktır.

3.6. Türkiye'nin İktisadi Kalkınma Sürecine Kamu Bankalarının Katkısına Yönelik Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde iktisadi kalkınma sürecine kamu bankalarının katkısına yönelik bulgular araştırılmaktadır. Buna göre Türkiye'de bankalar ve iktisadi kalkınma ilişkisine yönelik bulgular ve kamu bankalarının Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecine katkılarına yönelik bulgular konuları ele alınmaktadır.

3.6.1. Türkiye'de Bankalar ve İktisadi Kalkınma İlişkisine Yönelik Bulgular

Türkiye ekonomisindeki önemli gelişmeler, bankaların Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecindeki varlığını doğrudan etkilemektedir. Serbest piyasaya giriş yapılmasının ardından yaşanan ekonomik krizler, Türk bankacılık sistemi üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur (Uluyol, 2019: 77). Bu nedenle yapılan değerlendirmelerde ülke ekonomisinin seyrini doğrudan etkileyen gelişmelerin göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Aşağıdaki tablo üzerinde Türkiye'de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının maliyetleri açıklanmıştır.

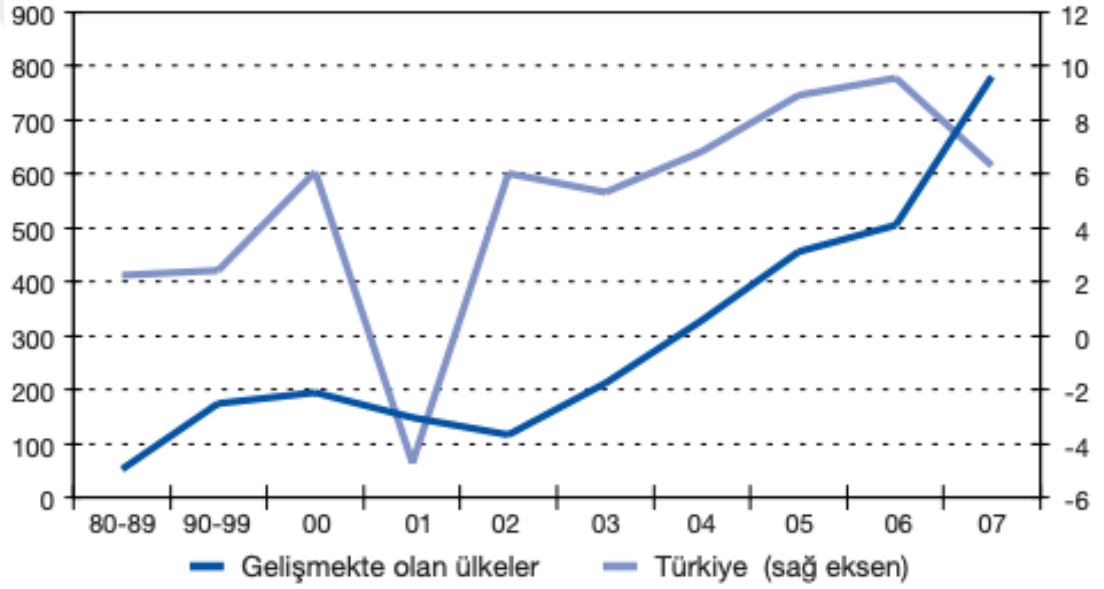
Tablo 36. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılmasının Maliyeti (Milyar USD)

Yapılandırmaya Yönelik Maliyet Tasnifleri	Kaynaklar
Kamu Bankalarına Aktarılan Kaynaklar	21,9
Görev zararlarına yönelik borçlar	19,2
Nakit sermaye destekleri	2,5
Nakit dışı sermaye destekleri	0,2
TMSF Bankalarına Aktarılan Kaynaklar	22,5
Kamu sektöründen aktarılan kaynaklar	17,3
TMSF geliriyle yapılan mevduat ve aktarılan kaynaklar	5,2
Özel Sektörden Aktarılan Kaynaklar	2,7
Özel sektör bankaları tarafından aktarılan kaynaklar	2,7
Toplam	47,1

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

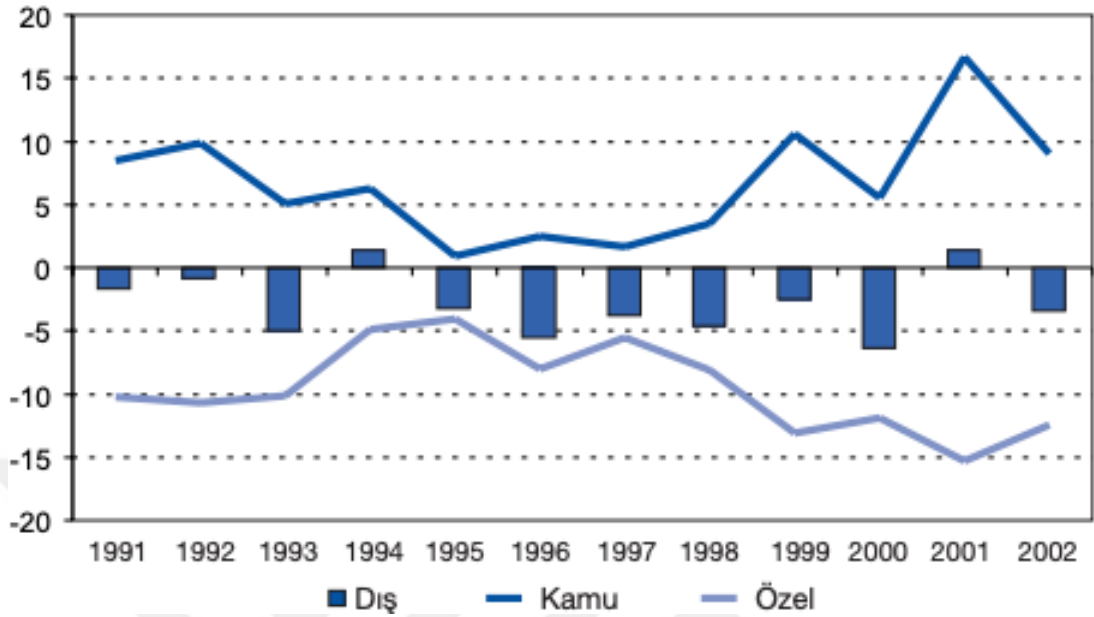
Tablo 36'ya göre Türkiye'de bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması için 47 milyar dolarlık bir maliyete katlanılmıştır. Bunun 21,9 milyar dolarının kamu bankalarına ayrıldığı, dikkat çeken bir ayrıntı olarak görünmektedir. Kamu bankalarının görevlerine paralel olarak ortaya çıkan zarara karşılık gelen borç miktarı 19,2 milyar dolardır. Nakit sermaye desteği için 2,5 milyar dolar, nakit dışı sermaye desteği içinde 0,2 milyar dolar harcanmıştır. Özel sektörden aktarılan kaynaklar ve TMSF bankaları için ayrılan kaynakların eklenmesiyle birlikte toplamda 47,2 milyar dolarlık bir maliyet ortaya çıkmıştır.

Grafik 1. Gelişmekte Olan Ülkelere Sermaye Hareketleri

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

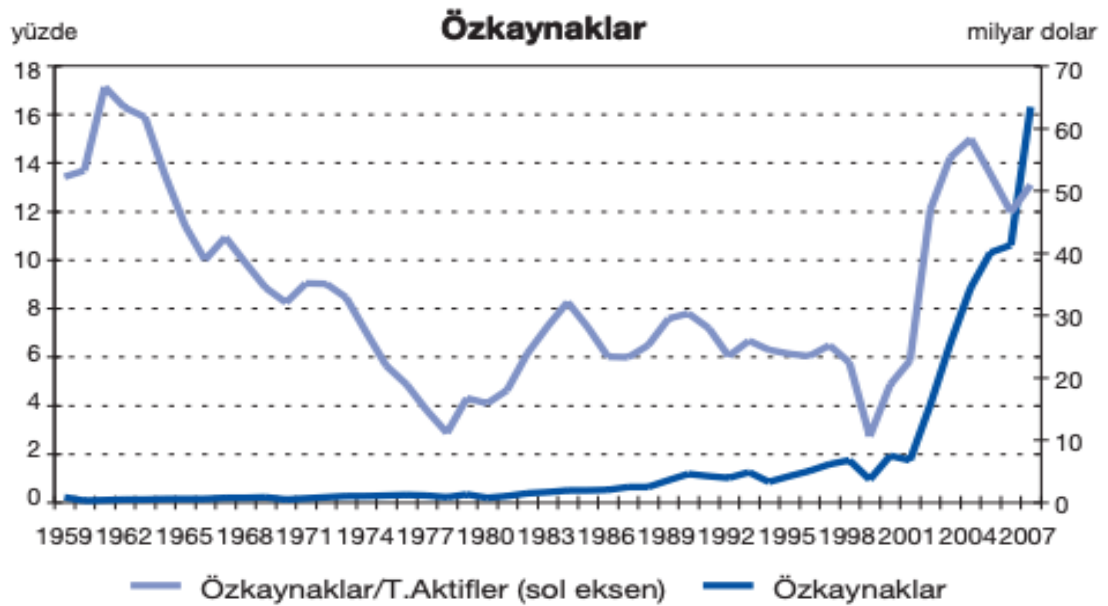
Grafik 2. Kamu, Özel ve Dış Kesim Net Tasarrufları (GSMH'ye Oranı)

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Sermaye hareketleri ile net tasarruflar açısından ulaşılan bilgilere göre bankacılığın bu alanlardaki katkılarının inişli çıkışlı bir şekilde seyrettiği görülmektedir. Türk ekonomisi için geçerli olan bu durum; bankaların iktisadi kalkınmaya katkılarının, ekonominin seyrine göre şekillendiği yorumunu mümkün hale getirmektedir.

Grafik 3. Bankalarda Öz Kaynaklar

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

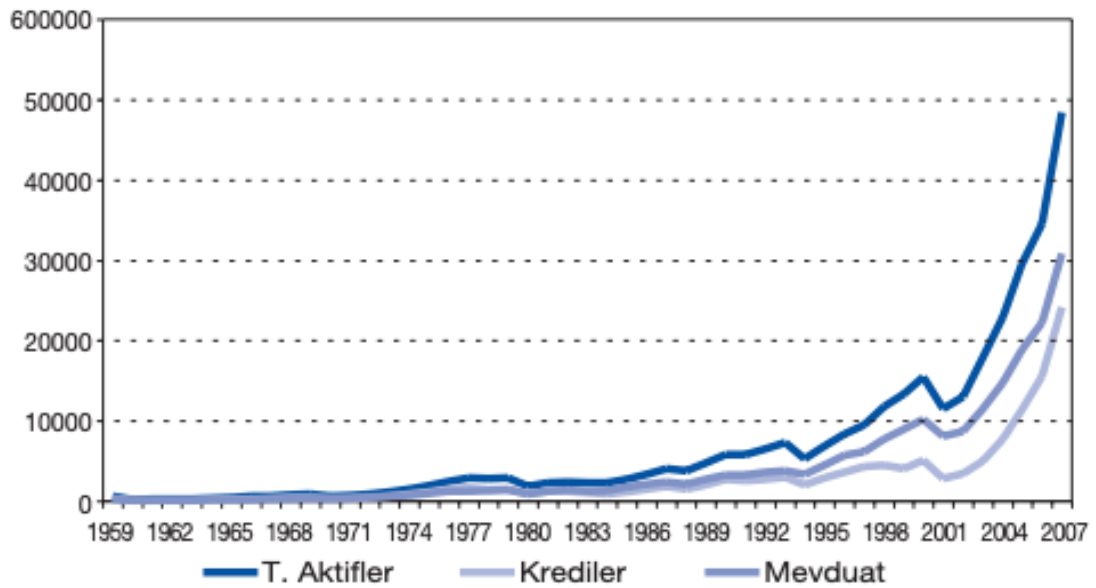
Grafik 4. Bankalarda Öz Kaynak Karlılığı

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

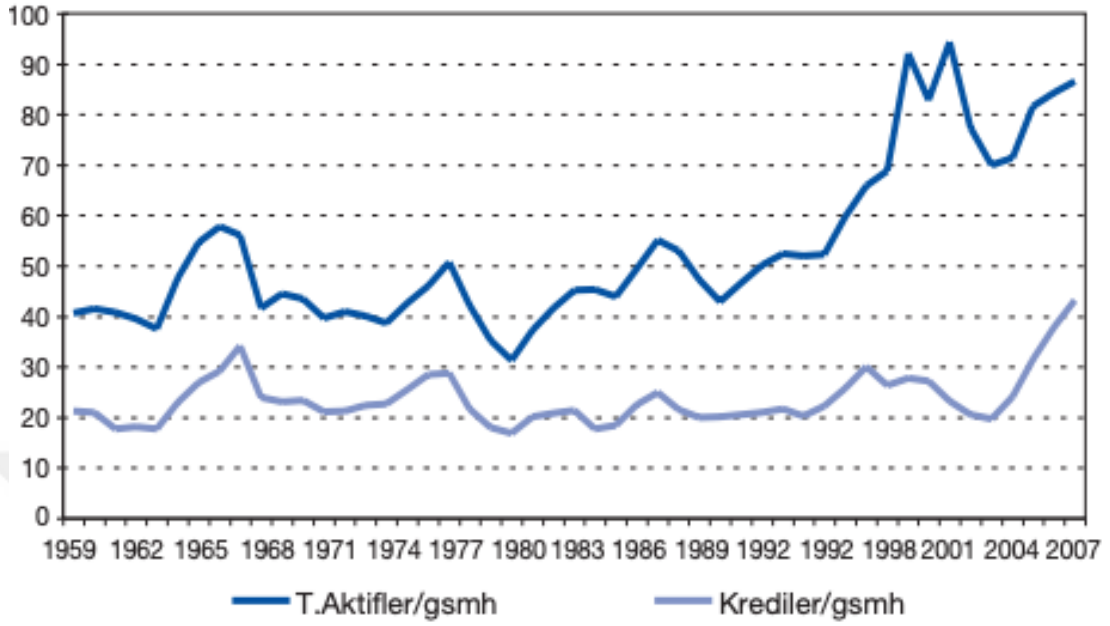
Grafik 4 üzerinde öz kaynak karlılıkları hakkında bilgilere göre 2001 krizi öncesinde olağandışı bir seyrin olduğu ve bunun krizle birlikte kaybolduğu söylenebilir. Kriz sonrasında yeniden yapılandırma çalışmalarına paralel olarak iyileşme eğilimi gözlenmektedir.

Grafik 5. Toplam Aktifler, Kredi ve Mevduat (Milyon dolar)

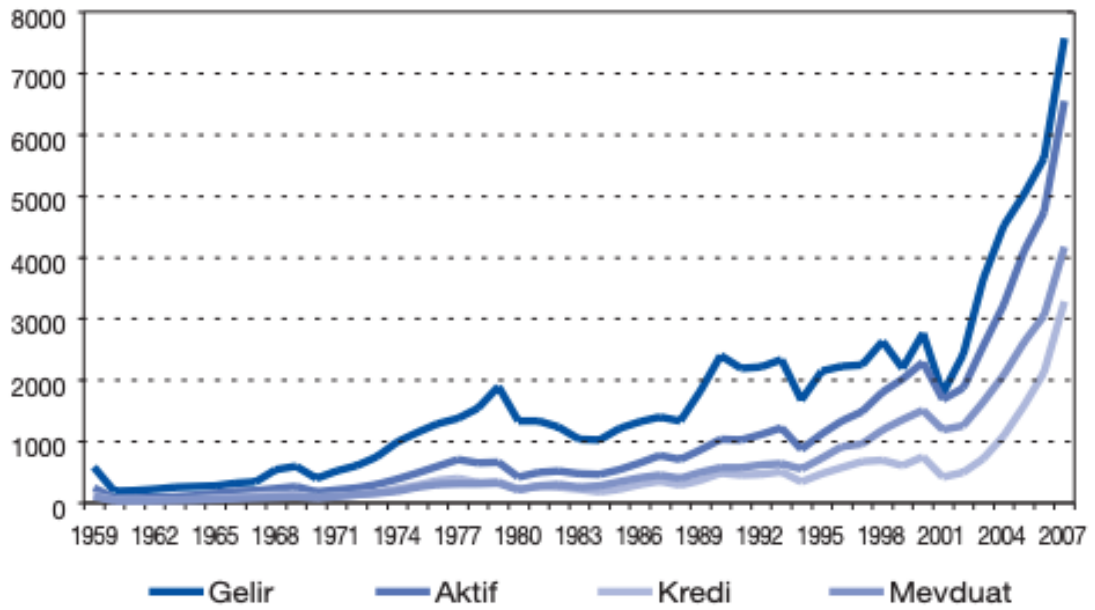
Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Grafik 6. Toplam Aktifler ve Kredilerin GSMH'ye Oranı (Yüzde)

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Grafik 7. Kişi Başına Büyüklükler (USD)

Kaynak: www.tbb.org.tr , Erişim Tarihi: 30.11.2020.

Grafikler üzerinde yer alan bilgiler, Türkiye'de bankacılık sektörünün iktisadi kalkınmaya olan katkılarının 2001 krizi sonrası belirgin bir şekilde kendisini gösterdiği şeklinde yorumlanabilir.

Kamu bankalarının sektör payının özel bankaların epey gerisinde kaldığı 1990'lı yılları sermayenin serbest dolaşımı ve deregülasyonlar bağlamında da değerlendirmek gerekir. 1989'da Washington Konsensüsü denilen ve yeni dünya düzeninde küreselleşme kapsamında sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, özelleştirme, deregülasyon, finansal serbestleşme ve dalgalı kurdan oluşan bir dizi düzenlemeler oluşturulmuştur. Bunlar maddeler halinde aşağıdaki gibidir.

1. Kamu girişimlerinin özelleştirilmesi,
2. Mali açıkları önleyecek disiplinli politikalar uygulanması,
3. Kamu harcamaları ve sübvansiyonların fakirlerin korunmasına, temel ihtiyaçlara ve büyüme için altyapıya yöneltilmesi,
4. Döviz kurunun rekabetçi uygulanması,
5. Faiz oranlarının piyasada belirlenmesi ve reel getiri sağlanması,
6. Vergi reformları; vergi tabanında yaygınlaşma ve ılımlı vergi oranlarının sağlanması,
7. Kota gibi uluslararası ticareti engelleyecek uygulamaların kaldırılması,
8. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi ve serbestleştirilmesi,
9. Özel mülkiyet hakları için yasal güvenliğin tesis edilmesi ve
10. Tüketicuyu koruma gibi amaçlar dışında piyasaya girişi ve rekabeti engelleyen kuralların kaldırılması.

Bu uzlaş, gelişmekte olan ülkelerin sosyal ve diğer yapısal sorunlarını görmezden gelmiş, dış liberalleşmeyle ekonomik tabanda bazı yapısal disiplinlerin sağlanmasını gerekli kılmıştır. Ancak deregülasyon eğilimleri ve 1990'larda iktisadi alandaki yanlış uygulamalar nedeniyle ekonomimiz, krizlere açık bir hale gelmiş büyük krizler yaşanmıştır. Bu nedenle krizlerin sebeplerini sadece bankacılık risklerine atfetmek hatalı olacaktır. Nitekim deregülasyon süreci politik kararlar ile uygulanmıştır. Sonrasında finansal derinleşme için bankaların regülasyonlara olan ihtiyacı anlaşılmış, düzenlemeler ve yapılandırmalar sonucunda sektör ayağa kaldırılıp güçlendirilmiştir.

Bir ülkenin uyguladığı uluslararası politikalar da o ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Çünkü dış politika o ülkenin doğrudan yatırımları ve sermayeyi ülke ekonomisine sokabilmesi için anahtar konumundadır. Nitekim AB bütünleşme süreci Türkiye'ye ilişkin risk iştahını artırmıştır ve yabancı yatırımcı çeker hale getirmiştir (www.dunya.com/kose-yazisi/dis-soklara-karsi-artan-duyarlilik/408143 erişim: 10.07.2021). Ancak iktisadi gelişim sürecimizde elde edilen iktisadi bağımsızlık ve

kazanımlar, uzun vadede dışa açık ekonominin evrensel kuralları göz ardı edildiğinde çeşitli risklerle karşılaşmaktadır.

Ülkedeki sık finansal piyasalar, sermaye piyasalarının dış şoklardan etkilenmesinin önünü açtığından finansal serbestleşme politikalarını da amacından saptırmıştır. Ekonomide süreklilik kazanan istikrarsızlık sadece yanlış politikaların sonucu değil, 1980’den bu yana uygulanan denetimsiz uygulamaların da bir sonucudur. Dış finansman ihtiyacı varken iç tasarrufların da yetersiz kaldığı zamanlarda ülkemiz çoğu zaman kırılgan ekonomiler içerisinde anılmaktadır. Cinel’e göre Türkiye dünyanın en kırılgan beş piyasası arasındadır. (Cinel, 2014: 63).

Şahinöz’e göre 1990’larda dışa bağımlı yapının getirdiği büyüme politikaları, iç ve dış sermaye yatırımlarını engellemiş, faizlerin yükselişi ekonomiyi daraltmıştır. (Şahinöz, 2002: 44). Bu durumu gidermek için tasarlanan 1994 yılı istikrar programı da yetersiz kalmış ve kriz yaşanmıştır. (İyibozyurt, 2001: 289). Dış şokların, ekonominin küçülmesinde belirleyici rol oynadığı değerlendirilmiştir. Nitekim bu durumlar yabancı para çıkışına sebebiyet vermektedir. 1997’de dış borç ve cari açık yükseldiğinden ekonomideki genel borçlanmayı da artırmıştır (Yüceol, 2014:1). Bu kırılganlıkların sebepleri ve yaşanan dış şoklar, sermaye çıkışına sebep olduğundan bankacılık sektörüne kaynak riski oluşturmakta ve bankacılığın ekonomiye olan katkılarını azaltabilmektedir. Hatta yapısal sorunlar veya dış şoklar içerde dolarizasyonla sonuçlandığında para politikasının etkinliğini de azaltmaktadır.

3.6.2. Kamu Bankalarının Faaliyetlerine ve Gelişim Seyrine Yönelik Bulgular

1920-30 yılları arasında kamunun fonlama ve sigortalama ihtiyacı ile çiftçilere çeşitli kolaylıklar sağlanması gereksinimi tespit edilmiş olup, kamu bankaları öncülüğünde bu eksikliklere çözüm üretildiği gözlenmektedir. Özellikle Ziraat Bankası tarım sektörünü kalkındırırken, Sanayi ve Maadin Bankası’nın şeker fabrikalarının ve bazı fabrikaların kurulması için finansman sağlayıp sanayi için sermaye zemini hazırladığı, Emlak ve Eytam Bankası’nın ise kurtuluş mücadelesinde yanan İzmir’in yeniden inşasında ve yetim sandıklarının himayesinde görev aldığı

anlaşılmaktadır. Bu dönemde kamu bankaları aracılığıyla kalkınmanın birinci aşaması olarak tarım sektörü desteklenmiş, merkez bankacılığı ve diğer finansal hizmetler sektörünün oluşması için yasal zemin hazırlanmış, milli kaynaklarla milli sanayi ve milli sigortacılık sektörünün temelleri atılmıştır.

1930-40 yılları arası devlet müdahalesinin daha belirgin olduğu bir dönemdir. İktisadi bağımsızlık tartışmalarının devam ettiği bu dönemde önceki on yılda yapılan (1923) İzmir iktisat kongresinin bankacılık sektörüyle ilgili kararları esasen bu dönemde hayata geçirilmiştir. Devletçilik politikasının yansımaları İzmir İktisat kongresinde kamu bankalarına verilen görevlere ilaveten kamu bankalarının iştirak sayılarında da gözlenmiştir. Kamu bankaları %62 payı ile iştirak sayısında, %66,8 ile ödenmiş sermayede, %43,4 ile mevduat payında, %47 ile açılan krediler bakımından sektörde birinci sırada yer alırken kamu finansmanında (DİBS payı bakımından yabancı bankalar ve ticaret bankalarından sonra) %24,6 gibi önemli bir payla 3. sırada yer almıştır. Sümerbank, Belediyeler Bankası ve Etibank gibi yeni kurulan bankaların etkisiyle kamu bankacılığının faaliyet alanları daha da genişlemiştir.

1940-50 yılları İkinci Dünya Savaşı'nın geliştiği bir dönemdir. Zorunlu karşılık oranı artırılarak, bu karşılıkların tamamıyla Devlet İç Borçlanma Senetleri alınması zorunlu kılınmış, devletin toplam kredilerdeki payı 1939-1945 yılları arasında %35'e yükselmiştir. Bankalar, kaynaklarını büyük ölçüde devlete ayırmak zorunda bırakılmıştır. Ziraat Bankası tarım kredilerini kısmak zorunda kaldığından 1940-1944 yılları tarımsal krediler önemli ölçüde daralmıştır. Neticede 1940-1945 yılları arasında kamu bankalarının büyük bir fırsat maliyetine katlanarak, hükümetçe ulusal güvenliğin sağlanmasına kaynak ayırdığı savunulabilir. Kıtlik yıllarına sebep olan bu karar nedeniyle gıda güvenliği açısından da kamu bankalarının varlığı tartışılabilir. Bu dönemde kayda değer bir yabancı yatırım bulunmamasına rağmen, Sümerbank ile tekstil, Etibank ile madencilik, Ziraat Bankası ile tarım desteklenmeye devam edilmiştir. Dönemde Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Akbank gibi özel bankalar kurulmuştur. Bu gelişme, önceki yıllardan gelişen sermaye birikiminin sonucu olarak değerlendirilmiştir.

1950-60 yıllarına kadar ulusal bankacılığın hızlıca geliştiği ve önemli sayılabilecek yabancı yatırım gerçekleşmediği gözlemlenmektedir. 1953'e kadar kredilerin %90 gibi bir ağırlıkla özel sektöre yönlendiği, KİT'lerin açılmasıyla 1954-60 yılları arasında da kamu bankalarının kredi payının yükseldiği görülmektedir. Dönemin başında yaklaşık %12'lerde olan sanayinin payı 1953 yılından itibaren yükselmeye başlamış ve 1960'larda %20'lere çıkmıştır. Özel bankalar arasında TSKB gibi kamu ortaklığı bulunan bankaların da iktisadi gelişim sürecimize katkıları olmuştur. Dönem itibariyle Halkbank'ın etkinliği artmaya başlamış; esnaf, sanatkâr ve küçük işletmelere daha fazla kaynak ayrılmıştır. Ziraat Bankası, tarım kesiminin kredi ihtiyacını geniş ölçüde karşılamış, çiftçiye bol ve uygun oranlı krediler vermiş hatta dış yardımların tahsisinde tarımda makineleşmeye aracılık etmiştir. Bu dönemde kamu bankalarının kamu zararlarının karşılanması için kaynak ayırdığı çıkarımı yapılabilir. Nitekim KİT zararlarının karşılanması için banka kredilerine başvurulmuştur. Hem mevcut piyasa yapısına hem özel sektöre ayrılan kredilerde kamu bankalarının önemli payı gözlenebilir. 1954 yılında Vakıfbank kurulmuştur. Sermayenin oldukça yetersiz olduğu bu yıllarda kamu bankalarına olan ihtiyaç ve bu bankaların etkisi artmıştır. 1950'li yılların sonlarında iktisadi kriz ortamında birçok küçük ve yerel banka iflas etmiş, kamu bankaları aracılığı ile tasfiye edilmişlerdir. İkinci kalkınma planına göre küçük bankaların ölçek ekonomisi için birleşip daha güçlü bankalara dönüşebilmesi için çalışma alanları önerilmiştir. Sektörde iflasların yaşanmaması için küçük bankaların da büyük bankalarla birleşmeleri desteklenmiştir. Dönem itibariyle Türkiye'deki kapitalist üretim ilişkileri, uluslararası kapitalist sistemin gerekleriyle ana hatlarıyla uyumlu hale gelmiştir. Nitekim Koç, Sabancı, Eczacıbaşı gibi büyük grupların faaliyetleri ikinci dünya savaşı sonrasında hızlanmıştır (Öztürk, 2010: 61).

1960-70 yılları arasında özel bankalar holding bankalarına dönüşmeye başlamıştır. T.C. Turizm Bankası, Anadolu Bankası, Devlet Yatırım Bankası, Türkiye Maden Bankası gibi yeni kamu bankaları kurulmuş; sanayi, dış ticaret, madencilik ve turizm alanlarında sermaye ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Ayrıca Devlet Yatırım Bankası'yla iktisadi açıdan geri kalmış bölgelere yatırımların yapılması ve İktisadi Devlet Teşekküllerinin uzun vadeli fon ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır. Kamu bankalarının ağırlıklı rolü dışa kapalı bankacılık sisteminde

yabancı kredileri ve kamu tasarruflarını ulusal sermaye sistemine yönlendirmesi olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Etibank'ın maden sahası ve elektrik santrali yatırımları göze çarpmaktadır. Kötü yönetilen ve spekülatif işlemleri finanse eden bazı bankalar zor duruma düşmüş bu gibi özel bankalara para yatıran tasarruf sahipleri de zarar etmişlerdir. Söz konusu 15 holding bankası 1960-1964 yılları arasında tasfiyeye sokulmuştur. Yine kalkınma planlarında, banka birleşmeleri ve yeni banka kuruluşlarına getirilen kısıtlamalarla bankacılıkta yoğunlaşmanın artması amaçlanmıştır. Holding bankacılığının ağırlıkla kendi grup firmalarına fonlama yapması eleştirilmiş, kamu bankalarının sermayede kapsayıcı rolü çıkarımı yapılmıştır.

1970-1980 yılları arasında İkinci ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, para kaynaklarının artırılmasına yönelik olarak faaliyetleri içerir. Özel sektörün gelişmesi için konulan hedefler de dikkat çekmektedir. Ziraat Bankası ile özellikle Sümerbank'ın 1970'li yıllarda iştiraklerini artırdığı, Etibank'ın iştiraklerinde ise sadece 1970'lerin sonlarına doğru bir miktar artış görüldüğü değerlendirilmiştir. Örneğin DESİYAB birçok sanayinin kurulmasına öncülük ederken, Etibank'ın 1971-78 yılları arasında kimya, maden ve metalürji alanında yaptığı yatırımlar göze çarpmaktadır.

1980-1990 yılları arasında denetimde eksikliğin olumsuz etkileri sonucunda kamu bankalarının kaynak etkinliği sorgulanmış, dördüncü kalkınma planında bu olumsuzluklara yönelik çözüm üretilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Batık ve donuk kredilerden en fazla etkilenen bankaların başında kamu bankaları gelmekte olup; DESİYAB, TÖBANK, Turizm Bankası gibi bankalar devredilmişlerdir. Ancak 1980'lerde sektöre yeni bankalar girmesine rağmen yabancı bankaların aktifleri, borçları, kredileri ve mevduattaki payı artış göstermemiştir. Bunun nedeni bankaların sınırlı sayıda şubeyle, toptancı bankacılığa ve dış ticaret finansmanına odaklanmaları olarak ifade edilmiştir. Dışa açılmayla 1987 yılında resmi destekli ihracat finansman kuruluşu olarak, ihracatın desteklenmesi amacıyla Türk Eximbank faaliyete geçmiştir. Uygun maliyetlerle finansman sağlayan Eximbank 1989 yılında, ihracat teşviklerinin azaldığı ve Türk lirasının reel olarak değer kazandığı bir ortamda bile ülkemiz ihracatının yaklaşık yüzde 20'sini finanse etmiştir.

1990-2000 yılları arasında kalkınma planlarında kamu bankalarının öz kaynak konusunda uluslararası düzeyde rekabet edebilme gücüne sahip olmaları hedeflenmiş, Ziraat Bankası ve Halk Bankası dışındaki kamu bankalarının özelleştirilmesi düşünülmüştür. 1990'lı yıllarda yaşanan hiperenflasyon TL'ye olan güveni tehdit etmiş, bazı finansal kurumları temerrüde düşürmüştür. Kamu bankalarının böyle kriz dönemlerinde finansal sistemin devamlılığını sağladığı savunulabilir. Yatırımcı güvenindeki azalma, para ikamesi gibi hususlara ek olarak yüksek reel faizle özel yatırımların dışlandığı görülmüştür. Türkiye özellikle 1990'lı yılların başlarında sendikasyon kredileri ile tanışmış ve kamu bankaları dahil birçok banka uluslararası piyasalardan sendikasyon ve sekuritizasyon yoluyla finansman sağlamıştır.

2000-2010 yılları arasında kalkınma planlarında kamu bankalarının yeniden yapılandırılması için çaba gösterilmiş olup gereksiz maliyetlerin önüne geçilmesi için şube ve personel sayısında yapılan düzenlemelere rastlanılmıştır. Özellikle 2000-2001 krizleri sonrasında kredilerin takibe düşme oranı ciddi oranda artmıştır. Böyle bir ortamda bankalar daha az kredi vererek veya verdikleri kredileri geri çağırarak ekonomik daralmaya neden olmuşlardır. Kamu bankalarının sektör içindeki ağırlığının yüksek olması eleştirilmiş ve banka özelleştirmeleri tekrar gündeme gelmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı uygulamaya konulmuştur. Kamu bankalarının sektördeki payı liberalleşme ve dışa açılma ile azalmış görünümündedir. Kamu bankalarının sektör payı 1980'lerde %45'lerden 2000'li yıllara gelindiğinde %33 seviyelerine gerilemiştir.

2010-2020 yılları arasında sektörü güçlendirmek için çalışmalara devam edildiği, yurtiçi tasarrufların ve imalat sanayi ile ticari kredilerin payının artırılması gibi yeni hedefler koyulduğu söylenebilir. Basel II düzenlemeleri uygulamaya konulmuştur. Bankalarımız finans kapitalin gerektirdiği kurallara uyum sağlamış ve birçok uluslararası proje kredisinden yararlanmışlardır. Kamu bankacılığının sosyal fayda anlamında iktisadi katkılarına yönelik eylemleri yasal zeminlerle desteklenmeye devam etmektedir.

Literatür araştırmaları sonucunda ülkemizdeki kamu ve özel sermayeli bankaların bazı farkları tablo 37'deki gibi ifade edilmiştir.

Tablo 37. Özel ve Kamu Sermayeli Bankaların Ülkemizdeki Farkları

Konu	Özel Sermayeli Bankalar	Kamu Sermayeli Bankalar
Sermaye	Hakim ortak özel sermaye ile temsil edilir. Sermayenin uyuğu yabancı ve yerli olabilir.	Sermayenin önemli kısmı bakanlık, vakıf, hazine gibi kamu kaynaklarından karşılanır. Sermaye uyuğu yerlidir. Hakim ortağı veya özel sermayesi bulunmayan ancak personel sandığı ve kooperatif tarzı ortaklık bulunduran bankalar bazı kaynaklarca kamusal biçimde tanımlanabilirler.
Personel	İşe alım standartları ile çalışan hakları banka kültürüne ve şirket inisiyatifine uyarlanmıştır.	Personeller memurluk benzeri sınav şartıyla işe girer hatta kamunun özlük haklarına tabi olabilirler. Bu nedenle çalışanları geniş kapsamlı kamu personeli tanımına dahil edilebilir.
Şubeleşme	Tasarruf ve yatırım bakımından gelişmiş veya gelişme beklentisi olan illerde şubeleşmeleri yaygındır.	Büyükşehirilere ilaveten bankacılık hizmetlerini yaygınlaştırmak amacıyla taşra şubeleşmesi sıkça görülmektedir.
Amaç	İhtisas amaçları yoktur ancak istisna olarak sınırlı ölçüde toptan bankacılık alanında ihtisas işlevi mevcut olabilir.	İhtisas alanları hem perakende hem toptan bankacılıkta oldukça yaygındır. Geliştirilmek istenen sektörleri ve dezavantajlı kesimlerin fonlamasını amaç edilebilirler.
Kamu Politikaları	Kamu politikalarının tavsiye ettiği plasmanlar ve imkanlar ancak ticari amaçlara ve konjoktüre uyum sağlaması durumunda sınırlı biçimde uygulanmaktadır.	Kamu politikalarının uygulanması ticari amaçlardan önce gelebilir. İdari mercilerin tavsiye kararlarına tam uyum gösterirler. Resesyon, buhran gibi konjoktür dönemlerinde kaynakları elverdiğince risk iştahlarını açık tutarak tampon vazifesi görebilirler.
Kamunun Para Transferleri	Bütçe ve resmi hesap yönetimi gibi devlet merkezli bankacılık işlemleri daha sınırlıdır.	Vergi ödemeleri, yerel ve merkezi yönetim veznedarlık hizmetleri yaygın karşılanmaktadır. Merkez bankası muhabir şubeciliği ve kamu mevduatı sahipliği çok yaygındır.
Sosyal Fayda	Sosyal fayda gözetilmez. İşletmenin sosyal sorumluluk fonksiyonuyla sınırlı projeler gerçekleştirilebilir ve bunlar ticari karlılıkla uyumludur.	Dezavantajlı kesimlerin finansmanında ve müşteri kapsayıcılığında sosyal fayda gözetilir. Sosyal faydalar ihtisas alanındaki plasman ve fiyatlamalarda yaygındır.
Sektör Yapısında Gelişmeler	Dışa kapalı ve sektörün gelişmediği dönemlerde tekeli yaklaşım lar görülebilir, dışa açık yıllarda devlet gözetiminde uluslararası ve ulusal rekabete açıktır lar. Geçiş yıllarında ise finans korumacılığına ihtiyaç duyarlar.	Sermayedar aynı (kamu) olduğundan ölçek imkanına ve oligopol yapıya daha müsaittir. Liberal politika dönemlerinde özelleştirme tartışmaları gözlenirken karma ekonomik sistemlerde sektöre hakim olabilirler.
Düzenlemeler ve Özerklik	Bankaya ait önemli işlemlerde genel kurul ve yönetim kurulu kararların alınmasında son yetki mercidir. Hedef sektör seçiminde ve risk alırken oldukça özerk davranırlar.	Önemli değişiklikler genelde kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararları gibi düzenlemelerle yapılmaktadır. Genel kurulun esas sözleşmeyi değiştirme alanı sınırlıdır. Özerklik düzeyi ortaklık yapılarına bağlı olabilir.
Karlılık	Küresel standartlarda kar etmenin ötesinde, vergi planlaması da görülebilir. Yatırım ve harcamalarda esas alınan kriterler fazladır. Kar payı dağıtımları, düzenleyici denetleyici kurumlar tarafından tavsiye kararıyla sınırlandırılabilir.	Sürdürülebilirliği için kar etmek durumundadırlar ancak ekonomik daralma dönemlerinde görev zararı açıklayabilirler. Krizlerde kamu tarafından kritik önemde şirketler ve bankalar için kurtarma görevleri verilebilir. Hazineye yönelik kar dağıtımında öncelik gözlenebilir.
Etkinlik ve Verimlilik	Holding bankacılığında gözlenen kaynak kayırmacılığı kaynak dağıtımında etkinliği azaltırken regülasyonlar sonucunda etkinliğin yükseldiği değerlendirilmiştir. Ancak modern bankacılıkta daralma ve genişlemelerde aktif verimliliği yüksektir.	Güçlü ekonomiye geçiş sonrası verimlilikle ilgili sorunların ortadan kalktığı ve kaynak yaratmada etkinliğin yükseldiği değerlendirilmiştir. Vade uyumsuzluğu, kur riski gibi dış faktörler zaman zaman kaynak kullanımındaki verimliliği etkileyebilir.

Kaynak: Tezin 3.4.nolu bölümündeki araştırmalardan türetilmiş ve özetlenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VAKIFBANK ÖRNEĞİ

4.1. Giriş

Vakıf medeniyeti olarak tanımlanan Osmanlı Devleti'nde, ticaret yapan veya nakde ihtiyaç duyan kesimin borçlanma ihtiyacı, sermayesi nakit paradan oluşan Para Vakıflarıyla karşılanmıştır. İslam devletlerinde faiz yasağının etkisiyle bu vakıflar elbette Osmanlı ulemasının çizmiş olduğu sınırlar çerçevesinde sermayelerini işletmiştir. Günümüz faizsiz finans kurumlarının öncüleri olsalar da sermaye yapılarının etkin ve merkezi şekilde işletilememesi nedeniyle bu vakıflar özel sektörün gelişimi için yetersiz kalmıştır.

Vakıfların sermayesinden oluşturulan bir bankayı anlamak ve mülkiyetini konumlandırmak için vakıfların ve vakıf gelirlerinin tarihçesinden bahsetmek gerekir. Coğrafyamızda uzun dönemlerden beri devraldığımız tarihi zenginliklerden biri de vakıflar olmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü kayıtlarına göre; Osmanlı ve Selçuklu döneminden günümüze intikal etmiş; ancak yöneticisi kalmamış vakıf sayısı 52.000 adettir. Ağustos 2020 itibarıyla aktif vakıf sayıları aşağıdaki gibidir.

Tablo 38. Vakıfların Türlerine Göre Dağılımı (05.08.2020)

Vakıf Türleri	Adet
Mülhak Vakıflar	255
Cemaat Vakıfları	167
Esnaf Vakfı	1
Yeni Vakıflar	5.352
<i>Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları</i>	1.003
<i>Çevre Koruma Vakıfları</i>	12
<i>Çok Amaçlı Vakıflar</i>	4.337
Yabancı Vakıfların Türkiye'deki Şube Sayısı	21

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü.

4.2. Vakıf Tanımı ve Çeşitleri

Arapça bir sözcük olan ‘vakf’; sözlük anlamı ile durdurma, hareketten alıkoyma, hareketsiz bırakma manalarına gelir. Ayrıca “tamamen verme, büsbütün verme” anlamını da içerir. TDK’ye göre vakıf; bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk ve para anlamını taşımaktadır (sozluk.gov.tr).

Türk Medeni Kanunundan önce kurulmuş vakıflar temel olarak mahiyetleri açısından “hayri” ve “zürri” olarak ikiye, mülkiyetleri bakımından “sahih” ve “sahih olmayanlar” olarak ikiye, idareleri bakımından “mazbut”, “mülhak” ve “cemaat-esnafa mahsus” olarak üçe, kullanım şekilleri açısından da “icare-i vahideli” ve “icare-i vahide-i kademeli” olarak ikiye ayrılırlar (VGM, Çevrimiçi).

Türk Medeni Kanunu’na göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Bu kanuna göre bir mamelekin bütünü veya gerçekleşmemiş veya gerçekleşeceği anlaşılan her türlü geliri veya ekonomik değeri olan haklar vakfedilebilir. İktisadi anlamda vakıf; kişisel çalışma ile gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir.

Vakıf, tarih boyunca süregelen yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsallaşmış halidir. O halde vakıflar tüm insanlığın mutluluğunu amaçlayan, sosyal fayda gözetilen bir sistemler bütünüdür.

4.3. Vakıfbank Öncesinde Vakıfların Durumu

Osmanlı Devleti’nde vakıf gelirlerini toplamak, korumak ve sürdürülebilirliğini sağlamak için Evkaf Nezareti kurulmuş, bu teşkilat zamanla tüm vakıfların nezaret görevini üstlenmiştir. Vakıflardaki yolsuzlukların ve dağınkılığın önlenmesi amacıyla ayrıca batı tarzında merkezi yönetim anlayışının benimsenmesiyle 1880 ve 1912 yıllarına ait nizamnameler ile teşkilat ve evkaf muhasebeciliği hukuki düzenlemelere tabi tutulmuştur. 3 Mart 1924 tarih ve 429 sayılı kanunla Evkaf Nezareti kaldırılarak yetkileri Vakıflar Umum Müdürlüğüne devredilmiştir. Bu bağlamda vakıfların yönetiminde ve sermayelerinin değerlendirilmesinde bir merkezîyet ve denetim ihtiyacı olduğu değerlendirilebilir.

Cumhuriyet döneminde vakıf mülkiyetlerinin devri yine hassas konular arasında olmuştur. Üstelik vakıfların bir kısmını da tekke ve zaviyeler oluşturmaktaydı. Bazı tekke ve zaviyelerde düzene aykırı siyasetler sonucu bu kurumların bir kısmı inkılaplarla birlikte kapatılmış veya mektep gibi farklı statülere çevrilmiştir. Kapatılan bazı türbeler ise ilerleyen yıllarda turizm amaçlı yeniden açılmıştır.

4.4. Vakıfbank'ın Kuruluş Amacı

Cumhuriyet döneminde vakıfların tasnifi ve sayımı sırasındaki bir sorun da bazı vakıfların medeni kanunda “tesis” adıyla geçmesinden kaynaklıdır. 1967 yılında 903 sayılı yeni Vakıflar Kanunu’nun çıkmasına kadar “Tesis” terimi, “Vakıf” terimi yerine kullanılmıştır (Şenel & Tuyan, 2009). Bu nedenle tüm vakıfların sayısı bu yıllarda belirsiz kalmıştır. Ayrıca İkinci dünya savaşından sonra, ülkemizdeki ekonomik güçlükler sebebiyle birçok vakıf mülkü bakımsız kalmıştır. Yine gayrimenkul ve sermaye sahibi vakıfların ekonomiye kazandırılması ve korunmasıyla ilgili tedbir ihtiyacı doğmuştur. 2 Şubat 1950 tarihinde Bakanlar Kurulu, vakıflar mevzuatının geliştirilmesi ve bir vakıflar bankasının kurulması gündemiyle toplanmıştır. Banka kurulmadan önce “Vakıf Paraları Müdürlüğü” adında bir kurum farklı illerde var olan şubeleri ile uzun süredir büyüyen bir anaparayı yönetmiştir. Fakat vakıflardan sağlanan bu kaynağın daha etkin şekilde kullanılabilmesi için banka kurulması gündeme gelmiş ve nihayet bankanın kuruluş kanunu 15 Ocak 1954 tarihindeki resmî gazete ilanı ile yayınlanmıştır.

1950’lerde dışa bağlı büyüyen Türkiye ekonomisinde 1953-1959 yılları arasında yeni finansal kurumlar ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Vakıflar Bankası, İstanbul Bankası, Demirbank, İşçi ve Kredi Bankası, Şekerbank, Pamukbank, Çaybank ve Türkiye Öğretmenler Bankası sayılabilir. İsimlerinden de anlaşılacağı gibi bazı kesimlere kaynak sağlamak amacıyla kurulmuşlar ancak sadece bazıları günümüze kalabilmiştir (Yazıcı, 2021: 105).

4.5. Kuruluşundan İtibaren Vakıfbank'ın Önemli Faaliyetleri

4.5.1. 1954-1960 Kuruluş Yılları

Bankanın kuruluşu 13 Nisan 1954 tarihinde resmî gazetede yayınlanmış, 26 Mayıs'ta bankanın şahıslara yönelik C grubu hisseleri satılmaya başlanmıştır. Faaliyet alanı güncellenen bankaya 16 Haziran'da Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle teminat mektubu verebilme yetkisi tanınmıştır. Haziran ayında Ankara ve İstanbul şubelerini, ağustosta da önde gelen ticaret şehri olan İzmir'de 3. şubesini açmıştır (Vakıfbank, Basın Bültenleri, erişim tarihi 05.05.2021).

1954 yılında verilen ilk ticari kredi Türkiye Şeker Fabrikaları Umum Müdürlüğü'ne yönelik, 3 milyon lira tutarında olmuştur. Banka kuruluşundan itibaren ticari krediler vermeye ve şubeleşme sürecine devam etmiş, ilk faaliyet yılı sonunda karlılık gelişimi başlayınca bankanın sosyal yardım projeleri de başlamıştır. Özellikle 1960 yılına gelindiğinde yardım faaliyetleri daha önemli hale gelmiş ve bu işleri yürütmek üzere bankada Sosyal İşler ve İç Hizmetler Müdürlüğü kurulmuştur (Şahin, ve diğerleri, 2021).

Tablo 39. Vakıfbank Sosyal Yardım Kalemleri (1955-1960)

Yıl	Bilinen Sosyal Yardım Kalemleri	Tutarı (Lira)
1955	Çankaya ve Maltepe Cami İnşaatlarına Nakdi Yardım	-
1955	Darüşşafaka Yardım Komitesi	50.000
1956	Sinop, Gerze Yangını	25.000
1957	Fethiye Depremi	350.000
1957	Ankara, Sel Felaketi	50.000
1957	Çifteler Yetiştirme Yurdu Öğrencisi	-
1958	Manisa Yüksek Tahsil ve Yardımlaşma Kültür Derneği, Ankara Talebe Yurdu İnşaatı	10.000
1959	Sağlık ve Yardımlaşma Derneği	-
1959	Çankaya Ortaokul Yaptırma Derneği	25.000
1959	Yüksek Tahsil Gençliği Sosyal Yardım Tesisi	-
1960	Bursa Çocuk Esirgeme Kurumu	-
1960	Atom Enerjisi Kurumu Bursu	-
1960	Türkiye'nin Tanıtımı, Yeni Türkiye Takvim Alımı	-
1960	Türk Kültür Derneği Bağışı	-
1960	Çayeli Okutma Derneği	3.500
1960	İstanbul ve İstanbul Teknik Üniversiteleri, Burs	6.000
1960	Ankara Maarif Koleji Öğrencisi	-
1960	Ankara Gazeteciler Cemiyeti Merkez Binası Döşemeleri	-

Kaynak: Vakıfbank Tarihinden derlenmiştir.

Bu yıllarda banka, faaliyetlerini sadece şubeleşme ve kredi ilişkisi anlamında sınırlandırmamış iştirak yoluyla da çeşitli yatırımlar yapmaya başlamıştır. Şube sayıları aşağıdaki tablo üzerinde görülebilir.

Tablo 40. Vakıfbank Şube, Ajans ve İştirak Sayıları 1954-1960

Yıl	Şube Sayısı	Ajans Sayısı	İştirak Sayısı
1954	2	1	2
1955	7	4	3
1956	8	8	7
1957	16	8	9
1958	18	9	11
1959	21	9	15
1960	23	9	18

Kaynak: TBB verileri.

Vakıflar Bankası'nın günümüze kadar ulaşan, en büyük ve en eski örneklerinden olan iştiraki Güneş Sigorta'dır. Sigorta kurulması daha önceleri gündeme gelse de bu yıllarda sigorta şirketlerinin %100 Türk sermayeli olma zorunluluğu bulunduğundan yabancı ortaklıklarla yapılan görüşmeler sonuçlandırılmamıştır. Kuruluşundan 1960 yılına kadar iştirak ettiği bilinen, çeşitli sektörlerden şirketler ise tablodaki gibidir.

Tablo 41. Vakıfbank'ın Sektörlere Göre İştirakleri (1954-1960)

Yıl	İştirak ve Ortaklıklar	Sektör	Tutar (Lira)	Oran (%)
1954	Trakya Çimento Sanayi T.A.Ş.	Çimento	1.000.000	25,00%
1954	Manisa, Pamuklu Mensucat T.A.Ş.	Dokuma	300.000	2,50%
1955	Maraş, Pamuklu Dokuma Sanayii T.A.Ş.	Dokuma	400.000	10,00%
1956	Türkiye Turizm Bankası	Finans	500.000	5,00%
1956	Gıda ve İhtiyaç Maddeleri T.A.Ş. (GİMA)	Giyim, Gıda	1.000.000	6,25%
1956	Ankara İmar ve Emlak İşletmeleri A.Ş. (Ankara Belediyesi)	Bayındırlık	625.000	25,00%
1956	Karaman İplik ve Pamuklu Mensucat Sanayii T.A.Ş.	Dokuma	250.000	-
1957	Alman Hochtief İnşaat Şirketi ile Ortaklık	İnşaat	-	-
1957	İstanbul Şehir Bankası	Finans	30.000.000	10,00%
1957	Turist Seyahat A.Ş. (Turizm Bankası)	Turizm	75.000	10,00%
1957	Ülfet Gıda ve Sabun Sanayii T.A.Ş.	Gıda, Kimya	-	8,30%
1957	Ankara Palas Otelcilik T.A.Ş.	Turizm	300.000	100%
1957	Güneş Sigorta	Sigortacılık	1.270.000	50,80%
1958	İnşaat Limited Ortaklığı	İnşaat	-	-
1958	Otelcilik ve Turizm A.O.	Turizm	-	-
1958	Ankara Matbaacılık A.O.	Reklamcılık	150.000	-
1958	İstanbul Neşriyat, Reklam ve İlanlar A.Ş.	Reklamcılık	150.000	-
1959	Eskişehir Çimento Fabrikası	Çimento	500.000	-
1959	Tarih ve Kültür Yayınları Limited Şirketi	Yayıncılık	50.000	100%
1960	Taksim Otelcilik A.Ş.	Turizm	-	-

Kaynak: (Şahin, ve diğerleri, 2021) üzerinden derlenmiştir.

Sektörde mevduat hacmini etkileyen konular arasında (1955 yılı) 6-7 Eylül olayları nedeniyle birçok gayrimüslimin yurtdışına göç etmesi ve göç ederken tüm mevduatlarını bankalardan çekmesi sayılabilir. Ancak Vakıfbank'ın 1955 ve 1956 yılı mevduat hacminin artış gösterdiği ifade edilmiştir. Vakıfbank, sektörde olduğu gibi tasarrufları teşvik etmek amacıyla müşterilerine sıklıkla para ikramiyeleri, yaşam boyu gelir, konut çekilişleri vb. ödüller sunmuş, 1958 yılında henüz 4 yıllık bir banka olmasına rağmen sektördeki mevduatın yaklaşık %2'sini bilançosunda bulundurmıştır (TBB Verileri). 1960 yılında çıkarılan Hürriyet İstikrazı adındaki devlet iç borçlanma senetleri diğer bankalarda olduğu gibi Vakıflar Bankası şubelerinde de arz edilmiş, ihtilal sonrası bankanın üst düzey yöneticileri değişmiştir. 1954-1960 yılları arasında bankanın istihdam düzeyinde artış gözlenmektedir (TBB, Bankalarımız Kitabı).

Vakıfbank'ın henüz sektör payının düşük olduğu bu 6 yıllık dönemde; şubeleşme, mevduat toplama, iştirak yatırımları ve kurumsal organizasyonun oluşturulmasına önem verildiği, ilaveten sosyal yardımlara da bir miktar kaynak ayrıldığı savunulabilir. TBB verilerine göre 1959 yılında Vakıflar Bankası bilançosu tüm bankacılık sektörü aktif toplamının %1,36'sı kadar, krediler toplam bakiyesinde ise sektörün %1'i kadar pay alabilmiştir. 1959 yılında 21 şubeye ulaşan bankanın personel sayısı 400 civarına yükselmiş, ayrıca kuruluşuna göre kısa bir zamanda sektörde toplam iştirak yatırımlarının %5,9'unu karşılamıştır.

4.5.2. 1960-1970 Yılları

İktisadi durgunlukla başlayan yıllarda bankacılık sektörü büyük ölçüde etkilenmiş, 1960-1964 yılları arasında 15 bankanın faaliyetine son verilmiş ve 1980 yılına kadar da sınırlı sayıda bankaya faaliyet izni verilmiştir. Vakıflar Bankası ise 1958 devalüasyonuna ve 3 yıllık ekonomik durgunluğa rağmen bankacılık sektöründeki yerini güçlendirmiştir. Planlı dönemde banka sayısı sabit tutulsa da bankacılıkta şubeleşme artış göstermiştir.

Bu yıllarda I. ve II. Kalkınma planları uygulanmış, 1961'den itibaren yüksek büyüme hızlarına ulaşılmıştır. Vakıflar Bankası iktisadi şartlardan olumlu etkilenmiş, 1963 yılında dönemin 49 bankası arasında aktif büyüklüğü bakımından 11. ve mevduat büyüklüğü bakımından 8. sırada yer alırken, 1969 yılında aktif bakımından 7. sıraya yükselmiştir (Akkuş, 2021). İlgili kaynakta 1960-1964 yılları arası bankanın müdürler kurulu dönemi olarak geçmekte olup yine bu yıllarda kaynak bulma ve mevduat toplamaya öncelik verildiği anlaşılmaktadır (Uslu, 2021).

Özellikle 1964 ve 1966 yıllarında mevduat artışları dikkat çekicidir. Banka bilançosunda 1964 yılında önceki yıla göre %32, 1966 yılında önceki yıla göre %30 seviyesinde mevduat artışı gözlenmektedir. 1969 yılında ise mevduatlar 903 milyon liraya ulaşmıştır (TBB Bankalarımız Kitabı; 1966, 1964). Türkiye'nin dış ticarete ortak pazar anlaşmalarına katılması, ülkenin iktisadi potansiyelinin artış göstermesi gibi nedenlerle banka karlılığı da artış göstermiştir. Karlılık sayesinde faaliyetlerin sürdürülebilirliği sağlanırken şubeleşme yatırımları devam edebilmiştir. Nitekim aşağıdaki tabloda dönemin şube sayıları incelenebilir.

Tablo 42. 1960-1970 Yılları Arasında Vakıfbank'ın Şube Sayıları

Yıl	Şube Adedi	Yıl	Şube Adedi
1960	23	1965	58
1961	35	1966	71
1962	37	1967	86
1963	40	1968	110
1964	49	1969	136

Kaynak: TBB verileri.

1960-1970 yılları arasında Vakıfbank, mevcut iştiraklerine sermaye ödemeye devam ederken, yeni ortaklıklar da gerçekleştirmiştir. Örneğin Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, Basın ve İlan Kurumu, Türkiye Turizm Bankası, Maraş Dondurma Sanayi T.A.Ş., Türk-İsviçre Turizmi Geliştirme A.Ş., Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş. gibi reel sektörlerin kuruluş sermayesine ortaklıklar yapılmıştır (Uslu, 2021: 135).

Dönemin genel müdürü Sabahattin Tunga büyük ölçekli özel teşebbüslerin kurulabilmesi için devletin uzun vadeli ve uygun faizli krediler sağlaması gerektiğinden bahsetmiştir (Vakıfbank Tarihi: 140). Fakat verilen kredilerin vadesinin uzatılabilmesi için bilançonun pasifinde de uzun vadeli kaynaklar gereklidir. Nitekim 1968-1972 yıllarında uygulanan 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda banka sektörü kaynaklarının geliştirilmesi için bankaların tahvil ihraç etmesi hedeflenmiştir (II. Beş Yıllık Kalkınma Planı). Bu planın hedeflenen yatırımları kapsamında aynı zamanda bankanın en büyük iştiraklerinden biri olan Karadeniz Bakır İşletmeleriyle bir ortaklık kurulmuştur.

1967 yılında bir kanun sayesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün veznedarlık işleri ile mazbut ve mülhak vakıfların bankacılık hizmetlerinin Vakıflar Bankası tarafından yürütülmesi zorunlu kılınmıştır (RG. Karar No: 979, Sayı:12789). Yine aynı düzenlemeye göre Vakıflar Genel Müdürlüğü ile mülhak vakıfların yönetiminde bulunan işletmelerin ve gayrimenkullerin rasyonel biçimde Vakıfbank tarafından idare ve idamesinin önü açılmış hatta bu kaynaklarla bankaya ile zirai, ticari ve sınai girişimleri gerçekleştirme görevi verilmiştir.

Birinci ve ikinci kalkınma planı döneminde IMF gibi dış kaynaklardan da yararlanıldığından yüksek büyüme yaşanmıştır. 1969 yılında Vakıfbank'ın da mevduat ve kredi hacmi tüm bankalarda olduğu gibi önceki yıla göre yükselmiştir. Böylece

finans sektörünün aktifleri de büyümeye başlamış, bankalar yeni ürünler sunmaya çalışmışlardır. Örneğin Vakıfbank 1960'lı yılların sonlarında gayrimenkul mukabili ikrazat (gayrimenkul karşılığı ödünç para) ürününü uygulamaya başlamıştır (Uslu, 2021). Nitekim planlı dönemde sektöre bazı düzenlemeler getirildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan biri de bankaların toplam kredi tahsisinin %10'unu orta vadeli şekilde verme zorunluluğudur.

4.5.3. 1970-1980 Yılları

1971'de Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında protokol yapılması iktisadi gelişmede yeni fırsatları getirirken bir yandan yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve popülist uygulamalar, dış kaynakları dövizle bağımlı hale gelen finansal sistemin sürdürülebilirliğini riske atmıştır. Bunun yanında petrol krizleri, ambargo uygulamaları ve dış yardımların kesilmesi gibi dışsal şoklar da ucuz petrole dayalı Türk iktisadını farklı bir yapıya dönüştürmeye başlamıştır.

Vakıfbank bu dönemde organizasyon yapısını verimli kullanabilmek ve ülke ekonomisine verilen katkıyı artırabilmek için şubelerini, coğrafi konuma göre ayıştırmıştır. Şube konumu belirlenirken ülke ekonomisindeki önemi, potansiyel yatırım imkanları ve nüfusun durumu daha fazla dikkate alınmış yine mevduat, plasman ve karlılık bakımından şube sınıflandırma çalışmaları yürütmüştür. 1970'li yıllarda yurtdışında şubeleşme ve muhabir bankacılık ilişkileri de hız kazanmıştır (TBB Bankalarımız Kitabı, 1974). TBB verilerinde konuma göre şube sayıları incelendiğinde Vakıfbank'ın Türklerin yurtdışında yaşadığı şehirlerde şubeleştiği gözlenmektedir.

Almanya'ya gönderilen işçilerin bankacılık ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla 1972 yılında Frankfurt şubesi için gerekli adımlar atılırken, 1973 yılında da Avusturalya'da bir muhabir banka ile anlaşma yapılmıştır. Türkiye'ye gönderilen işçi dövizlerinde sektör için 1974 petrol krizi nedeniyle bir azalma olsa da Vakıfbank aracılığıyla gönderilen dövizlerin Türk lirası bazında arttığı ifade edilmiştir. Akkuş'a

göre 1974 yılında 79 milyon lira olan işçi döviz havaleleri, 1976'da 140 milyon liraya yükselmiştir (Akkuş, 2021).

Kıbrıs, Lübnan, Cezayir, Macaristan, ABD gibi ülkelerle yine bu dönem muhabir banka anlaşmaları yapılmıştır (Uslu, 2021). Bir bankanın yurtdışında temsil edilmesi dış ticaretin finansmanında işlem hızının artmasını ve hizmet kalitesinin yükselmesini sağlarken, sendikasyon gibi dış kaynaklar sağlamada itibar bakımından önem arz ettiği değerlendirilmiştir.

Siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle yönetici kadrolarında sık değişimler yaşanırken, bankaya ilişkin politikalarda değişimler olduğu ifade edilmiştir. Fakat uzun vadeli kredi yapısının henüz fazla yaygın olmadığı bu dönemde iştirak yatırımlarına verilen önem devam etmiştir. Bankanın iştirak yatırımları genelde ekonomik yönden fazla gelişmemiş ancak gelişme potansiyeli bulunan yerlerde faaliyete geçmiştir. Bu kapsamda tablodaki iştirak yatırımları incelenebilir.

Tablo 43.Vakıfbank’ın Bilinen İştirakleri (1970-1980)

Yıl	İştirak ve Ortaklıklar	Sektör	Plasman Şekli	Tutar (Lira)	Oran (%)
1973	Yeşilyurt İplik Fabrikası	Tekstil	Sermaye Artışı	-	-
1973	TÜDAŞ	Tarım	Sermaye Artışı	-	-
1973	Safranbolu Çelik	İmalat	-	500.000	-
1973	Söğüt Seramik Sanayi	İmalat	Sermaye Artışı	-	-
1973	Terme Bakır Sanayi	İmalat	Sermaye Artışı	-	-
1974	Lassa Lastik Sanayi	Otomotiv	Kuruluş	1.000.000	10
1974	İşçi-İş A. Kimya Sanayi	Kimya	Hisse Alımı	-	10
1975	ASELSAN	Askeri	İştirak-Yönetim	-	-
1975	TESTAŞ	Askeri	İştirak	-	10
1975	Oyak Holding	Karma	Hisse Alımı	3.000.000	-
1975	TEMSAN	İmalat	Kuruluş Serm.	-	10
1975	Yatırım Finansman	Finans	Kuruluş Serm.	5.000	1
1976	Vakıf İnşaat A.Ş.	Taahhüt	Kuruluş Serm.	2.550.000	51
1976	TÜTEKS	Ticaret	İştirak	-	11
1977	DERKOSAN	Tekstil	Kuruluş Serm.	3.000.000	10
1977	ORALSAN	Otomotiv	Kuruluş Serm.	15.000.000	40
1970’ler	Keban Beton Sanayi	İmalat	İştirak	-	-
1970’ler	Eskişehir Çimento	İmalat	İştirak	-	-
1970’ler	Güneysu Meyva Suyu S.	Gıda	İştirak	-	-
1970’ler	Kütahya Porselen	İmalat	İştirak	-	-
1970’ler	Gima Gıda	Ticaret	Sermaye Artışı	-	-
1970’ler	NUKSETAŞ	Tekstil	Kuruluş Serm.	7.500.000	25
1970’ler	Ereğli Demir Çelik	İmalat	Hisse Alımı	2.000.000	-
1970’ler	Keban Elektrik Santrali	Enerji	İştirak	-	-
1970’ler	ELTEK	Ticaret	İştirak	-	10
1970’ler	KEMSAN	Gıda	İştirak	-	10
-	TÜRKSET	Turizm	Kuruluş Serm.	12.000	24
1980	ACISELSAN	İmalat	Kuruluş Serm.	40.000.000	20

Kaynak: Vakıfbank Tarihi üzerinden derlenmiştir.

Bankanın iş hacmi ve personel sayısında artış yaşanması nedeniyle 1976 yılında Ankara Ulus konumundaki genel müdürlük binası yetersiz gelmiş ve bina değiştirilmiştir. Vakıflar Bankası tanıtım faaliyetlerini yoğunlaştırmak üzere yine bu dönem TV reklamları vermeye başlamış ve 1977 yılında Tevdiat ve Tanıtım Müdürlüğü bünyesinde Reklam ve Propaganda Müdürlüğü kurmuştur (Uslu, 2021). Böylece sektördeki kurumsal kimliğini geliştirmeyi ve kaynak bakımından rekabet etmeyi hedeflediği değerlendirilebilir.

Turizm ve Türkiye tanıtım programları kapsamında, Vakıfbank tarafından çeşitli iş birlikleri ile turizm yatırımları yapılmış, uluslararası fuarlar için sosyal destekler sağlanmıştır. Nitekim yabancı turisti ülkemize çeken konular arasında eski dönemlerden kalan eserler oldukça önemlidir. Vakıflar Bankası da bu amaçla ecdat yadigarı eserlerin korunmasına katkı sağlamış, bu eserler korunduğunda turizmin gelişeceğini öngörmüştür. Bu amaçla bazı yıllar diğer bankalardan ayrışarak karının %75'ini vakıf eserlerinin bakım ve onarımına harcadığı anlaşılmaktadır (Uslu, 2021: 157). Öte yandan sosyal yardımların devam ettiği de gözlenmektedir. Bazı sosyal yardımlar tablo 44'te gösterilmiştir.

Tablo 44. Vakıfbank'ın Bilinen Sosyal Yardımları (1970'ler)

Dönem	Sosyal Yardım Kalemi	Tutarı (Lira)
1974	Kara Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı	1.000.000
1974	Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı	12.500
1974	Ankara Yüksek İhtisas Hastanesi	40.000
1976	Güneydoğu Depremi (Van, Muradiye, Çaldıran)	1.000.000
1970'ler	Bezmialem Valide Sultan Vakfı Gureba Eğ. ve Ar. Hastanesi	1.665.000
1970'ler	Kızılay Derneği	600.000
1970'ler	THY Personeli Sosyal Yardım Vakfı	60.000
1970'ler	Türkiye Ziraat Kurumu Sağlık Koruma Derneği	20.000
1970'ler	İlim Yayma Cemiyeti	350.000
1970'ler	Vakıf Gureba Hastanesi Yardım Derneği	50.000
1970'ler	İzmir Gazeteciler Cemiyeti (Hasan Tahsin Anıtı)	5.000
1970'ler	Bezmialem Valide Sultan Hastanesi (Onkoloji Ünitesi)	8.600.000
1970'ler	Türk Hava Yolları Güçlendirme Vakfı	200.000

Kaynak: Vakıfbank Tarihi üzerinden derlenmiştir.

Genel itibarıyla sosyal yardımların banka bilançosunda süreklilik arz ettiği ancak 1970'lerin sonuna doğru bir miktar azaldığı gözlenmiş, bu durumun ülkenin iktisadi şartları ve 24 Ocak kararlarıyla etkili olabileceği değerlendirilmiştir. Nitekim 1979 yılında Vakıfbank, tarihinde ilk kez zarar etmiştir (TBB Verileri).

1977-1978 yılları arasında dış ticaret açığını düşürmek üzere yapılan devalüasyonlar, üretimin maliyetini yükselterek maliyet enflasyonuna neden olmuştur. Siyasi istikrarsızlıklar, yükselen enflasyon ve bankanın yönetici kadrolarında yaşanan köklü değişiklikler nedeniyle banka politikalarında istikrar sağlanamamış ve bankanın bu yıllarda durgunluk dönemine girdiği ifade edilmiştir (Akkuş, 2021). Buna rağmen

sayısal verilere göre 1970'lerin sonunda Vakıflar Bankası sektörde aktif büyüklüğü açısından 6. sıraya yükselmiştir. 1979'da sektörde banka başına düşen şube sayısı 134 iken Vakıflar Bankası'nın şube sayısı 243 olarak gerçekleşmiştir (TBB Bankalarımız Kitabı, 1979).

1 Temmuz 1980'de faizlerin serbestleşmesiyle bankalar, faizler için ortak protokol uygulamış ve "Temmuz Bankacılığı" olarak bilinen yıllarda sektörde mevduat sertifikası yöntemiyle tasarruf imkânları çeşitlendirilmiştir (Atlı & Demir, 2015: 113). Dönemin sonunda sektörün faiz yarışında bir dönem bankerler üstünlük kazanmış, rekabetin arttığı gözlenmiştir. Ancak finansal piyasalardaki bu gelişmeler 1970'li yıllarda hızlanmasına rağmen genel değerlendirmede sektörün ülke ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı değerlendirilmiştir. Örneğin petrol krizi nedeniyle 3 haneli enflasyon görülmüş ve reel büyüme sağlamak için tekrar IMF finansmanına ihtiyaç duyulmuştur.

4.5.4. 1980-1990 Yılları

24 Ocak 1980 kararları önemli bir kırılma noktasıdır. İthal ikameci anlayıştan, ihracat odaklı anlayışa geçilirken; sanayileşmeye ve büyümeye odaklı bir yaklaşım izlenmiştir. İç ve dış liberalleşme ile bankacılık sektöründe rekabetin hızlandığı söylenebilir ancak mevduat ve kredi faizleri serbest bırakıldıktan sonra faiz yarışlarının sürdürülebilir yapıda olmaması nedeniyle sektörde güven kaybı gibi büyük sorunlar yaşanmıştır. Vakıflar Bankası bu ekonomik problemlerden olumsuz etkilenmiş, 1980'den itibaren kısmen bir durgunluk yaşamıştır (Uslu, 2021). 1980 darbesi ayrıca Vakıfbank'a sistemsel ve yönetsel değişimler getirmiştir. Yine de olumsuz koşullara rağmen şube sayısı 1981 yılında 255'ten, 1982 yılında 267'ye yükselmiştir (Akkor, 2021: 173).

Bu yıllarda tarımsal ürün fiyatlarının yükseltilmesi, devletin tarımsal destekler sağlaması ve kamu bankaları yoluyla vatandaşa düşük faizli krediler verilmesi ekonomik büyümeye katkı sağlarken, iktisadi gelişimin bir ayağı da sermaye piyasalarında gerçekleşmiştir. İMKB'nin kuruluşundan önce Vakıfbank, borsada işlem görmek için hazırlıklarını başlatmış ve 1984'te bünyesinde buna ilişkin bir birim

kurmuştur (a.g.e: 171). Bu sayede kamuya karşı şeffaflık kazandığı, piyasalara tümleşik kurumsal gelişim yürütüldüğü savunulabilir.

1981’de genel tahsisin üçte biri ihracatçılara kullanılmış, kredilerin %66’sı da iç kaynaklardan sağlanmıştır (a.g.e: 197). Bu yıllarda Vakıfbank, Balıkesir’in Bandırma ilçesindeki Sülfürik ve Fosforit Asit Fabrikası’nın kuruluş sermayesine katılmış ve Konya-Karaman’da BUMAŞ’ın (Karaman Bulgur Sanayi ve Ticaret A.Ş.) sermayesine 15 milyon liralık iştirak gerçekleştirmiştir. 1983 yılında da bankanın iştirak sayısı 34’e yükselmiştir (TBB Bankalarımız Kitabı).

Vakıfbank 1984 yılında ülkenin en hızlı büyüyen bankası olurken karı da dört kat artmış, 1986 yılında birçok memurun maaş aldığı bir kurum haline gelmiştir. Bu gelişmeler sonrası mevduat hesaplarında artış gözlenmiştir. 1987 yılında ise Vakıfbank kamu bankaları arasında faaliyetleri bakımından önemli bir konuma yükselmiş, 1988 yılında şubeler üzerinden turistik beldelere yönelik 14 mobilize döviz bürosu açılmıştır. 1989 yılında sermaye hareketleri serbest bırakılınca kısa vadeli yabancı sermaye girişleri artmıştır. Türkiye Bankalar Birliği ve TCMB öncülüğünde Türkiye’nin büyük bankaları ile 1984 yılından itibaren yurtdışında muhabir bankacılık alanında anlaşmalar yürütülmüş, bu sayede 1989 yılında Vakıfbank’ın Dünya genelinde muhabir banka ilişkisi 300’ü geçmiş, aynı yıl uluslararası piyasalardan uygun maliyetli ve uzun vadeli kredi almak amacıyla İstanbul Yurtdışı Kaynaklar ve İlişkiler Yönetimi kurulmuştur (Vakıfbank Tarihi: 184).

1985’te İkinci boğaz köprüsü ile Kınalı-Sakarya otoyol projesinin finansman yetkisi Hazine tarafından The Chase Manhattan Bank’a verilmiş, Vakıfbank da bu bankanın konsorsiyumuna dahil olarak projelere 1 milyon dolar sağlamıştır (Akkor, 2021: 173). Yine bu dönem Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin kalkınmasına destek için başta imalat sanayi olmak üzere bölgeye yatırım yapanlara, Vakıfbank tarafından 3 yıl vadeli 750 bin dolar üst limitli yatırım kredi paketi açıklanmıştır (a.g.e: 201). Vakıfbank’ın diğer kamu bankalarında olduğu gibi ülkenin altyapı ve kalkınma ihtiyaçlarına kaynak ayırdığı değerlendirilmiştir.

1985’te yılında EBİS (Elektronik Bilgi İşlem Sistemi) proje çalışmaları başlamış, 1988 yılında tamamlanmıştır. Bu kapsamda veri tabanı sistemleri, çevrimdışı bilgisayar sistemleri, bankomat uygulamaları ve kredi kartı

koordinatörlüğü için İstanbul Vakıfbank EBİS binasının altyapısına 10 terminal çekilmiştir. Pilot şubelerde başlayan projeler zamanla yaygınlaşmış ve banka kendi programlarını geliştirmeye başlamıştır (Akkor, 2021: 184). İç kaynaklarla geliştirilen bu uzun vadeli teknoloji yatırımlarının sonraki dönemler için bankayı sektörde önemli bir konuma taşıdığı gözlenmiştir.

1987 yılında banka kaynaklarının gelişen seyriyle verilen kredi miktarı önceki yıla göre %71 artmıştır (TBB Bankalarımız Kitabı, 1987). Bu kredilerin %83'ü kısa vadeli ve ihracat ağırlıklı, %17'si ise sanayi işletmelerine yönelik orta ve uzun vadeli kredilerdir. 1987'de yeni olarak itibar kredisi adında bir ürün çıkartılmış ve sektörden ayrışacak düzeyde bireysel kredi tahsis edildiği değerlendirilmiştir (Vakıfbank Tarihi: 197). Nitekim krediler, sektör payında binde 2,2 civarında artış göstermiştir (TBB Verileri). Yine 1989 yılında taksitli ihtiyaç kredisi ürünü sunulmuş ve bireysel kredi hacmi artmaya devam etmiştir.

1987'de faaliyet hacmi artarken bilişim sistemlerinde de merkezileşme adımları hız kazanmış, şubeler bilgisayarla donatılmaya başlanmıştır. 1989'da bankanın 29 şubesinde bilgisayar kullanılmaya başlanmış, 1990'da 45'e ulaşmıştır. Bilgisayar ağı sayesinde protestolu senetler, ödenmeyen çekler ve tüketici kredileri gibi bilgilerin yönetimi için bir takip ağı kurulmuştur (Vakıfbank Tarihi). Böylece modern sistemlerle etkin yönetimin amaçlandığı savunulabilir. Ancak bu erken gelişmelerin önemli bölümünün dış kaynaklarla sağlandığı değerlendirilmiştir.

1988'de iştiraklere ayrılan kaynaklar artarken turizm yatırımlarına özel önem verildiği anlaşılmaktadır. Öyle ki iştirakler arasında turizm yatırımlarının oranı %44 düzeyindeyken, 1989'da %45'e yükselmiştir. 1988'de verilen kredilerin yaklaşık %85'i kısa vadeli, %15'i orta ve uzun vadelidir. Kısa vadeli kredilerin 67,2 milyar liralık kısmı ihtiyaç, araç ve BAĞ-KUR kredisi şeklinde verilirken, ihracatçılara yönelik krediler 336 milyar liraya yükselmiştir. Yıl sonunda 499 milyar lira kredi kullandırılırken, Dünya Bankası'ndan sağlanan 50 milyon dolarlık kaynağın ise ağırlıklı KOBİ'lere tahsis edildiği anlaşılmaktadır (Akkor, 2021).

1989 yılında aktif pasif yönetim komitesi, kredi politikaları ve gözetim komitesi, planlama ve organizasyon birimi, insan kaynakları yönetimi, krediler-fon yönetimi, mali işler koordinatörlüğü gibi yeni birimler açılarak kurumsallaşmada

ilerleme sağlanmıştır. Bu yıllarda Vakıfbank tarafından çeşitli menkul kıymet fonları arz edilmiştir. İş ilanlarında gereken şartlar incelendiğinde 1980’li yıllarda nitelikli istihdamın amaçlandığı görülmektedir (Uslu, 2021). Nitekim banka personeli arasında yükseköğrenim görmüş çalışanların oranı 1988’de %27’ye, 1991’de %33’e, 1994’te %35’e ve 2000’de %46’ya yükselmiştir.

1989 yılında faiz dışı gelirlerin %24’ü sermaye piyasası işlemlerinden, %24’ü diğer faiz dışı gelirleri, %20’si kredilerden alınan ücret ve komisyonlardan, %14’ü kambiyo karından, %11’i bankacılık hizmet gelirleri, %7’si iştirak karlarından oluşmaktadır. Giderlerin ise %79’u faiz giderlerinden olup tamamına yakını lira ve döviz mevduat faizlerinden kaynaklanmıştır (TBB Bankalarımız Kitabı, 1989). Bu gelişmelerle ürün çeşitlendirmesinin yanında karlılık kalemlerini de çeşitlendirdiği değerlendirilmiştir. Aynı yıl aktiflerinin sektördeki payı %5 seviyesinde olan banka aktiflerine göre sektörde 5. sıradadır. Dönem sonunda Bankanın Türkiye genelinde 427 adet gayrimenkulü varken, 317 şubenin de mülkiyet bakımından sahibi olduğu belirtilmiştir (Vakıfbank Tarihi). 1989’da banka başına düşen ortalama şube sayısı sektörde 106 iken, Vakıflar Bankası 300 şubeye ulaşmıştır (TBB Verileri).

4.5.5. 1990-2000 Yılları

1990’da Vakıf Menkul Kıymetler Yatırım Ortaklığı kurulmuş ve yılın sonunda yaklaşık 1.025 müşteriye hisse senedi alım satım hizmeti sağlamıştır. Bankada tam yetkili kambiyo şube sayısı 35’e yükselmiş ve Takasbank kurulana kadar borsada işlem gören kıymetlerin nakit takası, Vakıfbank Nakit Bürosu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Birimleri ve iştirakleri yoluyla Vakıfbank’ın Türk sermaye piyasalarının gelişimine katkı sağladığı değerlendirilmiştir. 1991 yılında İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölge müdürlükleri kurulmuş böylece yedi bölge müdürlüğü oluşmuş, aynı yıl şube sayısı da 326’ya yükselmiştir.

1990 yılında Vakıfbank seyahat çekinin işlem hacmi 4,3 milyon dolara ulaşmış ve kredi kartının yaygınlaşmaya başladığı dönemde konvertibl tek kart uygulamasına geçilmiştir. Böylece kredi kartının yurt içinde ve yurtdışında kullanımı kolaylaşmıştır. Üye iş yerlerinde gerçekleşen satışlar artmış ve 53 milyon dolar döviz girdisi sağlanmıştır (Akkor, 2021: 186). Aynı yıl kredilerin sektörlere göre dağılımında

turizm ilk sırada olup ardından imalat sanayiye ve finansal kiralamaya yüksek kaynak ayrılmıştır. Verimlilik hedefiyle bazı iştirakler satılmış, 5 iştirakin satışı ve 27 iştirakten gelen temettüyle 34 milyar lira kar edilmiştir (TBB Bankalarımız Kitabı).

1991’de Körfez Krizi nedeniyle vadesiz mevduat seviyelerinde önemli düşüş olurken, faizler yükselmiş, turizm sektörü ve bireysel kredi kullanımı daralmıştır. Turizm bölgelerinde otel inşaatları yarım kalmış, kredi kartı kullanımı da azalmıştır. Diğer taraftan Dünya Bankası ve Vakıfbank kendi kaynaklarını kullanmaya devam etmiştir. IFC, Avrupa İskân Fonu, Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Fonu gibi kaynaklardan kredilere aracılık devam etmiştir. Konut kredisini artıran etmenler arasında 1992 yılında “Toplu Konut” uygulamalarının etkili olduğu savunulabilir. Bu uygulama sayesinde Toplu Konut İdaresi tarafından tamamlanacak projelere bankalar aracılık yapabilmıştır.

1991’de bir önceki yıla göre orta ve uzun vadeli kredi kullanımı %62 artarken, nakdi kredilerin sektörel dağılımında turizm sektörü %34 ile birinci sıradadır. Diğerleri ise sırasıyla dokuma, seramik, demir çelik ve elektronik sanayi şeklindedir. Aynı yıl iştiraklerden elde edilen karın büyük kısmı mali sektörden gelmiştir. Bu iştirak karlarının %48’i finans, %20 sigortacılık, %18’i bankacılık, %8,6 imalat, %5,7 turizm, kalanı da ticaret alanından kaynaklıdır. Krizi atlattmak için bazı iştiraklerin elden çıkartılmasıyla iştiraklere ayrılan sermayenin verimliği %5’lerden %12’lere yükseldiği ifade edilmiştir (Akkor, 2021: 203).

1992 yılında EFT altyapısı faaliyete geçmiş, bankalar arası kart projeleri yürütülmüş ve yeni nesil ödeme cihazları devreye alınmıştır. Böylece bankanın üye işyeri sayısı da yükselmiştir. Aynı yıl üye işyerlerinden 8,5 trilyon liralık satış işleminin binde 5’i POS aracılığıyla gerçekleşmiştir. POS kullanımı 1990’larda henüz yaygın olmasa da Vakıfbank’ın üye işyeri sayısı 1992 yılında 12.500’e ulaşmış, seyahat çeki satışları 7,5 milyon dolara yükselmiştir. Turizmde yükselen işlem hacmiyle yurtdışından 55 milyon dolar döviz girdisi sağlanmıştır (a.g.e: 186).

Yine dış kaynak proje kredileri kapsamında Çevre Kirliliğini Önleme Fonu sayesinde Vakıfbank, belediyelere kaynak ayırabilmiştir. Krizin en az zararlar atlatılması için bazı şubeler kapatılmış veya birleştirilmiştir (a.g.e: 179). Nitekim 1994 yılında şube sayısı önceki yıla göre 12 adet azalmıştır. Bu yıllarda hem gelir

çeşitlendirmesi için hem de sermaye piyasalarındaki etkinliği arttırmak üzere bankada Yatırım Bankacılığı Başkanlığı oluşturulmuştur.

1993'te 6,4 trilyon liralık, 1994'te 13,6 trilyon liralık varlığa dayalı gayrimenkul ihracı gerçekleştirilmiş ve mevduata alternatif bir kaynak oluşturduğu değerlendirilmiştir. Yine bu yıllar kırık vadeli mevduat yapısına gidilmiş, müşterilerin reel faizden yararlanmasına yönelik mevduat imkânı sağlanmıştır. Bankaya gelemeyecek düzeyde hastalığı olanlara evde maaş ödemesi devreye alınmış, yeni kurumlarla maaş sözleşmeleri yapılmış, belediyelere de emlak ve çevre temizlik vergisi tahsilat hizmeti verilmeye başlanmıştır (Vakıfbank Tarihi).

Banka 1994'te ev hanımlarına kredi desteği vermeye başlamış ve "Ev Kadını Kredisi" ürününü sektöre kazandırmıştır. Çeşitli zamanlarda da doğalgaz kredisi, öğretmen kredisi ve sağlık kredisi gibi ürünler tahsis etmiş, üniversite eğitimi alan öğrenciler için de öğrenci kredisi sağlamıştır. 1995 yılında devrede olan yeni kredi türleri; tatil kredisi, yabancı dil eğitim kredisi, özel okul destek kredisi, kooperatif tamamlama kredisi, inşaat tamamlama kredisi, afet kredisi, pansiyon işletmeciliği kredisi, sera kredisi, Güneydoğu Anadolu destek kredisi, termal işletmeciliği kredisi ve Türk el sanatları kredisi şeklindedir (a.g.e: 201). Banka sektörde rekabet sağlamak adına sunduğu ürünlerde çeşitlendirmeye giderken, müşteri portföyünü de geliştirmiştir.

1994 krizine rağmen bankanın öz kaynaklarına oranla kredi kullanımında artış yaşanmış, özellikle döviz talep eden ihracatçılara tahsis edilen krediler yükseltilmiştir. Örneğin Petkim Petrokimya Holding. AŞ'ye ihracat finansmanı için %50'si nakden olmak üzere 2 milyon dolarlık kredi verilmiştir. 1995 yılında POS işlem hacmi artmaya devam ederken, bankada bazı ATM cihazları yenilenmiş ve sayıları fazlaştırılmıştır. Mevduat geliştirme politikası kapsamında maaş ödemesi yapılan kurum sayısı 1.006'ya çıkarılmış, ATM sayısındaki yaygınlaşmanın da etkisiyle Vakıfbank maaş müşterisi sayısı artış göstermiştir. Öyle ki ATM'lerden toplam 1 triyon 465 milyar liralık mevduat işlemi gerçekleşmiştir (Akkor, 2021: 199). 1995 yılında aktif üye işyeri sayısı 13 binlere ulaşmış, bu işyerlerindeki POS satış hasılatı 26 trilyon liraya yükselmiş, 128 milyon dolara yakın da döviz girdisi elde edilmiştir.

Kriz nedeniyle bankanın bazı bilanço kalemlerinde azalma olsa da yeni edinilen kaynaklar sayesinde verilen kredilerde artış yaşanmıştır. 1994 yılında KOBİ sorunlarına çözüm olmak ve ekonomik destek olmak için banka bünyesinde KOBİ araştırma ve danışmanlık merkezi kurulmuştur. Aynı yılın ikinci yarısında döviz kredilerine talep artmış ve kullandırılan döviz kredileri ihracat yapan firmalara tahsis edilmiştir. 1995 yılında Vakıfbank bir sendikasyon kredisi almış ve küresel anlamda itibarını kanıtlamıştır. Bu yıldan itibaren banka, şube sayısını artırmaya başlamıştır. Nitekim 1996 yılında sektörün ortalama şube sayısı 95 iken Vakıfbank'ın 340 olarak gerçekleşmiştir (TBB Bankalarımız Kitabı).

1997 Asya krizi ve 1998 Rusya krizi Türkiye'yi kötü etkilemiş, para çıkışları yaşanmış ardından finans sektörü daralmıştır. Fakat Vakıfbank 1998 yılında 325 şube, 800 ATM ile ülkemizin en geniş şube ve ATM ağına sahip bankalarından biri olmuştur. Genel olarak SSK, Bağ-Kur, TCDD, TMO gibi kurumlarla yapılan protokoller sayesinde mudi sayısında artış yaşanmıştır (Akkuş, 2021).

1997 yılında The Nelson Report dergisinin araştırmasına göre Vakıfbank dünyanın en fazla kredi kartı işlemi yapan 500 banka arasında 281. olmuş, bu yıllarda ülkemizde kredi kartı işlemlerinin çeyreği Vakıfbank tarafından yapılmıştır. Yine 1990'lı yılların sonuna doğru turizm müşteri portföyünü geliştirmek için denizcilik işletmeleriyle anlaşmalar yapılmış ve gemide kullanılabilen mobil pos uygulaması başlatılmış, bilişim teknolojilerine 13 milyon dolarlık yatırım yapılmıştır. Teknoloji gelişmelerinin sonucunda 1999 Marmara Depremi sonrası Vakıfbank, afet bölgesine finansal sürdürülebilirlik hedefiyle uydu haberleşme sistemleri sayesinde mobil şubelerle hizmet verebilmiştir. 2000 yılında da internet bankacılığı kanalı açılmıştır (Akkor, 2021: 199). Bankanın teknoloji alanındaki yatırımlarının başarıyla ilerlediği savunulabilir.

Eximbank aracılığıyla birçok ihracat döviz kredisi kullandırılmıştır. Örneğin 1999 yılında 94 firmaya 21 trilyon 166 milyar lira sevk öncesi ihracat kredisi olmak üzere 140 firmaya 34,6 milyon USD, 38,3 milyon EUR ve 6 milyon DEM'lik ihracat döviz kredisi sağlanmıştır (a.g.e: 202).

1999 yılında yaşanan Gölcük Depremi ve ekonomik olumsuzluklar sonucunda Vakıfbank, tüm zorluklara rağmen yükselişini sürdürmüştür. Bu yıl şube sayısı 338

olmuştur. (TBB Verileri). Bankanın kredi notlarına bakıldığında 1999'da Phelps Credit Rating Co. BBB, 2000'de Moody's B1+ ve Fitch-IBCA'nin BB notu verdiği görülse de sık hükümet değişiminde ülke koşullarının ve yaşanan krizlerin uzun vadeli planlamaları engellediği gözlenmiştir. 1999 Gölcük Depremi'nin de Türkiye ekonomisinde önemli bir kırılma olduğu değerlendirilmiştir.

4.5.6. 2000-2010 Yılları

1999 Gölcük depreminin ardından 2000 ve 2001 yılında yaşanan krizlerin maliyeti yüksek olmuştur. 1 Aralık 2000 itibariyle gecelik borçlanma faizi %1.700'e yükselmiştir. Öyle ki bu ikiz krizde 19 bankanın faaliyetine son verilmiştir. IMF destekli istikrar politikası olan Güçlü Ekonomiye Geçiş programı başlatılmıştır. Sanayi üretiminin azalmasına rağmen inşaat sektörü büyümesiyle milli gelir yükselmiştir.

Krizlerin bankacılık sektöründe erken etkileri Bayındırbank'ta görülmüş, bankada yaşanan bu kriz durumun çözümü ve bankanın kurtarılması için Vakıfbank, Bayındırbank'a kredi açmıştır (Bayındırbank). 2001 yılının ilk 3 ayında -TMSF'nin el koyduğu bankalar hariç- sektörün net dönem zararı 192 milyon dolar olmuştur (TBB Verileri). Sektör daralmaya ve tasarruf uygulamalarına yöneldiğinden şube ve personel sayılarında genel anlamda düşüşler gözlenmiştir. 2001 sonunda sektörün zararı 10,5 milyar lira seviyesine yükselmiştir.

1999 yılında IMF ile yapılan anlaşma ve 2000 yılı başında uygulamaya konulan istikrar programlarının etkisiyle enflasyon ve faizler düşürülmüş, bireysel bankacılığa olan talep tekrar artış göstermiştir (Akkor, 2021: 183). Ancak Şubat 2001 kriziyle kur dalgalanmaları banka bilançolarında daralmaya sebep olurken, faiz oranları aşırı yükselmiştir. Sektör 2001 yılında dolar bazlı %22,7 oranında daralmış, kamu bankaları da epey zarar görmüştür. Vakıfbank 2001 yılında aktif ve öz kaynaklarda düşüş yaşamış ve yılı zararla tamamlamıştır. Verilen krediler de önceki yıla göre yarı yarıya düşmüştür.

Bankada sorunlu kredilerin %75'inin 25 büyük firmada toplanması, fazlaca gayrimenkul stoku bulunması ve birçok iştirakin fonlanmak zorunda kalınması banka yöneticileri tarafından eleştirilen konular arasındadır. Bu kriz döneminde Vakıflar

Bankası'nın TMSF'ye devri konuşulmuş ve yüksek tutarda sorunlu kredisi bulunduğu belirtilmiştir.

Bazı yıllar bankanın şube sayısı azalmış, personel alımı yapılmamış ve banka çalışanların bir kısmını emekliye ayırmıştır. Şubesiz bankacılığın yaygınlaştığı projeler ise bu daralma dönemlerinde fırsat olarak değerlendirilmiştir. Personel sayısı %6,5 azalan banka azami verimlilik politikası sayesinde süreci atlattır. 2001 yılında Vakıfbank önceki yıl zararlarıyla birlikte 922 trilyon 283 milyar lira zarar açıklamış, dönem zararı ise 626 trilyon seviyesinde olmuştur (Vakıfbank Tarihi: 234). Ayrıca personelin 2 ay maaş almadan çalıştığı bilinmektedir. Krizin henüz aşılmadan Vakıfbank'ın satışının görüşüldüğü bir ortamda bankanın kamu bankası olup olmadığı da tartışılmıştır. Ecdat vakıflarından gelen birikimlerle, özel bir kanunla kurulan kamu bankası olduğu ve satışının yapılmaması gerektiğine karar verilmiştir.

TBB verilerine göre Vakıfbank'ın 1999 yılında 340 olan şube sayısı, 2000 yılında 319' a düşmüştür. TMSF tarafından verilen sermaye benzeri kredilerle öz kaynaklar desteklenirken bankaya ait bazı gayrimenkul ve iştirakler satılmıştır. 2002 yılında Vakıfbank dünyanın en büyük 1000 bankası arasında 812. iken kriz sonrasında hızlı toparlanma göstererek 2003'te 412. sıraya yükselmiştir. 2000 yılında 6,5 milyon müşteriye banka kartı veren banka 2001 yılında Europay'dan -Avrupa Bankaları arasındaki kredi kartı sayısında- birincilik ödülü almıştır (Akkor, 2021).

Vakıfbank kriz dönemlerinde de borçluların yanında olmuştur. Örneğin 2001 krizinde borçlarını ödeyemeyen kredi kartı sahiplerine başvurmaları halinde temerrüt kolaylığı ve yeni faiz oranı belirleneceği açıklanmıştır. 5 binden fazla kart müşterisinin borcu bu kapsamda yeniden yapılandırılmıştır. Vakıfbank kamu tarafından desteklenen kaynakları ve sosyal yönetim anlayışı sayesinde krizin vatandaşlar üzerindeki etkisinin azalmasını sağlamıştır. Ayrıca Diyarbakır'da yoksul ailelerin geçimlerini ve iş kurmalarını sağlamak için kurulan bir fona destek vermiştir (a.g.e: 243).

2000'li yıllarda alışverişlerde kredi kartı kullanımı %83,2 artarken, aktif üye işyeri sayısı 40 binin üzerine yükselmiş aynı şekilde komisyon gelirleri artış göstermiştir. Kârlılığı düşük seyreden iştirakler de elden çıkartılmıştır (Akkor, 2021: 200). Tüpraş ve Turkcell gibi firmaların aralarında bulunduğu 23 firmanın halka arzına

aracılık edilmiştir. 2003 yılında Irak Savaşı'nın bitmek üzere olduğu dönemde 12 ay vadeli olan ticari kredilerin vadesi 5 yıla çıkartılmış, 5 yıl vadeli konut kredileri ise 20 yıla çıkartılmıştır. Savaş bittikten sonra risklerin ve faizlerin düşmesiyle banka karı da desteklenmiştir (Vakıfbank Tarihi).

2001 yılı ağustos ayında Vakıfbank nakit darboğazını aşmak için uluslararası piyasalardan 110 milyon dolar, 2002 şubat ayında Alman bankalardan 200 milyon dolar sendikasyon kredisi almıştır. 2002'de bankacılık sektörünü güçlendirme planı çerçevesinde Vakıfbank'a 160 trilyon liralık sermaye desteği tasarlanmış ve BDDK'ya sermaye desteği başvurusu yapılmıştır. BDDK Vakıfbank bilançosunu düzelterek düzeyde sermaye benzeri kredisine karar vermiştir. Bu süreçte bankaya ait iştirak ve gayrimenkullerden satışlar yapılmıştır. Banka ancak 2003 yılında kara geçmeye başlamıştır.

2003'te Vakıfbank düşük faizli ve uzun vadeli konut kredileri tahsis ederek sektörde ilk olarak 20 yıl vadeli konut finansmanı sağlamıştır. 10 binden fazla kişiye 82,5 trilyon lira konut kredisi, inşaatını tamamlamak isteyen kooperatifler için 1 trilyon 34 milyar lira değerinde kooperatif tamamlama kredisi tahsis etmiştir. Aynı yılın önemli sorunlu kredilerinden birisi 24,1 trilyon liralık Kardemir kredisidir fakat Kardemir ile anlaşma sağlanarak söz konusu kredi yapılandırılmıştır (Akkor, 2021).

2003 yılında KOBİ'lerin finansman sorununu çözmek için KOSGEB ile kredi protokolü imzalanmış, bu kapsamda bankaya 30 trilyon lira uygun maliyetli kaynak aktarılmıştır. Bu kaynak teminat olarak kullanılırken riskler de Vakıfbank tarafından üstlenilmiştir. 2004 yılında sorunlu kredilerin büyük bölümü krizi atlattmış ve önceki yıla göre kredi tahsisinde %71 artış sağlanmıştır. KOBİ'lere uygun faiz oranlarıyla krediler sunulmuştur. 2004 yılı için KOBİ'lere 2 milyar dolar civarında kredi ayrılması planlanmış ve 100 bin civarında KOBİ'ye kredi tahsis edilmiştir. Ticari Krediler Müdürlükleri bünyesinde yönetilen KOBİ kredileri için artık ayrı bir birim olarak Kobi Kredileri Müdürlüğü kurulmuştur (Vakıfbank Tarihi).

Krizi atlatan banka 2005 yılında halka arz olmuştur. Arz işlemiyle öz kaynaklara 1,6 milyar lira kaynak girişi sağlanmıştır. Aynı yıl Dubai'den 500 milyon dolar sendikasyon alınmış, 2005 yılının sonunda dış kaynakların toplam seviyesi 4 milyar dolara yaklaşmıştır (Akkor, 2021: 206). Bu hamlelerle bankaya ciddi nakit

giriş olırken, öz kaynaklar güçlendirilmiştir. Halka arzın tamamlanmasıyla şube ve personel sayısında da artış gözlenmiştir.

Vakıfbank 2000’li yıllarda ekonominin her alanında olduğu gibi spor, eğitim ve kültür faaliyetlerini desteklemiştir. 2003-2006 yılları arasında 1.113 eski eseri restore ettirmiş, 2007 yılında ise 750 eser için çalışma yürütmüştür. 2007’de onarım ve restorasyona 225 milyon lira temettü aktarılmış, 2002-2007 yılları arasında yenilenen eser sayısı 2.600’e ulaşmıştır. Turizmin gelişmesi ve döviz kazancı açısından banka stratejisi arasında tarihi eserlere, vakıf eserlerine özel önem verildiği değerlendirilmiştir.

2005 yılında Vakıfbank imalat işletmelerini merdiven altında çalışmaktan kurtarmak için işyeri edindirme kredilerinin faizlerini düşürmüş ve vadelerini uzatmıştır. İhracatçıların desteklenmesi için sıfır faizli döviz kredisi tahsis etmiş ve 2005 yılında KOBİ’lere 4 milyar dolar tutarında kredi tahsisi hedeflemiştir. 2005 yılında tarımsal desteklerini sürdüren banka, hububat üretimi için de 200 milyon dolar kaynak ayırmıştır. Nisan 2007’de KOSGEB protokolüyle sıfır faizli, Kayıtlı Eleman İstihdam Destek Kredisi verilmesi planlanmıştır. Temmuz 2007’de ağırlıkla KOBİ’ler ve reel sektörün ihtiyaçlarının karşılanması için 13 ülkeden 29 bankanın katılımıyla 700 milyon dolar sendikasyon kredisi temin edilmiştir (Vakıfbank Tarihi).

Gıda krizi sonrasında gıda fiyatları artarken; Vakıfbank üretici, yetiştirici ve sulama birlikleriyle protokoller imzalanmış, 2009’da tarımsal alanda özellikle seracılık faaliyetlerine 500 milyon lira kaynak ayrılmıştır. 12 aya kadar taksitli Tarımkart ve TMO kartı ürünleri sayesinde çiftçinin üretim ve hasat geliri arasındaki finansman ihtiyacı karşılanmıştır. Böylece mazot, gübre, zirai ilaç, fide, tohum gibi girdiler çiftçi için en ideal zamanda temin edilebilirken, kooperatif ortaklarına da avantajlı fırsatlar sunulmuştur. Tarımkart kredi kartlarından ayrı bir işleyişe sahip olup, nakit sıkışıklığı yaşayan çiftçiler tarım karta olan borçlarının asgari bakiyesini ödeyip kalan kısmını gelecek yıla aktarabilmektedir (Faaliyet Raporları, Vakıfbank).

2009 yılı eylül ayında yaşanan sel felaketinden etkilenen müşterilere ödeme kolaylığı sağlandığı, mevcut taksitlerin 6 ay ertelendiği ve 5 yıla varan vadelerle taksitlendirme imkânı getirildiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde etkilenen ihracatçı firmalara ödemesiz dönemli kredi imkânı sağlanmıştır. 2009’da İstanbul’da bir proje

olarak Vakıfbank Taksi POS uygulaması başlatılmıştır. Multimedya pos terminalleri Türkiye’de ilk kez Vakıfbank tarafından hayata geçirilmiş, bu cihazlarda şehrin turistik bilgileri İngilizce dilinde yer almaktadır. Vakıfbank’ın sosyal yönüyle zaman zaman müşterilerin finansal durumunu, karlılığından daha fazla önemseydiği ve turizme katkı sunmak için hem finans alanında hem de restorasyon projelerine özel önem verdiği değerlendirilmiştir (Vakıfbank Tarihi).

4.5.7. 2010-2020 Yılları ve Günümüz

Banka 2010 yılında KOBİ finansmanı için yurtdışından kredi temin etmeye devam etmiş, Hazine garantili 200 milyon dolar tutarındaki kredi KOBİ’lerin Finansmana Erişim Projesi kapsamında Dünya Bankası’ndan Vakıfbank’a sağlanmıştır. KOBİ’lerin yatırım, işletme sermayesi ile finansal kiralama işlemleri için kullanılması planlanan bu kredinin %25’i kalkınmada öncelikli bölgelere tahsis edilmiştir (Milliyet, 2008-Çevrimiçi). Bu kredilerin ivedi tahsisi için 500 bin liraya kadar KOBİ kredilerinin onay yetkisi şubelere verilmiştir.

2011 yılında KOBİDOST projesiyle 500 binden fazla KOBİ’ye kredi ve hizmet paketi sunulmuştur. Mini, standart veya masrafsız seçeneklerle esnaf sektör paketi ve halden anlayan paketler esnafın finansal ihtiyaçlarını karşılamıştır. KOBİ müşteri sayısı %30’a yükselirken bu kesim için tahsis edilen kredi tutarı %96 yükselmiştir (Vakıfbank Faaliyet Raporu, 2011). Aynı yıl özel bankacılık adı altında varlık düzeyi yüksek kesime özel bankacılık faaliyeti sunulmaya başlanmış, bu kapsamda bazı büyük şehirlerde özel bankacılık şubeleri açılmıştır.

2011 Ekim ayında Van depremzedeleri için sosyal yardımda bulunulmuş, bireysel ve ticari müşterilerden faiz alınmaksızın erteleme ve vade yapılandırma imkânı getirilmiştir. Bir ay içinde 60 milyon liralık kredi yeniden yapılandırılmış, Depremden etkilenen KOBİ’ler için Acil Destek Kredisi sunulmuştur. Bu destek kredisi 6 ay ödemesiz, 2 yıl vadeli ve 100 bin liraya kadar sıfır faizli şeklinde tahsis edilmiştir (Vakıfbank Tarihi: 244).

2011 yılında banka en önemli fon kaynağı olan toplam mevduatını %27,8 oranında artırarak 60,9 milyar TL’ye çıkarmıştır. Mevduatın %70’i TL, %30’u yabancı

para şeklinde oluşmuştur. Mevduatın yanı sıra ikinci büyük fon kaynağı olan ve büyük bölümü yurt dışı kredilerden oluşan krediler %30 oranında artış göstermiştir. Yine bu yıl Gümrük İşlemleri için özel bir kart olan “Gümkart”, Türkiye’nin en yaratıcı Kamu Ödeme Çözümü ödülünü almıştır. Bu ürünle de ülkemizin dış ticaret işlemlerinde özel sektöre kolaylık sağlandığı değerlendirilebilir.

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası’nın küçük ve orta ölçekli firmalara yönelik TurSEFF (Türkiye Sürdürülebilir Enerji Finansman Programı) projesi kapsamında 2012 yılında Vakıfbank 60 milyon dolarlık kaynağı, enerji verimliliği kapsamındaki projelere aktarmış ve sürdürülebilir ekonomiye katkı sağlamıştır (Vakıfbank Tarihi 1954-2019: 276). Banka bu alandaki performansını 2013 yılında da tekrarlamış TurSEFF-II projesinde yine ilk krediyi tahsis eden banka olmuştur. 2013-2016 yıllarında bu programın ikinci aşamasında Enerji Verimliliği Finansmanında Lider Banka ödülü kazanmıştır. Proje dahilinde toplam 112 milyon Euro kredi kullanılmıştır. Projede toplam finansmanın %27’sine aracılık etmiştir. TurSEFF-III programı ise ticari işletme, belediyeler ve iştiraklerinin kaynak verimliliğine yönelik finansman sağlamıştır. Programın 3. fazında yine kredi kullandıran ilk banka Vakıfbank olmuştur (Vakıfbank Faaliyet Raporu, 2016: 32).

2014 yılında Vakıfbank sürdürülebilirlik alanında yine kendini göstermiş olup BIST sürdürülebilirlik endeksine ilk ve tek kamu kurumu olarak dahil olmuştur. Banka iklim değişikliği eylem planı için Karbon Saydamlık Projesine, Küresel Raporlama Girişimi kapsamında bildirim yapmaktadır. Banka yöneticileri verimlilik bakımından Vakıfbank’ı kamunun en özel bankası şeklinde tanımlamaktadır. Nitekim 2019 yılında Vakıfbank karbon negatif banka unvanını almıştır (Hürriyet, 2021-.Çevrimiçi).

Vakıfbank, ülkemizde orta vadeli tahvil ihraç programını kuran ilk banka olup, 2015 yılında Basel III uyumlu sermaye benzeri tahvil ihracı gerçekleştiren ilk Türk bankası olmuştur. Şubat ayındaki bu ihracın nominal tutarı 500 milyon dolardır, bu ihraç sayesinde Global Financial Conferences (GFC) tarafından Bond & Loans 2015 etkinliğinde yılın en iyi uluslararası tahvil ihracı alanında birincilik ödülü almıştır (Vakıfbank Faaliyet Raporu, 2015).

2016 yılında Vakıfbank uluslararası piyasada İpotek Teminatlı Tahvil (Covered Bond) ihracı gerçekleştiren ilk Türk bankası olmuştur. İlk Euro cinsi ipotek

teminatlı ihraç 500 milyon Euro tutarında olmuş ve bu ihraç nedeniyle Global Capital kurumu, Bankaya Gelişmekte Olan Piyasalardaki en iyi kurum ihracı kategorisinde birincilik ödülü vermiştir (Vakıfbank Tarihi: 276). Yurtiçinde toplam 9,3 milyar lira nominal tutarlı 45 adet banka bonusu ihracı gerçekleştirmiştir (Vakıfbank Faaliyet Raporu, 2016).

Banka 2017 yılında kırsal kalkınmaya destek olmak için Fransız Kalkınma Ajansı'yla 80 milyon Euro tutarında kredi anlaşması imzalamıştır. Aynı yıl Credit Suisse ile 5,5 yıl vadeli ve 1,3 milyar TL tutarlı İTMK ihracı gerçekleşmiş ve 2018'de 5 yıl vadeli 650 milyon dolar tahvil ihracı yapmıştır (Vakıfbank Faaliyet Raporu, 2017).

2018 yılı nisan ayında 35 bankadan toplam tutarı 1,1 milyar dolar seviyesinde iki sendikasyon kredisi, mayıs ayında da 380 milyon dolarlık sekuritizasyon kredisi temin edilmiştir (Dünya, 2018 - Çevrimiçi). Aynı yıl banka Türkiye genelinde 1 milyona yakın sayıda KOBİ'ye hizmet vermiş, nakdi kredilerde pazar payı %10,3'e yükselirken sektörün mevduat büyümesi %26 iken Vakıfbank'ın mevduatları da %40 artmıştır.

2018 yılından önce idari organizasyon yapısı farklı illerde bulunan banka, Genel müdürlük birimlerini 2018'de tek merkezde toplamasıyla kurumsal kimliğinde merkezilik ve sinerji yaratması sayesinde birimler arası iletişimini artırmış ve iç kaynaklarla sürdürülen projeler daha önemli hale gelmiştir. Alınan bu kararın bankanın büyüme ve sürdürülebilirlik hedeflerini belirlemesinde büyük öneme sahip olduğu değerlendirilmiştir.

Bu on yılda Kuzey Marmara Otoyolu, Yavuz Sultan Selim Köprüsü, İstanbul Havalimanı gibi büyük projelerin fonlamalarını yapan bankalar arasında yer almıştır. İstanbul 3. Boğaz Köprüsünü de kapsaya Kuzey Marmara Otoyolu projesi 6 banka ile 2 milyar doların üzerinde tutarla finanse edilmiştir. İstanbul Yeni Havalimanı projesine 6 banka ile 16 yıl vadeli ilk 4 yılı anapara ödemesiz 4,5 milyar Euro tutarında finansman sağlamıştır.

2019'un ilk dış kaynağı 396 milyon lira büyüklüğünde ve 8 yıl vadeli İTMK şeklinde ocak ayında sağlanmıştır. Bu uzun vadeli finansmanın ekonomideki yapısal sorunların kaldırılmasına yönelik kullanılacağı belirtilmiştir. İkinci İTMK şubat

ayında yapılmış, temin edilen 1 milyar liralık kaynak yerli malı imalatı ve ihracat yapan KOBİ'lere tahsis edilmiştir (Vakıfbank, Basın Bülteni 14.02.2020). Mart ayında 5 yıl vadeli 600 milyon dolarlık tahvil ihracı daha yapılmıştır. Bu dönem bankanın uluslararası piyasadan sağladığı kaynaklar toplam 10 milyar doları aşmıştır (AA, 2019 Çevrimiçi).

2019 itibariyle bankanın New York, Bahreyn ve Erbil olmak üzere üç adet yurtdışı şubesi ve 3 yurtdışı iştiraki mevcuttur. Bu iştirakler, Viyana ve Almanya'da Vakıfbank International AG ile KKTC'de World Vakıf UBB Ltd. ve Kıbrıs Vakıflar Bank Ltd. şeklindedir. New York şubesiyle ABD ticaret hacminin geliştirilmesi ve orada bulunan Türk topluluğuna finansman sağlanması, Bahreyn şubesiyle Ortadoğu'da iş olanaklarının araştırılması ve geliştirilmesi, Erbil Şubesi ile de Irak ile para transfer sorununun çözülmesi hedeflenmiştir (Vakıfbank Tarihi).

The Banker Dergisinin araştırmasına göre 2002'de dünyanın en büyük 812. bankası olan Vakıfbank, 2003'te 412. Sıraya yükselmiş ve dünyada en hızlı yükselen 2. banka olmuştur (a.g.e: 274). 2008'de 176. sıraya, 2010'da 149. sıraya gelmiştir. Hızlı büyüyen bankalarda sorunlu kredilerin olağandışı düzeyde artmaması sürdürülebilirlik açısından önemlidir.

2019 yılı sonunda Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.'nun hazineye devir işlemi tamamlanmıştır. 2018 yılında başlayan ekonomik sorunlarla daralan ekonomiyi canlı tutabilmek için birçok kredi paketi hayata geçirilmiştir. KOBİ'lere yönelik İvme Finansman Destek Paketi ile takipteki alacakların yapılandırmasına yönelik Yanındaki Güç Paketi bu desteklere örnektir.

Vakıfbank, yerel yönetimlerin sosyal yardımlarına aracılık etmek için belediyelere ek maliyet içermeyen, ön ödemeli ve alışveriş imkânı sağlayan yardımlaşma kartları çıkarmıştır. Bu kartlar için Kocaeli, Sarıyer, Samsun-İlkadım, Konya-Karatay ve Kadirli belediyeleri ile protokol yapılmış, ayrıca İstanbul'da Şişli Kart ve Üsküdar Kart kullanıldığı bilinen örnekler arasındadır.

Günümüzde Vakıfbank'ta yeni kaynak ayrılan ve önem atfedilen işler arasında birçok teknolojik dönüşüm projesi mevcuttur. Ticari krediler için dönüşüm projelerinde tahsis ve fonlama süresini günden güne kısaltılarak, risk yapısı ve mevzuattan ödün vermeden reel sektörün ihtiyacına en kısa sürede cevap verilmesi

planlamaktadır. 2020 yılı itibariyle KOBİ'lere yönelik Dijital Kredi projesi yürütülmektedir. Söz konusu projelerin tamamına yakını banka yazılımcıları, iş birimleri ve iç kaynaklarla yapılmaktadır. 2005-2007 yıllarında Vakıfbank'ın yeniden yapılanması ve teknolojik altyapısı için 65 milyon dolar yatırım yapılmış, 2008-2010 yıllarında da ilave 75 milyon dolar yatırım yapılmıştır.

Bankanın başlattığı dijitalleşme çerçevesinde üst yönetimde de değişimler olmuştur. Genel müdürlük görevine uzun yıllar bilgi teknolojileri alanında yöneticilik yapan Abdi Serdar Üstünsalih geçmiştir. Banka bünyesinde V-LAB adında bir ARGE birimi kurmuştur. Yerli bir yazılım olarak sektördeki bankacılık sesli asistanı VİBİ ürünü ve Türkiye'de ilk kez engellilere yönelik, sesli işlem yapabilen engelsiz yaşam ATM'lerini hayata geçirmiştir.

Vakıfbank'ın Hazine'ye geçmesiyle birlikte vakıfların genel olarak onarımı, bakımı gibi ihtiyaçlarına destek olmak adına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün büyük kaynak sahibi olacağı değerlendirilmiştir (Indyturk, 2019-Çevrimiçi). Bu bağlamda Vakıflar Genel Müdürlüğü, Vakıfbank'a bağımlı olmaksızın vakıflara gereken yardımı yapabilir duruma gelmiştir. Banka'nın bu hisse devriyle sermaye kimliğinin tam kamusal devlet bankasına büründüğü ancak halka açık ortaklık ve diğer pay grupları eşliğinde bir nevi özerk yönetim kabiliyeti de bulunan bir sahiplik yapısını koruduğu değerlendirilebilir. Tablo 45 üzerinden bankanın ortaklık yapısı incelenebilir.

Tablo 45. Vakıfbank'ın Ortaklık Yapısı

Ortak Unvanı	Sermayesi (TL)	Payı (%)
T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı	1.462.731.968	37,45
Türkiye Varlık Fonu	1.405.622.490	35,99
Halka Açık Paylar	630.596.722	16,14
T. Vakıflar Bankası T.A.O Memur ve Hizm. Emekli ve Sağlık Yardım Sandığı Vakfı	402.552.666	10,31
Mülhak Vakıflar	2.591.251	0,07
Diğer Gerçek ve Tüzel Kişiler	1.527.393	0,04
Toplam Sermaye	3.905.622.490	100

Kaynak: vakifbank.com.tr (erişim tarihi 10.07.2021).

2019'da Vakıfbank'ın aktif büyüklüğü 419 milyar liranın üzerine çıkmış ve Türkiye'nin en büyük 4. bankası olmuştur. Aynı yıl nakdi ve gayri nakdi olarak Türk ekonomisine 352 milyar liralık kaynak sunmuş ve Çin Eximbank'ından 140 milyon dolarlık kredi tahsis etmiştir (2019 Faaliyet Raporu: 50). 2021 verilerine göre aktif büyüklüğü bakımından Türkiye'nin en büyük 2. bankası konumuna gelmiştir.

Günümüzde Vakıfbank'ın sunmuş olduğu çağdaş bankacılık ürün ve hizmetleri; kurumsal, ticari ve küçük işletme bankacılığının yanı sıra bireysel ve özel bankacılık alanlarını da kapsamaktadır. Temel bankacılık ürün ve hizmetlerine ek olarak yatırım bankacılığı ve sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunan Vakıfbank, finansal iştirakleri aracılığıyla da sigortacılıktan, finansal kiralama ve faktoring hizmetlerine kadar en geniş yelpazede finansal ürünleri çağın gerektirdiği teknolojilerle müşterilerine sunmaktadır. Bankanın günümüz ortaklık ve menkul yatırımları tablo 46 üzerinde gösterilmiştir.

Tablo 46. Vakıfbank'ın İştirak ve Ortaklıkları (30.06.2021)

Unvan	Nitelik	Bankanın Payı (%)
Kıbrıs Vakıflar Bankası Ltd.	İştirak	15,00
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası AŞ	İştirak	8,38
Roketsan Roket Sanayi ve Ticaret AŞ	İştirak	9,93
Bankalararası Kart Merkezi AŞ	İştirak	4,75
KKB Kredi Kayıt Bürosu AŞ	İştirak	9,09
Güçbirliği Holding AŞ	İştirak	0,07
İzmir Enternasyonal Otelcilik AŞ	İştirak	5,00
İstanbul Takas ve Saklama Bankası AŞ	İştirak	4,37
Kredi Garanti Fonu AŞ	İştirak	1,49
Türkiye Ürün İhtisas Borsası AŞ	İştirak	3,00
Bileşim Finansal Teknolojiler ve Ödeme Sist. AŞ	İştirak	33,33
JCR Avrasya Derecelendirme AŞ	İştirak	2,86
Birleşik İpotek Finansmanı AŞ	İştirak	8,33
Platform Ortak Kartlı Sistemler AŞ	İştirak	20,00
Tasfiye Halinde World Vakıf UBB Ltd.	İştirak	83,00
Vakıf Faktoring AŞ	Bağlı Ortaklık	78,39
Vakıf Finansal Kiralama AŞ	Bağlı Ortaklık	58,71
Vakıf Yatırım Menkul Değerler AŞ	Bağlı Ortaklık	99,25
VakıfBank International AG	Bağlı Ortaklık	100,00
Vakıf Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı AŞ	Bağlı Ortaklık	48,95
Vakıf Menkul Kıymet Yatırım Ortaklığı AŞ	Bağlı Ortaklık	17,37
Vakıf Enerji ve Madencilik AŞ	Bağlı Ortaklık	65,50
Taksim Otelcilik AŞ	Bağlı Ortaklık	51,00
Vakıf Pazarlama Sanayi ve Ticaret AŞ	Bağlı Ortaklık	86,97
Vakıf Gayrimenkul Değerleme AŞ	Bağlı Ortaklık	97,14
Diğer Yatırımlar	Türü	Bilanço Değeri, TL
Borsada İşlem Gören Hisse Senetleri	Portföy Yatırımı	543.030.000
Diğer Hisse Senetleri	Portföy Yatırımı	1.753.205.000

Kaynak: Vakıfbank 30.06.2021 tarihli konsolide bağımsız denetim raporu.

Daha da güçlenen sermaye yapısı, teknolojik altyapısı, nitelikli bankacılık hizmetleri ve uzman kadrosuyla Türkiye'nin öncü bankalarından biri olan bankamız, iktisadi kalkınma ve topluma fayda sağlama yolunda ortaya koyduğu özenli çalışmalarla, piyasalardaki etkinliğini daha da artırarak tüm paydaşlarına hızlı, etkin ve sürdürülebilir bankacılık çözümleri sunmaya devam etmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

UYGULAMA

5.1. Kamu Bankalarının ve Vakıfbank Örneğinin Analizi

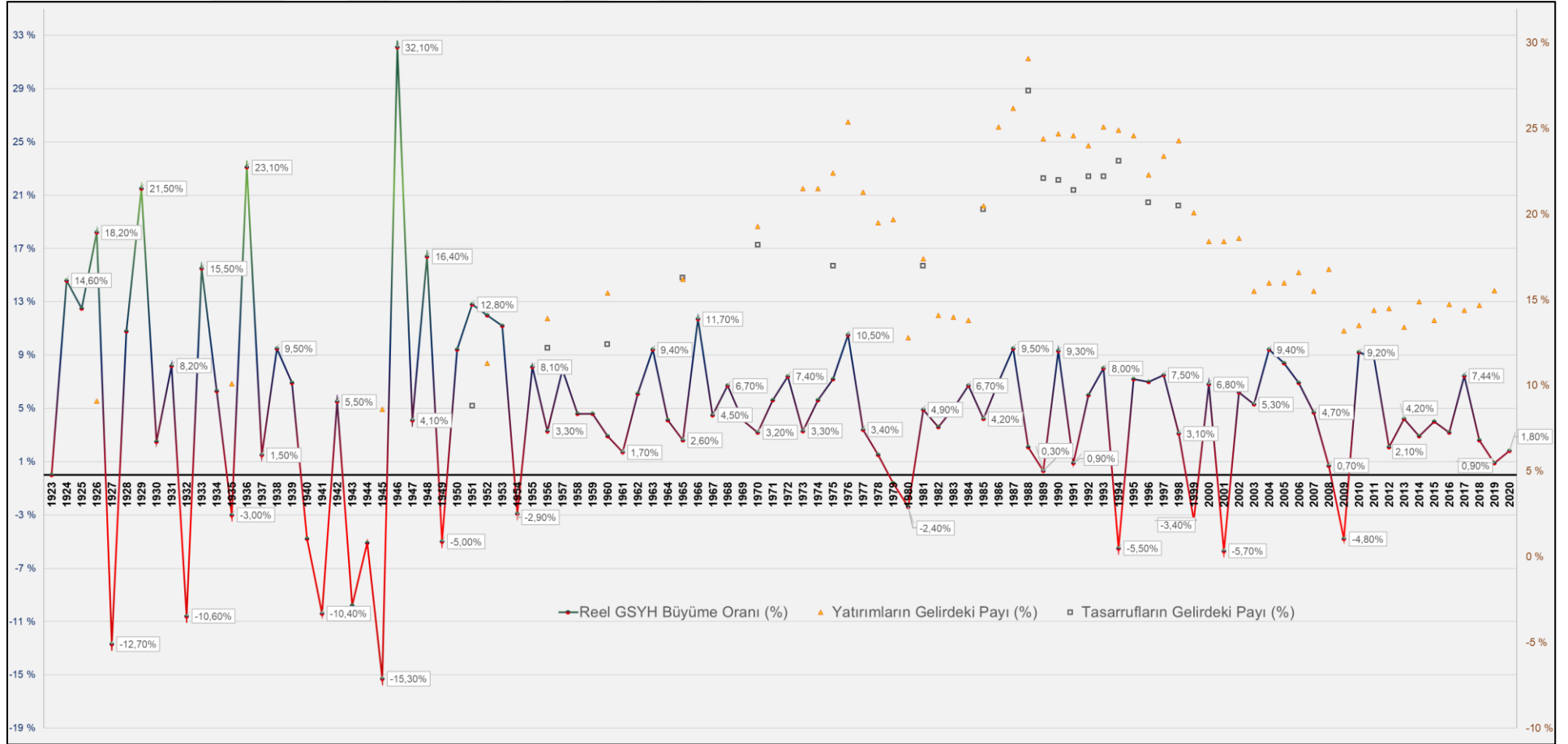
Bu bölümde elde edilen sayısal veriler sektör, kamu bankaları geneli ve Vakıflar Bankası için karşılaştırılmıştır. Karşılaştırılan bu üç ana unsurun araştırma kısıtları göz önüne alındığında verilen kredilerin sektörlere göre dağılımı elde edilememiştir. Bu nedenle uygulama kapsamı büyüme oranları, sektörün ana bilanço kalemleri ve incelenen bankaların organizasyon yapısıyla sınırlı kalmıştır. 1923-1958 yılları arasında derlenen verilerden düzenli seriler elde edilememesi sebebiyle de araştırma, TBB'nin kurulmasına rastlayan dönemden itibaren yani 1958-2020 yılları arasındaki düzenli bilanço verilerini kapsamaktadır.

Vakıfbank'ın kuruluşundan itibaren birtakım verilere ulaşılsa da sektör geneli ve kamu bankalarıyla yapılacak karşılaştırmaya bankanın kurulmasından 4. yılından itibaren 1958-2020 yılları arasındaki verilerle ilerlenmiştir. Türkiye'de bankacılık; sektör, kamu mevduat bankaları ve Vakıfbank bağlamında derlenen sayısal veriler tablolatırılmıştır. Derlenen veriler arasında GSMH, mevduat, krediler, aktif büyüklüğü, iştirak sahipliği, şube ve personel sayıları 10'ar yıllık periyotlarla dönemin iktisadi yapısına göre analiz edilmiştir.

Bilanço verilerinin yüzde analiziyle kamu bankacılığının hangi yıllarda payının arttığı, hangi dönemler daha fazla mevduat bulduğu ve kredi fonlaması yaptığı, iştirakler vasıtasıyla doğrudan yatırımlardaki oranı, istihdam ve şubeleşmede payı ülkemizde finansmana ve bankacılık hizmetine erişim fırsatı kapsamında incelenmiş, Örnek kapsamında Vakıfbank'ın bu verilerde hem sektörde hem kamu bankacılığında ayrışan yönleri olup olmadığı analiz edilmiştir.

Grafik 8 üzerinde analiz kapsamında büyüme oranı serisine ait veriler mevcut olup, tasarruf açığını göstermek adına (kesikli olarak) bazı yılların tasarruf ve yatırım paylarına da yer verilmiştir.

Grafik 8. Reel GSYH Büyüme Oranları (%) 1923-2020

Kaynak: (T.C. Kalkınma Bakanlığı; Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 2015), (TÜİK verileri), Gülten Kazgan-Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi, Türkiye'nin Başlıca Kalkınma Göstergeleri tablolarından derlenmiştir.

97 yıllık GSYH büyüme serisini içeren grafikte sol eksen büyüme oranlarını, sağ eksen ise hasıla içerisinde yatırımların ve tasarrufların bazı yıllardaki ortalama oranını ifade etmektedir. Bu seriye göre 3 ana dönem göze çarpmaktadır;

- 1-1923-1945 yılları arası içe kapalı ve tarım ekonomisine dayalı dönem,
- 2-1955-1985 yılları planlı ekonominin de içinde bulunduğu dengeli dışa kapalı dönem,
- 3-1989-2020 yılları arasında dışa açık ve kırılgan yapıda iktisadi dönem.

İlk dönem Cumhuriyet'ten İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan yılları kapsamaktadır. Ağırlıkla tarımsal üretimle sermaye birikimi amaçladığından kuraklık gibi sorunlar iktisadi hayatı, tasarrufları ve yatırımları olumsuz etkilemiştir. Sanayi temellerine ilişkin önemli kararlar alınsa da yatırımlar genellikle dönemin sonuna doğru devlet desteğiyle sağlanabilmiştir. Düşük verimli üretim ve kuralıklara bağlı olarak yaşanan durgunluklar fazladır. Öyle ki 22 yılın 8 yılında küçülme gözlenmektedir. 1927 Haziran'ında Orta Anadolu Kuraklık Faciası ve 1932 Mayıs kuraklığı tarımı etkilerken, 1940'tan itibaren ikinci dünya savaşının etkisi görülmektedir. Bu dönem tasarruf açığına ilişkin veri seti bulunmasa da iktisat kongrelerinde alınan kararların gecikmeli şekilde hayata geçirilebilmesiyle ülkenin iktisadi hedeflerine ilişkin kaynak sorunları olduğu değerlendirilmiştir. Sıkı para politikası uygulanması sayesinde enflasyon yaşanmamasına rağmen, yeterli dış finansman sağlanamamıştır. Bu durumunun devam eden Düyun-u Umumiye borçları, yabancı devletlerin Türkiye'yi sadece tarım ülkesi olarak görmesi ve ulusal bankacılığının yaygın olmaması gibi nedenlerle olduğu değerlendirilmiştir.

Kamu bankacılığının gelişimine önem verilse de iktisadi şartlara göre bankacılığın tarım dışı sektörler için henüz etkili olamadığı değerlendirilmiş ancak yatırımların gerçekleştirilmesinde, sermaye birikimi ve parasal konularda kamu bankalarının katkıları olduğu değerlendirilmiştir. Yatırımların hasılaya oranı yaklaşık %5 düzeyinde gerçekleşmiştir. Parasal sermaye birikiminin düşük olması ve küresel sermayeye bağımlılık arz etmeyen dışa kapalı yıllar olması sayesinde büyümenin 1929 küresel buhranından etkilenmediği gözlenmektedir. Yani ekonomide bankacılığın yaygın olmayışı finansal kırılganlık bakımından önem arz etmektedir.

İkinci dönem, sanayi hamlelerinin hayata geçirildiği ve 1960'lardan itibaren planlı kalkınma dönemini içeren daha istikrarlı bir iktisadi yapı sunmaktadır.

1960’lardan itibaren bankacılık hizmetinin yaygınlaştığı ve rekabetin başladığı da gözlenmektedir. İlk üç kalkınma planında her plan için GSMH’nin yıllık büyüme hızları sırasıyla %7, %7 ve %7,9 hedeflenirken gerçekleşen yıllık büyüme hızları sırasıyla %6,6, %6,3 ve %5,2 olmuştur. Tarım sektöründe planlanan hedeflerin gerisinde kalınırken, sanayi ve hizmet sektörlerinde üç plan döneminde de hedeflenen büyümelere yaklaşılmıştır. 1976’dan itibaren istikrarsızlıklar ve iç karışıklıklar sonrası azalan büyüme oranlarına rastlanırken, 1980 yılında darbenin etkisiyle ekonomide %2,4 reel küçülme gerçekleşmiştir. 1970’li yılların sonunda “banker” olarak bilinen ve piyasa faizi üzerinde faaliyet yürüten kişi ve kurumlar oluşmuş, bu durum 1982’de “bankerler krizi” adı verilen krize sebep olmuştur. 1979-1985 arası haricindeki yatırımların milli gelire oranı zaman zaman %20’nin üzerine çıkmıştır. Nitekim ağır sanayi ve altyapı gibi yatırımların gerçekleştiği bilinmektedir. Bu dönem kamu bankaları kadar ulusal bankacılığın da ülkenin kaynak gelişimine katkıları bulunmaktadır.

Üçüncü dönem olarak 1989’dan itibaren dışa açılmayla, yeni dış borçlanma fırsatları sayesinde özel tüketimin arttığı, halkın yaşam standardının yükseldiği, ancak yatırımların hasıladaki payının önceki döneme göre azaldığı, dışsal şoklardan etkilenen daha istikrarsız bir iktisadi yapı gözlenmektedir. Nitekim krizlerin etkisi 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarında görülebilir. Dışa açılmayla bankacılık sektörü dönemin tasarruf açığını ağırlıklı sendikasyon ve proje kredileriyle yani ithal tasarruflarla karşıladığı ancak birçok yatırımı iç kaynaklarıyla da karşılayabildiği değerlendirilmiştir. İç kaynaklar ve mevduatların gelişimi için nüfus, refah, piyasa faiz oranları gibi gerekli şartların önceki döneme göre iyileştiği değerlendirilmiştir. Ticari bankacılığın etkin olduğu, sermaye piyasalarının günden güne geliştiği ancak iç kaynaklar yoluyla yapılan toptan bankacılığın halen yeteri kadar etkin olmadığı gözlenmiştir. Kamu bankalarının işletme karından ziyade sosyal amaçları yine ön plana çıkmaktadır.

1950 öncesi yıllarda milli bankacılığın zorunlu ve faydalı olduğu fakat henüz tüm sektörlerin yeterince gelişmemiş olması sebebiyle ticari sermaye için etkin olamadığı, girişim sermayesi anlamında kısmen önem arz ettiği, asıl girişimlerin devlet eliyle ama kamu bankaları aracılığı ile yapıldığı değerlendirilmiştir. 1958 yılı

öncesinde bankacılık bilanço veri setinin yetersiz olması nedeniyle hem de Vakıfbank'ın kuruluşu henüz gerçekleştiğinden analize ilişkin tablo verileri 1958 yılı ve sonrasını kapsayacak şekilde hazırlanabilmiştir. Nitekim 1958 yılında 7129 sayılı Bankacılık Kanununun uygulamaya geçmesiyle bankacılık sektörü denetlenmeye başlamıştır. TBB'nin kurulmasıyla sektör mesleki anlamda gelişmeye başlamıştır.

Veri seti oluşturulurken, 1958-2014 aralığının tamamına yakınında TBB tarafından tasnif edilmiş kalemler kullanılmış, 2014-2020 arası dönem için BDDK verileri kullanılmıştır. Uygulamanın varsayımı ise şöyledir: Sektörde bir bankanın T yılında, (T-1)'e göre kredi, iştirak ve mevduat gibi kalemlerdeki payını artırması, o bankanın T yılı için iktisadi ve finansal kaynaklara sunduğu katkıyı sektöre göre yükselttiği anlamı taşır. Tablo 47 üzerinde 1960'lı yıllar için bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 47. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1958-1969)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	4,6	4,6	2,9	1,7	6,1	9,4	4,1	2,6	11,7	4,5	6,7	4,1	5,3
Sektör Top. Aktifler/GSYH	-	40,7	41,5	40,8	39,5	37,6	47,6	54,7	57,8	56,0	41,7	44,5	45,7
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	70,7	68,1	68,8	65,1	65,2	64,4	53,5	51,8	50,4	54,5	53,8	52,1	59,9
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	1,8	2,0	1,7	1,9	2,0	2,1	2,7	2,9	3,0	3,2	3,2	3,3	2,5
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	1,3	1,4	1,2	1,2	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,8	1,7	1,7	1,4
Kamu B. Kredileri/Sektör	-	79,0	78,2	69,1	66,8	65,6	56,2	55,1	55,8	53,4	50,6	44,3	61,3
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	-	1,7	1,3	1,9	1,8	2,2	2,7	2,8	2,9	2,9	3,1	3,6	2,4
Vakıfbank Kredileri/Sektör	-	1,4	1,0	1,3	1,2	1,4	1,5	1,5	1,6	1,6	1,5	1,6	1,4
Kamu B. Mevduatları/Sektör	48,4	43,5	43,8	43,7	44,0	43,9	45,5	43,1	42,4	44,2	42,5	39,9	43,7
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	4,2	5,5	4,5	4,5	4,8	4,8	5,3	5,8	6,3	6,6	6,9	7,0	5,5
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	2,0	2,4	2,0	2,0	2,1	2,1	2,4	2,5	2,7	2,9	2,9	2,8	2,4
Kamu B. İştirakleri/Sektör	81,7	81,7	79,2	79,2	81,9	81,7	82,2	82,0	81,3	79,7	76,0	73,5	80,0
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	8,8	7,2	7,5	4,2	2,8	3,5	3,3	3,0	3,6	5,6	9,5	12,7	6,0
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	7,2	5,9	6,0	3,3	2,3	2,8	2,7	2,5	2,9	4,4	7,2	9,3	4,7
Kamu B. Şubeleri/Sektör	-	-	-	46,4	49,1	49,6	50,5	50,6	51,1	50,7	48,1	45,6	49,1
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	-	-	-	4,3	4,4	4,4	5,1	5,8	6,8	7,7	9,0	10,2	6,4
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	-	-	-	2,0	2,2	2,2	2,6	2,9	3,5	3,9	4,3	4,6	3,1
Kamu B. Personeli/Sektör	-	-	-	44,6	49,7	48,4	49,3	48,9	50,8	51,3	51,1	50,1	49,3
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	-	-	-	4,3	4,0	4,4	4,7	5,2	5,3	6,1	6,7	6,9	5,3
Vakıfbank Personeli/Sektör	-	-	-	1,9	2,0	2,1	2,3	2,5	2,7	3,1	3,4	3,5	2,6

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

1958-1969 itibariyle ekonomide küçülme görülmemiş, ortalama %5,3 reel büyüme sağlanmıştır. Ancak kamu bankalarının aktif payı toplam sektör içerisinde %70 seviyelerinden %50 seviyelerine gerilemiş, benzer düşüş kredi payında da gözlenmektedir. Planlı dönem içindeki bu durum özel bankaların kurulmasıyla açıklanabilir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan bilgilere göre tahsis edilen kredilerde çoğunluğun özel sektöre yönelik olduğu anlaşılmaktadır.

1950'li yılların sonunda iktisadi kriz ortamında birçok küçük ve yerel banka iflas etmiş, 1958 tarihli istikrar önemleri de bankacılık sektörüne yoğunlaşma getirmiştir. Bu iflaslar ayrıca banka mevduatlarında hücumu neden olmuştur. 2. Beş Yıllık Kalkınma Planında kaynakların geliştirilmesi için bankaların tahvil ihraç etmesi hedeflenmiştir. Mevduat yapısının henüz uzun vadeli olmadığı, pasifte vade yapısını dengeleyecek alternatif kaynağın olmaması nedeniyle krediler genellikle kısa vadeli. Vakıfbank 1598 yılında mevduatların %2'sine sahipken, 1969 yılına kadar bu oranı %2,8'e çıkarmıştır.

Kötü yönetilen bazı bankalar zor duruma düşmüş bu özel bankalara para yatıran tasarruf sahipleri de zarar etmişlerdir. 15 özel banka 1960-1964 yılları arasında tasfiyeye sokulmuştur. Bu sayede kamu bankalarının sektörde aktif payının azalmasına rağmen mevduatlarını koruduğu değerlendirilebilir.

Uzun vadeli krediler 1960'larda henüz yetersiz olduğundan bankaların iştirak ve bağlı ortaklık yatırımları uzun vadeli finansman niteliğinde değerlendirilebilir. İştirak ve bağlı ortaklık yatırımları anlamında kamu bankalarının iştirakleri toplam bankacılık iştiraklerinin ortalama %80'ini, Vakıfbank ise henüz kurulmasına rağmen tüm sektör iştiraklerinin ortalama %4,7'sini karşılamıştır.

Vakıfbank henüz yeni bir banka olmasına rağmen hem kamu bankaları hem de sektör payındaki şube ve istihdam artışı dikkat çekmektedir. Nitekim banka 7. yılında sektörde 1.716 şubenin yaklaşık %2'sine sahipken, 16. yılında da sektördeki 2.932 şubenin %4,6'sına sahiptir. Ayrıca Vakıfbank 1969 yılında aktif bakımından sektörde 7. sıraya yükselmiştir.

Tablo 48'de 1970'li yıllar için 10 yıllık bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 48. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1970-1979)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	3,20	5,60	7,40	3,30	5,60	7,20	10,50	3,40	1,50	- 0,60	4,71
Sektör Top. Aktifler/GSYH	43,47	39,70	40,91	40,11	38,61	42,61	46,01	50,74	42,22	35,20	41,96
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	49,59	48,49	46,68	46,79	47,18	41,99	40,62	40,85	39,74	41,13	44,30
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	3,54	3,89	4,29	4,61	4,61	6,11	5,76	6,51	6,88	7,01	5,32
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	1,76	1,88	2,00	2,16	2,18	2,57	2,34	2,66	2,73	2,89	2,32
Kamu B. Kredileri/Sektör	42,01	41,57	41,23	41,71	42,82	40,35	36,73	36,71	38,33	41,42	40,29
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	3,83	3,94	4,54	5,11	4,92	5,77	5,73	6,47	4,77	4,59	4,97
Vakıfbank Kredileri/Sektör	1,61	1,64	1,87	2,13	2,11	2,33	2,11	2,37	1,83	1,90	1,99
Kamu B. Mevduatları/Sektör	40,11	40,65	38,61	39,44	38,37	35,35	33,34	35,09	34,49	34,99	37,04
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	7,29	7,52	7,91	8,21	8,87	9,35	9,72	10,69	10,15	11,92	9,16
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	2,92	3,06	3,05	3,24	3,40	3,31	3,24	3,75	3,50	4,17	3,36
Kamu B. İştirakleri/Sektör	74,19	73,35	72,20	68,41	64,39	59,44	55,99	51,33	41,92	47,00	60,82
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	14,92	16,72	16,73	18,55	25,12	34,79	43,59	60,70	68,07	48,38	34,76
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	11,07	12,27	12,07	12,69	16,18	20,68	24,40	31,16	28,53	22,74	19,18
Kamu B. Şubeleri/Sektör	44,87	43,74	42,36	40,33	38,57	38,19	38,09	38,50	39,77	40,94	40,54
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	9,84	9,58	9,59	9,84	9,88	10,33	10,46	10,35	10,12	10,33	10,03
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	4,41	4,19	4,06	3,97	3,81	3,95	3,99	3,99	4,03	4,23	4,06
Kamu B. Personeli/Sektör	50,03	49,37	47,88	46,99	46,95	46,72	46,97	47,85	49,43	49,86	48,21
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	6,42	6,28	6,29	6,63	6,64	6,90	7,25	7,27	7,74	7,48	6,89
Vakıfbank Personeli/Sektör	3,21	3,10	3,01	3,12	3,12	3,22	3,41	3,48	3,83	3,73	3,32

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 48'e göre 1970-1979 yılları arasında ortalama reel büyüme %4,7 olarak sonuçlanırken; önceki 12 yılda ortalama %45,7 olan bankacılık aktiflerinin bu 10 yılda ortalamada %42'ye gerilediği görülmektedir. Kamu bankalarının aktifleri sektörde %50 seviyesinden %41'lere gerilemiş ancak kamu bankaları tarafından verilen kredilerin seyrinde önemli bir azalış görülmemektedir. 1979 yılında Vakıfbank tarihinde ilk kez zarar etmiş ancak aktif büyüklüğü açısından 6. sıraya yükselmiştir. Kredi tahsisine ara verilmediği ancak organizasyon yapısında tasarruf adımları gerçekleştirdiği değerlendirilebilir.

Kamu bankaları mevduat payının %40 seviyelerinden %34 seviyelerine giderek düşmesi ise faizde oluşan rekabet ortamı ve banker faaliyetleriyle açıklanabilir. Ancak Vakıfbank'ın mevduat payı hem sektörde hem de kamu bankaları arasında pozitif ayrılmıştır. Bu durum anlaşma yapılan kurum sayısının ve bankadaki maaş müşteri sayısının artmasıyla açıklanabilir. Ayrıca Türkiye'ye gönderilen işçi

dövizlerinde 1974 petrol krizi nedeniyle bir azalma olsa da Vakıfbank aracılığıyla gönderilen döviz havalelerinde artış yaşandığı bilinmektedir.

Önceki dönem Vakıfbank iştiraklerinin payı sektörün %5'ini oluştururken, bu 10 yılda ortalama %19 seviyelerine yükselmiştir. 1970'lerde kamu bankalarının istihdam ve şube payı sektörde gerilerken, Vakıfbank, şubeleşme alanında diğer kamu bankaları arasında pozitif ayrılmıştır. 1974 yılı petrol krizinde Vakıfbank şube payı sektörde bir miktar azalmış fakat sonraki yıl artmaya devam etmiştir. Tablo 49'da 1980'li yıllar için 10 yıllık bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 49. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1980-1989)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	- 2,40	4,90	3,60	5,00	6,70	4,20	7,00	9,50	2,10	0,30	4,09
Sektör Top. Aktifler/GSYH	31,36	37,23	41,71	45,16	45,27	43,91	49,42	55,13	52,92	47,34	44,94
Kamu B. Aktifleri/Sektör	44,10	42,51	41,81	47,01	47,79	47,56	43,08	44,18	43,15	45,36	44,65
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	7,93	8,57	7,85	6,14	7,20	7,76	9,09	8,61	10,76	11,87	8,58
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	3,50	3,64	3,28	2,89	3,44	3,69	3,92	3,80	4,64	5,38	3,82
Kamu B. Kredileri/Sektör	47,14	45,72	40,60	44,16	42,08	45,96	43,07	48,14	46,85	47,05	45,08
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	5,27	7,97	7,80	6,62	8,01	6,89	7,09	6,69	8,70	8,86	7,39
Vakıfbank Kredileri/Sektör	2,48	3,64	3,17	2,93	3,37	3,17	3,05	3,22	4,08	4,17	3,33
Kamu B. Mevduatları/Sektör	33,93	31,98	37,22	42,17	42,52	43,47	41,14	41,41	43,44	47,12	40,44
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	14,86	14,69	11,31	9,89	10,23	10,51	12,28	11,88	13,31	14,02	12,30
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	5,04	4,70	4,21	4,17	4,35	4,57	5,05	4,92	5,78	6,61	4,94
Kamu B. İştirakleri/Sektör	49,91	47,98	43,54	46,73	52,77	55,72	44,69	38,56	33,58	41,81	45,53
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	32,80	43,16	29,90	28,03	31,22	22,02	34,18	38,78	11,24	15,19	28,65
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	16,37	20,71	13,02	13,10	16,48	12,27	15,28	14,96	3,78	6,35	13,23
Kamu B. Şubeleri/Sektör	41,47	56,77	40,96	44,85	44,57	44,94	42,96	45,16	45,24	45,08	45,20
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	10,41	7,53	10,34	9,55	9,73	9,55	9,97	9,59	9,69	10,09	9,65
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	4,32	4,28	4,23	4,28	4,34	4,29	4,28	4,33	4,38	4,55	4,33
Kamu B. Personeli/Sektör	49,86	48,97	47,53	51,85	51,98	52,40	50,23	52,61	52,05	52,36	50,98
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	8,22	8,26	7,90	7,01	7,02	6,90	6,92	6,83	8,00	8,36	7,54
Vakıfbank Personeli/Sektör	4,10	4,05	3,75	3,63	3,65	3,62	3,48	3,59	4,16	4,38	3,84

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 49'a göre 1980'lerde ortalama reel büyümenin önceki döneme göre yakın seyrettiği ancak toplam aktiflerin ekonomideki payının bir miktar yükseldiği gözlenmektedir. Ancak 1980'lerde sektöre yeni bankalar girmesine rağmen yabancı bankaların sınırlı sayıda şubeyle, toptancı bankacılığa dönük faaliyet göstermeleri sebebiyle aktifleri, borçları, kredileri ve mevduattaki payı artış göstermemiştir.

Vakıfbank'ın sektördeki aktif payı ortalaması önceki on yılda %2,32 iken bu on yılda ortalama %3,82'ye yükselmiştir.

Faizlerin yükselmesi ve spekülâtif faaliyetlerin artması zamanla fon fazlasını piyasadan çekmiş ve kamu bankalarının kredi payı azalmıştır. Ancak Vakıfbank'ın 1983 yılı haricinde kredi payını kamu bankaları arasında yükseldiği görülmektedir. 1970-1980 arasında ortalama kredi payı kamu bankaları arasında %5 civarında iken bu on yılda ortalama %7,4'e yükselmiştir. Bu kredilerin %83'ü kısa vadeli ve ihracat ağırlıklı, %17'si ise sanayi işletmelerine yönelik orta ve uzun vadeli kredilerdir.

Bankerler krizi nedeniyle finans kurumlarına güven sorunu değerlendirildiğinde kamu bankalarının sektördeki mevduat payı 1982'de %37'ye yükselmiş dönem sonunda %47 seviyesine yükselmiştir. Mevduatlarda Vakıfbank'ın sektördeki payı önceki on yılda ortalama %3,37 iken bu on yılda %4,94 seviyesine yükselmiştir.

Vakıfbank'ın kamu bankaları arasındaki şube payı azalırken liberal politikalara rağmen sektördeki şube payı bir miktar artış göstermiştir. Ayrıca Vakıfbank'ın kamu bankaları arasındaki istihdam oranı önceki on yılın ortalamasına göre %0,65 kadar yükselmiştir. Tablo 50'de 1990'lı yıllar için 10 yıllık bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 50. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (1990-1999)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	9,30	0,90	6,00	8,00	- 5,50	7,20	7,00	7,50	3,10	- 3,40	4,01
Sektör Top. Aktifler/GSYH	42,87	46,63	50,19	52,47	52,05	52,23	59,81	65,93	52,46	68,95	54,36
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	44,55	42,29	43,10	36,85	39,64	37,72	38,27	34,56	34,93	34,92	38,68
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	12,74	12,43	12,24	12,04	13,28	14,99	14,52	14,79	13,77	13,47	13,43
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	5,67	5,26	5,28	4,44	5,26	5,65	5,56	5,11	4,81	4,70	5,17
Kamu B. Kredileri/Sektör	45,13	43,13	42,39	35,52	38,10	39,24	35,06	34,65	29,09	28,21	37,05
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	10,23	8,87	8,47	13,38	18,29	14,49	15,06	16,21	20,63	18,91	14,46
Vakıfbank Kredileri/Sektör	4,62	3,83	3,59	4,75	6,97	5,69	5,28	5,62	6,00	5,33	5,17
Kamu B. Mevduatları/Sektör	48,51	46,26	49,70	43,55	43,86	43,28	44,06	39,87	40,68	39,79	43,95
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	15,06	15,50	14,71	13,95	12,09	14,34	13,96	14,04	12,89	12,53	13,91
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	7,31	7,17	7,31	6,07	5,30	6,21	6,15	5,60	5,24	4,99	6,13
Kamu B. İştirakleri/Sektör	39,93	38,40	30,44	18,99	18,54	20,66	11,72	10,14	7,74	10,95	20,75
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	15,14	15,82	16,85	24,74	29,98	27,42	55,88	59,69	66,90	16,35	32,88
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	6,05	6,08	5,13	4,7	5,56	5,66	6,55	6,06	5,18	1,79	5,27
Kamu B. Şubeleri/Sektör	45,35	46,73	48,36	48,20	47,79	46,07	44,80	42,75	38,43	37,25	44,57
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	10,55	10,77	11,13	11,17	11,11	11,34	11,33	11,36	11,90	11,87	11,25
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	4,79	5,03	5,38	5,38	5,31	5,22	5,08	4,85	4,57	4,42	5,00
Kamu B. Personeli/Sektör	52,45	53,12	53,28	53,17	53,55	50,21	47,44	44,70	42,69	41,39	49,20
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	9,99	10,94	10,69	10,89	10,91	12,04	12,57	13,54	13,30	12,75	11,76
Vakıfbank Personeli/Sektör	5,24	5,81	5,70	5,79	5,84	6,05	5,96	6,05	5,68	5,28	5,74

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 50'ye göre dışa açık ve kırılganlıklara duyarlı iktisadi yapıda, reel ekonomi 1991'de daralmış, 1994 ve 1999'da ise küçülmüştür. Önceki on yılda kamu bankaları aktif payı ortalama %44,65 iken bu on yılda %38,68'e gerilemiştir. Krizi aşmak için dış kaynaklara ihtiyaç duyulmuştur. 1990'lı yılların başlarında sendikasyon kredileri sağlanmış, bu krediler aktifleri desteklemiş ancak özel bankalar bu sendikasyonlardan daha etkin faydalandıklarından kamu bankaları aktif paylarının zamanla gerilediği değerlendirilmektedir.

Böyle bir ortamda, bankalar bir taraftan sermaye yeterlilik rasyosunu tutturmaya çalışırken, diğer taraftan kredi verdikleri firmaların geleceğiyle ilgili belirsizlikler yüzünden daha az kredi vermeye başlamışlardır. Özellikle holding bankacılığının ağırlıkla kendi grup firmalarına kredi verdiği eleştirilen hususlardır. Bu on yılda kamu bankalarının ortama mevduat payı %43 iken kredilerde payı %37'dir. Bu durumun nedeni olarak kamu finansmanında banka kaynaklarına olan

ihtiyacın artması gösterilebilir. Benzer durum Vakıfbank oranlarında da görülmektedir. Kamu bankalarının iştirak payı önceki on yılda ortalama %45 iken bu dönem ortalama %20,75'e gerilemiş ancak Vakıfbank iştiraklerinin kamu bankaları arasındaki payı geçen on yıla göre ortalamada %4,23 artış göstermiştir.

Bu dönem kalkınma planlarında hedeflenen konular arasında; özel bankacılık payının artırılması, Ziraat Bankası ve Halk Bankası dışındaki kamu bankalarının özelleştirilmesi, dış kaynaklara ihtiyaç arttığından kamu bankalarının öz kaynak konusunda uluslararası düzeyde rekabet edebilme gücüne sahip olmaları, fırsat eşitliğinin ve adil rekabetin sağlanması hedeflenmiştir. Vakıfbank'a ait araştırmalarda özelleştirme tartışmaları gözlenmektedir.

Sektöre kıyasla Vakıfbank'ın iştirak payındaki azalma, 1990'larda krizi atlatmak için bazı iştiraklerin elden çıkartılmasıyla açıklanabilir. Ayrıca elden çıkartılan iştirakler sayesinde bu yatırımlar için ayrılan sermayenin verimliğinde yaklaşık %7,1 artış yaşandığı değerlendirilmiştir.

1994 yılında hem kamu bankalarının hem de Vakıfbank'ın sektördeki mevduat payı bir miktar gerilemiş ancak sonraki yıllarda ortalamaya yaklaşmışlardır. Kamu kesimi borçlanması ekonomindeki ağırlığı artarken, diğer yandan dolarizasyonun yükseldiği görülmektedir ancak bu durumun mevduat paylarına ciddi bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir. Bankalar, reel sektöre verilen kredilerde belirsizlik ve risk yönetiminde başarısızlıklarla karşılaşmış; faiz ve kur risklerine daha duyarlı hale gelmişlerdir.

Şube payı bakımından Vakıfbank, önceki on yıla göre kamu bankaları arasında ortalama %1,6, sektörde de %0,67 seviyesinde pozitif ayrılmıştır. İstihdam bakımından da kamu bankalarından ortalama %3,3 sektörde de %1,9 pozitif ayrılmıştır. Rekabetin ve özelleştirmelerin amaçlandığı bu ortamda Vakıfbank'ın ortalama aktifleri, kredileri, mevduatlarında ve organizasyon kapasitesinde büyümeye devam ettiği değerlendirilmiştir. Tablo 51'de 2000-2010 arasındaki 10 yıllık bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 51. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (2000-2009)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	6,80	- 5,70	6,20	5,30	9,40	8,40	6,90	4,70	0,70	- 4,80	3,79
Sektör Top. Aktifler/GSYH	62,46	69,27	60,68	54,92	54,82	61,17	63,93	65,74	74,29	83,83	65,11
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	34,30	32,35	31,89	33,29	34,88	31,36	29,57	29,15	29,42	31,30	31,75
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	13,69	17,34	18,77	20,59	22,64	26,01	25,83	25,92	25,13	25,92	22,19
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	4,70	5,61	5,99	6,85	7,90	8,16	7,64	7,56	7,39	8,11	6,99
Kamu B. Kredileri/Sektör	26,96	21,48	16,60	18,19	20,86	20,61	21,58	22,53	23,76	27,23	21,98
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	25,01	29,16	36,21	37,03	37,43	37,74	38,34	37,14	34,99	33,32	34,64
Vakıfbank Kredileri/Sektör	6,74	6,26	6,01	6,74	7,81	7,78	8,27	8,37	8,31	9,07	7,54
Kamu B. Mevduatları/Sektör	40,34	32,36	34,33	37,54	41,75	37,71	35,70	35,84	35,56	36,89	36,80
Vakıfbank Mevduatları/Kamu B.	12,66	18,84	19,34	21,03	21,34	24,00	22,24	22,56	23,02	23,86	20,89
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	5,10	6,10	6,64	7,90	8,91	9,05	7,94	8,09	8,19	8,80	7,67
Kamu B. İştirakleri/Sektör	13,66	27,48	10,45	10,25	7,84	9,28	9,99	11,64	15,11	13,86	12,96
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	20,89	28,36	42,87	50,70	52,32	59,96	44,87	41,96	35,33	39,90	41,72
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	2,85	7,80	4,48	5,20	4,10	5,56	4,48	4,89	5,34	5,53	5,02
Kamu B. Şubeleri/Sektör	36,16	39,45	33,07	33,04	35,19	32,58	31,38	28,92	27,49	28,03	32,53
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	11,26	11,82	14,86	15,02	13,77	14,99	14,61	16,43	21,73	21,54	15,60
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	4,07	4,66	4,91	4,96	4,85	4,88	4,58	4,75	5,97	6,04	4,97
Kamu B. Personeli/Sektör	41,19	40,81	32,58	30,83	31,04	28,77	27,40	25,90	25,25	26,02	30,98
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	12,24	14,49	18,93	19,32	18,12	18,83	19,58	21,19	22,08	22,63	18,74
Vakıfbank Personeli/Sektör	5,04	5,91	6,17	5,96	5,62	5,42	5,36	5,49	5,58	5,89	5,64

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 51'e göre 1999 depreminden sonra 2001 krizi ekonomiyi daraltmış, 2008 krizinde çok yavaş bir büyüme ve 2009 yılında yeniden daralma yaşanmıştır. Dönemin ortalama büyümesi reel sektörün verimliliğine bağlı olarak %3,8 seviyelerinde gerçekleşmiştir.

1999 ve 2000 yıllarında Vakıfbank'ın aktif payı %4,7 ile aynı kalmıştır. Ancak sektör 2001 yılında dolar bazlı %22,7 oranında daralmış, kamu bankaları da zarar görmüştür. Örneğin Vakıfbank 2001 yılında aktif ile öz kaynaklarında düşüş yaşamış ve yılı zararlar kapatmıştır. Bunlara rağmen 2005 yılına kadar hem kamu bankaları içinde hem de sektörde aktif payını yükseltmeyi başarmış görünmektedir. Bu durum, krizlerden sonra 19 bankanın faaliyetine son verilmesiyle açıklanabilir. Vakıfbank'ın 2005 yılında halka arz süreciyle 1,6 milyar lira kaynak girişi elde etmesi ve dış kaynaklarını yükseltmesiyle bu yıla ait aktif payı 2004 yılına göre kamu bankaları arasında %3,38, sektöre göre %0,26 genişlemiştir.

Literatür taramalarında kamu bankalarının sermayelerinin güçlenmesi için kaynak aktarıldığı, görev zararlarının aşılabilmesi için şube ve personel sayılarının düşürüldüğü göze çarpmaktadır. Ancak bu veriler için kamu bankaları ve Vakıfbank'ın payında 2004 yılı haricinde önceki yıla göre önemli bir küçülme görülmemiş, on yıllık dönemde devamlı artış sağlandığı gözlenmiştir.

2000-2001 krizleri sonrasında kredilerin takibe düşme oranı ciddi seviyede artmıştır. Böyle bir ortamda bankalar daha az kredi vererek veya verdikleri kredileri geri çağırarak ekonomik daralmaya neden olmuşlardır. Ancak verilerden anlaşılabileceği üzere kamu bankalarının ve Vakıfbank'ın payı 10 yıl içinde sadece 3 yılda önceki yıla göre bir miktar azalmış, diğer 7 yılda yükselmiştir. Krediler alanında önceki on yıla göre Vakıfbank; sektörden ortalama %1,82 seviyesinde, kamu bankaları arasında da ortalama %8,76 seviyesinde pozitif ayrılmıştır. Vakıfbank'a ait literatür bulgularında bu on yılın kredilerinde KOBİ ve turizm sektörünün yükselişte olduğu belirtilmektedir. Turizmin ise ülkenin döviz ihtiyacını karşılayacak önemli bir sektör olduğu bilinmektedir.

Vakıfbank'ın literatür bulgularında kriz dönemlerinde maliyetlerin kısılması adına şube sayılarının azaltıldığı, personel alımı yapılmadığı veya emekli edildiği değerlendirilmiştir. Ancak teknolojinin gelişmesiyle fiziki şubeciliğin öneminin azaldığı göz önünde bulundurulmalıdır.

2007 yılında Amerika'da başlayan, 2008 yılında küresel hale gelen kriz dünyada birçok ülkede olduğu gibi ülkemiz ekonomisini de etkilemiştir. Ancak yasal altyapısı ile denetim sistemi sağlam oluşturulan Türk Bankacılık Sektörü küresel krizin yansımalarından en az etkilenen sektörlerden birisi olmuştur. 2007-2008 yıllarında kamu bankalarının aktif payı neredeyse aynı kalırken, kredilerin payı %1,23 yükselmiştir. Vakıfbank ise kredi payında sektördeki konumunu korurken, kamu bankaları içindeki payı %2,15 azalmıştır. Sonuç olarak önceki on yıla göre Vakıfbank, sektör pastasında ortalama aktiflerini %1,82, kredilerini %2,37 ve mevduatlarını %1,54 oranında genişletmiştir. Tablo 52'de 2010-2021 arasındaki bilanço verileri gösterilmiştir.

Tablo 52. Sektörün Bilanço Kalemleri ile Organizasyonunda Vakıfbank ve Kamu Bankalarının (%) Payları (2010-2020)

Karşılaştırma Kalemleri (%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Ort.
Reel GSYH Büyümesi	9,20	8,80	2,10	4,20	2,90	4,00	3,18	7,44	2,60	0,90	1,80	4,28
Sektör Top. Aktifler/GSYH	87,54	89,44	91,62	104,34	107,92	114,51	99,49	99,68	97,29	97,26	112,20	100,12
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	30,99	29,38	28,94	29,53	29,72	30,12	30,89	32,64	34,10	36,32	40,99	32,15
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	24,81	26,15	27,83	28,05	28,19	27,16	26,51	26,78	26,57	27,48	30,11	27,24
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	7,69	7,68	8,06	8,29	8,38	8,18	8,19	8,74	9,06	9,98	12,34	8,78
Kamu B. Kredileri/Sektör	28,81	27,84	26,72	27,83	28,79	29,99	31,38	33,10	35,65	38,12	41,29	31,77
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	30,60	30,99	33,16	30,69	30,03	28,30	27,42	26,83	26,28	27,84	29,50	29,24
Vakıfbank Kredileri/Sektör	8,82	8,63	8,86	8,54	8,65	8,49	8,60	8,88	9,37	10,61	12,18	9,24
Kamu B. Mevduatları/Sektör	37,14	34,37	34,57	34,35	32,97	33,46	33,98	35,89	37,28	40,26	45,38	36,33
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	20,90	25,36	25,26	25,16	26,31	26,26	24,91	25,25	23,63	25,24	27,58	25,08
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	7,76	8,72	8,73	8,64	8,68	8,79	8,47	9,06	8,81	10,16	12,52	9,12
Kamu B. İştirakleri/Sektör	15,76	15,91	19,25	22,82	23,00	22,36	24,03	22,19	22,12	21,91	23,19	21,14
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	37,83	33,24	30,96	30,19	28,77	25,19	21,95	21,66	19,66	15,22	19,69	25,85
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	5,96	5,29	5,96	6,89	6,62	5,63	5,27	4,81	4,35	3,33	4,57	5,33
Kamu B. Şubeleri/Sektör	28,99	29,58	30,09	30,82	31,19	30,00	31,51	31,74	32,13	32,60	33,08	31,07
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	23,18	23,38	24,16	25,29	25,51	24,99	24,96	25,21	25,58	25,44	25,29	24,82
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	6,72	6,91	7,27	7,79	7,96	7,50	7,87	8,00	8,22	8,29	8,37	7,72
Kamu B. Personeli/Sektör	26,46	27,69	27,72	27,58	27,80	26,76	27,31	28,09	28,98	29,50	30,31	28,02
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	23,45	24,33	26,10	27,44	26,71	26,47	27,12	27,52	27,85	27,89	27,19	26,55
Vakıfbank Personeli/Sektör	6,21	6,74	7,23	7,57	7,43	7,08	7,40	7,73	8,07	8,23	8,24	7,45

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 52’de önceki inceleme dönemlerinden farklı olarak kaynakları ve etkinliği daha da güçlenen krizleri atlattmış bir bankacılık yapısı öne çıkmaktadır. Sektörün aktif toplamının ortalama GSYH’nin tamamını karşılar seviyeye yükseldiği görülmektedir. Kamu bankalarının aktif payı ile kredi payı sırasıyla 2010 yılında %30 ve %28 seviyelerinden, 2020 yılına %40 ve %41 seviyelerine yükselmiştir. Vakıfbank aktiflerinin payı, önceki on yıldan bu on yıla ortalama %1,79 yükselmiştir.

2012 yılının ikinci yarısından itibaren Basel II düzenlemelerinin sektör, Vakıfbank ve kamu bankaları arasında ayrışma getiren keskin bir orana rastlanılmamıştır. Ancak 2012 yılı sonu itibarıyla yurtdışı kaynakların toplam varlıklara oranı yüzde 14,3 seviyesine yükselmiştir. Özellikle 2019’da Vakıfbank aktiflerinin sektördeki payının önceki yıla göre %2,36 yükselmesi, literatür bulgularında rastlanan İTMK ihraçları ve yabancı piyasalardan toplanan diğer kaynaklar sayesinde sağlandığı değerlendirilebilir.

Kredi paylarında kamu bankaları, sektörde önceki on yıla göre ortalama %9,79, Vakıfbank ise sektörde ortalama %1,7 genişleme göstermiştir. Bu on yılın 4 yılında Vakıfbank sektördeki kredi payını bir miktar düşürürken, 6 yıl için yükseltmiştir. Özellikle 2018 sonrasındaki yükselişler dikkat çekicidir. Bu durumun ağırlıklı KOBİ, KGF türündeki kredilerin artmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Vakıfbank'ın önceki on yıla göre ortalama mevduatları %0.32, iştirak payı %0.31, şube payı ise %2,75 genişleyerek pozitif ayrışmaya devam etmiştir.

60 yıllık verilerin yaklaşık 10'ar yıllık ortalama oranlarıyla oluşturulan tablo 53'e göre yeşil renkler bir önceki on yıla göre ortalama yükselişleri, kırmızı renkler ise azalışları ifade etmektedir.

Tablo 53. Uygulama Verilerinde 10'ar Yıllık Ortalamalar

Karşılaştırma Kalemleri (%)	1960'lar	1970'ler	1980'ler	1990'lar	2000'ler	2010'lar
Reel GSYH Büyümesi	5,3	4,71	4,09	4,01	3,79	4,28
Sektör Top. Aktifler/GSYH	45,7	41,96	44,94	54,36	65,11	100,12
Kamu Bankaları Aktifleri/Sektör	59,9	44,3	44,65	38,68	31,75	32,15
Vakıfbank Aktifleri/Kamu B.	2,5	5,32	8,58	13,43	22,19	27,24
Vakıfbank Aktifleri/Sektör	1,4	2,32	3,82	5,17	6,99	8,78
Kamu B. Kredileri/Sektör	61,3	40,29	45,08	37,05	21,98	31,77
Vakıfbank Kredileri/Kamu B.	2,4	4,97	7,39	14,46	34,64	29,24
Vakıfbank Kredileri/Sektör	1,4	1,99	3,33	5,17	7,54	9,24
Kamu B. Mevduatları/Sektör	43,7	37,04	40,44	43,95	36,8	36,33
Vakıfbank Mevduatı/Kamu B.	5,5	9,16	12,3	13,91	20,89	25,08
Vakıfbank Mevduatları/Sektör	2,4	3,36	4,94	6,13	7,67	9,12
Kamu B. İştirakleri/Sektör	80	60,82	45,53	20,75	12,96	21,14
Vakıfbank İştirakleri/Kamu B.	6	34,76	28,65	32,88	41,72	25,85
Vakıfbank İştirakleri/Sektör	4,7	19,18	13,23	5,27	5,02	5,33
Kamu B. Şubeleri/Sektör	49,1	40,54	45,2	44,57	32,53	31,07
Vakıfbank Şubeleri/ Kamu B.	6,4	10,03	9,65	11,25	15,6	24,82
Vakıfbank Şubeleri/Sektör	3,1	4,06	4,33	5	4,97	7,72
Kamu B. Personeli/Sektör	49,3	48,21	50,98	49,2	30,98	28,02
Vakıfbank Personeli/Kamu B.	5,3	6,89	7,54	11,76	18,74	26,55
Vakıfbank Personeli/Sektör	2,6	3,32	3,84	5,74	5,64	7,45

Kaynak: TBB ve BDDK verileri.

Tablo 53'te görüldüğü üzere Vakıfbank; aktiflerini, kredilerini ve mevduatını 10'ar yıllık tüm dönemlerde hem kamu bankalarında hem de sektörde genelinde genişletmiştir.

1980'ler sonrası iştirak payındaki düşüşler; yönetim değişikliği, vade uyumsuzluğu ve verimsiz yatırımların elden çıkartılmasıyla açıklanabilir. Ayrıca kamu bankalarının genelinde yapılandırmalar sebebiyle iştiraklerin azaltılmasına yönelik politikalar gözlenmektedir. 2000'li yıllarda ortama şube ve personel oranı bakımından kamu bankalarında keskin düşüşler gözlenirken Vakıfbank'ta daha az oranda düşüş gözlenmiştir. Bankaların yeniden yapılandırılma politikaları, verimliliğe yönelik tedbirler ve masrafların kısılmasına yönelik etkilerin gözlemlendiği ifade edilebilir.

Genel bir değerlendirme yaparsak 2010-2020 döneminin Türkiye'de bankacılık sektörü için önceki dönemlere göre daha güçlü olduğu bir dönem olarak nitelendirilmesi mümkündür.

Tablo 54. Vakıfbank İştiraklerinin Sektörel Dağılımları (1980-2000)

Sektör (Adet)	1980	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1999	2000
Finans, Mali	6	4	4	6	6	8	12	12	14	13	13	24	24
İmalat	27	23	23	24	27	28	26	26	24	21	19	4	3
Ticaret	6	5	5	6	6	8	10	9	8	6	9	3	5
Turizm	9	2	7	8	9	8	8	8	8	6	7	7	6
Tarım, Bayındırlık	2	1	2	-	2	-	-	2	2	1	1	1	1
İnşaat	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-
Diğer, Enerji	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Toplam	50	35	41	47	50	53	57	57	56	47	50	39	40

Kaynak: Vakıfbank Tarihi. (Finans Sektörü; Bankacılık, sigortacılık ve diğer mali iştiraklerin toplamıdır.)

Tablo 54'e göre 1980'lerde reel sektör iştirak sayısı fazla iken 1990'ların sonuna doğru bankanın iştirak payları ağırlıkla finans alanına yönelmiştir. İştirakler arasında esas faaliyete uyum sağlamak üzere finans sektörü yatırım payının yükseldiği değerlendirilmiştir.

Tablo 55. 31.12.2020 Bilançoları İtibariyle Aktif Büyüklüğüne Göre Banka Sıralaması

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Öz Kaynaklar	Net Dönem Karı	Şube Sayısı	Çalışan Sayısı
1 T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	1863	942.601	600.660	629.874	93.278	7.825	1.752	24.673
2 Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	698.897	439.487	414.044	46.485	5.010	936	16.748
3 Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	680.026	449.745	457.286	42.931	2.600	1.013	20.171
4 Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	593.902	365.522	368.876	67.781	6.811	1.227	23.518
5 Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	492.798	315.085	321.512	62.082	6.238	892	18.656
6 Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	459.694	293.225	254.280	47.564	5.080	835	16.037
7 Akbank T.A.Ş.	1948	446.101	253.319	268.570	62.919	6.267	716	12.459
8 QNB Finansbank A.Ş.	1987	227.253	149.358	130.560	19.222	2.487	475	11.111
9 Türk Eximbank	1987	204.227	179.035	0	11.413	1.511	20	711
10 Denizbank A.Ş.	1997	199.256	135.018	123.366	22.889	1.793	696	11.932
11 Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	140.048	82.932	93.773	11.410	1.177	455	8.850
12 ING Bank A.Ş.	1984	61.225	38.725	40.205	8.954	627	191	3.442
13 T. Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	51.466	38.915	0	6.105	733	2	389
14 İller Bankası A.Ş.	1933	46.879	29.588	0	24.132	2.073	19	2.377
15 HSBC Bank A.Ş.	1990	43.482	26.269	30.990	3.497	430	77	1.948
16 Odea Bank A.Ş.	2011	40.036	21.260	25.639	3.456	134	48	1.109
17 Şekerbank T.A.Ş.	1953	37.504	25.927	30.744	2.636	53	238	3.272
18 Alternatifbank A.Ş.	1991	35.598	22.729	18.403	2.326	95	44	859
19 T. Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	28.073	20.403	0	3.588	502	1	273
20 Fibabanka A.Ş.	1984	27.225	19.520	17.667	1.874	230	50	1.549

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İtfa Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB Verileri.

Tablo 55 incelendiğinde 2020 yılsonu itibariyle Vakıflar Bankası, tüm sektörde ikinci sırada olmakla beraber kendinden daha önce kurulmuş mevduat bankalarından; 7'sini aktif büyüklüğü anlamında, 6'sını krediler ve mevduat bakımından, 3'ünü toplam öz kaynak, ödenmiş sermaye ve net dönem karı bakımından, 5'ini de şube ve çalışan sayısı bakımından geçmiş bulunmaktadır. Bu tarihsel analizde Vakıfbank'ın Türkiye sermaye birikim sürecine bankacılığın tüm iç ve dış kaynaklarını kullanarak önemli düzeyde katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

SONUÇ

1923'ten 1950'li yıllara kadar dışa kapalı dönemde ülkemizde işletme sermayesi anlamında finansal kaldıracı gerek duyacak ölçekte, yüksek istihdam sağlayan sanayi ve ticaret kurumlarının sayısı çok azdır. Ayrıca ikinci dünya savaşı yıllarında finans hizmetleri yine yeteri kadar aktif olamamıştır. Bu nedenlerle söz konusu dönem için bankacılığın istenilen düzeyde etkin olduğu söylenemez. Çünkü girişim sermayesi, sermaye benzeri kredi ve uzun vadeli kredilere olan ihtiyacın fazla olduğu bu yıllarda bankacılık sektörümüzün uzun vadeli finansmana tam anlamıyla cevap verecek yapıda olmadığı değerlendirilmiştir. Yine de kamu bankalarının bu dönem için devlet desteğiyle birlikte özel sektör iştirak yatırımlarıyla memlekete yararlı olabilecek kurumların kurulması ve bu kurumların çeşitli vadelerde fonlanmasına katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

1950'li yıllarda sayıları hızla artan bankalar arasındaki rekabetten ve dışa açılmayla oluşan kırılganlıklardan güçlenerek çıkan Vakıflar Bankası, şubelerinin kurulduğu her şehirde iş dünyasına sunulan kredilerle ticaret ve sanayinin bölgeler arası gelişimine katkı sağlamıştır. TBB verilerine göre Vakıfbank; incelenen 63 yılın 42'sinde aktif büyüklüğünde, 62 yılın 38'inde kredilerde, 63 yılın 40'ında mevduatlarda, 63 yılın 33'ünde de iştirak bakımından sektörden pozitif ayrılmıştır. Vakıflar Bankası'nın yarattığı istihdam kayda değer olup, çok yönlü iştirakleri de ülke ekonomisinde yeni sektörlerin gelişimine katkılar sunmuştur.

Vakıfbank ecdat yadigarı vakıfların fonlanması ve vakıf eserlerinin korunması amacıyla kurulsa da ilk yıllarından itibaren bu amacına ilaveten ulusal bankacılıkta yer alan tüm modern fonksiyonları kullanmış ve faaliyetini çeşitlendirmiştir. Sonuç olarak sermayesi vakıfların sermaye birikiminden karşılanan bir banka olup, ihtisas konusuna yönelik unsurların fonlamasını da sağlamaktadır. Finans sektörünün getirmiş olduğu kurallar ve banka özelindeki araştırma kaynaklarının az olması neticesinde literatürde ticari bankacılık faaliyetlerine yönelik bulgular ağırlıktadır.

Vakıflar Bankası özellikle 1970'li yıllarda diğer bankalardan ayrı olarak ecdat yadigarı eserlerin korunmasına katkı sağlamış ve bir dönem karının yaklaşık %75'ini bu amaca ayırmıştır. Turizmin gelişmesinde önemli rol oynadığı değerlendirilen

Vakıfbank, tarihi eserlerin bakımı ve korunmasının ülke tanıtımı açısından önemli olduğunu savunarak, 1990'lı yıllarda turizm yatırımlarını arttırmış ve ülkemize döviz girdisi sağlanmasına katkı sunmuştur. İstihdam sağlayan bir kesim olarak KOBİ'lere -özellikle 2010 sonrası- daralma dönemlerinde nakit sorunlarını gidermek üzere fonlanmasına tüm kamu bankaları tarafından özel önem verilmiştir.

Turizm desteklemesinde olduğu gibi Vakıfbank sürdürülebilir enerji finansmanında öncü bir banka olmuştur. Uzun vadeli kredi yapısının henüz yaygınlaşmadığı yıllarda bile Vakıfbank doğrudan iştirak yatırımları sahibi olmuş ve iştirak payları sektörde ve kamu bankaları arasında yıllar itibariyle artmış ve önemli düzeye erişmiştir. Mali iştiraklerden en önemlisi Güneş Sigortadır. Güneş Sigorta, diğer kamu sigorta şirketleriyle birleşmiş ve günümüzde Türkiye Sigorta adıyla faaliyetine devam etmektedir.

Uluslararası kaynaklar ve yatırımlar ülkemiz için çok önemlidir. Vakıflar Bankası yurtdışı piyasalarda varlığını ve itibarını yıllar yılı artırmaktadır. Sağlanan sendikasyon kredilerinin boyutu, vadesi ve maliyeti incelendiğinde bu çıkarım desteklenmektedir. 1954 yılında kurulan Vakıfbank, Haziran 2021 itibariyle sektörde şube sayısı bakımından 4. ve istihdam bakımından 5. sırada olmasına rağmen aktif büyüklüğü bakımından 2. sırada yer almaktadır. Şubeleşme finansal hizmetlerin tabana yayılması bakımından önemli bir faaliyet olmakla beraber, teknolojiyle birlikte fiziki bankacılık hizmetlerinin gerekliliği azalmaktadır. Bölüm 3.4.8'de kamu zararları kapsamındaki taramalarda Vakıfbank'a ait herhangi bir kamu zararı bulgusuna rastlanılmamıştır. Günümüzde bankacılıkta rekabetin önemli bölümü finansal teknolojiler alanında devam etmekte olup, Vakıfbank'ın yine bu alandaki yatırımları dikkat çekicidir.

Genel itibariyle tüm sektörün çıkar çatışması yaşamadan yönetilmesi ve kredi tayını bakımından da grup firmalarına bağlılık göstermeden mümkün olduğunca özerk yapıda faaliyet göstermesi arzulanmaktadır. Ancak ihtisas bankası niteliğinde kurulan kamu bankalarımız kamu kaynaklarının politika hedeflerine yönelmesine ve bu kapsamda desteklenmesi gereken sektörlere yönelmektedir. Kamu bankalarının kriz dönemlerinde risk iştahlarını kapatmamaları, kısa vadeli hedefler açısından olumlu

görülmekle birlikte uzun vadede piyasa sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına sebep olabilir. Nitekim sektörde aktif-pasif vade uyumsuzluğu, önemli risk unsurlarındandır.

Bankacılıkla ilgili getirilen düzenlemeler -BDDK'nın kurulması ve Basel Standartlarının uygulanması- sonrasında kamu bankalarımız özel bankalarla bilanço kıyaslaması için öncesine göre daha uygun hale gelmişlerdir. Yine de ihtisas alanları ve işletme amaçlarındaki farklar nedeniyle özel kriterler geliştirilmeksizin yapılan tüm karşılaştırmalar sınırlı seviyede kalacaktır.

Ek Tabloların Yorumlanması

Bu bölümde bankacılığa ait bazı muhasebe rasyolarının yorumlanması yer almaktadır. Derlenen rasyolar 1959-2014 yılları arasını kapsadığından 2020'ye kadar olan serilerle ilgili ortalama yüzde analiz karşılaştırması yapılmamış ancak veriden bağımsız yorumlanabilmiştir. Ekte yer alan rasyoların değerlendirmesi literatür bulgularını genellikle desteklemektedir. Ancak sektör serilerinin sadece mevduat bankalarını kapsamadığı, yatırım ve kalkınma bankaları gibi diğer banka türlerini kapsadığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü banka türlerine ve ihtisas alanına bağlı olarak alınan riskler ve bilanço yapıları değişmektedir.

Ek 1'de yer alan öz kaynak/aktif rasyosuna göre 56 yıllık sektör ve kamu bankalarının ortalaması %10,3 ile aynı sonuçlanırken; özel bankaların ortalaması %8,6 olarak sonuçlanmıştır. Bu seriye göre kamu bankalarının genelde yeterli öz kaynak bulundurdıkları değerlendirilmiştir.

Ek 2'de yer alan (toplam kredi ve alacaklar) / (toplam aktifler) rasyosu 56 yıllık ortalamayla sektörde %47,5 kamu bankalarında %44,5 ve özel bankalarda %43,8 olarak sonuçlanmıştır. Verilerin yakın olması ve rasyo serilerinin 2014 yılında kesilmesiyle karşılaştırma yapılmamış ancak kamu bankalarının ana faaliyete uygun davranarak genel itibarıyla kredi tahsisine yöneldikleri gözlenmiştir.

Ek 3'te yer alan likidite rasyosu 56 yıllık ortalamayla sektörde %33, kamu bankalarında %30 ve özel bankalarda %42,6 olarak sonuçlanmıştır. Özellikle 2001 yılından sonra kamu bankalarında likidite oranı sert biçimde yükselmiştir. Güçlü ekonomiye geçişle birlikte yapılandırmanın etkileri kamu bankaları açısından gözlenmektedir.

Ek 4'te yer alan toplam gelir/toplam gider rasyolarının 55 yıllık ortalamasına göre sektör %118, özel bankalar %122,5 ve kamu bankaları ise %116 ile en düşük seviyede hesaplanmıştır. Bu nedenle kamu bankalarının gelir-gider yönünden öncelikli bir amacı bulunmadığı savunulurken, kamu bankalarının karlılığı verimlilik bakımından sorgulanabilir.

Ek 5'te yer alan net faiz geliri/toplam aktifler rasyoları 55 yıllık ortalamaya göre sektörde %4,6 ve özel bankalarda %5,3 olarak sonuçlanırken kamu bankalarında %3,8 ile en düşük seviyededir. Kamu bankalarında bu rasyonun 1980 ve 2001 sonrası keskin artışları dikkat çekmektedir. Diğer rasyoların sektöre yakınlığı düşünüldüğünde kamu bankalarımızın ortalama faiz geliri kompozisyonunda diğer bankalara göre daha uygun maliyetli finansman sağladıkları değerlendirilebilir.

İhtisas bankası olarak kurulan kamu bankalarımızın ulusal sermaye birikimini desteklemesi, finansal güven ortamının sağlanması, tasarrufların yükseltilmesi ve sanayinin kurulması gibi kritik alanlarda ülkemize ciddi katkılar sağladığı ancak zaman zaman olumsuz ekonomik koşullardan ve kötü bilançolardan etkilendiği literatür araştırmasından anlaşılmaktadır. İncelenen sayısal veriler de bu çıkarımları desteklemektedir. Elbette sayısal veri analizi, sektörün literatür bulgularıyla genelde uyumlu olmakla beraber, incelenen veri setiyle zaman zaman farklılık arz eden veya uyuşmayan rasyolara da rastlanılmıştır.

İhtisas fonksiyonu bulunan kamu bankaları ile özel bankalar özü itibarıyla plasman tarzı ve idari amaçlar bakımından farklı yapıdadır. Her iki yapı ulusal bankacılık ölçeğinde olsa da karlılık, verimlilik ve finans kurumlarına özgü rasyolar bakımından karşılaştırılmaları her zaman için tutarlı olmayabilir. Çünkü nihai amaçları farklıdır. Kamu bankaları finansman bakımından daralma dönemlerinde sürdürülebilirlik, kamu teşvik sistemlerine uyum sağlama, görev zararına katlanma, kalkınma ve etkileşimde bulunduğu reel sektörler dahil olmak üzere çeşitli sosyal faydaların gözetilmesini amaç edinirken özel bankalar minimum risk ile maksimum getiri hedeflemektedirler. Örneğin teminat yetersizliği bulunan dezavantajlı kesimler, iktisadi daralma dönemlerinde genellikle kamu bankalarından KGF sistemiyle yararlanmaktadırlar. Bu nedenle riskin getirisi ve bankacılığının işletme nihai amaçlarından olan karlılık yerine risk iştahına kıyasla kalkınma için sağlanan sosyal

fayda kriterlerine göre karşılaştırmaya imkan sağlayacak araçlar gereklidir. Hali hazırda buna uygun finansal kıstaslar mevcut değildir.

Basel kriterleri ile kamu bankalarının yasayla tanımlanmış görevleri zaman zaman çelişebilir. Bu kriterlerin Anglo-Sakson bakış açısıyla oluşturulması ve kamu bankalarının bu kriterlere göre özel bankalar gibi ele alınması sonucunda tutarsızlıklar oluşmaktadır. Nitekim bu görüşler bankacılığın özelleştirilmesini savunmaktadır. Hem gelişmekte olan ülkelerde hem gelişmiş ülkelerde bu kriterler farklılaşacağı gibi özel ve kamu bankacılığı arasında da yeni kıstaslar geliştirilmelidir. Bu alanda standart kriterlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi bundan sonraki çalışmalarda izlenecek bir yol olabilir.

Ayrıca banka türlerini karşılaştırmak için kredilerin sektörel dağılımlarıyla reel sektörlerde kalkınmanın ve gelişimin analizi; iştiraklerin sektörel dağılımları, kamuya, iç piyasaya ve ihracata yönelik kredilerin analizi gibi daha kapsamlı arşiv çalışmaları da yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Abusharbeh, Mohammed: "The Impact of Banking Sector Development On Economic Growth", **Journal of Emerging Issues in Economics, Finance and Banking**, C.6, S.2, 2017, s.2306-2316.
- Ada, Ayşen Altun, Kılıç, Zehra: "Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Bankacılık", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.42, 2014, s.203-212.
- Afşar, Aslı: "Finansal Gelişme ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, S.36, 2007, s.188-198.
- Ağma, Elif: "Yabancı Sermayeli Banka Girişlerinin Türk bankacılık Sektörü Üzerine Gelişimi ve Etkileri", **Yüksek Lisans Tezi**, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2008.
- Akdemir, Tekin, Yeşilyurt, Şahin: "Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Bütçe Açıkları Sorunu ve Mali Konsolidasyon Uygulamaları", **Maliye Dergisi**, S.174, Ocak-Haziran 2018, s.240-269.
- Akgüç, Öztin: "Kriz Nedeni ve Çıkış Yolları", **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, 2009, s.6-11.
- Akın, Faruk: "Dijital dönüşümün bankacılık sektörü üzerindeki etkileri", **Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.2, 2020, s.15-27.
- Akkor, Mahmut: **Milenyum Öncesinde Vakıfbank (1981-2000)**, içinde, Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 171-229. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Akkuş, Yakup: **Türk Bankacılık Sektöründe Vakıfbank'ın Yeri**, içinde, Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 367-377. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Aksu, Levent: "Türkiye'de Beşerî Sermayenin Önemi: İktisadi Büyüme ile İlişkisi, Sosyal ve Stratejik Analizi", **İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi**, C.3, S.2, 2016, s.68-129.
- Aksu, Sadık: "Finansal İstikrar Göstergeleri ve Türkiye Ekonomisi İçin Finansal İstikrar Endeksi Örneği", **Yüksek Lisans Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2017.

- Alakbarov, Naib, Gündüz, Murat, Erkan, Birol: “Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Belirleyicisi Olarak Toplam Faktör Verimliliği”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.57, 2018, s.253-270.
- Altay, Oğuzhan: “Türk Ekonomisindeki İstikrarsızlığın Bankacılık Sektörüne Etkileri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, S.45, 2004, s.14-31.
- Anbar, Adem: “Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu (1800-1914)”, **Maliye ve Finans Yazıları Dergisi**, C.1, S.84, 2009, s.17-37.
- Apak, Sudi, Açıkgöz, Ali Faruk: “Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Vakfı Dergisi**, Temmuz, 2011, s.70-85.
- Apak, Sudi, Tavşancı, Aykut: “Türkiye’de Yabancı Bankacılığın Gelişme ve Ekonomi Politikalarıyla Uyumu”, **Maliye ve Finans Yazıları Dergisi**, C.1 , S.80, 2008.
- Apak, Sudi, Tay, Arzu: “Osmanlı Devleti’nin 19.Yüzyıldaki Finansal Sisteminde Osmanlı Bankası’nın Yeri ve Faaliyetleri”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.3, 2012, s.63-103.
- Arabacı, Havva: “Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi” (2000-2016)”, **Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi**, C.2, S.3, 2018, s. 25-42.
- Arslan, Gülen Elmas: “Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı”, **Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.6, S.2, 2013, s.45-52.
- Arslan, Ramazan, Hotamışlı, Mustafa: “Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Çevrenin Bankaların Yapı ve Uygulamaları Üzerinde Oluşturduğu Teşvik ve Kısıtlamalar”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.14, S.1, 2007 s.195-208.
- Atlı, Yavuz, Demir, Özcan: “Bankacılık Sektörü ve Elazığ’da Bankacılığın Gelişimi”, **Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.1, 2015, s.111-123.

- Atlı, Yavuz,
Yücel, Atilla,
Tanyıldızı, İrem: “Türk Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Tunceli İlinde Bankacılık Sektörü”, **Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.6, S.12, 2018, s.87-106.
- Bankacılıkta
1983 Reformu: **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.1. İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.
- Bilici, F. Mahmut: “Devlet Bütçesinde Görev Zararı Uygulaması ve Ziraat Bankası Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara, 2019.
- Bozpınar, Cumali: “Osmanlı Devleti'nde İktisadi Zihniyet ve Sanayileşme Sorunsalı: Bursa İpek Sektörü Örneği”, **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018.
- Cinel, Emek Aslı: “Türkiye Ekonomisinin Kırılgan Yapısı”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.10, S.23, Mart 2018, s.57-66
- Coşar, Nevin: “Türkiye'de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi”, **Yıldız Technical University Working Papers**, 2009.
- Coşkun, M. Necat,
Ardor, Hakan Naim,
Çermikli, A. Hakan,
Eruygur, H. Ozan,
Öztürk, Fahriye,
Tokatlıoğlu, İbrahim,
Aykaç, Gökhan,
Dağlaroğlu, Tolga: **Türkiye'de Bankacılık Sektörü, Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 280, İstanbul, 2012.
- Çetin, Mehmet,
Kök, Recep: “Osmanlı Dış Borçlanmasının Hobson-Lenin Tezi Bağlamında Değerlendirilmesi”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.51, 2015, s.203-220.
- Çolak, Ömer Faruk: “Türk Bankacılık Sektörünün Şubat 2001 Krizi Sonrası Durumu ve Yeniden Yapılandırma Programı”, **Türkiye Ekonomi Kurumu**, S.14, 2012, s.1-11.
- Demir, Kenan: “Osmanlı Basınına Göre Osmanlı Devleti'nin İktisadi Sorunları ve Çözüm Önerileri (1831-1876 Dönemi)”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.21, S.4, 2019, s.1130-1153.

- Dil, Esra: **Vakıfbank Marka Kimliğinin 65 Yıllık Serüveni**, içinde Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 291-367. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Doğan, Bahar B.: “Kalkınma İktisadının XX. Yüzyıldaki Gelişim Süreci, İktisat Politikalarına Etkisi ve Son On Yıllık Konjonktürün Disiplin Geleceğine Olası Etkileri”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.22, 2011, s.41-83.
- Doğan, Zeki,
Arslan , Seçkin
Berkman, Ayberk: “Türkiye’de Tarım Sektörünün İktisadi Gelişimi ve Sorunları: Tarihsel Bir Bakış”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.8, S.1, 2015, s.29-41.
- Dunbar, Charles: “The Bank Of Venice”, **The Quarterly Journal of Economics**, s.308-335, www.jstor.org/stable/pdf/1882461.pdf , Erişim Tarihi: 27.09.2020.
- Ece, Nalan: “Dünyada ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarının Gelişimi”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.25, 2011, s.1-17.
- Ege, Barış: “Türkiye’de Kamu Bankaları ve Bankacılık Sektöründeki Yeri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul, 2002.
- Ergüneş, Nuray: **Yolsuzluk: 1980 Sonrası Türkiye’de Bankacılık Sektörü**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2008.
- Gelgeç, Güler,
Hatırlı, Selim Adem: “Bilgi Ekonomisi ve Büyüme Arasındaki İlişki”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.23, S.1, 2018, s.97-122.
- Gökalp, Füsün: “Comparing The Financial Performance Of Banks In Turkey By Using Promethee Method”, **Ege Stratejik Araştırmaları Dergisi**, C.6, S.1, 2015, s.63-82.
- Gökalp, Pelin: “2008 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Etkileri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Gülen, Merve: “Bankacılık Sektöründe Kamu ve Özel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum, 2015.
- Gülhan, Ünal: “Bankacılık Sektöründe Karlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama”, **Doktora Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2009.

- Gültekin Karataş,
Derya: **Hem Hasımız Hem Hısımız: Türkiye'de Finans Kapitalin Dönüşümü ve Banka Reformu**, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Gürkan Yay,
Gülsün: “Atatürk Döneminde Para Politikası (1923-1938)”, **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, C.11, S.31, 1998, s.289-319.
- Ho, Sin Yu,
Odhiambo, Nicholas: “Banking Sector Development and Economic Growth in Hong Kong”, **International Business & Economics Research Journal**, C.12, S.5, 2013, s.519-532.
- İbiş, Cemal,
Çatıkkaş, Özgür,
Çoban Ç., Neşe: **Banka Muhasebesi: İlkeler ve Uygulamalar**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 325, İstanbul, Temmuz 2018.
- İyibozyurt, Erol: “Türkiye’nin Ekonomik Krizi ve Çözümü”, **Yeni Türkiye Dergisi**, 2001, C.1, S.41, s.289.
- Kanca, Osman: “1950-1960 Arası Türkiye’de Uygulanan Sosyo-Ekonomik Politikalar”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.9, S.19, 2012, s.47-63.
- Karagöl, Mehmet,
Açıkgöz, Ömer: “İktisat Tarihi Perspektifinde İktisadi Kalkınma ve Din İlişkisi”, **Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 2009, s.471-486.
- Karluk, S. Rıdvan: **Türkiye’de Sanayi Sektörünün Gelişimi**, içinde Türkiye Ekonomisi, 135-160. ss, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No. 3860, Eskişehir, Şubat 2019.
- Kaya, Emine Öner: “Sürdürülebilirlik Kalkınma Sürecinde Bankaların Rolü ve Türkiye’de Sürdürülebilirlik Bankacılık Uygulamaları”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, C.2, S.3, 2010, s.75-94.
- Kepenek, Yakup,
Yentürk, Nurhan: **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Kesebir, Murat: “Türkiye’de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler”, **Bitlis Eren Üniversitesi Akademik İzdüşüm Dergisi**, C.3, S.2, 2018, s.1-19.
- Kılınç Savrul, Burcu,
Özel, Hasan Alp,
Kılıç, Cüneyt: “Osmanlı’nın Son Döneminden Günümüze Türkiye’de Dış Ticaretin Gelişimi”, **Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi**, C.8, S.1, 2013, s. 55-78.

- Kırbaşı, Minire,
Güzveli, Nuri: **Bankacılığa Giriş**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Köne,
Aylin Çiğdem: “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, C.4, S.2, 2003, s.233-246.
- Küçük,
Cahide Şeniz: “Effiency in Turkish Banking Industry: A Comparision of State-Owned And Privately-Owned Banks”, **MA In Banking And Finance**, Istanbul Bilgi University, İstanbul, 2014.
- Ortabağ, Erol: **Osmanlı İmparatorluğunda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon**, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No 326, İstanbul, 2018.
- Oskay, Cansel,
Kubar, Yeşim: “Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.10, S.14, 2008, s.1-17.
- Öncü, Semra,
Aktaş, Rabia: “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, **Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, C.14, S.1, 2007, s.247-266.
- Öz, Ersan: “Tarihi Perspektiften Osmanlı’da Vergi”, **Mevzuat Dergisi**, S.84, Aralık 2004.
- Özdemir, Murat: “Atatürk Dönemi’nde Sümerbank (1933-1938)”. **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2004.
- Öztürk, Özgür: **Türkiye’de Büyük Sermaye Grupları; Finans Kapitalin Oluşumu ve Gelişimi**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul Nisan 2010.
- Pakdemirli, Ekrem **Ekonomimizin 1923’ten 1990’a Sayısal Görünümü**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1991.
- Palabıyık, Sena: “Geleneksel ve Yeni Kalkınma Kuramlarının Analizi: Türkiye Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2009.
- Pehlivanlı, Mahmut: “Türkiye’de Kamu Bankalarında Görev Zararı Olgusunun 2001 Krizi Üzerindeki Etkisi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.

- Sarı, Sultan: “1999-2017 Döneminde Türk Bankacılık Sektörü ve Kredilerin Gelişimi”, **The Journal of Social Science**, C.4, S.7, 2020 s.328-348.
- Sayar, Zeliha: “Türkiye’de Kamu Bankalarının İktisadi Gelişme Sürecindeki Yeri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2017.
- Serdaroğlu, Serdar: “Osmanlı Devleti’nde İlk Banka: Dersaadet Bankası ve Poliş İşlemleri”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2011.
- Sümer, Gökhan: “Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.2, 2016, s.485-508.
- Şahin, Hüseyin: **Türkiye Ekonomisi**, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 2006.
- Şahinöz, Ahmet: “Türkiye-AB İlişkilerinde Neredeyiz?”, **İktisat-İşletme ve Finans Dergisi**, Temmuz 2002, s.13-44.
- Şahin ve diğerleri: **Vakıfbank Tarihi (1954-2019)**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Şaşmaz, Mahmut Ünsal, Yayla, Yunus Emre: “Ekonomik Kalkınmanın Belirleyicilerinin Değerlendirilmesi”, **International Journal of Public Finance**, C.3, S.2, 2018, s.249-248.
- Şenel, Şennur, Tuyan, Zehra: “1926-1967 Yılları Arasında Türkiye Cumhuriyeti’nde Kurulan Tesisler (Vakıflar)”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, C.3, S.5, 2009, s.123-141.
- Şeyhoğlu, Turaç: “Türkiye’de 1944-1960 Dönemi Özel Sektör Bankacılığı: Akbank Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009.
- Takım, Abdullah: “Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, C.67, S.2, 2012, s. 157-187.
- Tandoğan, Dilek, Özyurt, Hasan: “Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Nedensellik Testleri”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.35, S.2, 2013, s.49-80.

- Tekmen, Y. Kenan: “Görev Zararı Kavramı ve Kamu Bankalarında Görev Zararı”, **Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2008.
- Toprak, Zafer: **Türkiye'de Milli İktisat 1908-1918**, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.
- Tunalı, Halil: **İktisadi Kalkınma**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Tunalı, Halil, Erbelet, Elif: “Ekonomik Büyüme ve Sanayileşme İlişkisinde Kaldor Yasasının Türkiye'deki Geçerliliğinin Analizi”, **Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.6, S.1, 2017, s.1-15.
- Turan, Tufan: **Yeni Bin Yılda Vakıfbank (2000-2019)**, içinde Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 229-291. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Turgut, Ahmet, Ertay, Hacı İsa: “Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.8, S.4, 2016, s.114-128.
- Turğut, Vedat: **Başlangıcından Cumhuriyet'e Eski Dünya Düzeninden Yeni Dünya Düzenine Vakıflar**, içinde Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 17-53. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Tutcuoğlu, Rabia Saliha: “Dünyada ve Türkiye'de Bireysel Bankacılığın Gelişimi, Nedenleri ve Bankacılık Sektörü Açısından Oluşturduğu Riskler”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010.
- Uçar, Kazım: **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Dış Ticaretin Gelişimi**, Adıyaman Üniversitesi, Nisan 2020.
DOI:10.13140/RG.2.2.24845.49127
- Uçarkaya, Sinem: “Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü”, **Yeterlilik Tezi**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006.
- Uçkun, Nurullah, Girgine, Nuray: “Türkiye'deki Kamu ve Özel Bankaların Performanslarının Gri İlişki Analizi ile İncelenmesi”, **Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.21, 2011, s.46-66.

- Uluyol, Osman: “1980-2000 Döneminde Türkiye’de Bankacılığın Gelişimi”, **Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.17, 2019, s.73-107.
- Uslu, Dilâra: **Vakıflar Bankası ve Bankacılığın Gelişimindeki Yeri (1961-1980)**, içinde Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 133-171. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Vatansever Deviren, Nursen, Yıldız, Onur: “Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye’deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri”, **Akademik Bakış Dergisi**, S.44, 2014, s.1-35.
- Yağcıoğlu, Eşref: **İttihat ve Terakki’nin Son Yılları: 1916 Kongresi Zabıtları**, Nehir Yayınları, İstanbul 1992.
- Yanık, Ramazan, Sümer, Serpil: “Kamu Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektörüne Beklenen Etkileri”, **Turkish Studies**, C.12, S.31, 2017, s.427-448.
- Yazıcı, Mehmet: **Bankacılığa Giriş**, Beta Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Yazıcı, Serkan: **Kuruluş ve İlk Yıllar (1954-1960)**, içinde Vakıfbank Tarihi 1954-2019, 105-133. ss, Değişim Yayınları, İstanbul, 2021.
- Yetiz, Filiz: “Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”, **Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.9, S.2, 2016, s.107-119.
- Yılmaz, Eyüp: “Sendikasyon Kredileri”, **Öneri Dergisi**, C.5.S.19, Ocak 2003, s.145-154.
- Yılmaz, Naci: “1930-1946 Döneminde Türk Bankacılık Tarihi”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.
- Yurttadur, Mustafa, Süzen, Ekrem: “Türkiye’de Banka Müşterilerinin İnternet Bankacılığına Yaklaşımlarının İncelenmesi Üzerine Bir Uygulama”, **Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi**, C.8, S.1, 2016, s.93-120.
- Yüceol, Hüseyin M: “Türkiye Ekonomisi Üzerine Genel Bir Değerlendirme 2014 Yılı ve Sonrası”, **Toprak İşveren Sendikası Dergisi**, S.103, 2014, s.8-11.

Çevrimiçi Kaynaklar

AA, 2019:	www.aa.com.tr/tr/sirkethaberleri/guncel/vakifbanktan-kobi-lere-1-milyar-tlik-yeni-kaynak/648463
Acıselsan:	https://www.aciselsan.com.tr/hakkimizda/
Anadolubank:	www.anadolubank.com.tr/hakkimizda/anadolubanki-taniyin (erişim 01.02.2021)
BDDK Verileri:	www.bddk.org.tr/BultenAylik/tr/Home/Gelismis
Çaybank, Derbank, Bayındırbank:	hurriyet.com.tr/bayindirbankin-ismi-degisti-3813082 www.milliyet.com.tr/ekonomi/kurtarma-devleti-birbirine-dusurdu-5154081
DESİYAB:	https://www.milligazete.com.tr/makale/848060/resat-nuri-erol/erbakani-ve-desiyabi-anmak-ve-anlamak
Devlet Yatırım Bankası:	https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700441.pdf
Dünya, 2018:	www.dunya.com/finans/haberler/vakifbanktan-13-milyar-dolarlik-sendikasyon-kredisi-haberi-412982 (erişim 13.05.2021) www.dunya.com/kose-yazisi/dis-soklara-karsi-artan-duyarlilik/408143 (erişim 10.07.2021)
Faaliyet Türlerine Göre Bankalar:	www.tbb.org.tr/modules/banka-bilgileri/banka_Listesi.asp?tarikh=30/11/2020
Halkbank:	www.halkbank.com.tr/tr/bankamiz/bizi-taniyin/bizi-taniyin/tarihcemiz.html (erişim 31.01.2021)
Hürriyet, 2021	www.hurriyet.com.tr/ekonomi/vakifbanka-karbon-negatif-kurulus-odulu-41793192 (erişim 13.05.2021)

Indyturk, 2019:	www.indyturk.com/node/99781/ekonomi/vakifbank'in-kamudan-kamuya-gecmesi-ne-anlama-geliyor (erişim 11.05.2021)
İş Bankası:	www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/ortaklik-yapisi
Kalkınma Planları (I-XI):	www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/ (erişim 01.11.2020).
Kemal Derviş ve Bankacılık Reformu:	www.hurriyet.com.tr/ekonomi/guven-surdukce-bu-arabayi-kullanirim-47733
KGF Tarihçesi	www.kgf.com.tr/index.php/tr/hakkimizda/tarihce
Milliyet, 2008	www.milliyet.com.tr/ekonomi/kobi-lere-200-milyon-dolarlik-yeni-kredi-1028839
Public Banking Institute Baker, Scott:	www.publicbankinginstitute.org/wp-content/uploads/2019/01/how-to-start-a-public-bank.pdf
Resmi Gazete Arşivi:	www.resmigazete.gov.tr
1960 Sonrası Türk Bankacılık Sisteminin Gelişimi (1980-1990):	http://iktisattarihivesanat.blogspot.com/2016/09/1960-sonrasi-turk-bankacilik-sisteminin.html
TBB Verileri, Bankalarımız Kitabı:	verisistemi.tbb.org.tr/index.php?/tbb/report_mali tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59
TBMM Tutanakları:	www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207470.pdf (erişim: 01.02.2021) www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc047/kanuntbmmc047/kanuntbmmc04700441.pdf (erişim 01.02.2021)
TCMB	www.tcmb.gov.tr

T.C. Turizm Bankası:	https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc042/kanuntbmmc042/kanuntbmmc04207470.pdf
TSKB:	www.tskb.com.tr/tr/hakkimizda/bizi-taniyin (erişim 30.01.2021)
Türk Eximbank:	www.eximbank.gov.tr/content/files/d24882ab-3498-4d65-909a-4f56662eeeed/turk-eximbank-tarihce
Vakıfbank	www.vakifbank.com.tr/faaliyet-raporlari.aspx?pageID=2532 www.vakifbank.com.tr/documents/basin_bultenleri/2019/BİZİM%20YERİMİZ-Sayı-02-ÖZEL%20EK.pdf
Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM):	www.cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi_05082020.pdf www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar
Ziraat Bankası:	www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi

EK TABLOLAR LİSTESİ

Ek Tablo 1: Sermaye Yeterlilik Oranları

Öz kaynak/Toplam Aktifler (%) 1959-2014

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.	Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.
1959	15,4046	18,7621	8,4133	1987	8,2208	7,0178	8,3773
1960	15,1933	18,2859	8,3714	1988	9,1459	7,6182	10,1202
1961	17,9490	23,3045	7,6676	1989	9,4008	8,2420	10,3177
1962	17,1048	21,9940	7,8066	1990	10,1483	8,1849	11,4647
1963	17,2713	22,5717	7,1111	1991	9,5800	7,0501	11,1539
1964	14,4344	20,4219	6,5673	1992	8,6021	6,3055	9,9967
1965	12,3445	17,5492	5,7380	1993	9,3693	8,7671	9,5373
1966	10,8976	15,4433	5,9096	1994	8,5347	5,8914	10,5872
1967	12,1307	14,9367	5,8285	1995	8,9280	5,0834	11,6562
1968	11,0008	13,4168	5,4141	1996	8,9213	4,6834	11,3471
1969	10,0432	12,4832	4,7252	1997	9,4345	5,9621	10,9327
1970	8,7367	11,5909	4,8097	1998	8,9343	4,2301	12,8325
1971	9,5205	12,8802	4,8726	1999	5,8709	4,0961	12,9438
1972	9,8549	14,1021	4,4699	2000	6,9179	3,0620	13,7365
1973	9,3133	13,0212	4,5160	2001	7,1727	8,4504	5,5986
1974	7,7464	10,1277	4,6061	2002	12,0835	9,9473	12,7175
1975	6,4966	9,1916	3,8845	2003	14,2294	11,5162	14,7312
1976	5,8464	8,3733	3,6272	2004	14,9983	9,4178	15,5734
1977	4,6529	5,6171	3,4322	2005	13,5365	10,6469	12,4011
1978	3,6874	3,1980	3,0287	2006	12,0000	10,3560	10,3858
1979	4,9061	6,2338	2,7071	2007	13,1000	10,2867	12,2291
1980	5,5163	7,1471	3,2687	2008	11,7154	8,3394	11,1000
1981	6,4635	9,4779	3,6043	2009	13,3329	9,3987	13,0421
1982	7,8521	8,3632	5,3886	2010	13,4203	9,8842	13,3929
1983	8,6222	8,3370	6,8694	2011	11,9282	9,1251	11,7044
1984	10,4490	9,9521	7,7182	2012	13,4472	11,0208	13,2925
1985	8,9397	8,3667	7,1598	2013	11,3058	9,3440	11,3697
1986	7,9586	6,7857	7,2046	2014	11,7741	10,6635	11,6304

Kaynak: TBB Verileri.

Mavi renkler sektörden düşük fakat özel bankalardan yüksek oranları, kırmızılar hem sektör hem de özel bankalardan düşük oranları ifade etmektedir.

Ek Tablo 2: Aktif Kalitesi

Toplam Krediler ve Alacaklar / Toplam Aktifler (%) 1959-2014

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.	Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.
1959	52,1054	60,4488	34,9227	1987	45,2398	49,2977	37,2380
1960	50,5423	57,4057	34,6213	1988	40,5980	44,0810	33,2961
1961	43,5829	46,2453	35,6290	1989	42,2248	43,7935	36,2075
1962	46,0267	47,1890	40,7671	1990	47,0031	47,6140	42,9671
1963	46,9384	47,7446	42,9331	1991	43,9337	44,8062	39,8324
1964	48,2179	50,6660	41,2337	1992	41,7982	41,1120	39,7829
1965	49,1827	52,3316	43,9906	1993	41,3847	39,8886	40,5157
1966	50,3879	55,7879	45,3050	1994	39,0457	37,6064	37,8741
1967	60,9504	59,6452	44,7125	1995	42,5042	44,2260	39,1097
1968	57,3608	53,9452	44,0026	1996	43,0854	39,4692	43,5585
1969	52,0582	44,1977	44,4691	1997	45,4724	45,5960	44,7066
1970	53,7086	45,4993	46,2291	1998	38,3468	31,9280	41,3947
1971	53,0043	45,4410	45,2896	1999	30,1091	24,3225	33,5284
1972	51,7850	45,7395	44,9055	2000	32,8624	25,8256	37,7234
1973	55,7917	49,7373	50,3021	2001	24,6300	16,3541	26,6764
1974	58,8498	53,4115	50,6176	2002	26,5053	13,7973	30,8021
1975	59,8829	57,5525	52,5391	2003	28,0241	15,3149	33,0094
1976	61,8279	55,9181	52,9034	2004	33,6892	20,1468	39,5722
1977	56,6758	50,9268	45,9289	2005	38,5568	25,3433	43,5805
1978	51,4353	49,6113	43,1986	2006	44,9749	32,8261	48,0773
1979	51,0991	51,4537	42,1389	2007	49,9763	38,6314	52,1382
1980	53,7312	57,4345	44,3297	2008	51,9785	41,9711	54,1137
1981	54,1279	58,2109	46,4364	2009	47,7141	41,5061	47,5524
1982	49,9717	48,5322	46,5311	2010	52,9031	49,1844	52,7445
1983	47,4659	44,5867	46,0061	2011	57,2312	54,2409	57,9079
1984	39,0698	34,3984	38,5400	2012	59,2338	54,6812	60,1392
1985	41,9430	40,5342	39,9462	2013	62,0975	58,5230	63,2584
1986	45,5350	45,5176	41,5847	2014	64,0619	62,0527	64,6281

Kaynak: TBB Verileri.

Mavi renkler sektörden düşük fakat özel bankalardan yüksek oranları, kırmızılar hem sektör hem de özel bankalardan düşük oranları ifade etmektedir.

Ek Tablo 3: Likidite Tercihleri

Likit Aktifler/Toplam Aktifler (%) 1959-2014

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.	Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.
1959	24,1737	11,3325	49,4927	1987	35,7125	28,7448	45,2301
1960	23,3221	11,9224	47,7913	1988	40,3679	34,7639	50,5209
1961	24,2108	13,4292	46,0195	1989	37,4705	34,5728	44,7383
1962	22,4621	12,9340	42,4670	1990	32,8242	29,8783	38,9826
1963	21,8271	12,4508	40,7023	1991	35,5406	30,4341	43,0145
1964	19,1296	12,4575	43,2339	1992	38,3930	34,4870	44,0283
1965	19,0359	13,0296	42,2382	1993	41,4461	37,5803	45,9730
1966	18,0549	12,4605	42,2705	1994	39,3240	36,9243	42,8114
1967	19,0505	11,9111	42,3078	1995	36,9153	32,4937	41,6881
1968	20,6781	13,4118	43,6282	1996	36,4145	35,1907	38,4396
1969	21,0757	12,5401	44,0618	1997	33,4758	28,1056	36,3689
1970	20,9490	12,5341	42,0439	1998	32,4314	24,0139	37,7037
1971	24,2563	16,9859	43,9604	1999	35,8578	23,1856	43,5074
1972	27,6755	19,5020	45,9374	2000	32,1562	18,2939	36,5376
1973	24,3215	17,4497	39,9069	2001	33,2906	21,6313	37,9786
1974	22,3168	15,9795	39,5379	2002	56,6445	70,6784	51,0578
1975	22,8218	16,2811	39,1092	2003	57,3388	73,6103	49,5405
1976	23,2008	16,9176	39,2514	2004	54,3968	71,8187	45,7738
1977	27,7566	20,3968	46,6491	2005	51,9487	67,5015	45,7876
1978	32,4384	22,0064	48,8197	2006	50,0019	64,1515	45,8084
1979	32,7637	21,9816	49,0329	2007	44,6723	58,2635	41,4798
1980	31,1944	22,1167	44,9269	2008	43,7322	55,0950	40,9569
1981	27,3249	18,0602	39,4488	2009	48,0252	55,6886	47,3859
1982	29,6514	24,1609	38,0898	2010	43,0080	48,0906	42,3426
1983	28,1998	22,9487	37,0203	2011	39,0470	43,1666	37,6884
1984	36,1012	32,9004	44,0084	2012	36,6984	42,3015	35,0857
1985	37,7717	33,1723	46,2655	2013	34,2416	38,5084	32,6819
1986	35,1909	32,7440	41,6025	2014	32,2585	34,4452	31,4657

Kaynak: TBB Verileri.

Turuncu renkler likidite oranının hem sektör hem de özel bankalardan yüksek olmasını ifade etmektedir.

Ek Tablo 4: Gelir Gider Yapısı

Toplam Gelir/Toplam Gider (%) 1959-2014

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.	Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.
1959	-	-	-	1987	115,3	111,7	116,4
1960	120,0	123,7	110,8	1988	114,6	109,9	116,9
1961	109,0	108,4	105,6	1989	109,7	106,5	111,6
1962	109,8	108,7	108,2	1990	112,2	108,5	115,8
1963	114,3	116,1	107,6	1991	109,5	102,5	116,2
1964	111,6	108,9	106,8	1992	111,5	107,1	115,4
1965	113,4	110,2	107,7	1993	117,9	111,5	123,8
1966	115,4	112,1	110,4	1994	109,5	100,5	117,6
1967	118,2	114,6	111,4	1995	116,4	102,2	129,8
1968	116,6	112,1	111,8	1996	116,6	102,7	129,5
1969	116,3	112,7	111,7	1997	116,2	104,1	125,9
1970	102,7	103,1	109,4	1998	113,5	103,5	131,5
1971	105,4	100,8	109,7	1999	103,9	105,5	132,5
1972	111,0	105,1	112,5	2000	95,8	101,1	119,4
1973	112,3	107,6	111,2	2001	106,6	115,3	96,2
1974	106,2	97,1	111,4	2002	129,0	132,1	155,3
1975	107,1	97,2	111,7	2003	137,9	144,8	174,8
1976	106,9	98,7	112,2	2004	150,9	169,7	183,6
1977	104,4	93,8	110,3	2005	139,1	162,6	180,1
1978	99,6	86,9	107,1	2006	136,8	137,3	132,4
1979	99,3	89,3	104,1	2007	137,2	135,0	138,8
1980	111,1	110,3	108,4	2008	131,6	129,1	132,1
1981	111,0	114,3	105,4	2009	157,2	151,7	161,9
1982	107,0	108,5	102,2	2010	153,4	153,3	157,2
1983	107,9	104,9	104,9	2011	142,9	142,4	145,0
1984	112,7	112,1	108,3	2012	147,9	152,7	146,3
1985	108,6	108,5	106,7	2013	150,2	158,5	149,9
1986	111,8	108,6	111,5	2014	142,2	143,9	143,5

Kaynak: TBB Verileri.

Mavi renkler sektörden düşük fakat özel bankalardan yüksek oranları, yeşiller hem sektör hem de özel bankalardan yüksek oranları ifade etmektedir.

Ek Tablo 5: Faiz Gelirinde Ayrışmalar
Net Faiz Geliri/Toplam Aktifler (%) 1959-2014

Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.	Yıllar	Sektör Ortalaması	Kamu B.	Özel B.
1959	-	-	-	1987	3,3612	2,2600	4,0636
1960	2,5476	1,9810	3,7494	1988	4,7393	4,5260	4,9520
1961	2,5990	1,7587	4,0582	1989	2,7991	2,1985	2,7560
1962	2,6801	1,9177	4,1304	1990	6,3547	5,3826	7,2290
1963	3,0508	2,5191	4,0532	1991	8,9073	7,5879	9,8536
1964	2,5476	1,8937	3,9609	1992	8,8610	7,3324	9,8291
1965	2,3270	1,8247	3,8655	1993	10,7188	9,3193	11,6185
1966	2,2259	1,6173	4,0052	1994	11,5560	8,9672	12,9708
1967	2,5570	1,8065	4,1087	1995	8,4416	3,3695	11,9241
1968	2,6240	1,7308	4,1308	1996	10,4664	6,7008	12,9509
1969	2,6004	1,7264	4,1540	1997	10,5231	4,5474	13,7419
1970	2,5086	1,7902	3,7759	1998	12,3421	5,3300	15,3586
1971	2,8335	2,1283	3,9925	1999	8,7983	4,4714	13,0983
1972	2,9454	2,2713	3,9707	2000	3,5000	3,0000	7,0000
1973	3,0745	2,3490	3,9967	2001	4,7000	8,6000	4,5000
1974	2,9135	2,1888	3,9839	2002	6,0181	7,1926	4,9834
1975	3,1279	2,5741	4,1338	2003	4,5069	6,2318	3,0884
1976	3,2323	2,9649	4,2364	2004	5,7686	5,7607	5,4290
1977	3,0653	2,6700	3,9814	2005	4,6086	4,0976	4,6492
1978	3,4441	3,1803	4,0182	2006	4,2443	4,4337	3,7943
1979	3,7445	3,1365	4,1229	2007	4,5882	4,3194	4,3067
1980	5,4290	4,9680	6,1780	2008	4,3708	3,9495	3,9605
1981	4,3063	5,0730	3,6103	2009	5,2369	4,9024	4,8876
1982	1,9649	2,5285	0,6457	2010	4,0280	3,7833	3,7651
1983	2,0930	1,9093	1,3878	2011	3,3908	3,4044	3,0925
1984	2,7893	2,0953	2,7103	2012	3,9993	4,1151	3,6225
1985	1,8284	1,3027	1,9990	2013	3,4834	3,5939	3,2903
1986	2,7690	2,4154	2,5597	2014	3,4364	3,2731	3,3550

Kaynak: TBB Verileri.

Yeşil renkler özel bankalardan yüksek oranları, mor renkler hem özel hem de sektörden yüksek oranları temsil etmektedir.